«جۇڭگو سەرخىل ژۇرناللار سېپى»دىكى نەشرى ئەپكار

入选《中国期刊方阵》的刊物

«شىنجاڭ ژۇرنال مۇكاپاتى»غا ئېرىشكەن نەشرى ئەپكار

荣获《新疆期刊奖》的刊物

XINJIANG CIVILIZATION • КУЛЬТУРА СИНЬЦЗЯНА

شىنجاڭ مەدەنىيىتى

新疆文化

5

2004

ISSN 1008-6498

زامانىمىزدىكى مەشھۇر ۋەقەشۇناس، ئۇيغۇر تارىخ-مەدەنىيىتى تەتقىقاتچىسى، مۆھتەرەم شېرىپ خۇشتار ئەپەندىنىڭ 82 ياشقا تولغانلىقىنى قۇتلۇقلايمىز.

ۋەكىللىك خاراكتېرگە ئىگە كىتابلىرى ۋە يىرىك ئىلمىي ماقالىلىرىدىن: «شىنجاڭنىڭ يېقىنقى زامان تارىخىدا ئۆتكەن مەشھۇر شەخسلەر»(1)، (2)، «ئۇيغۇر ئۆرپ-ئادەتلىرى»(كوللېكتىپ)، «مۇقام تۆھپىكارلىرى»(كوللېكتىپ)، «تاشئاخۇنۇم ۋە ئۇنىڭ تۆھپىكار ئەۋلادلىرى»(غوللۇق قەلەم تەۋرەتكۈچى)، «مۇسابايېفلار ۋە ئۇنىڭ سودا كارخانىسى»؛ نەشرگە يوللىغان كىتابلىرىدىن: «شىنجاڭنىڭ يېقىنقى زامان تارىخىدىكى مەشھۇر شەخسلەر»(3)، «ئۇيغۇر ھۈنەر-كەسپلىرى»

شىنجاڭ مەدەنىيىتى

(53-يىل نەشرى)

قوش ئايلىق ئۇنىۋېرسال
ئەدەبىي ژۇرنال
2004-يىل 5-سان
(ئومۇمىي269-سان)

باش مۇھەررىر:
قۇربان مامۇت
(ئالىي مۇھەررىر)

مۇئاۋىن باش مۇھەررىر:
رىسالەت مۇھەممەت
(كاندىدات ئالىي مۇھەررىر)

● شوئارىمىز :خەلقچىللىق ،ئىلمىيلىك ،ئاممىبابلىق ،ئوقۇشچانلىق ●

بۇ ساندا

مەنمۇ بىرنېمە دەپ باقاي

دېھقاندا ئەيىب يوقمۇ؟ .... ئابلەت ئابدۇللا 2

ئاگاھ ۋە دانا بولۇڭ

مەدەنىيەت جاھانگىرلىكى .... جامىس پېتراس 20
زامانىۋى تاجاۋۇزچىلىق .... ئابدۇرېھىم دۆلەت 26

«ئالەم چايخانىسى»دىكى پاراڭلار

سىياسىيدىكى رېئاللىق ۋە رېئاللىقتىكى سىياسىي ...... نۇرمۇھەممەت ئۆمەر ئۇچقۇن 36

چىقىمچىلىق قەبىھ ئىللەت

چېقىمچىلىقنىڭ ئەۋج ئېلىشى ۋە پەسىيىشى .... مەمتىمىن ھوشۇر تەرجىمىسى 43

تەپەككۇر كۆزى

تەپەككۇر مېۋىلىرى .... يۈسۈپجان ھېكىم قاتارلىقلار 48

ئاچچىق كۈلكىلەر

قىرتاق پاراڭلار .... زېيىدىنجان مامۇت قاتارلىقلار تەرجىمىسى 70

دېھقان نېمە دەيدۇ؟

زادى «كەتمەن چاپقان گۇناھمۇ؟» .... يۈسۈپجان ساۋۇت شورلۇق 72

زامان تەقەززا پىكىرلەر

دارۋىننىڭ ئەخمىقانە ئىشى .... ئەقلىمە ئابدۇللا تەرجىمىسى 80

مۇقاۋىدا:ئەدىب،ئۇيغۇر تارىخ ـ مەدەنىيىتى تەتقىقاتچىسى،ئەخلاقشۇناس،جامائەت ئەربابى،مۆھتەرەم مۇھەممەت ئوسمان ھاجىمنىڭ 80ياشقا تولغانلىقىنى ۋە «ئۇيغۇرلارنىڭ ئەنئەنىۋى ئەدەب ـ ئەخلاق تەربىيىسى»ناملىق كىتابىنىڭ نەشر قىلىنغانلىقىنى قۇتلۇقلايمىز

مۇقاۋىنىڭ 4-بېتىدە: «ئىلى مۇھەببىتى»، «ئاق دالا»ناملىق شېئىر ـ داستانلار توپلاملىرىنىڭ ،«كۆمۈچ ئۇزەڭگە»، «داغدا قالغان تۇنجى مۇھەببەت»ناملىق ھېكايە ـ پوۋېستلار توپلاملىرىنىڭ، «كەنئان باتۇر»، «مايىمخان»، «شاھزادە دەرمان ۋە مەلىكە دۈران»ناملىق قىسسە ـ رىۋايەتلەر، «ئىلى باغۋەنچىلىكى (قەلەم تەۋرەتكۈچىسى)، «ھەسەل ھەرە پادىشاھلىقىنىڭ سىرى»ناملىق ئىلمىي ـ تەتقىقات كىتابلىرىنىڭ مۇئەللىپى،ئىستېداتلىق ئەدىب ئابلەت ئابدۇللا ئەپەندى

ـ خالمۇراد قەيۇمبەگ فوتوسى

مۇقاۋا لايىھىلىگۈچى: رىسالەت مۇھەممەت

دېھقاندا ئەيىب يوقمۇ؟

- ئاتۇش ھويلىسىدا سۈرگەن دېھقان ھەققىدىكى ئاچچىق - ئەبجەش خىياللار

(ئوچېرك)

ئابلەت ئابدۇللا

«باينىڭ ياتقۇسى كەلمەيدۇ،
گادايىنىڭ قوپقۇسى كەلمەيدۇ».
- ئۇيغۇر خەلق ماقالى (باش مۇھەررىردىن تولۇقلىما)

«بېشىنى كۆتۈرمىسە ئۆيىقىدىن دېھقان،
قوچقاچ ئىختىيارىغا قالىدۇ خامان».
- خوسراۋ دېھلەۋى

بۇرادەر، ئالدىراپ ماڭا تىل سالماڭ!

كۆڭلۈمگە ناھايىتى ئايانكى، بۇ ئوچېرك بەزىلەرنىڭ خىياللىرىنى چالغىتىۋېتىدۇ. ئۇلار ئەنئەنىۋى ئۇدۇمنىڭ تەسىر كۈچىدىن چوڭقۇر ئويلانماستىنلا كەمىنە «ياۋاش»قا بىر تاغار ئەيىب ئارتىپ، سورۇنلاردا تىل-ئاھانەت، غەيۋەت-شىكايەت، خۇسۇمەت، ھەسەتخورلۇق . . . تاشلىرىنى ئېتىشلىرى تۇرغان گەپ. چۈنكى بۇ ئوچېرك ئۇلارنىڭ دېھقانلار ئۈچۈن ياسىغان قۇرۇق مەدھىيە قورغانلىرىنى پاچاقلىۋەتكەچكە، بۇ «غەمگۇزار»لار مىللەتنىڭ ساپا-سۈپىتىنى ئۆستۈرۈش ھەققىدە باش قاتۇرماي بەلكى چېقىمچىلىق ئۇرۇقلىرىنى ھەر تامانغا تارقىتىدۇ. مەيلى: «ھەقىقەت دېگەن ھامان ھەقىقەت، ئاللا بىزنى ئۆزى ياراتقان دۇنيانى چۈشەندۈرۈپ بېرىشكە خەلق ئەتتى»①. بىلگەنلەر قەلبىمنى چۈشىنەر، بىلمىگەنلەر ئەيىبلەر! . . .

«نورۋېگىيەدىكى سەپىرىمىز ئاخىرلاشتى. ئۇ قانداق دۆلەت؟ باي، مەدەنىيەتلىك دۆلەت . . . ئۇ يەنە پاراۋانلىق دۆلىتى . . .»② قوش تىللىق، تالانتلىق ياش يازغۇچىمىز غەيرەت ئاسىمنىڭ نورۋېگىيە سەپىرى ئۈستىدىكى بۇ قۇرلىرى ۋە نورۋېگىيىلىكلەرنىڭ غەمسىز، ئەركىن، باياشات-پاراۋان تۇرمۇشى، ئېسىل مەدەنىيىتى . . . ئىچىمگە ئوت سېلىپ، مېنى يەنە تەكسىز، ئايىغى چىقماس خىيال چۆللىرىدە تېنەپ يۈرگەن سەيياھەتەك پىرقىراتتى. مەن بۇنىڭدىن بىر قانچە يىللار ئىلگىرىمۇ سەيپۇل يۈسۈپ، مەرھۇم زوردۇن سابىر، مەرھۇم تۇرسۇن ئەلى ۋە ئەبەيدۇللا ئىبراھىم، ئىدرىس باراتلارنىڭ ئامېرىكا، ياۋروپا، سەئۇدى ئەرەبىستانى توغرىسىدىكى قىزىقارلىق زىيارەت خاتىرىلىرىنى ئوقۇغانىدىم. ئۇلارنىڭ ھەممىسى بىر ئېغىزدىن ئۇ ئەللەرنىڭ پارلاق مەدەنىيىتى، كىشىلىك تۇرمۇشى، مائارىپ ۋە خىيالدىن تېز ئىلگىرىلەۋاتقان پەن-تېخنىكىسىنى تەسۋىرلەپ، دۇنيانىڭ بىر چېتىدە قالغان بىچارە خەلقىمىزنى دۇنياۋىلىشىش ئۈچۈن پەن-مەدەنىيەتكە يۈرۈش قىلىشقا چاقىرغانىدى. ئۇلارمۇ خۇددى غەيرەت ئاسىمدەك ئۇ ئەللەردىن بەختلىك ھېسسىيات، مۇھەببەت ۋە ئىنسانىي پەزىلەتنىڭ قىممەتلىك گۆھەرلىرىنى ئەكەلگەنىدى.

ئەپسۇسكى، مەن بۇ سەپىرىمدە ئۇلارغا ئوخشاش روھىم تاشقىنىدىغان، مول مەنىۋى تەسىراتلاردىن تېنىم مەست بولغان ھالدا خۇشاللىق ۋە مۇھەببەت ئەكېلەلمىدىم. مېنىڭ بۇ سەپىرىم ياۋروپا ئەمەس، ئامېرىكا ئەمەس، سەئۇدى ئەرەبىستانىمۇ ئەمەس، پەقەت سىلەر تەرەددۇت قىلساڭلارلا بىر ھەپتە ئىچىدىلا كۆرۈپ، قانائەتلىنىدىغان، ئاتا-بوۋىلىرىمىزنىڭ قەدىمىي يۇرتى ئاتۇش ۋە ئۇنىڭ شەھەر ئەتراپى يېزىلىرىدا كۆرگەنلىرىم ھەمدە ئاددىي

① نوبېل فىزىكا مۇكاپاتى ساھىبى، دانىشمەن ئۇستاز دوكتور ئابدۇسالام يازغان «ئەرەب ۋە ئىسلام ئەللىرىنىڭ پەن-تېخنىكا ۋە ئىجادىيەت قۇدرىتى» ناملىق كىتاب، 13-بەت، جۇڭگو پەننىي ئومۇملاشتۇرۇش نەشرىياتى شىنجاڭ ئۇيغۇر، قازاق شۆبىسى 1986-يىل نەشرى.

② غەيرەت ئاسىم: «مۇھەببەتلىك ياۋروپا»، «ئىلى دەرياسى» ژۇرنىلى 2003-يىل 4-سان.

مەنمۇ ئىزدەپ باقاي

بىر ھويلىدا سۈرگەن قاتتىق-ئەبجەش خىياللاردۇر.

مەن ھازىرغا قەدەر جۇڭگو ۋە چەتئەللەرنىڭ نۇرغۇن داڭلىق شەھەر ۋە ساياھەت ئورۇنلىرىنى كۆرگەن بولساممۇ، ئەمما ئۇيغۇر روھىيىتىگە كۈچ ۋە غۇرۇر ئاتا قىلىپ كېلىۋاتقان، بىزگە نىسبەتەن ئىسكەندەر زۇلقەرنەيندىنمۇ چارى بولغان بۈيۈك قاراخانىيلار خاندانلىقىنىڭ ئۇلۇغ خاقانى - سۇلتان سۇتۇق بۇغراخاننىڭ مازىرى جايلاشقان تەۋەرۈك زېمىن - ئاتۇشقا ئايىغىم چۈشمىگەنىدى. جەنۇبقا بېرىش ماڭا ياۋروپاغا بېرىشتىنمۇ قىيىنغا توختىغانىدى.

ھېلىمۇ ئېسىمدە: 1982-يىلى ئاپتونوم رايونلۇق يازغۇچىلار جەمئىيىتى قەشقەردە بىر يىغىن ئۇيۇشتۇرۇپ، ئىلىدىن مۇھەممەتجان سادىق، ئابدۇراھمان قاھار، مەتتىمىن ھوشۇر ۋە مېنى تەكلىپ قىلغانىدى. ئۇ چاغدا ئۇستاز مۇھەررىر ۋە پېشقەدەم شائىر ئابلىز نازىرى يازغۇچىلار جەمئىيىتىگە رەئىسلىك قىلىۋاتاتتى. باشقىلار دۆلەت شتاتىدىكى كادىرلار بولغاچقا، ئۇقتۇرۇشنى تاپشۇرۇۋالغاندىن كېيىن ھايال قالمايلا مېڭىپ كېتىشتى. پېقىر بولسا ئەينى يىللاردا دېھقان بولغاچقا، ئوت-چۆپ، قوراي بېسىپ كەتكەن ئېرىق قىرىدا شېرىن خىياللىرىم بەربات بولغان ھالدا، ئاسماندىن تاشلىۋەتكەندەك ھەسرەت ئىچىدە ئولتۇرۇپ قالغاندىم. يېزىمىزنىڭ شۇ چاغدىكى سېكرېتارى مىنىڭ «مۇشۇ باھانىدا ئاتا-بوۋىلىرىمىزنىڭ قەدىمي ماكانى - قەشقەرنى بىر كۆرۈپ كېلەي...» دەپ يالۋۇرۇشلىرىمغا قارىماي، قەستەن مەن بىلەن قىرىشىپ رۇخسەت بەرمىگەنىدى. مانا ھازىر بۇ قۇرلارنى يېزىۋېتىپ: «توۋا، ئىنسان دېگەن ئاجايىپ بولىدىكەن، ئۇ ئىشتىن نېمە مەنە چىقتى...» دەپ مىيىقىمدا كۈلىمەن.

خەيرىيەتكى، مانا ھازىر مەن ئاتۇشتا، باغۇ-بوستانلىق بىر ھويلىدا ئولتۇرۇپتىمەن. بۇ سايە-سالقىن ھويلا تەن-تېنىمنى سەگىتىپ ھوزۇر بېغىشلاپ، يول ھاردۇقىنى ئاللىقاياقلارغا قوغلىۋەتتى. بۇ قورۇنىڭ ئىگىسى تاجىگۈل ھاجىم ئانا ئايالىمنىڭ كىچىك ئاپىسى ئىدى. بۇ قورۇدىن ئاتۇش يېزىلىرىدىكى باشقا ھويلا-ئاراملارنىڭمۇ سۈرىتىنى تەسەۋۋۇر قىلغىلى بولاتتى. كوچىدىن شەرققە قارىغان، ئۈستى يېپىلىپ چىرايلىق نەقىشلەنگەن قوش قاناتلىق دەرۋازىدىن كىرگەندە ئالدىڭىزدا گۈللەر ۋە دەل-دەرەخلەر بىلەن تولغان ياپيېشىل باغ سىزنى ھاياجانلاندۇرىدۇ. تال باراڭ يېنىدىكى چىرايلىق ئېچىلىپ كەتكەن سۆگەتگۈللەرنىڭ يېنىدىن ئۆتكەندە كىچىك ئۆستەڭگە ياسالغان ئاددىي كۆۋرۈك سىزنى باغقا باشلاپ كىرىدۇ. ئۆستەڭ سۈيى ياندىكى پاسىل تامدىن ئەگرى-بۈگرى باغئېرىق كوچىلىرىغا چىقىپ كېتەتتى. بۇ ئەتراپتا پەقەت مۇشۇ قورۇنىڭ ئىچىدىنلا سۇ ئېقىپ ئۆتەتتى. ئۆستەڭ ئەتراپى چىملىق ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىنى ئىككى قىرىدا ئۆسكەن قويۇق چاتقاللار، سۆگەت-تال، جىگدە، قارىياغاچ ۋە سۇۋادان تېرەكلەرنىڭ يىلتىزلىرىدىن ئۆسۈپ چىققان نوتىلار، يېشىل ئوت-چۆپلەر قاپلىۋالغان بولۇپ، پەقەت سۇ ئالىدىغان يەرلىرىلا ئوچۇق-ئايدىڭ ئىدى. ئىككى تەرىپىدە ئېگىز ئۆسكەن سۇۋادان تېرەكلەر ئۆستەڭگە سايە تاشلاپ تۇراتتى. ئۆزىنىڭ ئەسلى تەبىئىتىنى يوقاتمىغان بۇ ئۆستەڭ ۋە ئەنجۈر، ئانار، ئۈزۈم، بادام (بادامنىڭ قانداق ئۆسىدىغانلىقىنى مەن شۇ چاغدا كۆردۈم) قاتارلىق شېرىن مېۋىلەر بىلەن ياشناپ تۇرغان باغ كىشىگە ئاجايىپ لەززەتلىك تۇيغۇ بېغىشلاپ مەست قىلاتتى.

بۇ ئاۋغۇستنىڭ ئوتتۇرىلىرى بولۇپ، يازلىق ئەنجۈر تۈگىگەن، كۈزلۈك ئەنجۈرگە يەنە خېلى كۈنلەر بار ئىدى. شۇنداقتىمۇ ھەر كۈنى يېڭىدىن پىشىشقا باشلىغان ئەنجۈرلۈكتىن تويغۇدەك ئەنجۈر تېپىپ يېگىلى بولاتتى.

باغدىن كەينىمىزگە يانغىنىمىزدا، دەرۋازىغا يانداش سېلىنغان، سېلىنغىنىغا خېلى كۆپ يىل بولغان تىك بۇلۇڭلۇق، ھەيۋەتلىك پېشايۋانلىق ئۆي سىزگە گەۋدىسىنى ئىچىپ قاراپ تۇراتتى. بۇ ئۆي-پېشايۋانلارنىڭ قۇرۇلمىسى ئاتۇشنىڭ باشقا يېزىلىرىدىكى ئۆيلەر بىلەن چوڭ-كىچىكلىكتە پەرقى بولمىسا ئاساسەن ئوخشاش ئىدى: يەردىن 3.5 - 3.7 مېتىرغا قەدەر ئېگىزلىكتىكى ئاستى يوغان، ئۈستى تەرىپى سىلىقدىنىپ، نەقىشلىنىپ كىچىكلىتىلگەن ئالتە يوغان تۈۋرۈك 40 - 45 سانتىمېتىر ئارىلىقتا بىردىن ئۆلچەپ قويۇلغان، ۋاساجۇپ چېتىلغان لىملارنى كۆتۈرۈپ تۇراتتى. ھويلىغا ۋە 2.5 - 3 مېتىر كەڭلىكتىكى پېشايۋانغا قىزىل خىش يېتىلغانىدى. ۋاساجۇپ ئاستىدىكى تامنى ئايلاندۇرۇپ 30 سانتىمېتىر كەڭلىكتىكى بەلباغسىمان رەڭدار سىزما نەقىش چېكىلگەن. بۇ نەقىشلەرنىڭ چېكىلگىنىگە خېلى يىللار بولغاچقا، ئۆز ئىسكەتىنى ساقلاپ قالغان بولسىمۇ، ئەمما رەڭگى ئۆڭۈپ، بەزى جايلىرى كۆچۈپ، خۇنۇكلىشىپ قالغانىدى. يېڭى چاغدا ئۇ تولىمۇ چىرايلىق، سۆلەتلىك ۋە رەڭدار كۆرۈنىدىكەن. بىز 4-ئاۋغۇست كېلىپ چۈشكەن تاغام رەھمەت كىرىمنىڭ پېشايۋان - ئۆيلىرى يېڭى سىرلانغان بولغاچقا، تۈۋرۈك، ۋاساجۇپ، ئەگمە ۋە رەڭدار سىزما نەقىشلەر كۈن نۇرىدا چىرايلىق جۇلالىنىپ، ھويلىغا بايلىق ۋە سۆلەت بېغىشلاپ تۇراتتى. بۇ نەقىشلەر شۇ قەدەر بىرخىل سىزىلغانىدىكى، ھېچكىم ئۇنى قولدا سىزىلغان دەپ خىيالىغا كەلتۈرمەيتتى. مەن ئۇنى باسمىدا بېسىلغان نەقىشلىك قەغەز دەپ ئويلاپ، بۇ ئويۇمنى تاغامغا دېۋىدىم، ئۇ كۈلۈپ كېتىپ: «قول بىلەن سىزغان، بۇنى بىزنىڭ كۈيئوغۇل سىزدى...» دەپ چۈشەندۈردى. شۇ چاغدا مەن ئاتۇشلۇقلارنىڭ ھۈنەر-سەنئەتتە چېۋەرلىكىگە ھەيران قالغاندىم. بۇ ھەيرانلىقىم ئاتۇشنىڭ ئىشتاچى، ئازغان، تىجەن، مەشئەد ۋە شورۇقتىكى بايلار سالغان سىرت تاملىرى، گۈمبەز - مۇنارلىرى، مېھراب ۋە چاسا تۈۋرۈك پېشايۋانلىرى ئاجايىپ كۆركەم گۈللۈك خىش، تىزما نەقىش ۋە رەڭلىك سىزما نەقىشلەر بىلەن زىننەتلەنگەن جامەئە - مەسچىتلەرنى كۆرگىنىمدە پەللىگە كۆتۈرۈلدى...

تەنەپپۇسلۇق پارك: ئەپسۇسكى، ئاشۇ بايلارنىڭ شىنجاڭدا ئۇيغۇر يېڭىچە مائارىپىنىڭ تۇنجى مەشئىلىنى ياندۇرغان بىز دەپ ماختىنىۋاتقان، ئەلگە داڭلىق مەتلى ئەپەندىدەك غۇرۇرى كۈچلۈك مەرىپەتپەرۋەرلەرنى يېتىشتۈرگەن بىر يۇرتتا ئاشۇ جامەئەلەرگە ئوخشاش گۈللۈك خىش، تىزما نەقىشلەر بىلەن زىننەتلەپ ئۆز خەلقىگە تۇتقان بىرەر مەكتەپ - ئىلىم-مەرىپەت بىناسىنى ئۇچرىتالمىدىم ۋە ئاڭلىمىدىم. بۇيەردە بۇ يۈزسىز قەلەم غۇلجا شەھىرىدە كاتتا مەكتەپ سېلىپ، 200 دىن ئوشۇق يېتىم - يېتىمەلەرگە ئاتا بولۇپ ئوقۇتۇۋاتقان نۇرتاي ھاجىمغا، ئۈچ مىليون يەتتە يۈز مىڭ يۈەن خەجلەپ غۇلجا ناھىيىسى تۇرپانيۈزى يېزىسىدىكى دېھقان

بالىلىرىغا ئۈچ قەۋەتلىك زامانىۋى مەكتەپ سېلىپ بەرگەن ئەل ئوغلانلىرى سادىقجان، ساقىھاجى ئاكا-ئۇكىلارغا غايىۋانە تەشەككۇر قۇرلىرىنى تىزماي ئۆتۈپ كېتەلەمدۇ؟!...

ئاتۇش يېزىلىرىدا ئۆيلەر ناھايىتى چوڭ، ئېگىز ھەم كۆپ سېلىنىدىكەن. (شەھەر ئۆيلىرى يېزا ئۆيلىرىگە ئوخشىمايدىكەن. ئۇلار ھويلىلىرىنىڭ ئۈستىنى يېپىپ، كۆركەم بېزەپ زال ئورنىدا پايدىلىنىدىكەن. ھويلا بولمايدىكەن.) يېزىلاردا ھەر بىر ئائىلە چامىغا قاراپ تۆت - بەش ئېغىز، بەزىلىرى ھەتتا يەتتە- سەككىز ئېغىز ئۆي سالىدىكەن. ئۇلار بۇ ئۆيلەردىن سىرت توي-تۆكۈن، نەزىر-چىراغلاردا جامائەتنى ساقلىتىپ قويماسلىق ئۈچۈن ئۆيلەرنى ئايلاندۇرۇپ سۇپىلىق ئورۇندۇق ياساپ قويىدىكەن. ئۆي تاملىرى گەج بىلەن سۇۋىلىپ، تامنىڭ ئاستىنى ئايلاندۇرۇپ زەدىۋال تارتىلىدىكەن. ھەم چوڭ ھەم ئېگىز، كەڭ-كەڭرى بۇ ئۆيلەرگە ئىشلەنگەن نەقىش - گۈلدار سىزمىلار، تولىمۇ ئۆلچەملىك تىزىلغان ۋاساجۇپلەر... ئادەمنى ئىختىيارسىز ئويلاندۇرىدۇ. ئىلى يېزىلىرىدىكى بىھۇدە ئىسراپچىلىققا تولغان توي-تۆكۈن ھەشەمىتى كۆڭۈلۈمنى خىرە قىلغاندەك، ئاتۇش يېزىلىرىدىكى بۇ خىل ھەشەمەتلىك ئۆي سېلىش ئادىتى كۆڭۈلۈمگە سايە تاشلاپ قويدى. ھەتتا شال ماكانى بولغان توقايدىكى ئابلىز دېگەن دېھقان تۇغقىنىمىز: «بۇ يەر زەي، سالغان ئۆيىمىز 10 - 15 يىلغا پايلىمايدۇ، ئامال يوق يەنە تاپقان-تەرگىنىمىزنى يىغىپ ئۆي سالىمىز...» دېدى.

بىز يەتلەپ كىرسەك تاجىگۈل ھاجىم ئانىنىڭ چوڭ ئوغلى ئابدۇشۈكۈر ھاجىم پېشايۋان ياسىتىۋاتقانىكەن. (كۆپچىلىك ئائىلىلەردە يېتىشەلمىگەنلىكتىن ئۆينى بالدۇر سېلىۋېلىپ، پېشايۋىنىنى كېيىن سېلىۋالىدىكەن.) ھويلىنىڭ ئىچى تېرەك لىملار بىلەن تولۇپ كېتىپتۇ. تۆت ياغاچچى ئۇستام باش كۆتۈرمەي ئىشلەۋېتىپتۇ. ئۇقۇشسام، ئابدۇشۈكۈر ھاجىم مۇشۇ پېشايۋاننىڭ ياغاچ - تېشى ئۈچۈنلا ئوتتۇز مىڭ يۈەنگە يېقىن پۇل خەجلەپتۇ.

ھەر كۈنى بامداتتا سەكسەن ياشتىن ھالقىغان ئىككى موماي - تاجىگۈل ھاجىم ئانا بىلەن ئۇنىڭ قۇدىسى بۇۋىخان ئانا چۈگۈنلىرىنى كۆتۈرۈشۈپ نامازغا تەرەددۇت قىلىشاتتى. ئۆيىنىڭ ئارقىسىدىكى دەرەخلىكتە خالاجاي بار ئىدى. خالاجاينىڭ ئالدى 40-50 سانتىمېتىر كۆتۈرۈلگەن، ئارقىسى ئازگال بولۇپ، 1.5 مېتىر چوڭقۇرلۇقتا ئىدى. ئاتۇش يېزىلىرىنىڭ بەزى قورۇلىرىدىكى خالا جايغا پەلەمپەي بىلەن ھەتتا شوتا بىلەن چىقىشقا توغرا كېلەتتى. بەزىلىرىدە ئولتۇرۇپ، كوچىدا ئۆتۈپ كېتىۋاتقانلارنى بەخۇدۇك كۆرگىلى بولاتتى. ئۇلار گەندىنى زايە قىلماي توپلاپ، ئوغۇت ئورنىدا پايدىلىنىش ئۈچۈن خالا جايلىرىنى ئەنە شۇنداق ئېگىز ياسىشىدىكەن. بىزگە ئوخشاش ياقا يۇرتتىن كەلگەنلەرگە بۇ ناھايىتى ئوڭايسىزلىق ھەم غەلىتە تۇيغۇ بېرىدىكەن. ئەمما بارغان يەرگە كۆنمەي نېمە ئىلاج...

تاجىگۈل ھاجىم ئانا 83 ياشقا كىرگەن بولسىمۇ يەنىلا ياشلاردىن قېلىشمايدىغان تېتىك، روھلۇق، ئىشچان موماي ئىدى، چۈمۈلىدەك تىنىم تاپماي ھويلىدا تېپىرلاپ يۈرەتتى. ئۇ نامازدىن كېيىن پېشايۋانغا كۆرپە-ياستۇقلارنى ئاچىقىپ، قۇدىسىنى «بىردەم ئارام ئالسىلا...» دەپ ئۇنىمىغىنىغا قارىماي ئولتۇرغۇزاتتى ۋە ئۆزى يوغان تاغار بىلەن ئوتنغۇچنى ئېلىپ باغقا ئوت ئالغىلى كىرىپ كېتەتتى. ئاشۇنداق ياشىنىپ قالغان بىر مومايىنىڭ بۇ ئىشىدىن ئاتۇشلۇقلارنىڭ قان-قېنىدا ئۇزۇپ يۈرگەن ئالاھىدە تىرىشچانلىق روھىنى كۆرگىلى بولاتتى...

تاڭ ئاقىرىپ سۈزۈلگەندىن كېيىن مومايىنىڭ ئۈرۈمچىدىن دەم ئېلىشقا كەلگەن ئوماق نەۋرىسى ئاينۇر خېنىم ياغلىقىنى چىڭ چېكىلەپ، ئاتۇش قىزلىرى ئادەتتە دائىم كىيىپ يۈرىدىغان، ئۇشۇقىنى يېپىپ تۇرىدىغان ئەتلەس ئىشتىنى ئۈستىدىن كۆينىكىنى قاتلاپ بېلىگە قىستۇرۇۋالغان نەۋرە ئاچىسى، چىرايلىق سەلىمىگۈلگە ياردەملىشىپ ھويلا-ئارامنى تازىلىشاتتى...

تەنەپپۇسلۇق پاراڭ: گەرچە ئۇلار ھويلا-ئاراملىرىنى پاكىز تازىلىسىمۇ، ئۆي تۇتۇش، تازىلىق، بالا بېقىش، تۇرمۇش مەدەنىيىتى... جەھەتلەردە يەنىلا ئىلى قىزلىرىغا يېتەلمەيتتى. ئىلى قىزلىرى ئۆيلىرى ئاددىي بولسىمۇ، ئەمما ئاشخانا، تام-تورۇس، ئىشىك-دېرىزە ۋە ھويلا - ئاراملارنى شۇنچىلىك پاكىز - ھەۋەس بىلەن تۇتىدىكى، ئۇنى جەنۇبتىكى ھەرقانداق بىر شەھەرنىڭ قىزلىرى بىلەن سېلىشتۇرغىلى بولمايتتى. جەنۇبنىڭ قىز-چوكانلىرى ئۇزۇن گۈللۈك-ئەتلەس ئىشتانلىرىنى كىيىشىپ، ئەرلەردىن ئەيمەنمەي ئولتۇرۇۋېرەتتى. ئۇلار كوچا-كوي، بازار-رەستىلەردە يۈرۈش-تۇرۇش، ئولتۇرۇش-قوپۇش، سۆزلەش... جەھەتلەردە يەنىلا ئىلى قىزلىرىنىڭ مەدەنىيەتلىك يۈرۈش-تۇرۇشىغا تەڭلىشەلمەيتتى. جەنۇبتىكى ئاتا-ئانىلارنىڭ بالىلىرىنى: «سولامچى»، «ھېجىقىز»، «گۇي»، «شوۋىچى»، «قوڭ بەردى»... دەپ تىللىشى ئۆزىگە ئانچە بىلىنمەيدىغان ئادەتتىكى تىللار ئىدى. ئەمما شىمالدىكىلەرگە بۇ سۆز-ئىبارىلەر ناھايىتى ھاقارەتلىك سېزىلەتتى.

سەھەردە «گۇۋكۇك... گۇۋكۇك...» سايرايدىغان پاختەك ئاۋازى بىلەن سوپىسوپىياڭنىڭ ئاۋازلىرى، قاغىلارنىڭ قاقىلداشلىرى يەنە قانداقتۇر تۈرلۈك قۇشلارنىڭ چۇرۇقشىغان ئاۋازلىرى مېنى ئۇيقۇدىن ئويغىتىۋەتتى. ماڭا يەرلىك پاختەك ۋە سوپىسوپىياڭنىڭ ئاۋازلىرىنى ئاڭلىمىغىلى ئۇزۇن يىللار بولغانىدى. بولۇپمۇ مۇنداق جىمجىت - تىنچ باغ ئىچىدە ئۇنتۇپ كەتكىلى تاس قالغان قۇشلارنىڭ يېقىملىق ئاۋازىنى ئاڭلاش ئۆلگەن سەزگۈلىرىمنى ئويغىتىپ، بالىلىق-ياشلىق چاغلىرىمدىكى شېرىن كۈنلەرگە بۆلەيتتى. ئۇ ۋاقىتلاردا مەن يازلىق تەتىلنى دىلمۇك تېغى ئېتىكىدىكى ئوت-چۆپلىرى ئوغۇزدەك كۆچلۈك، ساپ ھاۋالىق سالقىن، تاغ سۇلىرى ساي-سايلاردا ئېقىپ تۇرىدىغان جاغىستاي يېزىسىدىكى ئۈرۈكلۈك بېغىمىزدا ئۆتكۈزەتتىم. مايلىق ئۈرۈك، قىزىلقاچا، خۇۋەينى، بىجىنار... ئۈرۈكلىرى ۋە ئالما، لاك، ئامۇتلىرى... شېرىن پىشىدىغان ئاشۇ جىمجىت بېغىمىزدا مانا مۇشۇنداق تۈرلۈك-تۈمەن قۇشلار سايراپ، يېقىملىق نەغمە-ناۋا قىلىشاتتى. قۇشقاچلار ھويلىدىكى سارىم ئالما شاخلىرىدا چۇرۇقلىشىپ ئوينىشاتتى؛ قارلىغاچلار ئاق تۆشلىرىنى پارقىرىتىپ، ئۇقتەك ئۇچۇپ كېلىپ، پېشايۋان ئۈستىدىكى ئۇۋىدا چۇرۇقلىشىپ تۇرغان باللىرىغا دان بېرەتتى. ھويلىدا سۈڭگۈلۈگۈچ قۇيرۇقىنى لەپ-لەپ كۆتىرىپ غىلدىرلاپ يۈرەتتى. دەرۋازىمىز ئالدىدىكى ئېگىز سۆۋادا قاپقارا سەت قاغىلار قاقىلدىشاتتى. پاختەكلەر سايرىشاتتى. سېغىزخان لاپاسنىڭ ياغىچىغا قونۇۋېلىپ، مېھماندىن خەۋەر بېرەتتى. ئوت-چۆپ بېسىلغان ئۆگزە تېمىنىڭ چېتىدە قىزىل تاجلىق ھۆپۈپ ئۇزۇن تۇمشۇقىنى يەرگە تەزىم قىلىۋاتقاندەك سوزۇپ ئۈچ قا تەييار

ئۇراتتى . . . ھازىر ئۇ قۇشلار نەلەرگە كەتتىكىن !؟ . . .

يۇرتۇمنىڭ ئۇ قەدىردان قۇشلىرى ئىچىدىن بۇ باغدا پاختەك بىلەن سوپىسوپىياڭنى كۆرۈپ قەۋەتلا خۇش بوپكەتتىم . مەن ھەر كۈنى بۇ قۇشلارنىڭ يېقىملىق ئاۋازىنى ئاڭلاپ ، ئاللىقانداق شېرىن ئەسلىمىلەرگە چۆكۈپ ، پېشايۋاندىكى تامغا يۆلەپ قويۇلغان دىۋاندا ئارام ئالاتتىم .

چاي ۋاقتىدا ئىككى بالام ، ئاپام ۋە ئۆي ئىگىلىرى پېشايۋانغا سېلىنغان داستىخانغا جەم بولاتتۇق . ئۇلار بىزنى غۇلجىلىق ئەتكەنچايغا ئامراق دەپ نە-نەلەردىن سۈت تېپىپ كېلىپ ، ئەتكەنچاي (نامىلا ئەتكەنچاي ئىدى)ئېتىپ بېرەتتى . چايدىن كېيىن قوغۇن-تاۋۇز پىچىشاتتى . ئاندىن تاماقا تۇتۇش قىلىشاتتى . مېھماننى ئۇلار كۈتسە ،بىزنىڭ ئۇھ دېگۈدەك ھالىمىز قالمايتتى . . . يېمىسەك تېخى ، يەي دېسەك قورساق غىققىدە . مېھماندوست ئاتۇش خەلقى مېھمانغا بارىنى تۆكۈۋېتەتتى . بىز پەتىلەپ بارغان ئۆيلەردە ئادەتتە ھەممە تائام ئالدىن تەييارلىنىپ بولاتتى . ھايال ئۆتمەيلا ئالدىڭىزدىكى داستىخانغا قوغۇن-تاۋۇز بىلەن نان كېلىدۇ . ئۇنى ئاز-تولا يېگەندىن كېيىن ناز ۇ-نېمەت بىلەن چاي كېلىدۇ .چايدىن بىر-ئىككى يۇتۇم ئۇتلىغاندىن كېيىن بىر-ئىككى خىل تاماق . . .ئاندىن مېۋە-چېۋە . . .

ئاتۇشلۇقلار ئادەتتە مېۋە-چېۋىنى كۆپ يېيىشىدۇ .ئۇلار ھەر بازار كۈنى ياكى باشقا كۈنلەردە قوغۇن -تاۋۇزنى تاغارلاپ ئېلىشىدۇ . بازارلىرىدا قوغۇن-تاۋۇزلار تارازا بىلەن ئەمەس ،بەلكى كۆز مۆلچەرى بىلەن سېتىلىدۇ . قۇرغاق ، ساپ ھاۋا ، ھۆل مېۋە-چېۋە ،قورساققا ئامراقلىق ،دائىم ئەمگەك-ھەرىكەتتە بولۇش . . .ئاتۇشلۇقلارنىڭ ساغلام ، يۈزلىرى قىپقىزىل ، ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرۈشىنىڭ سىرى . . .

مەن تۇرۇۋاتقان بۇ ھويلا سۇنتاغ يېزا ئازغان كەنت باغئېرىق مەھەللىسى - ئاھالە گورۇپپىسىغا جايلاشقان .ئازغان كەنتىدە ئون ئاھالە گورۇپپىسى بولۇپ ، باغئېرىق بۇلارنىڭ ئىچىدە ئەڭ نامرىتى . 250مو يەر (ھويلا - ئاراملىرىمۇ شۇنىڭ ئىچىدە) ، 78ئائىلە ،300دىن ئارتۇق نوپۇسى بار .جان بېشىغا ئاران 5فۇڭدىن يەر توغرا كېلىدۇ .بۇنىڭدىن ئۇلارنىڭ يېرى شاڭخەي شەھىرى ئەتراپىدىكى يېزىلاردىنمۇ قىس ئىكەنلىكىنى كۆرگىلى بولىدۇ . دېھقانچىلىق يېرى پەقەت 10پىرسەنتلا ، قالغان90پىرسەنت يېرى باغۋاران ،بۇنىڭ70پىرسەنتى ئۈزۈملۈك ،30پىرسەنتى ئەنجۈرلۈك - ئانارلىق . . . بىرمۇ «قۇتقۇزۇش ئائىلىسى »يوق .ھەتتا تۇل خوتۇن ، يېتىم-يېسىرلارمۇ ئۆز بېغىغا ئىشلەپ تىرىكچىلىك قىلىدىكەن . يەر تاشلىق ھەم ناھايىتى ئاز بولسىمۇ ، ئىسلاھات ئۇلارنىڭ روھىنى ئۆستۈرۈپ ،بايلىق ئىشىكىنى ئېچىپتۇ . ئۇلار ئاشۇ تاشلىقتىن يەر ئېچىپ ،ھەر يىلى ئۆز بېغىدىن بەش مىڭ يۈەندىن ئوتتۇز مىڭ يۈەنگە قەدەر ،ئايرىملىرى ئەللىك مىڭ يۈەندىن يۈز مىڭ يۈەنگە قەدەر كىرىم قىلىدىكەن . مانا بۇ - ھويلا-ئارام ئىگىلىكىنىڭ كارامىتى !

ئاڭلىشىمچە ،سېرىق قۇملۇق ئوگرىق يېزىلىرى بۇرۇن بەكمۇ نامرات ئىكەن . نامراتلىقتىن تالاي ئادەم يۇرتىنى تاشلاپ ياقا يۇرتلارغا جان بېقىشقا چىقىپ كەتكەنىكەن .ئىسلاھاتتىن كېيىن بىر قىسىم ۋىجدانى بار ئەركەكلەر بالىلىرىنى سۈچىلىق كەسپلىرىدە ئوقۇتۇپ ،بەزى بايلار ۋە دېھقانلار ئۈچ يەردە بورۇۋاي قېزىپ ، سېرىق قۇمنى سېرىق ئالتۇنغا ئايلاندۇرۇپتۇ . ئۇلار قۇم-توپىلارنى ئىشتاچى ھەتتا قەشقەرنىڭ يېڭىسار ناھىيىسىدىن يۆتكەپ كەپتۇ .كۆل كولاپ ، چىم ياتقۇزۇپ ، ئىچىدىغان ۋە تېرىلغۇ سۇلىرىنى ھەل قىپتۇ . ھازىر ئوگرىقتا نامرات ئائىلە يوق ئىكەن .

«ئات ئۇستىدە گۈل كۆرگەن »دەك بۇ زىيارىتىمىزنىڭ پاكىتلىق ،قىزىقارلىق بولۇشى ئۈچۈن كۆڭۈل ئېكرانىمىزغا چۈشۈرگەن باغئېرىق ، بۆگەن ۋە ئازاقتىكى دېھقانلارنىڭ سۈرىتىنى كۆڭۈل ئاۋاسى بىلەن كۆرستىمىز :

1 .سۈرەت : 18-ئاۋغۇستتا مەن باغئېرىقتىكى ئابدۇسەمەت دېگەن دېھقان بىلەن مۇڭدىشىپ قالدىم . ئۇنىڭ ھويلىسىنىڭ ئۈچ تەرىپىنى (پەقەت ئۈستى يېپىلغان دەرۋازىسىلا قالغانىدى)ئايلاندۇرۇپ ، ناھايىتى ھەشەمەتلىك ياسىلىۋاتقان پېشايۋىنى گەرچە سىرلانمىغان بولسىمۇ ،ناھايىتى كۆركەم كۆرۈنەتتى . مەن ھويلىنى زىيارەت قىلىپ چىققاندىن كېيىن ئۆستەڭ بويىدىكى تارچۇقتا ئاشلەڭپۇڭ قايناتىۋاتقان ئۆي ئىگىسى بىلەن پاراڭلاشتىم :

-ئۆينى بەك ھەيۋەتلىك سالىدىكەنسىلەر . بىزنىڭ يېزىلاردا سىلەرنىڭ پېشايۋانغا كەتكەن ياغاچ-تاش بىلەنلا بىر نەچچە ئېغىز ئۆي سېلىۋالغىلى بولىدۇ ، - دېۋىدىم ، ئۇ قازاندىكى ئاشلەڭپۇڭنى ئېلەشتۇرگەچ جاۋاب بەردى :

- بۇ تېخى ئاددىي ئۆيلەر .ئۆينىڭ ئېسىلىنى كۆرىمەن دېسىلە سايىنىڭ ئۇ تەرىپىدىكى ئىشتاچى دېگەن يەرگە بارسىلا .ئۇيەردىكىلەرنىڭ ئۆيلىرى بەك كاتتا .بىر بايۋەچچە ئۆي سالغانىكەن ، يەنە بىرسى : «سېنىڭدىن مەن قالامتىم . . .»دەپ ئۈچ يىل ئىشلەپ بىر ئۆي ساپتۇ . بۇنى كۆرگەن ھېلىقى بايۋەچچە :«قاراپتۇر ، سېنىڭدىن مەنقالامتىم . . .» دەپ يېڭى سالغان ئۆيىنى بۇزۇپ ، ئۇنىڭدىن ھەيۋەتلىك - كاتتا قىلىپ ساپتۇ . بىزدە شۇنداق بەسلىشىپ ئۆي سېلىشىدۇ . بۇ ئاتۇشلۇقنىڭ «دامخو »لىقى بولسا كېرەك .

- ئاد قەۋمىمۇ شۇنداق كاتتا ئۆيلەرنى سېلىپ ، كۆپۈرلۈق قىلغانىدى ، - دېدىمەن ئۇنىڭغا ، - ئىنسان كۆپكە پايدىلىق ئىشتا بەسلەشسە بولىدۇ .

- شۇنداق ، - دېدى بۇ ئورۇق ، ئېگىز بويلۇق ، قاتاڭغۇر كەلگەن ئۆي ئىگىسى ، - ماۋۇ ئارقىدىكى سايدا ياسالغان چوڭ تاشيولنى كۆردىلىمۇ ؟ ئاشۇ بوغازدىن (ئۇ ئاغۇ تەرەپنى كۆرسەتتى)باشلىنىپ مەشئەدكە بارىدۇ . مانا مۇشۇ يولنى قارىھاجىم ياسىدى . ئۇ يەنە بازار تەرەپتىكى «بۇغرام مەسچىتى» نىمۇ سېلىپ بەردى . (مەن بۇ مەسچىتنى كۆرگەن ھەم سۈرەتكە تارتقانىدىم .ئۇ پۈتۈنلەي رەڭدار چاقچۇقلار بىلەن بېزەلگەن ،مۇنار-گۇمبەزلىرى ناھايىتى ھەيۋەتلىك مەسچىت ئىدى .)ھەممە ئادەم ئۇنىڭغا دۇئا قىلىۋاتىدۇ ، ئۇنى ھۆرمەتلەيدۇ . . .

- ئاتا - بوۋام ئاشلەڭپۇڭچى ئىكەن ، - دېدى ئۇ مېنىڭ :«بىر ئوبدان ھۈنەرلىرى بارئىكەن »دېگەن سۆزۈمگە جاۋاب بېرىپ ، - مانا ھازىر بازارغا ئاپارساق مۇشۇ جاۋۇردىن گەپ يوق 50 - 60كوي كىرىدۇ . توققۇزمو يېرىم بار ، تۆتموسى ئۈزۈم ،ئۈچ موسى ئەنجۈر ،بىر-ئىككىمو ئانىرىم بار .ئون بالام بار ،تۆتى ئوغۇل ، ئالتىسى قىز ،ئىككى قىزىم ئوقۇيدۇ . بۇلتۇر ئاشۇ باغلاردىن 20مىڭ يۈەن كىرىم

قىلدىم . بۇ يىل ئۈزۈمدىنلا 20مىڭ يۈەن تاپىدىغانغا ئىشەنچىم بار . (يېقىندا تېلېفون بەرسەم ئۇ 30مىڭ يۈەنلىك ئۈزۈم سېتىپتۇ .)سۇيدۇڭدىكى روزى مۇھەممەت دېگەن تاغامنىڭ 20مودىن ئوشۇق يېرى بار ئىكەن . ئىشلىمەي نامراتلىشىپ كېتىپتۇ . ئىشلىمىسە نان نەدە ؟ ! . . .

2 .سۈرەت : 13-ئاۋغۇستتا مومايىنىڭ چوڭ كۈيئوغلى ، بۇگەندىكى تۇرسۇنئاخۇن دېگەن دېھقاننىڭ ئۆيىدە مېھمان بولۇپ پاراڭلىشىپ قالدىم . ئۇنىڭمۇ سەككىز - توققۇزمو ئەتراپىدا تۆت يەردە پارچە-پارچە ئۈزۈملۈك بېغى بار ئىكەن . ئۇمۇ ھەر يىلى باغدىن 20-25مىڭ يۈەنگىچە پۇل تاپىدىكەن . مەن ھەرقايسى باغلىرىنى ئارىلاپ كۆردۈم . باغلىرىنىڭ بوش يەرلىرىگە كۆكتات تېرىپتۇ . ئۈزۈم دېگەن يوپۇرماقتىن كۆپ . ئاددىي بىر دېھقاننىڭ مۇنداق ئىنچىكە ئۈزۈمچىلىك تېخنىكىسىنى قانداق ئىگىلىگەنلىكىگە ھەيران قالدىم . تۇرسۇنئاخۇننىڭ بۇ باغلىرىدىن سىرت دەرۋازىسى ئالدىدا كىچىك تىپتىكى توك تۈگمىنى بار ئىكەن . قوتانلىرىدىكى مال-ۋارانلىرىچۇ تېخى . . .

3 .سۈرەت : ئەتىسى قايتىشىمىزدا مومايىنىڭ كېلىنى شەمشىنۇر خېنىمنىڭ ئازاقتىكى سىڭلىسىنىڭ ئۆيىگە كىردۇق . ئۇلارمۇ ئۈزۈملۈك باغلىرىنى زىيارەت قىلدۇردى .يېڭىدىن يېتىلدۈۋاتقان ئۈزۈملۈك باغدا ئۆي ئىگىسىنىڭ قىزلىرى تەك ئارىسىغا قورلاپ تېرىلغان ئاشكۆكىنى بازارغا تەييارلاۋاتقانىكەن . مېنى ئەسلى مۇشۇ ئاشكۆكى قىزىقتۇرغانىدى . بايا دىقماققىنا كەلگەن ئۆي ئىگىسى ئايال ماڭا ئامبىرىدىكى چەنزىلەرگە ئېسىۋەتكەن تاغار-تاغارلاردىكى قۇرۇتۇلغان ئاشكۆكلىرىنى كۆرسەتكەنىدى . ئۇنىڭدىن يىلدا ئاشكۆكى سېتىپ قانچە پۇل تاپىدىغانلىقىنى سورىغىنىمدا ،ئۇ كۈلۈپ :

- ھەر يىلى ئۈچ-تۆت مىڭ كويلۇق ئاشكۆكى ساتىمەن ، - دەپ جاۋاب بەرگەنىدى . مەن بۇ ئايالنىڭ غەيرىتىگە ئاپىرىن ئېيتتىم . بىز ئۇ باغدىن چىقىپ ، ئۇلارنىڭ مالقوتانلىرىنى كۆردۇق . ئاتۇشنىڭ شەھەر ئەتراپى يېزىلىرىنىڭ قايسىبىرىگە بارساق كۆرۈدىغىنىمىز ئۈزۈملۈك ، ئەنجۇرلۇك ، ئانارلىق . . باغلار ۋە بوردىلىۋاتقان قويلار بىلەن ئاۋاتلاشقان مال قوتانلىرى بولدى . ئاتۇش دېھقانلىرىنىڭ جاپاغا چىداملىق روھى ۋە ئۇلارنىڭ كۈچلۈك رىقابەت ئېڭى ئادەمنى ھەيران قالدۇرىدۇ .

مانا بۇ مەن كۆرگەن ئاتۇشنىڭ شەھەر ئەتراپى يېزا-كەنتلىرىدىكى دېھقانلارنىڭ سۈرەتلىرى . تەبىئىيكى ، ئاتۇشنىڭ مەن كۆرمىگەن چەت يېزا-كەنتلىرىدىكى دېھقانلارنىڭ ئەھۋالى ئەلۋەتتە باشقىچە بولۇشى مۇمكىن . بولۇپمۇ كاتتا يايلاققا ئوخشاش شورلۇق دېھقانچىلىق يەرلىرىدىكى : «ئۈچ ئاي تومۇزدىن باشقا چاغدا ئەتراپىدا كۆكەرمىنىڭ كۆز يېشىدەك زەي پىلىلداپ تۇرۇدىغان ، قاندۇرۇپ سۇغۇرۇپ تۇرمىسا ، ئۈستىدە قوماقباش تازنىڭ بېشىدەك ئاق پوستەك ئۆرلەپ كېتىدىغان ئىككى-ئۈچ مو پاتاسلىق يەرگە باغلىنىپ (گويا يەردىن ئايرىلسا ئۆلۈپ قالىدىغاندەك . - ئاپتورنىڭ قىستۇرمىسى) يىلبويى قىلغان دېھقانچىلىقىدىن ئاران 300-400-كويچە بىر نېمە ئېشىنىدىغان ،بولمىسا نەسىرىدىن ئەپەندى‹ پۇل سالغان تۆشۈك قالدۇ› دېگەندەك كېلەر يىلى كېۋەز تېرىسا بولىدىغان ئىككى-ئۈچ مو يەر بىلەن پۇل سالغان تۆشۈك يانچۇقى قالىدىغان . . .»[1]

دېھقانلارمۇ ئاز ئەمەستۇ .

ئۇلار كەمىنە پېقىرنى ئەيىبكە بۇيرىمىغايكى ، مەن پەقەت كۆرگەن - ئاڭلىغىنىمنى سىز بىلەن ئورتاقلىشىۋاتىمەن .

ئۆيەرنىڭ شەھەرگە يېقىن يەرلىرىدىكى دېھقانلىرى بايۋەچچە سۆپەت ئىكەن : ئۇلار ئۆزلىرى يەرگە ئىشلىمەي مەدىكار سالىدىكەن . قىممەت قانۇنىيىتى بويىچە ئۆزلىرى ئىشلىگەندىن مەدىكار سېلىشنى پايدىلىق بىلىدىكەن . يەر ئاز ، ئاتۇشلۇقلار كىچىكىدىن باشلاپ تۇغما سودىگەر ، ھۈنەرۋەن بولغاچقا ،تىجارەت ،ھۈنەرنى ئاساس ، دېھقانچىلىق - باغۋەنچىلىكنى قوشۇمچە قىلىدىكەن . رەھمەت ئاكامنىڭ ئوغلى دىلشاد بىلەن بۇ ھەقتە پىكىرلەشكىنىمىزدە ئۇ ماڭا چۈشەندۈرۈپ : «دېھقانچىلىق - باغ ۋاقتىدا ئۈستىدە تۇرىمىز ، باشقا ۋاقىتلاردا سودا قىلىمىز ، ھۈنەر قىلىمىز »دەپ جاۋاب بەردى .

مانا بۇ ئاتۇش ، قەدىمدىن داڭقى پۈتكۈل ئالەمگە تارالغان ئۆزى كىچىككىنە يۇرت . ئۇنىڭ تەبىئىي جۇغراپىيىلىك مەنزىرىسىنى سىزگە قانداق تەسۋىرلەپ بەرسەم كۆز ئالدىڭىزدا ئايان بولار . مۇنداق تەسەۋۋۇر قىلايلى : ئېلىمىزنىڭ تەلكە ئېغىزى - ئۇلارنىڭ «بوغاز »دەپ ئاتىلىدىغان يېرى . بوغاز ئېغىزى ھېچبىر گىياھ ئۈنمەيدىغان ساغۇچ ،قارامتۇل ئىككى كۆيۈك تاغ تىزمىسىدىن ئىبارەت . خۇددى تەلكە ئېغىزىغا ئوخشاش ئاتۇشنىڭ شىمالىغا جايلاشقان بۇ تاغ ئېغىزى ئۈستىدىن ئالدىڭىزغا نەزەر تاشلىسىڭىز غىلتاڭ تاشلىق سايغا جايلاشقان دەل-دەرەخ ، باغلار بىلەن ئورالغان يېزا-كەنتلەر ، تاشلىقنى بويلاپ كەتكەن تاشيوللار ، يېزا يوللىرى ئايان بولىدۇ . ئاشۇ دەل-دەرەخلەر ئارىسىدا ھەر يۇرتقا سېلىنغان بىر-بىرىدىن ئېگىز مەسچىت-جامەلەرنىڭ ھەيۋەتلىك گۈمبەز-مۇنارلىرى قۇياش نۇرىدا پارقىراپ تۇرىدۇ . بۇ تاشلىق ساي ئاسمىنىدا بولسا چوڭقۇر دىنىي ئېتىقادنىڭ مۇلايىم شولىسى ، قەدىمىي ياغمىلار قەبىلىسى ياشىغان دەۋردىكى ئۇرۇقداشلىق مۇناسىۋەتنىڭ تاھازىرغىچە تۈگىمىگەن سۇس تۇمانلىرى ،ئالتۇن-كۈمۈشنىڭ يالتىراق ئېزىتقۇ ئالۋۇنلىرى بىلەن يىمىرىلمەس ئىجتىھاد ۋە مۇھەببەتنىڭ كۈچلۈك ئۇچقۇنلىرى گىرەلىشىپ ئۈزۈپ يۈرىدۇ . . .

«ئاتۇشنىڭ يېرى تاشلىق ، تاشلىقتا بولۇر ئاشلىق .»بۇ غەزەل بىكارغا چىقمىغانىكەن !تاشلىق سايدا بولسا «ئاتۇشلۇق »دېگەن بىر خىل غۇرۇرلۇق روھ مەيلى ئۇلارنىڭ كاتتا زىيالىيلىرىدا بولسۇن ، مەيلى سودىگەرلىرىدە بولسۇن ،مەيلى ئاۋامدا بولسۇن ئۇلارنى مەست قىلىپ ، «ئۇيغۇرلارنى جاھانغا تونۇتقان بىز ،ئاتۇشلۇقلار ئالاھىدە ئادەملەر . . .» دېگەن ھېسسىياتتىكى بۇ ئادەملەر «بىز ئاتۇشلۇق» دېگەن غۇرۇر بىلەن ئۆز ئېڭىنى كۈچلەندۈرەتتى . لېكىن ئۇلارنىڭ ئىچكى قىسمىدا بولسا بىر يۇرت يەنە بىر يۇرتنى ياراتمايتتى . سۇنتاغلىقلار شورۇقلۇقلارنى ، شورۇقلۇقلار ئازغانلىقلارنى ، ئازغانلىقلار ئازاقلىقلارنى . . . كوچىلىرى ، دەل-دەرەخلىرى ،ئېرىق-ئۆستەڭلىرى ھەتتا ئۆيلىرى بىر-بىرىگە تۇتىشىپ كېتىدىغان بۇ مەھەللە-يۇرتلار

---

[1] يۇسۇپجان ساۋۇت شورلۇق : «نامراتلىق قانداق بولىدۇ ؟ » ، «شىنجاڭ مەدەنىيىتى »ژۇرنىلى 2002-يىل 5-سان .

گەنە شۇنداق بىر-بىرىنى ياراتماي كەمسىتەتتى . قەدىمىي ئۇرۇقچىلىق دەۋرىنىڭ بۇ ساقىندىلانقىلىرى خۇددى ئىلىدىكى «تارانچىچىلىق» قارالانقىسىغا ئوخشاش پۈتكۈل يۇرتنىڭ ئىرىق-ئۆستەڭلىرىدە ئېقىپ ، ئۇيغۇر جەمئىيىتىنىڭ ئىناق ،باراقسان بېغىغا سىڭىپ كىرىپ بەتبۇي پۇراق تارىتاتتى . . .

تەنەپپۇسلۇق پاراڭ :بۇ قۇرلارنى يېزىۋاتقىنىمدا مۇندىن يىگىرمە نەچچە يىل ئىلگىرىكى بىر كومېدىيىلىك ۋەقە سەھىپەم ئۈستىگە سەكرەپ چۈشتى : ئۇ ئەينى يىللىرى جۇڭگو پەننىي ئومۇملاشتۇرۇش نەشرىياتى شىنجاڭ ئۇيغۇر ،قازاق شۆبىسىنىڭ خىزمەتلىرىگە رىياسەتچىلىك قىلىۋاتقان ھۆرمەتكە سازاۋەر بىر ئاتۇشلۇق ئالىم بىلەن مېنىڭ ئوتتۇرامدا بولغان بىر قىتىملىق «جەڭ» ئىدى .

1983-يىلى مەن ئىلىدىكى مەشھۇر باغۋەن ،تېگى ئاتۇشلۇق ھاجى مۇھەممەتنىڭ تەجرىبىسىنى ئەلگە تونۇشتۇرۇش ئۈچۈن بىر كىتاب يېزىپ چىققانىدىم . كىتابنىڭ ئاپتورلۇقى مەسىلىسىدە ئىككىمىز ئىككى قۇتۇپتا بوپقالدۇق . مۆھتەرەم ئالىمىمىز ھاجى مۇھەممەتنى ئاپتور قىلىمەن دەيتتى ، مەن ھاجى مۇھەممەتنى كىتاب تېمىسى قىلىمەن دېگەندە چىڭ تۇرغانىدىم . 29-ئاۋغۇستتا بىزنىڭ تالاشلىرىمىز پەللىگە چىقتى :

- ×× ئاكا ، دېگەنىدىم مەن شۇ كۈنى مۇلايىملىق بىلەن ، - سىز مىللىتىمىز ئىچىدىن چىققان كۆزگە كۆرۈنگەن ئالىم . سىزگە بەلگىلىك ، نەشرىياتنىڭ كىتاب چىقىرىش پرىنسىپى بار . (21-ئىيۇلدا نەشرىيات خادىمى ئابدۇكېرىم خەلق نەشرىياتى بىلەن سۆزلىشىپ مېنىڭ پىكرىمنى دەلىللەپ بولغانىدى .)مەن شۇ پرىنسىپ بويىچە نەشر قىلىشىڭىزنى تەلەپ قىلىمەن .

- پرىنسىپ دېگەن نېمە ئۇ ؟ - ئۇ قاتتىق ئاچچىقلاندى ، - پرىنسىپ دېگەن مەن . ئەگەر مەن دېگەنگە قوشۇلسىڭىز كىتاب چىقىدۇ . بولمىسا چىقىرالمايمىز .

بېشىم قېتىپ ، نېمە قىلىشىمنى بىلمەي ، ئاخىرى ئۇنىڭغا يەنە چىرايلىقچە چۈشەندۈردۈم :

- چاپايېۋ① نى بىلەمسىز ؟

- ھەئە .

- چاپايېۋنى كىم يازغان ؟

- . . .

- شۇنداق ×× ئاكا ، چاپايېۋنى ھەممە ئادەم بىلىدۇ . ئەمما ئۇنى يازغان فورمانوف② نى بولسا بىر قىسىم قەلەمكەشلەرلا بىلىدۇ . خەلق ئوبدان تونۇشى ئۈچۈن ھاجى مۇھەممەت كىتاب تېمىسى بولۇشى كېرەك .مىچۇرىن③ دېگەن كىتابنى باشقىلار يازغان ، ئەمما خەلق يازغۇچىنى ئەمەس ، مىچۇرىننى تونۇيدۇ . سىز ئوبدان ئويلىشىپ بېقىڭ ، ساۋاتسىز بىر ئادەمنى كىتاب ئاپتورى قىلىمەن دېسىڭىز خەلق نېمە دەيدۇ ،مەن نەدە قالىمەن !؟ . . .

شۇنداق قىلىپ بىز كېلىشەلمىدۇق .ئۇ : «بىزنىڭ ئاتۇشلۇقنىڭ ئىچىدىن مىچۇرىن چىقتى ! . . .»دەپ خۇش بولۇپ ،سۆزلەپ ،ھاجى مۇھەممەتنى مەخسۇس «بوغدا »مېھمانخانىسىغا ئورۇنلاشتۇرۇپ ، ئاللاھىدە كۈتتى . بىر يىل قان-تەر ئاققۇزۇپ ، نۇرغۇن ماتېرىياللاردىن پايدىلىنىپ ھاجى مۇھەممەتنى «مىچۇرىن »قىلغان پېقىرنى بولسا «يامان بالا ئىكەن ئۇ ، ئىلىغا كەتكۈزۈۋېتىڭلار ! . . .»دەپ ياتاق ، تاماقمۇ بەرمەي سەرگەردان قىلغانىدى .

مەن شۇ چاغدا بۇ ئالىم ئاكىغا شۇنچە ناچار مۇئامىلە قىلىۋاتسىمۇ كۆڭلۈمدە ئۇنى ھۆرمەتلەپ ،ئەل-ئاغىنىلىرىمگە ياخشى گېپىنى قىلىپ بەرگەنىدىم . مېنىڭ ئۇنى ھۆرمەتلىگىنىم ، ئۇنىڭ تىرىشچان كاتتا ئالىم بولغانلىقى ، رەھبەرلىك سەنئىتىگە ماھىرلىقى ،ئەڭ مۇھىمى ھازىر بىزنىڭ رەھبەرلىرىمىزگە تۇتىيا بولۇۋاتقان ھوقۇقنى ھەقىقىي يۈرگۈزەلەيدىغان ئېسىل پەزىلىتىنىڭ بولغانلىقىدا ئىدى . ئۇ ئۆز مىللىتىنىڭ پەن-تېخنىكا تەرەققىياتى ئۈچۈن باشقىلار قىلالمىغان كاتتا ئىشلارنى قىلغان ، ئاشۇ پەن-تېخنىكا نەشرىياتىنى ئۆزى قۇرۇپ چىققانىدى . مەن ھازىرمۇ ئۇنى شۇ تەرەپلەردىن ھۆرمەتلەپ ، غايىۋانە سالام يېرىمەن .بىراق ، شىنجاڭدىكى شۇنچە كاتتا زىيالىينىڭ يۇرتۋازلىق پاتقىقىدىن چىقالمىغانلىقى كۆڭلۈمنى خىرە قىلىپ ، مېنى بەكمۇ ئەپسۇسلاندۇرغانىدى ! . . .

غەربتىكى قاتمۇقات تاقىر تاغلار باغرىدا ، ئىسسىق ئالۋۇن ئىچىدە قارامتۇل كۆرۈنۈپ تۇرغان يۇرت ئۇستۇنئاتۇش . قەشقەرگە ماڭىدىغان يول مانا مۇشۇ ئۇستۇنئاتۇشنىڭ چەت يېزا-كەنتلىرىنى بويلاپ ئۆتۈپ كېتىدۇ .

ئالدىڭىزدىكى تاشلىق سايغا بولسا ئالتىن (ئاستىن)ئاتۇش جايلاشقان . ئاتۇش شەھىرى بۇ سايىنىڭ شەرقىي شىمال تەرىپىگە توغرا كېلىدۇ . قولىڭىزنى پېشانىڭىزغا سايىۋەن قىلىپ قويۇپ ، پۈتۈن كۆز نۇرىڭىزنى يىغىپ قارىسىڭىز ، تاشلىق سايغا جايلاشقان ئازاق ، تىجەن ،سۇنتاغ ،ئوڭرىق . . . بۇيامەت ،قۇمسەغى قاتارلىق بىر-بىرىگە تۇتىشىپ كەتكەن يېزا-كەنتلەردىن كۆرىسىز .سىز يەنىمۇ يىراق شەرققە نەزەر تاشلىسىڭىز كۆز يەتكۈسىز تۈزلەڭدە «كاتتا يايلاق »دېگەن يېزىنى كۆرەلەيسىز . . .

ئالدىڭىزدىكى خىلمۇخىل سۈرەتلىك ئاتۇش يېزىلىرى كۆز ئالدىڭىزدىن ئۆتۈپ بولغاندىن كېيىن ئارقىڭىزغا ئۆرۈلۈپ قارىسىڭىز خۇددى تەلكە ئىچىدىن ئېقىپ چىقىۋاتقان تاغ سۈيىدەك شوخلىنىپ ئېقىۋاتقان ئۆستەڭ سۈيىنى بويلاپ ، تاغ ئىچكىرىسىگە سوزۇلۇپ كىرىپ كەتكەن تاشيولنىڭ يۇقىرىسىدا بىر زامانلاردا قاراخانىيلارنىڭ شاھزادىلىرى ئوۋئوۋلاپ شىكارگاھ قىلغان تارىخىي يۇرت ئاغۇ كۆز ئالدىڭىزدا ئايان بولىدۇ . ئاغۇنىڭ يۇقىرىسىدىكى تاغلار ئارىسىدا قىرغىزلارنىڭ قاراجۇل ،توگورمىتى دېگەن يېزا-قىشلاقلىرى جايلاشقان .

تىرىشچان ئاتۇش خەلقى مانا مۇشۇنداق تاشلىق سايدىن يول سوزىدۇ . بۇ نېمىدېگەن قەيسەر روھ ، نېمىدېگەن زور ئىرادە-ھە ! . . . مۇشۇ تاشلىق ساي ئۇلارنى تاشتەك پۇختا قىلغان . ئاتۇشلۇقلار باللىرىنى تاشلىق ئۈستىگە ئاپىرىدە قىلغاچقا باللىرىمۇ تاشتەك قاتتىق چوڭ بولىدۇ . ئۇلار جاپا-مۇشەققەتكە كۆنىدۇ . مەيلى ئۆز يېرىدە بولسۇن ، مەيلى چەت ئەللەردە بولسۇن ئۇلار چۈشكەن يېرىدە مۇستەھكەم ئورۇن تۇتالايدۇ . ئىلىدەك مۇنبەت ، يۇمشاق زېمىنغا چۈشۈپ قالسا ، تام سوقۇدىغانلارنىڭ سوقما تېشىدەك يەرگە چوڭقۇر چۆكۈپ ،سۇۋادانىدەك كۆكلەپ باراقسان بولالايدۇ ! . . .

بىر كۈنى سەھەردە ئازغان كەنتى تەرەپتىن بۇ تاشلىق ۋادىنى مەردانە-جۇشقۇن كۈي بىلەن لەرزىگە سېلىپ ئېلى ناخشىسى ئاڭلىنىپ قالدى . ھويلىدا ئىدىم ، تۇيۇقسىز توك تەپكەندەك ھاياجانلىنىپ كەتتىم . ئاھ ، ئېلى ناخشىسى . . . يۇرتۇڭدىن ناھايىتى يىراقتا تۇرۇپ ،قان-قېنىڭغا سىڭىپ كەتكەن ئۆز يۇرتۇڭنىڭ ناخشىسىنى ئاڭلاش ئادەمدە تىل بىلەن تەسۋىرلىگۈسىز بىر سېزىم پەيدا قىلىدىكەن . ئۆز يۇرتۇڭنىڭ چالمىسىمۇ ساڭا ئەتىر پۇرايدۇ-دە ، ئەلۋەتتە ! . . .

پۈتۈن ۋۇجۇدۇم مەستانە قۇلاق ، مەستلىكتە تەن

① چاپايېۋ - ئوكتەبىر ئىنقىلابى دەۋرىدە ئۆتكەن مەشھۇر خەلق باتۇرى ،گراژدانلار ئۇرۇشىنىڭ قەھرىمانى (باش مۇھەررىردىن) .

② فورمانوف - يازغۇچى ،چاپايېۋ قىسمىنىڭ سىياسىي كومىسسارى ، «چاپايېۋ »ناملىق كىتابنىڭ ئاپتورى (باش مۇھەررىردىن) .

③ مىچۇرىن - سابىق سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ 1930-يىللاردىكى دۇنياۋى شۆھرەتلىك باغۋەنچىلىك ئالىمى (باش مۇھەررىردىن) .

ئىرىمەكتە :

ئېتىمنى قامچىلاپ ئۆتتۇم ،
بۇلۇكەي غولى بىلەن . . .

ماڭا تونۇش ۋە مەڭگۈ ئۇنتۇلماس خاتىرىلەرنى قالدۇرغان بۇلۇكەي غولى . . . ئەنە شۇ غولدىن يۇقىرى ئۆرلىگەندە «قارا باستاۋ» ، «كۆك مويۇن» ۋە ئۇنىڭ يۇقىرىسىدا ھەيۋەتلىك چوققىلىرى بىلەن ئاسماننى تىرەپ تۇرغان «كۆك چوققا» ،ئۇنىڭ بېقىنىدا «قىر تەكشى» ،بىر ئاپقۇر قىمىزى ئادەمنى مەست قىلىدىغان «چۆلىوتا» ، «مىڭ مارال» يايلاقلىرى . . .بۇلۇكەي ،نوغايتۇ ،جاغىستاي ، قاينۇق ،سۇپتاي . . . مەن ياخشى كۆرۈدىغان ، بالىلىق چاغلىرىمدا ئوما ئۇرۇپ چوڭ بولغان قەدىردان ئىلى يېزىلىرى . . .ئامانمۇ سىلەر ؟ زۇمرەتتەك يېشىل مۇنبەت باغرىڭلاردا جاپاكەش ،ساددا ،ئاق كۆڭۈل ، مېھماندوست دېھقانلىرىم ھازىر نېمە قىلىۋاتىدىغاندۇ ؟ ! . . . ئۆتۈپ كەتكەن ياغلىقلىرىنى چېكىلەپ تېڭىۋېلىپ ، ئۇزۇن شارابار ئىشتانلىرىنى كىيىۋېلىپ ، ئەتكەنچايدىن باشقا قۇۋۋەتلىك تائاملارنى يېمەي رەڭگىدىن كېتىۋاتقان بىچارە دېھقان قىزلىرى تونۇردەك لاۋۇلداپ تۇرغان ئېتىزداقوناق ئورۇۋاتقانمىدۇ ؟ ! . . .

ئاتۇش بىلەن سېلىشتۇرغاندا ئىلى دېگەن نەدە ؟ ئىلى دېگەن زېمىننىڭ جەننىتى . ئاتۇشنىڭ بوغاز ئەتراپىدىكى سېرىق ، قىزغۇچ ،قارا قوڭۇر گىياھسىز كۆيۈك تاغلىرىغا سېلىشتۇرغاندا ، تەلكە تېغى گويا كۆڭۈلگە جەننەت ھۇزۇرى بېغىشلايدىغان قىممەت باھالىق سۈرەت :

ياپيېشىل ئارچا-قارىغاي ،ياۋا ئۆرۈك ، ئالمىلاردىن لىباس كىيگەن تەلكە ئېغىزىدىن ئىلى ۋادىسىغا نەزەر تاشلىساڭ جەنۇب ،شىمال ۋە شەرق تەرەپلىرى ئاپئاق چوققىلىق ، ھەيۋەتلىك ئېگىز تاغلار بىلەن پۈركەنگەن باغۇ-بوستانلىق ،سالا- سالا مۇنبەت ئېتىز - دالىلار كۆز ئالدىڭدا يېيىلىپ ياتىدۇ .

ئۇنىڭ كۆرۈنۈشى گويا تەڭداشسىز بىر گۈزەل ساھىبجامالنىڭ چىرايلىق يانپېشىغا ئوخشايدۇ .ئۇنىڭ زۇمرەتتەك نازاكەتلىك پۈتلىرى گويا ئىككى تاغ ئارىسىدىكى توققۇز تارا - موخۇر ئورمان-يايلاقلىرىنى ئاۋايلاپ دەسسەپ تۇرغاندەك كۆرۈنىدۇ . چاتقاللىق ، تاللىق ۋە يۇلغۇنلۇقلارنى ،ئادەم بويى ئۆسۈپ كەتكەن ئوت-چۆپلۈك ئاراللارنى كۆكسىدە كۆتۈرۈپ ئەزىمەت قىرغاقلىرىغا ئۇرۇلۇپ «سادىر پالۋان»ناخشىسىنى توۋلاپ ئېقىۋاتقان ئىلى دەرياسى . . . ئۇ يىراقتىكى ئاشۇ قارلىق چوققىلارغا قوۋۇرغىدەك تۇتىشىپ كەتكەن مۇنبەت توپىلىق بىنەم - ئېدىرلارنى ، بۈككىدە ئورمان-جاڭگاللارنى ،شىرنىسى ئېرىقلاردا ئېقىپ تۇرغان مېۋىلىك باغلار بىلەن كۆمۈلۈپ ياتقان يېزا - قىشلاقلارنى ،كەڭ-كەڭرى سالا ئېتىز ،ئوت-چۆپى مول ساۋكىلەڭلەر①نى ئىككى ئالقىنىدا كۆتۈرۈپ تۇرىدۇ .

تەلكىدىن چۈشۈپ كەلسەم ،
ئىلى باغلىرى بوستان .
بۇلبۇلغا قۇلاق سالسام ،
داڭقىڭنى قىلار داستان .

مانابۇ ئىلى - خاسىيەتلىك ماكان ! . . .

ئەپسۇسكى ، مانامۇشۇنداق «ئادەم تېرىسائۇنۇدىغان» ، «بىر ئېرىقىدا ئالتۇن ، بىر ئېرىقىدا كۈمۈش ئاقىدىغان» باي - مۇنبەت يۇرتۇمىنىڭ بەزى يېزا-قىشلاقلىرىدا تا ھازىرغىچە يەنىلا نامراتلىق ، غورىبەتچىلىك لەشكەرلىرى ئۆي-ئۆيلەردە ، كوچا-كوچىلاردا كېزىپ ، دېھقانلارنىڭ روھىنى غاجاپ ،بېلىنى مۈكچەيتمەكتە . . . بۇ نېمە ئۈچۈن ، زادى نېمە ئۈچۈن؟ دېھقان نېمە ئۈچۈن باي بولالمايدۇ ! ؟ . . .

ئەي ئىلى ،سېنىڭدىن نەچچە مىڭ چاقىرىم يىراقتىكى ئاتۇشنىڭ بۇ خىلۋەت ھويلىسىدا ئولتۇرۇپ ، سېنىڭ ئاشۇ نامرات دېھقانلىرىڭ ھەققىدە ئاچچىق ئەلەم بىلەن ھەسرەتلىك خىياللارنى سۈرىمەن : كىمگە ئاچچىقلىنىشىمنى ، كىمگە غەزەپلىنىشىمنى بىلەلمەيمەن . نېمانچە كاج تەلەي بولۇپ تۇغۇلغاندىمەن . يامەن شۆھرەتلىك خەلق شائىرى مۇھەممەتجان راشىدىن يازغاندەك : «سەۋدايى بوپقاپتىمەن . . . »مۇيا ! ؟سەيلە-ساياھەت قىلىپ ، ئويۇنىمنى ئويناپ يۈرۈۋەرسەم بولماسمىدى ! ؟ . . . بىراق ، نېمىشقىدۇر دېھقان ئاتا ،ساڭا يۈرىكىم كۆيىدۇ ، ئىچىم ئېچىشىدۇ . . .

ئويلاپ باقسام ، ئىلى دېھقانلىرىنى ئافاق خوجىنىڭ كاساپىتىدىن جۇڭغارلار سەئىدىيە خاندانلىقىنىڭ ئاخىرقى خانى ئىسمائىل خاننى ئاغدۇرۇپ ،1682-يىلى يەركەن ،خوتەن قاتارلىق شەھەرلەردىن ئىسمائىلخانغا قوشۇپ ئىلىغا سۈرگۈن قىلغانىكەن . بۇلار ئەينى زاماندا موڭغۇللارنىڭ قولىدا قۇل ئورنىدا ئىشلەپ ،دېھقانچىلىق قىلىپ ، جۇڭغار ھۆكۈمرانلىرىنىڭ قورسىقىنى باققان گۇناھىغا ئۇلارغا «ئۇيغۇر »دېگەن تارىخي غۇرۇرلۇق - ھۆرمەتلىك نامىنىڭ ئورنىغا «تارانچى »دېگەن نەس نام چاپلاشقانىكەن .ئۇ زامانلاردا بۇ مۇنبەت زېمىن موڭغۇل ،مانجۇلارنىڭ قانلىق ئايىغى ئاستىدا چەيلىنىپ ، بىچارە «تارانچىلار »قامچا ئاستىدا ئۇلارغا ئاشلىق ئۆستۈرۈپ ،مېۋىلىك باغلارنى بەرپا قىلىپ بەرگەن ، ئۆستەڭ چاپقان ، تاغدەك ئېغىر «ۋاڭخۇلۇ ئالۋاڭ »لىرىغا ئىشلەپ ، قۇل ئورنىدا ياشاپ ئۆتكەنىكەن : « . . . ئۇلارنىڭ (دېھقانلارنىڭ)بىرەر پارچە كىگىزى بولسىمۇ ،سېلىق يىغقۇچىلار بالا-چاقىسىنىڭ زار يىغلىغىنىغا قارىماي تارتىۋالاتتى . دېھقانلار كەمبەغەللىكتىن قوشنىڭ بىر يېنىغا ئېشەك ، بىر يېنىغا ئۆزىنى قوشۇپ يەر تېرىيتتى . ئۇلار بىرەر ئۇلاغقا يېتىشىپ قالسا جالانغان 20خو ئاشلىق ئالۋىنى 40خوغا كۆپەيتىلەتتى .بۇ سېلىقلارنى تۆلىمەسكە ھېچ ئىلاج يوق ئىدى . بۇ سېلىقلارنى تۆلىيەلمىگەن بىچارە دېھقانلارنىڭ جانلىق-جانسىز ماللىرىنى ئېلىشتىن سىرت بالا-چاقىسىنى سېتىپ ، ئۆزىنى يامۇلغا سولىتىدىغانلار ئاز ئەمەس ئىدى . . . »②

هالا بۈگۈنكى كۈندە ئۆز ئەركى ئۆز قولىدا ،

---

① ساۋكىلەڭ - قورشالغان ئوت-چۆپلۈك ئوتلاق .
② ئىمىنجان باھاۋۇدۇن : «ئىلى تارىخى»دىن .

يەر ،باغ ،ئورمان ،يايلاق . . .لىرى ئۆز قولىدا ، ئۇنىڭ ئۈستىگە پارتىيە ۋە ھۆكۈمەت دېھقانلارنى باي بولۇشقا ،باياشات ـ ھاللىق سەۋىيىگە يېتىشكە ئۈندەپ ئىلھاملاندۇرۇۋاتقان ،ماددىي ،مەنىۋى ،پەن-تېخنىكا . . .ۋە باشقا جەھەتلەردە ئالاھىدە قوللاپ ياردەم بېرىۋاتقان مۇشۇنداق بىر ياخشى دەۋردە دېھقان نېمىشقا يەنىلا نامرات بولىدۇ ؟ ! . . .

ئويلاپ باقسام ، بەزى يەرلىك سىياسەت ، ئىجتىمائىي مەسىلىلەر ،بېزا ئاساسىي قاتلام كادىرلىرىنىڭ چىرىكلىكى ،نەپسانىيەتچىلىكى ، خىيانەتكارلىقى ،يۇقىرىدىن دېھقانلارنى يۆلەش ئۈچۈن بەرگەن پۇللارنى «موككىدە»چۈنتىكىگە سېلىشى . . . ۋەھاكازالار بار ئىكەن . بۇ مەسىلىنىڭ بىر تەرىپى . توغرىسىنى ئېيتقاندا بەزى يېزا ئاساسىي قاتلام كادىرلىرىنىڭ ساپاسىنىڭ تۆۋەنلىكى ، «خەلق ئۈچۈن» ، «دېھقانلار ئۈچۈن»ئىشلەش ئېڭىنىڭ يوقاپ ، يېزىنى ، دېھقانلارنى تەرەققىي قىلدۇرۇشنى ئويلىمايدىغانلىقى دېھقانلارنىڭ باي بولالماسلىقىدىكى مۇھىم سەۋەبلەرنىڭ بىرسى .لېكىن تۈپكى سەۋەبنى ئىزدىسەك ، يەنە مەسىلىنىڭ ئېغىر تەرىپىنىڭ دېھقانلارنىڭ ئۆزىدە ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىمىز . بولۇپمۇ ئىلى دېھقانلىرىغا نىسبەتەن بۇ پىكرىمىز ئانچە چەتنەپ كەتمەيدۇ .

ھازىر بىزنىڭ ئىلى يېزىلىرىدا باي بولغانلار ، ھاللىق سەۋىيىگە يەتكەنلەر ،ئوتتۇراھال تۇرمۇش كەچۈرۈۋاتقانلار ،نامراتلار ،يۆلەپ تۇرمىسا يىقىلىپ چۈشۈدىغان نامراتلار . . . بار . باي بولغانلار قانداق باي بولدى؟ بەزىلەر نېمە ئۈچۈن نامرات؟ بۇ مەسىلىلەر ئادەمنى ئويلاندۇرىدۇ . بۇ ھەقتە بىز ئەمەس ،ئەسلىدە شۇ نامرات دېھقان كۆپرەك ئويلىنىشى ،پىكىر يۈرگۈزۈشى كېرەك ئىدى . ئاللا ئۇنىڭغا بېشىنى پىكىر يۈرگۈزۈش ئۈچۈن بەرگەنىدى .ئەمما ئۇ قەدىمدىن سۆيەك-سۆيىكىگە سىڭىپ كەتكەن ھورۇنلۇق ،پوچىلىق ،بىپەرۋالىق ، بېكىنمىچىلىك . . .قاتارلىق روھىي ھالەت ئىسكەنجىسىدىن قۇتۇلالماي ،نامراتلىق ، ناھەقچىلىك ، روھىي سۇنۇقلۇق . . . تەقدىرنى ئۆزگەرتىشكە قەتئىي بەل باغلىيالمايۋاتىدۇ . دېھقانلارنىڭ مۇنداق قىسمەت-تەقدىر سۈرەتلىرى كۆپتىن بۇيان مېنى گادىرماش خىياللار قايناملىرىدا پىرقىرىتىپ ، روھىمغا زەخمەك ئۇرۇپ ، ھەسرەت-ئەلەم ئۇچاقلىرىدا ئۆكلىمەكتە . . . .

يا ئىلىدا خوتەنگە ئوخشاش «دېھقان بولماق تەس» مۇ ؟ ياق ! . . .ئىلىدا ئەڭ ھورۇن ئادەممۇ دېھقان بولۇپ «سېرىقتال»تۇرمۇش كەچۈرۈۋېرىدۇ .يېقىندا مەلۇم يېزىدا بىر دېھقاننىڭ «جاپا تارتىپ جاننى قىيناپ پۇل تېپىپ نېمە كەپتۇ . . .»دېگىنىنى ئاڭلىدىم . كۆردىڭىزمۇ ،بۇ دېھقاننىڭ مەنتىقىسىنى ! ئىلىدا كۈزدە يەرنىڭ ئۈستى كەلگەندە تراكتور بىلەن ھەيدەپلا ،سىيالكىدا ئۇرۇقنى سېلىۋېتىدىغان ، ئاندا-مۇندا سۇ نۆۋىتى كەلگەندە ئويىنىغاندەك تۇتۇپ قويۇپ ،بۇغداي پىشقاندا كومباين بىلەن (ياكى ئازراق بولسا ئورغاق بىلەن) ئورۇۋالىدىغان گەپ . يەر مۇنبەت بولغىنى ئۈچۈن يەرلىك ئوغۇتنىمۇ كۆپ ئىشلەتمەيدۇ . يەرلىك ئوغۇتنىڭ پايدىلىنىش نىسبىتى ناھايىتى تۆۋەن . ئىشلىتىلگەن يەرلىك ئوغۇتلار بولسا ئېتىزدا شامال ۋە كۈن نۇرىدا خوراپ ،كۈچى تۈگەپ كېتىدۇ . پۇلى بارلىرى كۆپرەك خىمىيىۋى ئوغۇتقىلا زورلايدۇ . شۇڭا ئاتۇشلۇقلار بىر ماشىنا خىمىيىۋى ئوغۇت ئالسا ،غۇلجىلىقلار ئون ماشىنا ئالىدۇ .

ئاتۇشلۇقلار مال يېمەيدىغان ئوت-چۆپ ، غازاڭ-غوزۇڭلارنى زايە قىلماي يەرگە كۆمۈپ ، چىرىتىپ ئوغۇت ياسايدۇ . ئۇلار ئوت-چۆپلەرنى ئوتىغاندا يىلتىزىنى قالدۇرۇپ ، ئۈستىنى مالغا بېرىدۇ ياكى ئوغۇت قىلىدۇ . بۇرۇن ئۇلار يانتاقنى يىلتىزى بىلەن قومۇرۇپ ، تونۇرغا سېلىشاتتى .ھازىر بولسا بازاردىن نان ئېلىپ ،ياننتاقنىڭ كۆتىكىنى قالدۇرۇپ ، ياپرىقىنى ئوت-سامان قىلىدىغان ، غول ، چاۋار-چاتقاللىرىنى كۆمۈپ ،ئوغۇت ياسىشىدىغان بولدى .

ئىلى دېھقانلىرىنىڭ گەدىنىدە جەنۇب دېھقانلىرىنىڭكىدەك «ھاشار»دېگەن ئېغىر بويۇنتۇرۇق يوق . «ئېتىز-ئېرىق ،دېھقانچىلىقنىڭ قاتلاڭچىلىقلىرىدىن باش كۆتۈرەلمەيۋاتقان دېھقانلارنى بىكار قالدى دېگەندەك كېچىسى ئۇخلاتماي چىراغ يورۇتۇپ〈قورت تۇتۇش〉تەك ساراڭلارچە ئىشقا سېلىشلار ،〈قورت جەرىمانىسى〉،〈سۇجەرىمانىسى〉،〈مەجلىسكە كەچىكىش جەرىمانە . . .لىرى»[1] يوق . راست ، ئاز-تولا ئېلىق-سېلىقلار بار . ئەمما ئازراقلا تىرىشقان ئادەمگە ئۇمۇ ھېچگەپ ئەمەس . ئۇنىڭ ئۈستىگە ھازىر پۇل بولسىلا تېرىيدىغان ،سۇغۇرۇدىغان ،ئوتايدىغان ، ئورۇدىغان ،توشۇيدىغانلار . . .تەييار .مەن كۆرگەن دېھقاننىڭ بىكار ۋاقتى ئېشىپ-تېشىپ تۇرۇپتۇ . . .

بىزنىڭ يېزا ئاساسىي قاتلام كادىرلىرىمىزمۇ ھەرھالدا ئاڭلىق ،ۋىجدانى بار .ئۇلار ئاتۇشنىڭ يېزىلىرىدىكى ئۆز قېرىنداشنى بوسۇنچۇق قىلىدىغان بەزى نائەھلى «يەرلىك زومىگەر» ، «نومۇسسىز پورداقچى» ، «لەببەيچى»كادىرلاردەك : «ھاشارغا ماڭ !سېلىقنى بەر !جەرىمانە تۆلە !دەپ قۇتىرىغان ئىشغالىيەتچى ئەسكەرلەردەك ئالتاغىل ۋارقىراپ -جارقىراپ ،ئىشىك-دېرىزىلەرنى مەست دۇمباق چالغاندەك ئۇرۇپ ـ جالاقشىتىپ . . .»[2] دېھقان
[illegible]

ئەگەر ئۇلار ئۇنداق يولسىزلىق قىلىدىغان بولسا ، بىزنىڭ ئەڭ ياۋاش دېھقانلىرىمىزمۇ ئورنىدىن ئىرغىپ تۇرۇپ ، ئۇلارنىڭ كارنىيىدىن ئالىدۇ . قاش ۋە ئىلى دەرياسىنىڭ تاشتىن تاشقا ئۇرۇلۇپ پىشقان ئەركەك سۈيىنى ئىچىپ چوڭ بولغان ئىلى دېھقانلىرىنىڭ قەلبىدە كىشىگە ئوڭايلىقچە ئايان بولمايدىغان ،ۋاقتى-سائىتى كەلگەندە ۋۇلقاندەك پارتلاپ چىقىدىغان بىر خىل مەغرۇرلۇق ، غورۇر ۋە جەڭگىۋار كۈچ يوشۇرۇنۇپ تۇرىدۇ .گېپى كەلسە

① ئابدۇرەھمان ئەزىز : «ئەل قاتارى پاراڭلار» ، «شىنجاڭ مەدەنىيىتى»ژۇرنىلى 2003-يىل 2-سان .
② يۈسۈپجان ساۋۇت شورلۇق : «نامراتلىق قانداق بولىدۇ ؟» . «شىنجاڭ مەدەنىيىتى»ژۇرنىلى 2002-يىل 5-سان .

ئۇلار مۇختار① دەك بىر ئىتى ئۈچۈن جەڭ قىلىپ ، ئالتىشەھەرگىچە بېرىشتىن يانمايدۇ . ئۇلارنىڭ قەلبىدىكى مۇشۇ «سەنمۇ ئادەم ، مەنمۇ ئادەم !» دەيدىغان ، ئۆزىنى ئابرال تېغىدەك يۈكسەك چاغلاش روھى ،غۇرۇرى ئۆز يېزىسىغا كەلگەن ھەرقانداق چوڭ باشلىققىمۇ خۇشامەتچىلىك ، «نومۇسسىزلارچە پورداقچىلىق» ، «لەببەيچىلىك»تەخسىنى كۆتۈرۈشكە يول قويمايدۇ .

مانا مۇشۇنداق قەيسەر ،غۇرۇر-جاسارەت روھىغا باي ئىلى دېھقانلىرى زادى نېمىشقا باي بولالمايدۇ ؟ . . . ئۇ نېمىشقا ئاشۇ ئېسىل ، قىممەتلىك (باشقا يۇرت دېھقانلىرىدا كەم ئۇچرايدىغان)ئەڭگۈشتەر روھىنى نامايان قىلىپ ئۆزىنى كۆكلەتمەيدۇ ؟ باشتا قەيت قىلىپ ئۆتكەندەك ھورۇنلۇق ، پوچىلىق ، بىپەرۋالىق ،بىكىنمىچىلىك . . .قاتارلىق ناچار «ئادەت»كۆچى ئۇنىڭ روھىي دەرىخىگە پالتا ئورۇۋەتتىمۇ ؟يا ئۇ بىغەملىك ، ھورۇنلۇق پەرىجىسىدە زاماننىڭ نەگە كېتىپ بارغانلىقى بىلەن كارى بولماي ،تېخىچىلا ئۇخلاپ «شېرىن چۈش» كۆرۈۋاتامدۇ ؟ ئۇنىڭ غايىسى ،خىيالى نېمىدۇ ؟ ! . . .

بىز ئۇنىڭغا ئاچچىقلىنىشقا ،ئۇنى ئەيىبلەشكە ھەقلىق ئەمەسمىز .ئۇ ئەيىبنىڭ بىر قىسمىمۇ بىزگە تېگىشلىك .چۈنكى ، «ئادەم بالىسىنى زامان ئۆستۈرىدۇ ، كىمكى يامان بولسا ،ئۇنىڭ زامانداشلىرىنىڭ ھەممىسى ئەيىبلىك»② .بۇ ئۇنىڭغا «ئۆلگەننىڭ ئۈستىگە تەپكەندەك»بىر ئېغىر ئىش بولىدۇ . شۇڭا ئەڭ ياخشىسى بىز ئۇنىڭغا ئۇغۇز سۈتى بېرىۋاتقان ئانا دەريانىڭ ئۇچ ھاسىلىدىن - قاش بويىدىن ، دىلمۇك تېغى ئېتىكىدىن ۋە دەريانىڭ شىمالىدىكى ، ناخشىلىرىمىزدا تولا زىكىر قىلىنىپ مەشھۇر بوپكەتكەن بۇلۇكەي غولىدىن تارتىپ كەلگەن ئۇچ پارچە سۈرەتنى كۆرسىتەيلى . ئۇ ، بۇ ئەمەلىي تارتىلغان سۈرەت - ئەينەكلەردىن ئۆز ئەكسىنى كۆرۈۋالغاي :

1 .ئەينەك : غۇلجا شەھىرىنىڭ كونا چىقىش تەرىپىدىكى ئابرال تېغىنىڭ شىمالىي ساھىلىدا تارىختىكى مەشھۇر «سۇلتان ئۇۋەيسخان مازىرى» (سۇلتان ۋەيسمازار دەپمۇ ئاتىلىدۇ)دەپ ئاتىلىدىغان ، ساي ئىچىگە جايلاشقان غوجمەككىنە باغۇ-بوستانلىق بىر مەھەللە بار . مانا مۇشۇ مەھەللىدىن شەرققە قاراپ يۇقىرى ئۆرلەپ چىققاندا يول ئۈستىدە شالاڭ دەرەخلىك چوڭ بىر يېزا ۋە ئۇنىڭ شىمال تەرىپىدىكى بىنەملىك ئىدىر ياقىسىدا كۆجۈم بىر مەھەللە كۆزگە تاشلىنىدۇ .بۇيەر ئازادلىق كۈيچىسى ل . مۇتەللىپنىڭ ئاتا-ئانىسى ياشىغان ۋە بىر زامانلاردا چىڭگىزخان لەشكەرلىرىگە ئۆتەڭ ، موڭغۇللارغا قىشلاق بولغان ،چىڭگىزخاننىڭ باتۇر سەركەردىسى سۇبۇتايغا نامداش - سۇپتاي يېزىسى .يول ئۈستىدىكىسى «چوڭ سۇپتاي» (يېزىلىق ھۆكۈمەت شۇيەردە) ،ئىدىر ياقىسىدىكىسى «كىچىك سۇپتاي»دەپ ئاتىلىدۇ .

نامراتلىق چەك-چېكىدىن تۆكۈلۈپ تۇرۇدىغان ، ئۆيلىرى ئېگىز-پەس دۆڭلۈكلەرگە جايلاشقان «كىچىك سۇپتاي»قوينىغا كىرسىڭىز خۇددى زاماننىڭ قەدىمى بۇ يەرلەرگە يەتمىگەندەك ھەسرەتلىك ھېس-تۇيغۇغا چۆكىسىز . ئۇنىڭ گاھى قورۇلىرىنىڭ دەرۋازىسى يوق . پەقەت چىتەنلەرنى بىر-بىرىگە چېتىپلا «دەرۋازا»ياساپ قويغان بولۇپ ، «دەرۋازا»نى ئاچسىڭىزلا خۇددى غەرق مەستنى قويۇۋەتسىڭىز بىر يېنىغا قىيسايغاندەك قىيسىيىپ ئۆزىنى تاشلىۋېتىدۇ .قورۇ ئىچىگە كىرسىڭىز لاي-توپىلىق ھويلا ، ھېچقانداق نەقىش ، گۈزەل ھېس تۇيغۇ قوزغايدىغان سۈرەتلەر يوق .پاكار قورۇق توپا تام ، ئەسكى بورا-چەنزە ۋە ئاندا-ساندا قارىغاي ،تېرەك ياغاچلىرىنى لىم قىلىپ سېلىنىۋالغان ئۆيلەر . توپىلارنى تىندۇرۇپ ياسىۋالغان پېشايۋان . ئاددىيلا سېلىنىۋالغان چايخانا . . . ئەسكى - تۇسكىلەر بىلەن ياسىۋالغان لاپاسلىرىنىڭ ئۈستىدە قارىداپ كەتكەن ئوت-چۆپلەر . . .راست ،خىش بىلەن سېلىنغان چىرايلىق ،زامانىۋى ئۆيلەرمۇ يوق ئەمەس . بىراق ئۇ كەڭ دېھقانلارنىڭ ئەمەس ،بەلكى يېنى تۇم - قول ئىلكىدە بارلارنىڭ .

بۇ يېزىنىڭ بىنەم ئۇنىڭغا ئوخشاش نامراتلىقىمۇ ئىلى رايونىغا داڭلىق . يۇقىرى «غوجىتام»بولۇپ ھەر يىل بۇ يېزىنى «يۆلەپ»تۇرىدۇ . 1995-يىلىدىن 1997-يىلىغا قەدەر بۇ يېزىغا ھۆكۈمەت تەرەپتىن بېرىلگەن يۆلەش پۇلى 790مىڭ يۈەنگە يەتكەن . كىچىك سۇپتاي كەنتى ئۆزىلا بۇ پۇلدىن 273990يۈەن ئالغان .يۆلەش پۇلى ئالغان 83ئائىلىنىڭ (بۇ كەنتتە شۇ يىللىرى 170ئائىلە بار بولۇپ ، 50پىرسەنت ئائىلە يۆلەش پۇلى ئالغان)ئالدىغا 15مىڭ يۈەن ،ئەڭ ئارقىسىغا مىڭ يۈەنبېرىلگەن بولسىمۇ ،بۇ كەنت يەنىلا نامراتلىقتىن قۇتۇلالمىغان .

ھۆكۈمەت ئۇلارنى ھەرخىل ئۇسۇل-چارىلەر بىلەن «يۆلەپ»باققان . مەخسۇس پىشقان رەھبىرىي كادىرلارنى ئاجرىتىپ ئىشلەپچىقىرىشقا رەھبەرلىك قىلغۇزغان ؛ بىر قىسىملىرىغا چارۋا-مال قىلىپ بەرگەن ،بىر قىسىملىرىغا باغ-ئورمان قىلىپ بەرگەن ،ھەتتا بىر قىسىم ئائىلىلەرنى سۇيى كەمچىل بۇ كەنتتىن سۇيى مول نىلقا ناھىيىسىنىڭ ئۆكتەبىر يېزىسىغا ئۆي-جاي سېلىپ ، تېرىلغۇ يەر بېرىپ ئولتۇراقلاشتۇرۇپمۇ باققان .بىراق يەنىلا بۇ «رودۇپاي»نامراتلىق خۇددى يار يىلىم بىلەن بەدىنىگە چاپلاشتۇرۇۋەتكەندەك نەگە بارسا شۇ يەردە دىۋاننىڭ نەچچە مىڭ يەرگە ياماق چۈشكەن كونىراپ يىرتىلىپ ،بىقسىپ كەتكەن ئەسكى چاپىنىدەك دېھقاننىڭ ئۈستىدە تۇرۇۋەردى .

بۇ يىل يەنە يۇقىرىدىن «يۆلەش پۇلى» كەلگىنىكەن ، يېزىلىق ھۆكۈمەت دېھقانلارغا نەقپۇل بەرمەي «غاز ،ئۆشەك بېقىڭلار !»دەپتۇ . تۇزۇك سۇيى - ئۆستەڭلىرى يوق زېمىندا غاز ، ئۆشەك بېقىشنىڭ

---

① مۇختار - زوردۇن سابىرنىڭ «ئانا يۇرت»رومانىدىكى دېھقان پېرسوناژ .

② ئاباي قونانباي : «ئەقلىيە سۆزلەر»53-بەت ، «قازاق ئېلى»ژۇرنىلى نەشرىياتى 1951-يىل نەشرى .

پايدىسى يوقلىقىنى بىلگەن دېھقانلار دەررۇلا :

«بۇ يىل قارلار ئاز يېغىپ بالدۇر ياز بولدى،
باشلىقىمىز ئاز بولغاچ باقىدىغىنىمىز غاز بولدى.»

دەپ قوشاق توقۇۋاپتۇ .

تەنەپپۇسلۇق پاراڭ :بىز دېھقانلار ئۆستەڭ پاراڭلىشىۋاتقىنىمىز ئۈچۈن بۇ يېزىنىڭ كادىرلىرى ئۆستەڭدىكى پاراڭلارنى ھازىرچە قويۇپ تۇردۇق . راستىنى ئېيتقاندا بۇ يېزىنىڭ نامراتلىقتىن قۇتۇلالماسلىقىدا ئاشۇ يېزا كادىرلىرىنىڭمۇ ئەڭ چوڭ مەسئۇلىيىتى بار . ئۇلار چىن دىلىدىن يېزىنى ، نامرات دېھقاننى باي قىلاي دەپ ئويلىمايدۇ . ئاڭلىشىمچە ، 1990- يىللاردىن تارتىپ ھازىرغا قەدەر بۇ يېزىغا يۇقىرىدىن بېرىلگەن قۇتقۇزۇش-يۆلەش پۇلى تۆت مىليون يۈەنگە يەتكەن . نوپۇسى شۇنچە ئاز بۇ كىچىككىنە يېزا شۇنچە كۆپ يۆلەش پۇلى ئالغان بولسىمۇ يەنىلا نامرات . ئۇ پۇللار نەگە ئىشلىتىلدى ، دېھقانغا قانچىلىك تەگدى؟ بۇنى ھېچكىم بىلمەيدۇ . سۈرۈشتۈرۈدىغان ئادەممۇ يوق . ھەتتا نامرات دېھقانغا قول قويدۇرۇپ ، پۇلنى بەرمەي ئۆزى ئىشلىتىۋالىدىغان ئىشلارمۇ ساماندا سەككىز . «ئات ئايلىخانغا ،يول سارىخانغا» .ۋىجدانى قاينىغان ، جىنى باربەندىلەر سۈرۈشتۈرسە ئۇ خىزمىتىدىن چەتلىتىلىدۇ ياكى باشقا ئورۇنغا يۆتكىۋېتىلىدۇ . بىز ماقالىمىزنىڭ چەكلىكلىكىدىن بۇ ھەقتە ئايرىم توختالمىدۇق .لېكىن ئوقۇرمەن بۇنىڭدىن ئەلۋەتتە دېھقانىنىڭ نامراتلىقتىن قۇتۇلالماسلىقىنىڭ مۇھىم سەۋەبلىرىدىن بىرىنى بىلەلەيدۇ ، دەپ ئويلايمىز .

سابىق سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ تۇپراقشۇناس ئالىمى ۋ .ر .ۋىلىيامس :«يامان يەر يوق ، يامان دېھقان بار »دېگەنىدى . ئەگەر ئۇ ئېلىنىڭ بۇ جەننەت تۇپرىقىنى كۆرسە ئېلى دېھقانلىرىنى نېمىدەپ ئويلاپ قالاتتىكىن ! . . .

ئاتۇشتىكى تۇغقىنىمىز دىلشاد بېغىنىڭ ئارقىسىدىكى غىلتاڭ تاشلىق سايغا تۇتۇشىدىغان بىر پارچە تاشلىقنى ماڭا كۆرسىتىپ : «بۇ يىل كۈزدە مۇشۇ يەرگە توپا تۆكۈپ ، باغ قىلايمىكىن دەپ ئويلاۋاتىمەن ! . . . »دېگەنىدى . ئەمما «كىچىك سۇپتاي »دىكى بىزنىڭ دېھقان نېمە ئويلىدى؟ مەھەللىنىڭ چېتىدىكى كۆرۈنۈپ تۇرۇدىغان 50مو مۇنبەت تىڭ يەرنى يېزىلىق ھۆكۈمەت ئۇنىڭغا : «تام چۆرۈپ ئورمان قىلىڭلار ، ھېچقانداق باج-سېلىق ئالماي بىكارغا بېرىمىز !»دېسە ، بىرمۇ دېھقان ئالغىلى ئۇنىمىغان . ئۇلار :«ۋاي-ۋۇي ،يىراق . . .» دېيىشكەن . ئاخىرى يېزىلىق ھۆكۈمەت ئۇيەرنى سىرتتىن كەلگەن بىرسىگە بېرىۋەتكەن .كېيىن بۇ نامرات سۇپتايلىق دېھقانلار :«سۇنىڭ بېشىنى بىر كەلگۈندىگە بېرىۋەتتى . . . »دەپ ئاغرىنىپ ، غەيۋەت -شىكايەت قىلىشىپ يۈرۈشكەن .

بۇيەردە شەھەرلىك بىر بايۋەچچە 60مو يەرگە تام چۆرۈپ كۆچەت تىكىپ ،باغ بىنا قىلغانىدى . ئۇ بۇ باغقا تېرىلغان بېدىنى قارىغۇچىغا بېرىش ھەققىگە كۆچەتلەرگە سۇ قۇيۇپ ،قاراپ قويۇشقا (سۇ ھەققىنىمۇ بايۋەچچە تۆلەيدۇ)كىشى چاقىرسا ھېچكىم چىقمىدى . ئاخىرى ئىككى ئورۇم بويىچە ئۇن مىڭ باغ بېدە چىقىدىغان بۇ باغنى دىتى بار بىرسى ئېلىپ شۇ يىلىلا ئۇنىڭ مەنپەئىتىنى كۆردى .

بۇ يېزىدىكى بىر «قۇتقۇزۇش ئائىلىسى»نىڭ ھېكايىسى تېخىمۇ قىزىقارلىق ؛ ئۇنى ئاڭلىسىڭىز يا كۈلىشىڭىزنى ، يا يىغلىشىڭىزنى بىلەلمەيسىز :ئۇ 40ياشلار ئەتراپىدا بولۇپ ،بەردەم - قاۋۇل يىگىت . ئەمما ھورۇن ، ئىشلىمەيدۇ ، يىلبويى ئوت-چۆپ ئورۇمايدۇ ، قوناق شېخى يىغمايدۇ ؛ قولىدىكى ئاز-تولا مېلىغا قولۇم-قوشنىلاردىن ئوت-چۆپ ، قوناق شېخى سوراپ زېرىكمەيدۇ .ئېغىلىغا كىرسىڭىز يىلبويى ئالماستىن يىغىلىپ كەتكەن كالا قىغى تۆرلەپ ، كالىنىڭ دۈمبىسى ئېغىلنىڭ ياغىچىغا تېگىپ تۇرۇۋاتقانلىقىنى كۆرىسىز .ئەمما بۇ دېھقاننىڭ ئۆزى ئېتىز بېشىغا ئاچىقىشقا - ئوغۇت قىلىشقا «چولىسى تەگمەيدۇ» .چۈنكى ئۇ سىيالكىدا بىنەمگە بۇغدايىنى تېرىپ بولۇپ ، دوقمۇشتىكى ماگىزىن ياكى دەرۋازا ئالدىدا پو ئېتىشى ،غەيۋەت - شىكايەت قىلىشى كېرەك . ئۇ ئوغلى چايغا چاقىرسا ئورنىدىن قوزغىلىشقا ئېرىنىپ ، بىر-ئىككى قول قارت ئوينىۋېتىپ ،دۇنيادىن بىغەم ھالدا ھېجىيىپ قويۇپ ، سوۋۇپ قالغان ئەتكەنچېيىنى ئىچكىلى ئۆيىگە ماڭىدۇ . ئۇنىڭدا نەھاياتقا ، نەتۇرمۇشقا ،نەدۇنياغا مۇھەببەت يوق .نەگۈزەللىككە ،نەئىلىمگە ، نەپۇلغا . . . بۇدۇنيانى تاشلاپ ئۇدۇنياغا ئەقىدە باغلاپ ئۆزىنى بەخشەندە قىلىۋەتتىمىكىن دېسەڭ ، ئىماننىڭ سۈسلىقىدىن «قۇلھۇۋەللاھۇ ئەھەد» سۈرىسىنىمۇ ئوقۇيالمايدۇ .

- بۇ ئادەم ئويقۇغا بەك ئامراق ، - دەيدۇ ھېكايە قىلغۇچىم ، - ئۇنىڭغا كۈندە ھاۋا تۇتۇلۇپ بەرسە ، كەچكىچە ئۇخلىسا . . . . ئۇنىڭ بارى-يوقى ئىككى بالىسى بار ،ئۇلارنى شەھەرلىك ئىككى بايۋەچچە ئوقۇتۇۋاتىدۇ . بىر قېتىم يېزىلىق پارتكومنىڭ مۇئاۋىن سېكرېتارى ئۇنىڭ ئائىلىسىدىن ئەھۋال سوراپ كەلگەندە ئۇ ئەيمەنمەستىن :«نوچى بولساڭ مېنى باي قىلىپ باقمامسەن قېنى؟ !»دەپ دېۋەيلىگەن .يېزىلىق ھۆكۈمەت ئۇنىڭغا 4500يۈەن نەقپۇل بېرىپ ، چارۋا بېقىپ باي بولۇشقا يېتەكلىگەندە ئۇ 13قوي ئېلىپ ،ئاز ۋاقىت بېقىپلا ئاخىرىدا ھەممىنى يەپ تۈگەتكەن .تېخى :«ھېچنېمەڭ بولمىسا ياخشىكەن ،تىنچ ياشايدىكەنسەن . . .» نامراتلىقىدىن ماختىنىپ ھىجىيىپ كۈلگەن . ئۇنداقلاردىن قەرز سوپلەپ كەلگەن كادىرلار قەرزنى ئالماق ئۇياقتا تۇرسۇن تېخى قۇتقۇزۇش پۇلى بېرىپ قايتىدۇ . ئۇ بولسا كادىرغا ئېسىلىپ :«ئۆلۈۋالىمەن ! . . .»دەپ قورقۇتىدۇ ياكى تاشىقىغا قاراپ ئولتۇرىدۇ . قەرزنى سوپلەپ كەلگەن كادىر بولسا ئۇنىڭ يەيدىغان ،ئىچىدىغان ھېچنېمىسى قالمىغانلىقىنى كۆرۈپ ، كەنتتىن ئۈچ-تۆت خالتا ئۇن ، ماي-گۈرۈچ ئالدۇرۇپ بېرىدۇ .ئۇ بولسا دۇنيادىن بىغەم ھالدا ئاخشىمى مەھەللىسىدىكى ئولتۇرۇشتا پو ئېتىپ :«مەن ئۆزۈم بوربوسۇنلۇق ، كۆڭلۈم تارتىدۇ قاشنى »دەپ ناخشىسىنى غەمسىز توۋلاپ ئولتۇرىدۇ . نەنامراتلىق ، نەبالا ،نەئائىلە ، نەدۇنيا ،كەلگۈسى . . .دېگەنلەر خىيالىغا كىرىپ چىقمايدۇ .

تەنەپپۇسلۇق پاراڭ : مانا بۇ دېھقان ئاسماندىن تىللا ياغسىمۇ باي بولالامدۇ؟ ئۇنىڭغا مەدھىيە ئوقۇمىسىز ، غەزەپلەنمەسسىز !؟ . . .مۇنداق ھورۇن دېھقانلارنى كۆرگىنىمدە نەغەزەپلىنىشنى ،نەكۈلۈشنى بىلەلمەي ،ئىختىيارسىز «چايان»

تەخەللۇسلۇق بىر شائىرنىڭ زەھەردەك ئاچچىق مىسرالىرىنى ئىچىمدە يادلايمەن :

ئۆيدىن چىقىپ كوچىلاردا سوكۇلداشقان ،
بىر بۇلۇڭغا يىغىلىۋېلىپ كوتۇلداشقان .
پالان ئۇنداق ، پالان مۇنداق ،پىتنىخورلۇق ،
بۇ ئەخلەتنى يىغىپ ئوتنى ياقاي دەيمەن .

ئالبېرت خوببارد ۋە ئابدۇۋەلىلەر توغرا ئېيتىدۇ: «مۇستەقىل ھەرىكەت قىلىشتىكى ئىقتىدارسىزلىق ، ئەخلاقتىكى ئەخمىقانىلىق ، ئىرادىدىكى ئاجىزلىق ۋە ھورۇنلۇقلار دەل بەربات بولۇشنىڭ توپ مەنبەسى»① . «ئادەمنى ئىككى نەرسە قۇللۇققا سۆرەيدۇ :بىرى ھورۇنلۇق ، بىرى نادانلىق»② .

ئەجەبلىنەرلىكى شۇكى ،سىنىڭ ھورۇنلۇق ، نامراتلىقىڭ كىشىلەردە قېرىنداشلىق ھېسداشلىقىنى قوزغىماقتا . پۇلى بارلار پۇل ، يولى بارلار يول ، كىيىمى بارلار كىيىم ، كۆمۈرى بارلار كۆمۈر . . . لىرى بىلەن ساڭا ياردەم قىلماقتا .شائىرلار سىنىڭ جاپاكەش ،نامرات ،شۇكۇر - قانائەتچان ، مىسكىن-بىچارە قىياپىتىڭگە ئېچىنىپ ۋە تەسىرلىنىپ مەدھىيە - ھېسداشلىق شېئىرلىرىنى يازماقتا . مۇسۇلمانلارنىڭ قەدىمدىن تارتىپ ئاشلىقنى قەدىرلەيدىغان ئەنئەنىۋى ئېڭىنىڭ تۈرتكىسىدە بەزى كىشىلەر ، ھەتتا خېلى داڭلىق زىيالىيلارمۇ دېھقاننىڭ ئۆز ئېھتىياجى ئۈچۈن ئاشلىق تېرىيدىغانلىقىنى نەزەردىن ساقىت قىلىپ : «دېھقان دېگەن ئۇلۇغ ، جاپاكەش ،سېرىقتال .ئىنسانىيەت ئۈچۈن شەپەق قىزارماستا ئورنىدىن تۇرۇپ ، تومۇزنىڭ پىژغىرىم ئاپتاپلىرىدا كۆسەيدەك كۆيۈپ ، ئاشلىق ئىشلەپچىقىرىپ ئۆزى قورۇق قول قالسىمۇ ۋاي دېمەيدۇ . . .»دەپ ئويلاشماقتا . بەرھەق ، دېھقاننىڭ جاپاكەش ، سېرىقتال ۋە ياز بويى كېچە-كۈندۈز ئېتىز-ئېرىقتا جاپالىق ئىشلەپ ئاشلىق ئىشلەپچىقىرىدىغىنى . . .بىراق ، مۇنداق يۈزەكى قاراش ئارقىلىق ئۇنىڭغا سىز قانچىلىك ئىلھام ،مەدەت - ياردەم بېرەلەيسىز ، ئۇنىڭ روھىي دۇنياسىغا قانچىلىك تەسىر كۆرسىتەلەيسىز ؟ ! . . .

مەسىلىنىڭ نازۇك يېرى شۇكى ، دېھقانلارنىڭ ھېسسىياتىغا تەگكىلى بولمايدۇ .كىمكى ئۇلارنىڭ ھېسسىياتىغا چېقىلىپ قويسا ئۇلار باشقىلاردىن ئالالمىغان ئۆچىنى شۇ قەلەمگە مەركەزلەشتۈرۈپ ، قاتتىق غەزەپلىنىدۇ . شۇڭا ئۇلارنىڭ ھېسسىياتىغا تەگمەي ،سىلىق-يۇمشاق پاكىتلار بىلەن ئۇلارنى قايىل قىلىش ۋە يېتەكلەشكە توغرا كېلىدۇ . كۆپلىگەن كىشىلەرنىڭ دېھقانلار ھەققىدە جان كۆيدۈرۈپ ۋايساشلىرى - مەدھىيىلەشلىرى ئۇلارنىڭ ھېسسىياتىغا ئورتاقلىشىپ قوللاپ - قۇۋۋەتلىشىگە ئېرىشىشتىن باشقا نەرسە ئەمەس . لېكىن بىز مۇنداق كېتىۋەرسەك قانداق بولىدۇ ؟چوڭقۇرراق ئويلانساق ، مۇنداق «ئالقىش» - «يامغۇرى يوق قۇرۇق گۈلدۈرمامىلار» ، «گۈلچەمبىرەكلىك شېئىر - مەدھىيىلەر »دېھقاننى سۇلايمان پادىشاھتەك كۆككە كۆتۈرۈپ ، «دېھقان دېگەن ئۇلۇغ زات »روھىدا مەست قىلىپ ،ئۇنى تېخىمۇ بىخۇدلاشتۇرۇپ ، نامراتلىق چۈشكىدە ئۇخلىتىدۇ ،خالاس .

ئۇ خۇددى شەيخ سەئدىينىڭ ئېسىمدە قالغان بىر ھېكايىتىدەك بولىدۇ :

قىردا كېتىۋېتىپ پاتقاقتا سۇنايلىنىپ يېتىپ قالغان ئېشەكنى كۆرگەن كىشى ئۇنىڭغا ئىچى ئاغرىپ : «ھەي ، يامان بوپتۇ ، يامان بوپتۇ ،بىچارىگە ئۇۋال بوپتۇ ! . . .»دەپتۇ ۋە يەنە ئېشەك ئەتراپىدا ئايلىنىپ كېلىپ توختاپ : «ھەي ،يامان بوپتۇ ، بىچارە ،ياخشى ئېشەك ئىكەن ،ئۇۋال بوپتۇ . . .» دېگۈدەك . بۇ چاغدا شەيخ سەئدىي ئۇنىڭغا : «بۇرادەر ، يامان بوپتۇ ، ئۇۋال بوپتۇدەپ قىرغاقتا تۇرغىچە سەكرەپ چۈشۈپ ئېشەكنىڭ قۇيرۇقىدىن تارتىپ تۇرغۇزمامسەن ! . . .»دېگەنىكەن .ھازىر دېھقانلار ئەنە شۇنداق پاتقاقتا چۈشۈپ ئېشەكنى يۆلەيدىغان ، غەمخورلۇق قىلىدىغان ،روھىيىتىنى ئىسلاھاتقا ماسلاشتۇرىدىغان ئادەمگە موھتاج . مانا بۇ پاكىت بۇنى چۈشەندۈرىدۇ :

غۇلجا شەھىرىگە يېقىن دادامتۇ يېزىسىنىڭ بىر مەھەللە-ئاھالىلەر گۇرۇپپىسىدىكى دېھقانلار ئۆزلىرى ئەھيا قىلغان نەچچە مىڭ توپ ئورمان بار ئىدى . كۆچەتلەر چوڭىيىپ ،رەسمىي بادىرا بوپقالغاندا مەھەللىدىكى بىر قانچە ئۇششاق مەنسەپدار دەرەخلەرنىڭ ھەردانىسىنى بەش موچەندىن ھېسابلاپ ، ئۆزلىرى توختام تۈزۈپ ،ئۆزلىرى تامغا بېسىپ سېتىۋالغان . بىر-ئىككى يىلدىلا تەييار بولىدىغان بۇ ئورمانلىق شۇنىڭ بىلەن مەنسەپدارلارنىڭ قولىغا ئۆتۈپ كەتكەن . بۇ ئىش دەسلەپتە يوشۇرۇن بولغان بولسىمۇ ،كېيىن «بىگىز قاپتا ياتمىغان» .كۆپكە تەۋە بۇ ئورماننى مەنسەپدارلارنىڭ ئۈن-تىنسىز ئىگىلىۋېلىشىغا چىدىيالماي غەزەپلەنگەن دېھقانلار (سادىغاڭكەتتەي ، ئىلى دېھقانلىرىنىڭ مۇشۇ قەيسەر روھى ئالتۇن جۇمۇ ، ئالتۇن)مەنسەپدارلار بىلەن قاتتىق كۈرەش قىلغان . كەنتكە بارغاندا كەنت يەنىلا ھېلىقى مەنسەپدارلارنىڭ دۇمبىقىنى چالغان ، ئەمما دېھقانلار بوش كەلمىگەن .يېزىلىق ھۆكۈمەتمۇ مەنسەپدارلارنىڭ گېپىنى قىلغان . ئاخىرى غەزەپلەنگەن دېھقانلار غەيرەتكە كېلىپ ناھىيىلىك ھۆكۈمەتكە ئەرز قىلغان . غۇلجا ناھىيىلىك ھۆكۈمەت ئەھۋالنى پۇختا ئىگىلەپ ،ھەقىقەتنىڭ دېھقانلار تەرەپتە ئىكەنلىكىنى بىلىپ ، توختاملارنى بىكار قىلىپ ، تۆت يوللۇق بۇ ئورماننى ھەر ئون ئائىلىگە بىر يولدىن بۆلۈپ بەرگەن .نەتىجىدە ئىككى-ئۈچ يىلدىن كېيىنلا دەرەخلەر چوڭىيىپ ،ھەر ئون ئائىلىگە بۆلۈپ بېرىلگەن ئورمان 35 - 40مىڭ يۈەنگە يارىغان . دېمەك ، ئويلاپ كۆرۈڭكى بۇ يېزىدىكى دېھقانلار ئۆز ئەمگىكىنى ئاسراش ،قەدىرلەش ۋە قەتئىي ئىرادە بىلەن قوغداش ئارقىلىق نۇرغۇن نەپكە ئېرىشكەن . بۇنىڭدا دېھقان ئېڭىدىكى ئۆز-ئۆزىنى قەدىرلەش ، بىلىش - ئۆزلۈك روھى ئاساسىي رول

---

① «گارسىياغا خەت يەتكۈزۈش» ، «ئىلى گېزىتى»2003-يىل 31-ئۆكتەبىر سانى .
② ئابدۇۋەلى توختى (دېھقان) : «تەپەككۇر مېۋىلىرى» ، «شىنجاڭ مەدەنىيىتى»ژۇرنىلى 2004-يىل 3-سان .

ئۈينىغان.

ئورغۇن يېزىلاردا مەنسەپدارلار خىيالىغا كەلگەنچە بىر نەرسىلەرنى تېرىش، بېقىش، ئۆستۈرۈشنى تەلەپ قىلىپ، دېھقانلارغا مەجبۇرىي تاڭىدۇ. ئەمما يۇقىرىقىدەك روھقا ئىگە دېھقانلار ئۆز يېزىسىنىڭ ئەمەلىيىتىگە ماس كەلمەيدىغان مۇنداق «شەكلىي» تېرىقچىلىقنى رەت قىلىپ ئۆز مەبلىغىنى قوغداپ قالىدۇ. ياۋاشراقلىرى بولسا مەنسەپدارنىڭ دېگىنى بويىچە ئىشلەپ نەتىجىدە قۇرۇق قول قالىدۇ. دېھقانلاردا مۇشۇنداق ئۆز-ئۆزىنى قەدىرلەشتەك ئۆزلۈك ئېڭىنى يېتىلدۈرۈش ھازىرقى قەلەمكەشلەرنىڭ دېھقانلار ئالدىدىكى باش تارتىپ بولمايدىغان بۇرچى. مۇشۇ مەنىدىن ئالغاندا «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلى «دېھقان نېمە دەيدۇ؟» دېگەن مەخسۇس سەرلەۋھە ئېچىپ، ئۇنىڭدا دېھقانلارنىڭ ئۆزلۈك ئېڭىنى چوڭقۇرلاشتۇرۇپ، ئۇلارغا ئىلھام-مەدەت بېرىشى، «زومىگەر»، «نەپسانىيەتچى» مەنسەپدارلارغا يالقۇن سۈپەتلىك ماقالىلارنى ئېلان قىلىشى ژۇرنالنىڭ دېھقانلار ئالدىدىكى بۇرچىنى تونۇغانلىقى ۋە ئەستايىدىل ئادا قىلىۋاتقانلىقىدۇر.

دېھقانغا بۇ جاپا-مۇشەققەت، بۇ نامراتلىق زادى نەدىن كەلدى؟ بۇ ئېچكى ۋە تاشقى ئامىللاردىن تەركىب تاپىدۇ. بىز تاشقى ئامىللارنى تەھلىل قىلىشنى قويۇپ تۇرۇپ، ئۇنىڭ ئۆزىگە تېگىشلىك ئىچكى ئامىلىنى تەھلىل قىلىپ كۆرەيلى: جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغان يىلى تۇغۇلغان دېھقان بۇ يىل 55 ياشقا كەلدى. بىراق ئۇ نامرات-جاپاكەش دېھقان بوپقالدى. ھەممىدىن ئەلەم قىلىدىغان يېرى شۇكى، ئۇ ساپاسىز دېھقان بوپقالدى. بۇ 55 يىل ئىچىدە جاھاندا ئالەمشۇمۇل ئۆزگىرىشلەر بولدى. بىراق بىزنىڭ بايقۇش دېھقىنىمىز يەنىلا ئۆزگەرمەي بايقۇش بولۇپ قالىۋەردى.

ئەگەر پارتىيە يېڭى كەلگەن ۋە پۈتكۈل كۈچى بىلەن ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش، كۇرسلارنى ئېچىش، مەكتەپلەرگە جەلپ قىلىش... قاتارلىق ئاشۇ ئوڭۇشلۇق-پۇرسەتنى ياراتقان يىللاردا ئۇ بالا (دېھقان) توشقان قوغلاپ، ۋاللەي ئويناپ... ئوقۇشتىن قاچمىغان بولسا ئىدى، ئېھتىمال تەقدىر-قىسمىتى باشقىچە بولار ئىدى... ئۇنىڭ دېھقان ئاتىسىمۇ بالىسىنىڭ بۈگۈنكى تەقدىر-قىسمىتىنى ئويلىمىغاچقا مەيلىگە قويۇۋېتىپ «بالا دېھقان» قىلىۋالدى. بۈگۈنكى كۈندىمۇ بۇ دېھقان ئۆز پەرزەنتلىرىنىڭ كەلگۈسى قىسمەت-تەقدىرىگە خۇددى ئاتىسىغا ئوخشاشلا ئېرەنسىز قارىماقتا... ئەگەر ئەينى يىللىرى بىزنىڭ دېھقانلىرىمىزنىڭ 20-30 پىرسەنتى ئوقۇۋالغان بولسا ئىدى، مىللىتىمىزنىڭ ساپاسىدا مۇنداق ئاسمان-زېمىن پەرق بولماي، بەلكى ئالاھىدە يۈكسەلگەن بولار ئىدى...

تالانتلىق يازغۇچى نۇرمۇھەممەت توختىنىڭ مۇساجان ئەزىزىگە يازغان خېتىدە[1] شۆھرەتلىك خەلق شائىرى روزى سايىت ئېككىسىنىڭ قانداق قىلىپ ئۇ يىللاردا «جاپا-مۇشەققەت، يوقسۇزلۇق ۋە كۈلپەت، خوتەن دېھقانچىلىقىدىن قۇتۇلۇش» ئۈچۈن تىرىشقانلىقى يېزىلغان. ئەگەر شۇ يىللىرى ئۇلاردا ئاشۇنداق قاتتىق تىرىشچانلىق بولمىسا بۈگۈنكى كۈندە ئۇلار قايسى ھالدا ياشىغان بولاتتى؟!... بۇ دېگەنلىك ھەممە ئادەم دېھقانچىلىقتىن قاچسۇن دېگەنلىك ئەمەس، بەلكى تىرىشىپ ئۆزىنىڭ جاپا-مۇشەققەتلىك، نامراتلىق، غورىبەتچىلىك... ھالىتىنى ئۆزگەرتسۇن دېگەنلىك. بۈگۈنكى كۈندە پۈتكۈل جۇڭگونى يەرنى سىلكىتكەندەك شۇنچە سىلكىتكەن «ئىسلاھات دولقۇنى» مۇ دېھقانلارنى ئانچە تەۋرىتەلمەيۋاتقانلىقى ئادەمنى ئەجەبلەندۈرىدۇ.

بۇ نېمە ئۈچۈن؟ بۇيەردىكى مۇھىم مەسىلە دېھقان روھىيىتىنىڭ ئۆزگەرمەيۋاتقانلىقىدا. ئۇ نېمە ئۈچۈن ئۆزى ئۈستىدە پىكىر يۈرگۈزۈپ ئۆز روھىيىتىنى ئۆزگەرتمەيدۇ؟ پىكىر يۈرگۈزمەيدىغانلارنى ئاللىمۇ ئازابقا دۇچار قىلىدۇ. بۇ ئەيىبنى بىز كىمگە قويىمىز؟ ئۆز ئەيىبىنى بىلمىگەن، چۈشەنمىگەن ۋە ئۇنى قەتئىي ئىرادە بىلەن ئوپېراتسىيە قىلىپ تۈزەتمىگەن مىللەت قانداقمۇ بۈگۈنكى دۇنيادا روناق تاپالىسۇن!

دېھقاننىڭ روھىيىتىنى ئۆزگەرتىش — ھازىرقى جەمئىيەتنىڭ ئالدىغا قويۇلغان مۇھىم مەسىلىلەرنىڭ بىرى. مىللەتنىڭ زور كۆپچىلىكىنى تەشكىل قىلغان دېھقانلارنىڭ روھىيىتى ئۆزگەرمەيدىكەن مىللەتنىڭ پارلاق كەلگۈسى مەنزىلىدىن سۆز ئېچىش مۇمكىن ئەمەس. دېھقان ئۆز روھىي دۇنياسىنى ھازىرقى زامانغا ماسلاشتۇرۇش ئۈچۈن ئۇنىڭغا ماددىي، مەنىۋى ئامىللار تەسىر كۆرسىتىشى، بولۇپمۇ ئۇ باي بولۇشى كېرەك. چۈنكى ماركس ئېيتقاندەك: «تۇرمۇش ئاڭنى بەلگىلەيدۇ». شۇڭا مەركەز دېھقانلارغا پايدىلىق تۈرلۈك ھۆججەتلەرنى چۈشۈرۈپ، ئۇلارنى ھاللىق سەۋىيىگە يەتكۈزۈش ئۈچۈن تىرىشماقتا. دېھقانلارمۇ بۇ پايدىلىق پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ ئۆزىنىڭ ساپاسىنى ئۆستۈرۈشى، رىقابەت ئېڭىنى تۇرغۇزۇشى كېرەك. ئاتۇش دېھقانلىرىنىڭ تولىمۇ چەكلىك تاشلىق يەرلەردىن ئۈنۈملۈك پايدىلىنىپ مول ئىقتىسادىي ئۈنۈم ھاسىل قىلىشى، ئۇلاردىكى تىرىشچانلىق بىلەن بىرلىكتە ۋۇجۇدىدىكى يوشۇرۇن كۈچنى ھەرىكەتلەندۈرۈۋاتقان «سەندىن مەن قالامدىم؟!» دەيدىغان بەسخورلۇق — رىقابەت ئېڭى. ھازىرقى دۇنيادا رىقابەت ئېڭى يوق ئىنسان تېخى تاكامۇللاشمىغان ئىنسان ھېسابلىنىدۇ. دېھقاننىڭ ئۆزىنىڭ مۇستەقىل ھەرىكەت ئىقتىدارى، رىقابەت ئېڭى ۋە كۈچلۈك ھاياتىي قۇۋۋىتى يوقالغانىكەن، ھېچكىم ئۇنىڭ قايغۇ-ھەسرىتىنى يېنىكلىتەلمەيدۇ. ئۇنىڭ دەرد ئېيتقىنى، ھال ئېيتقىنى، ئاھ-ۋاھ... قىلغىنى بىكار. ھېچكىم ئۇنىڭغا ئىچ ئاغرىتىپ باي قىلالمايدۇ. بۇ، «كىشىنىڭ قولىدا قۇش تويماپتۇ» دېگەن ماقالنىڭ شەرھىيسى شۇكى: شۇنداق دانا ماۋزېدۇڭ پومېشچىكلارنىڭ يەرلىرىنى، بايلارنىڭ چارۋا-ماللىرىنى، ئالتۇن-كۈمۈشلىرىنى تارتىۋېلىپ، كەمبەغەللەرگە: «ئالە قوزام!» دەپ

① مۇساجان ئەزىزى. نۇرمۇھەممەت توختى: «ئىككى پارچە خەت»، «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلى 2002-يىل 5-سان.

بۆلۈپ بەرگەندىمۇ، قايسى كەمبەغەل دېھقان ئەرشتە ئۇچالىغان!...

شۇڭا بىز ئەڭ مۇھىمى ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدىكى يوشۇرۇن كۈچنى ھەرىكەتكە كەلتۈرۈشىمىز كېرەك. دېھقانىنىڭ ۋۇجۇدىدىكى يوشۇرۇن كۈچ ھەرىكەتكە كەلمىسە ھەرقانداق تاشقى ئامىلنىڭ تەسىرى بەربىر. دېھقان ئاڭسىز – ئانارخىيىلىك ھالدا كونا يولنى بويلاپ باش كۆتۈرمەي ئىشلەۋېرىدىكەن، ئۇ مەڭگۈ جاپا-مۇشەققەتتىن قۇتۇلالمايدۇ. ئەگەر ئۇنىڭدا ئۆزىدىكى يوشۇرۇن كۈچنى ھەقىقىي ھەرىكەتكە كەلتۈرەلەيدىغان تاشقى ئامىل پەيدا بولىدىكەن، ئۇ ئۆزىنىڭ بارلىق ئىقتىدارىنى جارى قىلدۇرۇپ، ئۆز-ئۆزىگە بولغان ئىشەنچىنى تۇرغۇزۇپ، ئورنىدىن دەست تۇرۇپ يۈرۈپ كېتەلەيدۇ. «ئۆزگىچە يول ئېچىش دېگەن نېمە؟ ئۆلۈكنى تىرىلدۈرۈش دېگەنچۇ؟ دائىم مۇشكۇل ئەھۋالغا يولۇققىنىمىزدا بىزگە كېرەكلىكى پەقەت ئىككى نەرسە: ئۇنىڭ بىرى ئۆلەر ھالەتكە كەپقالغاندىمۇ دەست تۇرالايدىغان جاسارەت، يەنە بىرسى كونا پەدىلەرنى بۇزۇپ تاشلىيالايدىغان ئەقىل-پاراسەت.»①.

ئىلى دېھقانلىرىغا نىسبەتەن كونا پەدىلەرنى بۇزۇش – گويا ئۆتكىلى بولمايدىغان زور بىر تاغ. ئەسىر-ئەسىرلەپ سۆيەك - سۆيەككە سىڭىپ قانغا ئايلىنىپ كەتكەن بۇ كوناپەدىلەر دېھقاننى شۇنچىلىك قاتتىق چىرمىۋالغانكى ھەتتا ئۇ ئەۋلادمۇ ئەۋلاد تۇغما بولۇپ خاراكتېرلەنگەن. ئۇ نادانلىق يىلتىزلىرىغا ئۇزۇق بولۇپ، ئۇنى كۈچلەندۈرۈپ، يامان «ئادەت» مېۋىلىرىنى يېتىلدۈرگەن. ئۇ بولسا بىپەرۋالىق، تارانچىچىلىق – چوڭچىلىق ۋە ھورۇنلۇقتىن ئىبارەت. بۇ خىل «ئادەت» خاراكتېر نۆۋىتىدە ئۇنىڭ تەقدىرىنى بەلگىلىمەكتە. نۇرغۇن دېھقانلار بۇ «ئادەت» ئىسكەنجىسىدىن قۇتۇلالمىغاچقا ھېلىمۇ نامراتلىق غارىغا سولىنىپ ياتماقتا. ئۇلارنىڭ كۆز ئالدىدىكى ئاشۇ تاغنىڭ ئۈستىدە سۈت – قىمىز، قوزا-پاقلان گۆشى... مول راھەتبەخش يايلاق بولسىمۇ، ئاشۇ «ئادەت» كۈچىدىن ئورنىدىن دەست تۇرۇپ جاسارەت بىلەن تاغقا چىقىشقا جۈرئەت قىلالمايۋاتىدۇ.

2. ئەينەك: ئىلى دەرياسىنىڭ جەنۇبىدىكى دىلمۇك تېغى باغرىدا ساپ ھاۋالىق، مۇنبەت، باغۇ-بوستانلىق بىر يېزا بار. بۇ قەدىمىي يۇرتلارنىڭ بىرى بولغان جاغىستاي يېزىسى. يېقىندا بوۋامنىڭ ھىدى بۇرنۇمغا پۇراپ ئۇ يېزىغا چىقىۋىدىم، رېستۇران، ئاشخانا، ئاۋات بازار، ساياھەتچىلەرنى كۆرۈپ ھەيران قالدىم. جاغىستاي شەھەر قىياپىتىگە كىرىپ قاپتۇ. يەكشەنبە كۈنى بۇ يېزىغا 10 – 20ماشىنا سەي-كۆكتات 60 – 70كىلومېتىر يىراقلىقتىكى چاپچال ناھىيە بازىرىدىن چىقىپ تۇرۇدىكەن.

دىلمۇك تېغىدىكى «ئەۋلىيا چوققىسى» ساياھەت رايونى بولغاچقا كېلىپ - كېتىپ تۇرغان ساياھەتچىلەرمۇ ئاز ئەمەس ئىكەن. شۇڭا بەزىدە رېستۇرانلار، ئاشخانىلار ئاۋاتلىشىپ، شۇنچە ماشىنا سەي - كۆكتات يېتىشمەي تالاش بوپكېتىدىكەن. مەن ئۇيەردىكى دېھقانلارغا: «يېرىڭلار، سۇيۇڭلار شۇنداق ئەلۋەك بولغاندىكىن، سەي-كۆكتات تېرىپ ساتساڭلار بولمامدۇ؟» دېسەم، ئۇلار بىپەرۋالىق بىلەن: «ئادەتلەنمىگەن ئىش» دېيىشتى. مەن شۇنچە پايدىلىق بازارنىڭ ئۇلارنىڭ روھىنى غىدىقلىيالمىغىنىغا ھەيران قالدىم.

كەچتە، مېنى كەپتۇ دەپ زىنغىرخامىنىدىن ئۆيىگە قايتىپ كەلگەن تاغام ھوشۇر بەگدىن: «زىنغىرىڭ ئوخشىدىمۇ؟» دەپ سورىسام، ئۇ: «نەدىكىنى، ئونمو يەردىن ئاران تۆت تاغار چىقىپتۇ» دېدى. ھېسابلاپ كۆرسەم بىر مو يەرنىڭ قىممىتى 100يۈەن بوپتۇ. تېخى ئۇنىڭ سۇ ھەققى، يەر، تراكتور- سىيالكا ھەققى، ئۇرۇق ۋە ئەمگەك ھەقلىرىنى ھېسابلىمىدىم. ئەگەر ئۇلارنى ھېسابلاپ چىقىرىۋەتسەك بۇ يەردىن نېمە چىقتى؟!...

يېقىندا ئاشۇ جاغىستايلىق مۇئەللىم ئاغىنەم بىلەن دېھقانلار ھەققىدە سۆزلىشىپ قالغىنىمىزدا، ئۇ ئېچىنغان ۋە قايىنغان ھالدا مۇنداق دەيدۇ: «ھەيي، بەزى دېھقانلارنى قوي، بىز تېخى مۇئەللىم بولغاچقا پۇلنىڭ قەدرىگە يېتىمىز. ئۇلار ئېتىزى ئەتراپىدا تىۋىلغا، چىغ دېگەن تولۇپ تۇرسىمۇ، ئورۇپ كېلىپ سۈپۈرگە ياساشقا ھورۇنلۇق قىلىپ، بازاردىن يەتتە-سەككىز سومغا سۈپۈرگە سېتىۋالىدۇ. مەن چېغىمدا ئېتىزغا بېرىپ تىۋىلغا، چىغ ئورۇپ كېلىپ سۈپۈرگە ياسايمەن...»

«ھورۇنلۇق دۇنيادىكى بارلىق ھۈنەرنىڭ دۈشمىنى، تەلەيسىزلىك، ۋىجدانسىزلىق، ئۇياتسىزلىق، كەمبەغەللىكنىڭ ھەممىسى مۇشۇنىڭدىن چىقىدۇ»②. شۇڭا، «ئەسكى تامدا قۇشقاچ تولا، كەمبەغەلدە پۇتلاش تولا» بولىدۇ. سېنىڭ ئاشۇ يامان «ئادەت» كۈچىڭ سېنىڭ روھىي دەرىخىڭنى جاراھەتلەندۈردى. سەن بۇ جاراھەتلىك روھىڭنى قاچان، قانداق ساقايتارسەنكىن؟! سېنى يۆلەپ تۇرغۇزۇش ئۈچۈن ئاۋۋال سېنىڭ ئاجىز روھىڭنى يۆلەپ تۇرغۇزۇش كېرەك. سەن چوڭقۇر ئويلانساڭ پۈتكۈل كۈللىي تەبىئەت، زېمىن – ئاسمانلار، ھايۋاناتلار، ئۇچارقۇش، گۈل-گىياھلار... ھەممە، مۇشۇ گۈزەل دۇنيا سېنىڭ ئۈچۈن يارىتىلغانىدى. ئاللا ھەقىقەتەن سېنى ھەم چىرايلىق، ھەم ھۆرمەتلىك، ھەم جاپا - مۇشەققەت ئىچىدە قىلىپ ياراتقانىدى. شۇنداقلا ئاشۇ جاپا-مۇشەققەت ئىچىدە «بىر ئاسانلىق» راھەت بار ئىدى. بىراق سەن ھازىر جاپا-مۇشەققەتكە چىدىماس؛ ھورۇن، تەمەخور ۋە ئەتەڭنى ئويلىمايدىغان بوپقالدىڭ... سەن شۇنى بىلىپ قويغىنكى، ھازىر چوڭ خىرىسقا ۋە قاتتىق رىقابەتكە دۇچ كېلىۋاتىسەن، بۇنى ھېس قىلمايۋاتىسەن ۋە چۈشەنمەيۋاتىسەن... ئەمدى سەن پەدە ئۆزگەرتىپ «خانلەيلون»نى ئازراق تۇۋلاپ، «بالا

---

① «كونا پەدىلەرنى بۇزۇپ تاشلاش»، «ئىلى كەچلىك گېزىتى» 2004-يىل 27-ماي سانى.

② ئاباي قونانباي: «ئەقلىيە سۆزلەر» 69-بەت، «قازاق ئىلى» ژۇرنىلى نەشرىياتى 1951-يىل نەشرى.

لەيلۇن»نى كۆپرەك تۇۋلىشىڭ كېرەك. ئەگەر بۇ رىقابەتتە مۇستەھكەم تۇرالمىساڭ روھىڭ ئۆلۈپ، مەڭگۈ جاپا-مۇشەققەتتىن قۇتۇلالمايسەن، ھېچكىم سېنى يۆلەپ قويمايدۇ. «ئۆزۈڭنى ئۆزگەرتىش مۇساپەڭنىڭ تۇنجى قەدىمىنى ئۆز ۋۇجۇدۇڭدىن باشلا. چۈنكى ھەر نەرسە ئۆز ئىچىدىن بۇزۇلغانغا ئوخشاش، تۈزۈلۈشمۇ ئۆز ئىچىدىن تۈزۈلىدۇ»①.

ئابدۇللا توقاي توغرا ئېيتىدۇ:

ئۆزۈڭ بول ئابرۇيىڭغا ئۆزۈڭ ئىگە،
يارىمىسىز ئۆزۈڭنى سەن ئۆزۈڭ يۆلە②.

مەنمۇ ساڭا:

بۇرادەر بۇ تۇرمۇشتا بېلىڭ باغلا،
قەدىرلە ھاياتىڭنى، ۋاقىت چاغلا.
بۇ تۇرمۇش يىقىتىمەن دەيدۇ سېنى،
يىقىلساڭ ئار-نومۇسنى كىممۇ ئاقلار؟

دەپ بار ئاۋازىم بىلەن ۋارقىرايمەن...

تەنەپپۇسلۇق پارك: ئىسلاھات باشقا جايلارغا ئوخشاش ئىلى يېزىلىرىغا زور ھاياتىي كۈللىنىش ئەكەلدى. بۇ پۇرسەتنى چۈشەنگەن ۋە غەيرەت-شىجائەتكە كەلگەن بىر قىسىم دېھقانلار نەچچە يۈز يىللاردىن بۇيانقى «بېكىنمە ئادەت»نى بۇزۇپ، تەۋەككۈلچىلىككە ئات سېلىپ، سودا-تىجارەت ۋە قوشۇمچە كەسىپلەر بىلەن مول بايلىق يارىتىپ، كىشىلەر ئويلىمىغان دەرىجىدە بېيىپ كەتتى. ھازىر بەزى يېزىلاردىكى ئاشۇ يېڭى بايلار سالغان زامانىۋى ياۋروپا ئۇسلۇبىدىكى قاڭالتىر ئۆگزىلىك ئۆيلەرنى كۆرگەندە ئادەمنىڭ مەستلىكى كېلىپ، ئىچ-ئىچىڭىزدىن سۆيۈنۈپ كېتىسىز. ئۇلار غۇلجا شەھىرىگە يېقىن بولغان غۇلجا ناھىيە، نىلقا-چاپچال، قورغاس ناھىيىلىرىدىن ھەتتا بىر قىسىملىرى غۇلجا شەھىرىگە يىراق بولغان تېكەس، توققۇز تارا، موڭغۇلكۈرە ناھىيىلىرىدىن كېلىپ غۇلجا شەھىرىدە سودا-سېتىق ۋە تۈرلۈك كەسىپلەر بىلەن شۇغۇللىنىدۇ. بەزى بىر قىسىم يۈرەكلىك دېھقان ياشلىرى ئوبلاست ئاتلاپ ئۈرۈمچى، تۇرپان، قەشقەر... ھەتتا گۇاڭجۇ، شېنجېن، بېيجىڭ، شاڭخەيلەردىمۇ سودا-سېتىق، ھۈنەر-كەسىپ بىلەن شۇغۇللانماقتا. بۇ، دېھقانلار ئېڭىدىكى، ئۇنىڭ روھى-مەنىۋىيىتىدىكى ئۆزگىرىش. لېكىن شۇنى ئەپسۇسلۇق بىلەن كۆرۈشىمىز كېرەككى، يۇقىرىدا قەيت قىلىنغانلار ئىلى دېھقانلىرىنىڭ ناھايىتى ئاز، ناھايىتىمۇ ئاز بىر قىسمىنى تەشكىل قىلىدۇ. ئەمما يەنىلا زور سالماقنى ئىگىلەيدىغان دېھقانلار «شەھەر كۆرگەن ئىتتىن قورق»دېگەن بېكىنمە «ئادەت»نىڭ ئىسكەنجىسىدىن قۇتۇلالماي تۇرۇۋاتىدۇ. بۇ «ئادەت»ئۇلارنىڭ روھىنى بوغۇپ، ھاياتىي ئىرادىسىنى سۇسلاشتۇرۇپ، باي بولۇشتا بولغان غايە-ئارزۇسىنى يوققا چىقىرىپ، ئۆزىنى ۋە كەلگۈسىنى ئويلىماي بارغا قانائەت قىلىدىغان، «قايناق سۇ ئىچ، كۆڭلۈڭ تىنچ»دەيدىغان روھىي بۆشۈككە بۆلەپ نادانلاشتۇرماقتا. ئۇلار ئۆزىنىڭ قەدىمدىن كېلىۋاتقان ياشاش مەنتىقىسىنى ئوڭايلىقچە ئۆزگەرتىشنى خالىمايدۇ، تېخى بىرخىل، تۇرغۇن، مېخانىكىلىق ياشاش ئۇلارنىڭ سۆيەك-سۆڭىكىگە سىڭىپ كەتكەن. پارتىيە-ھۆكۈمەت يېزىلاردىكى ئېشىنچا ئەمگەك كۈچلىرىنىڭ شەھەرلەردە ئىشلەپ «باي بولۇش»ىغا يېشىل چىراق يېقىپ بېرىۋاتقان بۈگۈنكى كۈندە ئىچكىرىدىكى دېھقانلار بۇ پايدىلىق شارائىتتىن پايدىلىنىپ شەھەرلەردە ئۆي ئىجارىسى، تاماق، يول، داۋالىنىش راسخوتى... قاتارلىقلاردىن قورقماي، جاپالىق ئىشلەپ پۇل تېپىۋاتىدۇ. ئەمما بىزنىڭ دېھقانلىرىمىزچۇ؟ بەزى ئائىلىلەردە ئون ئەمگەك كۈچى بولسا ئىككىسى دېھقانچىلىق قىلسا يېتىشەلەيدۇ. سەككىزى باشقا ئوقەت قىلسا بولىدۇ. ئەمما قىلمايدۇ. ئۇلار ئاشۇ ئازغىنە يەرگە چاپلىشىۋېلىپ، «بېكىنمە ئادىتى»نى ئۆزگەرتمەي يېزىلاردا ۋاقتىنى، ئۆمرىنى ئىسراپ قىلىۋېتىدۇ. تېخىمۇ قىزىقارلىق يېرى شۇكى، بەزى دېھقان قېرىنداشلىرىڭىزغا تەييار ئۆي، تەييار تاماق ۋە كىيىم-كېچەك (گەرچە كونا بولسىمۇ) تەييارلاپ بېرىپ، «ئازراق پىتلىنىۋال!»دېسىڭىز ئىشلەشكە «كۆتى چىدىمايدۇ».

بىز بۇ ھەقتە تۆۋەندىكى بىر ئەمەلىي پاكىتنى نەقىل كەلتۈرىمىز:

2000-يىلى تاغامنىڭ ئوغلى بىلال بىر يېزىدىكى تۇغقىنىمىزنىڭ تۇرمۇشىنىڭ ئىنتايىن قىيىن ئەھۋالدا ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ ئىچ ئاغرىتىپ، ئۇنى شەھەرگە ئەكىرىۋېلىپ ئىش-ئوقەتكە سالدى. دەسلەپتە ئۇنىڭغا قازاقىستانغا چىقىدىغان ماشىنىلارغا يۈك قاچىلاش ئىشىنى تېپىپ بەردى. بۇنىڭ پۇلى ياخشى ئىدى. ئۇ ھەر كۈنى بۇ ئىشتىن 40-50يۈەن تاپالايتتى. بىراق، ئاز ۋاقىت ئۆتمەي ئۇ بۇ ئىشقا چىداشلىق بېرەلمەي قالدى. چۈنكى بىلال ئۇنى ھەر كۈنى ناماز ۋاقتىدا ئويغىتىۋېتەتتى... ئۇ بۇ ئىشقا چىدىيالمىغاندىن كېيىن ئۇنى بىر مېھمانخانىنىڭ كۆزەتچىلىكىگە يۆتكەپ قويدى. بۇ چاغدا ئۇنىڭ ئايالى كىرىپ، ئاز كۈن شەھەردە ئۆي تۇتۇپ، ئۇنىڭ بىرنەچچە ئايدىن بۇيان يىغقان-تۈگكىنىنى سورۇۋەتتى. شۇنداق قىلىپ بۇ تۇغقىنىمىز شەھەر تۇرمۇشىغا چىدالماي، ئاخىرى ئۆزىنىڭ «جەننەت ماكانى»غا چىقىپ كەتتى...

بىلال بۇ تۇغقىنىمىزدىن كېيىن يەنە باشقىسىنى ئەكېلىپ باقتى. بىراق، ئۇلارمۇ ئالدىنقىسىدەكلا «جەننەت ماكانى»نى سېغىنىپ، يەنە يوقسۇزلۇقنىڭ بويۇنتۇرۇقىنى بويىنىغا سېلىپ، كەنت ئىشخانىسىنىڭ ئالدىدىكى ماگىزىننىڭ ئالدىدا قۇرۇق لاپ-پاراڭغا چۈشتى... بۇ نېمە ئۈچۈن شۇنداق بولىدۇ؟ بۇنىڭ سەۋەبى ناھايىتى ئاددىي: شەھەردە قۇرۇق پاراڭغا ئورۇن، ۋاقىت يوق، سەھەردىن شامغىچە ئىشلەش كېرەك. «بېكىنمىچىلىك»روھىدا بىكار يېتىپ، تىنچ ئۆگىنىپ قالغان بەدەن بۇنىڭغا بەرداشلىق بېرەلمىدى.

مۇنداق «بېكىنمىچىلىك ئادەت»روھىنىڭ يالغۇز شىمالدىكى دېھقانلاردىلا ئەمەس بەلكى جەنۇبتىكى دېھقانلاردىمۇ ناھايىتى ئېغىر ئىكەنلىكىنى يازمىلاردىن كۆرۈۋالالايمىز: «تەكلىماكاننىڭ ئىچكىرىسىدىكى قىشلاقلاردا ماتورلۇق قاتناش ۋاستىلىرى كەمدىنكەم ئۇچرايدۇ. شۇنداقتىمۇ بىرەر غەيرىي ئادەم ئۇلارنىڭ يېنىدىن SANTANAپىكاپىنى ھەيدەپ ئۆتسە، ياكى باش ئۈستىدىن بىرەر ئايروپىلان ئۇچۇپ ئۆتسىمۇ، ئۇلار تەمكىنلىك بىلەن ئېشىكىنى ھەيدەپ كېتىۋېرىدۇ. قارىماققا، ئۇلار ئاتا-بوۋىلىرىدىن 〈ياغاچ ئات〉، 〈ئۇچار گىلەم〉، 〈تۆمۈر بېلىق〉 رىۋايەتلىرىنى ئاڭلاپ چوڭ بولغاچقا، بۇ خىل نەرسىلەرنى يېڭىلىق دەپ ھېسابلىمايۋاتسا كېرەك. گاز چىقىرىپ، توپا توزۇتۇپ، غۇيۇلداپ ئۆتۈپ كېتىۋاتقان ماشىنىلارنىڭ ئارقىسىدىن تۈكۈرۈپ، قارغاپ كېتىشلىرىدىن ئۇلارنىڭ مۇھىت بۇلغايدىغان نەرسىلەرگە نەقەدەر ئۆچ ئىكەنلىكىنى، ماتورلۇق بۇ خىل نەرسىلەردىن ئۆزىنىڭ ئېشىكىنى ياخشى كۆرىدىغانلىقى بىلىنىپ تۇرىدۇ»③. تەكلىماكان دېھقانلىرىنىڭ بۇ خىل ئۆزگەرمەس، يېڭىلىققا، زامانىۋىلىققا ئىنتىلمەيدىغان بېكىنمە روھى ئادەمنى ھەسرەتكە

---

① ئابدۇخالىق مەتتۇرسۇن: «تەپەككۇر مېۋىلىرى»، «شىنجاڭ مەدەنىيىتى»ژۇرنىلى 2004-يىل 3-سان 19-بەت
② ئابدۇللا توقاي: «شېئىرلار ۋە داستانلار»، «يېڭى ھايات» ژۇرنىلى نەشرىياتى 1955-يىل نەشرى.
③ ئابدۇلباسىت ئابدۇرەھمان: «شېئىرنىڭ تەكلىماكانى»، «شىنجاڭ مەدەنىيىتى»ژۇرنىلى 2002-يىل 5-سان.

سالىدۇ.

مەن بولسام «تارانچى» دېھقىنىمنى: سەنمۇ قىيامەتكىچە ئاشۇ ئۆزگەرمەس مەستانە قەيسەر روھىڭنىڭ غارىغا تېخىمۇ ئىچكىرىلەپ بېكىنىۋېلىپ «ئاھ خېنىم دا گەنزىدە»نى ئېيتىپ، غەمسىز ئۇخلاپ، ئويناپ يۈرۈۋەرگىن. تەكلىماكانلىق دېھقىنىم سەنمۇ ئالەمنىڭ ئاستىن-ئۈستۈن بوپكەتكەنلىكى بىلەن كارىڭ بولماي، باشقىلار ئۈستۈڭدە غاقىراپ ئۇچۇۋاتسا: «ئۇ نېمە ئۇچۇن ئاسماندا، مەن نېمە ئۇچۇن يەردە؟!» دەپ پىكىر يۈرگۈزمەي، بېكىنمە روھىڭنى قوغداپ: «ئىلغارلىق پەرەنجىسىنى كىيىپ كەلگەن ھەرقانداق غەيرىي مەدەنىيەت بىلەن پۇت تېپىشىپ» (شېئىرنىڭ تەكلىماكانى»غا قاراڭ)، ئاللا ساڭا بەخشەندە قىلىۋەتكەن ئېشىكىڭنى مىنىپ يۈرۈۋەر، دېيىشىم كېرەكمۇ؟ مەن ئۇنىڭغا چامىمنىڭ يېتىشىچە ياردەم قىلىشىم، گېزى كەلگەندە مەدھىيىنى تاشلاپ، ئۇنى قاتتىق سىلكىپ، شېرىن ئۇيقۇسىنى بۇزۇۋېتىشىم كېرەك، ئەلۋەتتە.

ئى ئاق كۆڭۈل دېھقىنىم، ھەممە ساڭا نەزەر تاشلاۋاتقان، مەدھىيىلەۋاتقان، ئويلاۋاتقان يەردە سەنمۇ باشقىلارغا نەزەر كۆزۈڭنى تاشلاپ، ئۇلارنى كۆزىتىپ باققىنا؟ ئۇلار تۇرمۇش بىلەن قانداق ئېلىشىۋاتىدۇ؟ قىسقىسى، شەھەرلەردىكى كوچا سۈپۈرۈۋاتقان ئاياللارغا قاراپ باققىنا. ئۇلارنىڭ قايسى ۋاقىتتا ئۇخلاپ، قايسى ۋاقىتتا بالىلىرىغا ئاش-تاماق ئېتىدىغانلىقىنى، قايسى ۋاقىتتا دەم ئالىدىغانلىقىنى بىلەلمەيسەن. ھەتتا بەزى دېھقان ئاياللىرى غۇلجا شەھىرىگە يېقىن دادامتۇدىن كېلىپ كېچىلىك تازىلىق ئىشىنىسىدا ئىشلەپ، كۈندۈزى ئېتىز ۋە ئۆي ئىشلىرىنى قىلىۋاتىدۇ. ئالىدىغىنى مۇشۇك ئاپتاپقا چىقمايدىغان پۇل، لېكىن شۇنداق تۇرۇقلۇق ئۇلار قەيسەرلىك روھىدا تۇرمۇش بىلەن قاتتىق ئېلىشماقتا. سەھەر سائەت ئۈچ-تۆتلەردە ئىشقا چۈشۈپ، كوچىلارنى چىنىدەك پاكىز قىلىپ، كىشىلەرگە ساغلام روھىي ئازادىلىك، پاكىز مۇھىت بەخش ئەتمەكتە!...

ئەگەر ھەقىقەتنى كۆزلەپ، ھېسداشلىق قىلىپ، مەدھىيىلەشكە توغرا كەلسە ئاشۇ ئاياللارغا ئوخشاش ئىسلاھات داۋامىدا قازان بېشىدىن ئىرغىپ تۇرۇپ ئۆزىنى، روھىنى، تەقدىرىنى ۋە نەچچە مىڭ يىلدىن بۇيان ئۇدۇم بوپكەتكەن قالاق تامغىلىق كەلگۈسىنى ئۆزگەرتىۋاتقان دېھقان ئاياللىرىنى مەدھىيىلەش كېرەك. ئۇلار ھەر كۈنى تاڭ يورۇماستا ئۆي-ئوچاقلىرىنى چىرايلىق سەرەمجانلاشتۇرۇپ، مانتا ئوچاقلىرىدا سۇ ئىسسىتىپ، ئۆزى ھەلەپ ئېتىپ، كالىلىرىنى ساغىدۇ. تېخى بەزىدە ئۇنىڭغا موزاي تۇتۇپ بېرىدىغان ئادەممۇ بولمايدۇ. ئۇ مەكتەپكە بارىدىغان بالىلىرىنىڭ غېمىنى يەپ بولۇپ، سۈت-قايماقلىرىنى بازارغا ئېلىپ ماڭغاندا، ئاخشامقى ئولتۇرۇشتىن غەرق مەست قايتقان «ئۇلۇغ دېھقان» ئېرى بولسا ئىسسىق يوتقاندا سېسىق ئۇسۇرۇپ ياتقان بولىدۇ.

بۇ ئاياللار شەھەر ئەتراپى يېزىلىرىدىن، بەزىلىرى ھەتتا 70 ـ 80 كىلومېتىر يىراقلىقتىكى جاغىستاي، قاينۇق... يېزىلىرىدىن كېلىدۇ. ئۇلار قار-يامغۇر دېمەيدۇ، بوران-شۇۋرغان دېمەيدۇ. قەھرىتان سوغۇقلاردىمۇ يۈز-كۆزلىرىنى فوكۇاي ياغلىقلىرى بىلەن چىڭ ئوراۋېلىپ، بەللىرىنى مەھكەم باغلاپ، كونا-ئەسكى ۋېلىسىپىتلىرىنىڭ ئىككى يېنىغا يوغان سۈت تۇڭلىرىنى تېڭىپ، شەھەرگە قاراڭغۇ-ماراڭغۇدا يېتىپ كېلىشىدۇ ۋە بىنا ئۆيلەردىكى شەھەرلىك چۆپقەتلىرىگە سۈت تارقىتىشىدۇ. سەككىز يىلدىن بېرى مەيلى قار-شۇۋرغانلىق كۈنلەردە بولسۇن، مەيلى جاندىن ئۆتىدىغان سىم-سىم يامغۇرلۇق كۈنلەردە بولسۇن دادامتۇ يېزىسىدىن بىزگە سۈت ئەكېلىدىغان ئايالنىڭ: «سۈت!...» دەپ ۋارقىرىغان جاراڭلىق-زىل ئاۋازى مېنى شېرىن ئۇيقۇمدىن ھەيدەپ چىقىراتتى. بەزىدە ئورنۇمدا ئولتۇرۇپ ئۇنىڭغا ئىچىم ئاغرىپ قالاتتى: «ئى جاپاكەش دېھقان ئانا!...» لېكىن كۆڭلۈمدە ئۇنىڭ بۇ قەيسەر روھىغا ئاپىرىن ئېيتاتتىم. مانا بۇ ھاياتلىق، مانا بۇ ياشاش، مانا بۇ تۇرمۇش، مانا بۇ ھاياتقا مۇھەببەت، دۇنياغا، ئائىلىگە، بالا-چاققىغا مۇھەببەت!... ئۇلار ئەنە شۇنداق تۇرمۇش بىلەن قاتتىق ئېلىشىۋاتىدۇ. مانا ئۇلارنى ئۇلۇغلىسا، مەدھىيىلىسە ئەرزىيدۇ!... ياشىسۇن ئاشۇ كوچا سۈپۈرۈۋاتقان ئاياللارنىڭ، ئاشۇ دېھقان ئاياللارنىڭ ئېگىلمەس-قەيسەر روھى!...

بەزى ئىلى دېھقانلىرىنىڭ بىپەرۋالىقى، بالا تەربىيىسىنىڭ ياخشى ئەمەسلىكى، ئائىلە مۇھىتىنىڭ ناچارلىقى تۈپەيلىدىن ئۇنىڭ ئورۇقمۇ ئۆزىنى تارتىپ، بالىلىرى «دوقمۇش بالىسى» بولۇپ ئۆسۈۋاتىدۇ. يېقىندا ئۆيۈمگە كەلگەن شىۋە يازغۇچىسى جاۋجىگو: «بىر خەنزۇ تونۇشۇم كوچىدا كۈندە بىكار ئولتۇرغان بالىلارنى كۆرۈپ: بۇلار نېمىشقا كۈندە بىكار ئولتۇرىدۇ؟ نېمىشقا ئىشلىمەيدۇ؟ دەپ سورىغانىدى، مەن ئۇنىڭغا: بۇلارنىڭ ئاتا-ئانىسى باي، تەييارنى يەيدۇ!... دەپ جاۋاب بەردىم» دەپ ھېكايە قىلىپ بەردى. بالىلارنىڭ گېپى چىققاندا مەن دائىم ئىلى يېزىلىرىدىكى ئوزۇقلۇق يېتىشمەي ئەقلىي ۋە جىسمانىي جەھەتلەردىن تولۇق يېتىلەلمەيۋاتقان بىچارە دېھقان بالىلىرىنىڭ ئېچىنىشلىق قىياپىتىنى ئېسىمگە ئالغىنىمدا ئىچىم زەرداپقا تولۇپ، پۇچىلىنىپ كېتىمەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ يوقسۇز ـ نامرات دېھقانلار تاپالىسا ھەپتىسىگە ئىككى ياكى ئۈچ قېتىملا گۆشلۈك، بولمىسا ئاساسەن گۆشسىز تاماق يېگەچكە رەڭگىرويىدىن كېتىپ، قارىداپ ئورۇقلاپ كەتكەن. ئۇلاردا توخۇ-تۇخۇم ۋە سۈت-قايماق... دېگەندەك پايدىلىق يېمەك-ئىچمەك بولسىمۇ، تۇرمۇشنىڭ قاتتىقلىقىدىن (بەزىلەرنىڭ كۆڭۈل بۆلەلمەسلىكىدىن) تۇرمۇشىمىزغا دال بوپقالارمىكىن دەپ بازارغا ئاپىرىپ پۇل قىلىشىدۇ.

دېھقانلارنىڭ رەڭگىنىڭ قارىداپ، ئورۇقلاپ، ياش تۇرۇپلا قېرىپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ، ئۇنى ئېغىر جاپا-مۇشەققەت قېرىتقان، موكچەيتكەن، ئۇنىڭ

رەڭگىنى كەلتۈرگەن دەپلا قاراشقا بولمايدۇ. بەزى يېزىلاردا دېھقانلار ئاشۇنداق قورۇق نان، قورۇق چاي بىلەن ئۆتكەچكە ئۇلاردا ۋىتامىنلىق ئوزۇقلۇق يېتىشمەيدۇ. ئۇلار شەھەر ئاھالىلىرىدەك سەي-كۆكتاتنى كۆپ ئىستېمال قىلمايدۇ، مېۋە-چېۋە يېمەيدۇ. سۈت-قايماق ئىچمەيدۇ... گۆشمۇ يوقنىڭ ئورنىدا. ئۇنداق بولغانىكەن، بەدەندە قايسى ئوزۇقلۇق كەم بولغانىكەن، ئۇ ئەلۋەتتە شۇ بەدەنگە تەسىر كۆرسىتىدۇ. نەتىجىدە ئۇ ئەلۋەتتە ئىنساننىڭ رەڭگىرويىغا تېپىدۇ، جىسمانىي ساغلاملىقىغا تەسىر كۆرسىتىدۇ. مۇنداق ئەھۋال ئاستىدا ئاشۇ دېھقانلاردىن قانداقمۇ تەپەككۇردىن سۆز ئاچقىلى بولسۇن. بەزى ئائىلىلەردە سۈت-قايماق، تۇخۇم يېتەرلىك بولسىمۇ، باللىرىنى شۇلار بىلەن ئوزۇقلاندۇرۇشقا كۆڭۈل بۆلمەيدۇ. باللىرىنىڭ ساغلام ئۆسۈپ يېتىلىشى تولۇق كاپالەتكە ئىگە بولمىغاچقا، ئاغرىق-سىلاقنىڭ كۆپ بولۇشىنىڭ تاشايىندا ئۇلارنىڭ ئوقۇش قىزغىنلىقىمۇ يىلمۇ يىل تۆۋەنلەپ كېتىۋاتىدۇ. شۇڭا ئىلى باللىرىنىڭ ئالىي مەكتەپلەرگە ئۆتۈش نىسبىتى ھازىر جەنۇبنىڭكىدىن تۆۋەن بولماقتا. بۇ ھەممىمىزنى ئويلاندۇرۇدىغان، ئېچىندۇرۇدىغان مەسىلە ئەمەسمۇ!؟... ئاشۇ باللارنىڭ كەلگۈسى قانداق بولار؟!...

بۇ ئەھۋاللارغا نىسبەتەن مەسىلىنىڭ بىر تەرىپى. يەنىمۇ ئېغىر بىر تەرىپى شۇكى، بەزى دېھقانلار ئۆز رىسقىغا قانائەت قىلماي، بەلكى پەرزەنتلىرىنىڭ رىسقىغا «تاجاۋۇز» قىلىپ، ئۇلارنىڭ بايلىقىنى، كەلگۈسىنى يەۋاتىدۇ:

يەر سېتىش شامىلى شەھەر ئەتراپى يېزىلىرىنى قاپلىغاندىن كېيىن غۇلجىدا بەزى دېھقانلار پۇلغا قىزىقىپ، بەس-بەستە يېرىنى سېتىپ، پۈتكۈل ئائىلىنىڭ بايلىقىنى يوقاتتى. قولىغا تەگكەن ئاز-تولا پۇلى توپاندەك سورۇلۇپ تۈگىدى ياكى تۈگەۋاتىدۇ.

ئى «ئالتۇن قوزۇق»نى ساتقان دېھقان! سەن ئۇنىڭدىن ئايرىلساڭ نېمە بولىسەن؟ يولنى تاپالىساڭ قۇش بولىسەن، تاپالمىساڭ بىر پارچە لوق گۆش بولىسەن. ئەگەر سەن گۆھەر تۇغۇدىغان توخۇ تېپىۋالساڭمۇ، قەشقەرلىك، ئاتۇشلۇقلاردەك ئۆز ئەسلىڭنى يوقاتماي، كېچە-كۈندۈز تىرىشىپ «پۇلدىن پۇل تۇغدۇرۇدىغان» مىجەز - روھقا ئىگە بولساڭ ئىدىڭ، بىز بۇيەردە تۈن نىسپىگىچە سېنىڭ ھەققىڭدە خىيال قىلىپ، يۈرەك قېنىمىزنى بۇ قۇرلارغا ئېقىتىپ يۈرمەس ئىدۇق. ئەپسۇسكى، سېنىڭ تارانچىچىلىق - كۆرەڭ يوغانچىلىقىڭ مۇنداق كۆپ پۇلنى كۆرگەندە قانات كېرىپ ئۇچىدۇ. ھېچقانداق ئاقىۋىتىنى ئويلىمايلا موتسىكلىت، ماشىنىلارنى ئالغىڭ، گېنېرالدەك ياسىنىپ، ھەشەمەتلىك رېستورانلاردا «گېنېرالنىي ئولتۇرۇش»لارنى قىلغۇڭ، ئەتراپىڭغا ئولاشقان «چۈۋن دوست»لىرىڭنى باشلاپ مېھمانخانىلاردا قونۇپ ئاشنا ئوينىغىڭ (ھەتتا بەزىدە تېخى قوشلاپ خوتۇن ئالغىڭ)، ھەشەمەتلىك ئۆي، داچا سالغىڭ، تېخى ئىككى-ئۈچ خىزمەتكار سالغىڭ... كەپكىتىدۇ. ئاياللىرىڭنىڭ بولسا ئالتۇن زىبۇ-زىننەتلەرنى تاقىغىسى، مودا كىيىملەرنى كىيىپ قوشنىلار ئالدىدا، «دوست-دۈشمەن ئالدىدا» ئۇلارنىڭ كۆزلىرىدىن «ئوت چىقىرىۋەتكۈسى»، يوغان يەپ، يوغان ئىچكىسى، رېستورانلاردا ئوينىغىسى كەپكىتىدۇ. «يېتىپ يېسە تاغمۇ توشمايدۇ» دېگەندەك، ئۇ پۇل قانچە زامانغا يېتىدۇ؟ ھازىر پۇلدىن ئايرىلىپ گاڭگىسا-جىنسا بوپقالغان دېھقانلار ئازمۇ؟!...

شۇڭا مەركەز سېنىڭ غېمىڭنى يەپ قايتا-قايتا ھۆججەت چۈشۈرۈپ، دېھقانچىلىق يەرلىرىنى - سېنىڭ يېرىڭنى قوغداۋاتىدۇ. سەن بولساڭ دۇنيانىڭ نەگە كېتىپ بارغانلىقىدىن، ئەتىكى كۈننىڭ قانداق بولىدىغانلىقىدىن بىغەم ھالدا يەر ساتقان پۇلۇڭغا «جاھان پەيزى»نى سۈرۈۋاتىسەن. پۇلۇڭ تۈگىسە سەندىن كېيىن قالغان بالا-چاقاڭ نېمە كۈن كۆرىدۇ؟ يەردىن ئايرىلغان بۇ بىچارىلەرگە كىم ئېتەك ئاچىدۇ؟ ئۇلار كىمنىڭ يېرىگە، كىمنىڭ قولىغا تەلمۈرىدۇ؟ سەن بۇ ھەقتە ئويلاپمۇ باقمايسەن. ئاھ، دەرىخا، بىزدەك باللىسىنى كۆرۈپ چاللىسىنى كۆرەلمەيدىغان، بۈگۈنىگە خۇش بولۇپ، ئەتىسىگە غەم يېمەيدىغان، ئۆز ئەۋلادىنىڭ كەلگۈسى ئىستىقبالىغا توپا چاچىدىغان ئىللەت ئالەمنىڭ قايسى مىللىتىدە باردۇر؟!...

ئۇلار ئويلىمايدۇكى، يەرلەر قولدىن كەتسە ئاقىۋىتى قانداق بولىدۇ؟ سېنى قەدىمدىن باققان، ياشناتقان، كۆكلەتكەن، بۇقىدەك ھۆركىرەتكەن شۇ «ئالتۇن قوزۇق» ئىدى. تەتقىق قىلساق شۇنى ھېس قىلالايمىزكى، سېنى شۇنداق ھورۇن، بىپەرۋا، بىغەم قىلىۋەتكەنمۇ شۇ «ئالتۇن يۆلەنچۈك» ئىدى. چۈنكى بۇ جەننەت زېمىن ھېچقانداق ئوغۇت، كۆتۈنۈش تەلەپ قىلماي، خۇددى «ئېچىل داستىخان»دەك ئەتىيازدا يېپىلىپ، كۈزدە بەرىكەتلىك ئېتىكىنى ئاچاتتى. ئۇ چاغلاردا خۇددى «ئات ئۈستىدە سەيلە قىلغان»دەك دېھقانچىلىق قىلاتتىڭ. ھازىرچۇ؟

1960-يىللاردا دادامتۇ يېزىسىدا 40مىڭ مو يەر، 60تۈتۈن (ئائىلە) بار ئىدى. دېھقانلار بەش - ئالتە يىلدا بىر قېتىم يەر ئالماشتۇرۇپ تۇراتتى. ھازىر بولسا نوپۇس كۆپىيىپ 500تۈتۈنگە، يەر بولسا ئازلاپ 12مىڭ موغا چۈشۈپ، كىشى بېشىغا ئاران 1.5 مودىن توغرا كېلىدىغان بولدى. سېنىڭ «سەيلە» دېھقانچىلىقىڭ كۆھنىقاپقا كىرىپ كەتتى. مانا ئەمدى: «ئون كاۋىنى كارىۋات ئاستىغا تىزىۋېلىپ، قىشلىق ئوزۇقۇم غەملەندى» دەيدىغان ئەخمەق بولماي، بەلكى جان-جەھلىڭ بىلەن يېرىڭنى قوغداپ، جاپا-مۇشەققەتتىن قورقماي تىرىشىپ ئىشلەپ، ئادەمدەك ياشاشقا بەل باغلايدىغان چېغىڭ كەلدى.

3. ئەينەك: ئەگەر دېھقان ئازراقلا كاللا ئىشلىتىپ، ئۆزى ئۈستىدە چوڭقۇرراق پىكىر يۈرگۈزسە ئىدى، ئۇنىڭ ئېچىلمىغان بوزلۇقىدىكى تەپەككۇر چېچەكلىرى ھايات يامغۇرلىرىدا پورەكلەپ، ئۇنىڭغا ئاجايىپ مول ئىنئاملارنى بەرگەن بولاتتى. ئىنسان پىكىر يۈرگۈزسىلا يول تاپالايدۇ، پۇل تاپالايدۇ. يوقسۇزلۇق - نامراتلىقنى ئۆزگەرتەلەيدۇ. ئامېرىكا «ئاپتوموبىل شاھى» ھېنرى فورد: «ھەرقانداق كىشى بىرەر ئىش ئۈستىدە كۆڭۈل قويۇپ ئويلىنىدىغانلا بولسا، شۇ ئىشتىن چوقۇم نەتىجىگە ئېرىشىدۇ» دېگەنىدى.

مەن يېقىندا بۇلۇڭكەيلىك ئىمىنجان دېگەن دېھقان بىلەن ئۇچراشتىم. ئۇ ئېگىز بويلۇق، كەۋدىلىك، يەرلىك پۇرىقى كېلىپ تۇرغان، كېيىم - كېچىكى پوزۇر، قولىدا يانفون، روھلۇق دېھقان ئىدى. ئۇ مەندىن «ھەسەل ھەرە پادىشاھلىقىنىڭ سىرى» دېگەن كىتابىمنى سوراپ كەلگەنىكەن. ئىككىمىز ئۆيدە خېلى مۇڭدىشىپ قالدۇق. ئۇ ھازىر ھەسەل ھەرىچىلىك بىلەن شۇغۇللىنىۋېتىپتۇ. مەن ئۇنىڭغا

نېمە ئۈچۈن بۇ ئىشقا قىزىقىپ قالغانلىقىنى سورىغىنىمدا ئۇ: «بىز قەدىمدىن تارتىپ بىر خىللا ياشاپ كەپتۇق، قارىساق ھېچ ئىلگىرى كەلمەي، بەلكى گادايلىشىپ كەتتۇق. مەھەللىمىزدە ھەسەل ھەرىسى باقىدىغان بىر خەنزۇ بار ئىدى. قارىسام، ئۇ كەلگىلى ئاز ۋاقىت بولمايلا باي بوپكەتتى. توختىغىنا، بۇنىڭ بىر سىرى بار جۇمۇ، دەپ كۆپ ئويلاندىم، تەكشۈردۈم. مەنمۇ بېقىپ كۆرۈپ باقمامدىم، دەپ ئويلا-ئويلا ئاخىرى ئوغلۇمنى ئۇنىڭغا شاگىرتلىققا بەردىم. ئۆزۈممۇ بوش ۋاقىتلاردا ئىشلەشتىم. ئۈچ يىلدىن كېيىن ئۇ خەنزۇ ئوغلۇمغا دۇكان ئايرىپ ئون ساندۇق ھەسەل ھەرىسى بەردى. مەن 40قا يېقىن قوي-توخۇمنى سېتىپ 15ساندۇق ھەسەل ھەرىسى سېتىۋالدىم. بۇ يىل ئاشۇ 25ساندۇق ھەسەل ھەرىسىنى ئېلىپ موڭغۇلكۈرە يايلىقىدا بىر ياز تۇرۇۋېدۇق، ئۈچ تونىنا ھەسەل، 60-70كىلوگرام ھەسەل جەۋھىرى ئاپتىمەن. ئۇنىڭ تاشايىندا 25ساندۇق ھەسەل ھەرەم كۆپىيىپ 80ساندۇق ھەرىگە يەتتى. ھەسەللىرىمنى سېتىپ بولدۇم. تەخمىنىي ھېسابلاپ كۆرسەم بۇ يىل ئۆزىدىلا 30 ـ 35مىڭ سوملۇق كىرىم قىپتىمەن. بۇ بولىدىغان ئىشكەن ئەمەسمۇ!...»

مەن ئۇنىڭ قاداق باسقان يىرىك قوللىرىنى ئەمەس، بەلكى شېرىن ھەسەل تۇتقان يۇمشاق قوللىرىنى چىڭ سىقىپ، ئۇنىڭغا ئامەت تىلەپ خوشلاشتىم. دېھقاننىڭ قاداقلىق قوللىرىنى باشقىلار ماختاۋەرسۇن، ئەمما مەن ئاشۇ دېھقاننىڭ قاداقلىق، قېرى قارىياغاچ قوۋزىقىدەك قېتىپ كەتكەن قوللىرىنىڭ يۇمشىشىنى، مانا مۇشۇ بۇلۇكەيلىك دېھقان ئىمىنجانغا ئوخشاش ھەسەل شېرىنىسىنىڭ چاپلىشىپ تۇرۇشىنى؛ ئۇنىڭ باللىرىنىڭ قولىمۇ دادىسىنىڭكىدەك قوپال، قاداقلىق بولماي، بەلكى يۇمشاق، كومپيۇتېر توچكىلىرىدا خۇددى ئۇستا رويالچى رويال چالغاندەك ئەركىن، بىمالال ئوينىشىنى ئارزۇ قىلىمەن. ئۇ كۈنلەر قاچانمۇ كېلەر!...

بىز بۇ سالقىن، باغۇ-بوستانلىق ئاتۇش ھويلىسىدا ئولتۇرۇپ سۆرگەن ئىلى دېھقانلىرى ھەققىدىكى گادىرماش، قاڭشىق خىيال يىپلىرىنى مۇشۇ يەردە ئۈزۈپ، قالغىنىنى ئاشۇ ساددا، ئاق كۆڭۈل دېھقانلارغا قالدۇرايلى. ئۇلار پېقىرنى كەچۈرگەيكى، كۆڭلىگە ئازار بېرىپ قويغان بولسام. ... چۈنكى: «دوست يىغلىتىپ ئېيتىدۇ، دۈشمەن كۈلدۈرۈپ».

ئەمدى بۇ ھويلىدىن چىقايلى ۋە جىگدە پۇرىقى بىلەن ئۇيغۇر پۇرىقى گۆپۈلدەپ تۇرغان ئاتۇش كوچىلىرىنى بويلاپ، بۈيۈك قاراخانىيلار خاندانلىقىنىڭ خاقانى ـ سۇلتان سۇتۇق بوغراخان مازىرىنى تاۋاپ قىلايلى:

باغئېرىق كوچىلىرى خۇددى سۇپتاي يېزىسىدەك قەدىمىي چاغلارنى ئەسلىتەتتى. ئۇنىڭ «باغ ـ ئېرىق» دەپ ئاتالغىنى بىكار ئەمەس ئىكەن. شەھەر تەرەپتىن كەلگەن سۇ مۇشۇ ئەگرى-بۈگرى، ناھايىتى تار، بوستان كوچىنى بويلاپ ئاقاتتى. ئېرىق بويىدىكى تال، قارىياغاچ، دوڭغاق جىگدىلەر بۈككىدە قويۇق بولۇپ، خۇددى باغدەك مەنزىرە ھاسىل قىلغانىدى. پاكار، قېرى جىگدە دەرەخلىرى بىر-بىرىگە گىرەلىشىپ، خۇددى قۇچاقلىشىۋالغاندەك كۆرۈنەتتى. ئېرىق بويلىرى كۆپكۆك چىمەن، ئۇششاق باللار سۇغا چۆمۈلۈپ ئوينىشىۋاتاتتى. ھېچقانداق زامانىۋى تۈس ئالمىغان، تا ھازىرغىچە ئۆز تەبىئىتىنى يوقاتمىغان بۇ مەنزىرە مېنى بەكمۇ ھاياجانلاندۇردى. مەن خۇددى باللىق ـ ياشلىق چاغلىرىمدىكى دەرۋازىمىز ئالدىدىن ئېقىپ ئۆتىدىغان، ئەتراپى ياپيېشىل چىمەنلىك، ئۇششاق تال، قارىياغاچ نوتىلىرى بىلەن قاپلانغان ئۆستەڭنى كۆرگەندەك بولدۇم. سۆيۈنۈپ كەتتىم. ئاھ، تەبىئىي، گۈزەل ئېرىق-ئۆستەڭلەر... گەرچە بۇ كوچا يوللىرى تار، قاتناشقا قولايسىز بولسىمۇ، ئەمما ئۆز تەبىئىي گۈزەللىكى بىلەن مېنى مەست قىلغانىدى.

ئاتۇش يېزىلىرىنىڭ كوچىلىرىمۇ مۇشۇنىڭغا ئوخشاپراق كېتەتتى. پەقەت كەنت ئوتتۇرىسىدىن چوڭ يول ئېلىنغان بولۇپ، قالغان يان كوچىلىرى تار ھەم ئۆز تەبىئىتى بويىچىلا ئىدى. تۇغقانلارنىڭ ئېيتىشىچە، بەزى كەنت ـ يېزىلارنىڭ كوچىلىرى بەكمۇ گۈزەل ھەم ھەيۋەتلىك ئىكەن. ئۇلار ماڭا: «ئۆزۈم ماكانى تىجەننىڭ كوچىلىرى شەھەر كوچىلىرىغا ئوخشايدۇ. يوللىرى ئاسفالىت، كېچىلىرى چىراغلار يېنىپ تۇرىدۇ» دېيىشتى.

ئۆستەڭنى بويلاپ ماڭغۇۋەرگەندە، كونا تۈگمەننىڭ ئالدىدىن توغرا كېسىپ سايغا كىرىپ كەتكەن چوڭ يولغا، بۇ يولدىن شەرققە قاراپ مېڭىپ ئاتۇش شەھىرىنىڭ غەربىي جەنۇبىغا جايلاشقان تارىختىكى مەشھۇر يۇرت مەشئەدكە چىققىلى بولاتتى. مەشئەدنىڭ مەشھۇر بوپقېلىشى، بۈيەردە قاراخانىيلار خاندانلىقىنىڭ مەشھۇر خاقانى، دۆلەت باشقۇرۇشقا ئۇستا سەركەردە ـ ھەزرىتى سۇلتان سۇتۇق بوغراخاننىڭ مازىرى جايلاشقانلىقىدا ئىدى. ھەزرىتى سۇلتان سۇتۇق بوغراخاننىڭ مازىرىغا جۈمە نامىزىنى ئۆتەش ئۈچۈن بارغىنىمدا كۆز ئالدىمدا قەدىمىي قەبرىستانلىق ئايان بولدى. چۆرىسى تام بىلەن قورشالغان بۇ قەبرىستانلىقنىڭ بىر چېتىدە ھەيۋەتلىك زامانىۋى بىر گۈمبەز قەد كۆتۈرۈپ تۇراتتى. مانا بۇ مىلادى 955-956-يىللىرى ئالەمدىن ئۆتكەن، مۇشۇ زېمىندا ياشاپ، مۇشۇ زېمىنغا دەپنە قىلىنغان ئۇلۇغ ئۇيغۇر خاقانى ـ ھەزرىتى سۇلتان سۇتۇق بوغراخاننىڭ مەقبەرىسى (گۈمبىزى) ئىدى. قەبرىستانلىقنىڭ تۆمۈر ئىشىكى ئالدىدىكى قارا گرانىت تاشقا بۇ ئۇلۇغ خاقاننىڭ تەزكىرىسى يېزىلغان. مازارنىڭ شەرقىي شىمالىدا ئۇنىڭ ئۇستازى ئەبۇ نەسىر سامانىينىڭ چاسا شەكىللىك، ياغاچ قۇرۇلمىلىق، ئۈستى يېپىلغان مەقبەرىسى، ئۇنىڭدىن باشقا بىر قانچە ئۇلۇغلارنىڭ قەبرىسى بار ئىدى. مازارنىڭ ئالدى تەرىپىدە يېڭىدىن سېلىنغان مەسچىت، مەدرىسە، ياتاق ۋە مۇنارلار بار ئىكەن. ئاڭلىشىمچە، ئاتۇشلۇق سەمەت ھاجى باشلىق ئۈچ نەپەر مەرد، سېخىي تىجارەتچى-سودىگەر ئەل ئوغلانلىرى بۇ مازاردىكى مەسچىت، مەدرىسە، مۇنچا، ياتاق ۋە مۇنارلىق دەرۋازىلارنى يېڭىلاپ، زامانغا لايىقلاشتۇرۇپ ياساۋېتىپتۇ. مەسچىت ئالدىدىكى ھەيۋەتلىك گۈللۈك خىش تىزمىلىق ـ رەڭدار نەقىشلەر بىلەن كۆتۈرۈلگەن ئاسمانپەلەك مۇنارلار كىشىگە ئاجايىپ يېڭى سېزىم پەيدا قىلىپ، ئاتۇش خەلقىنىڭ كامالەتكە يەتكەن قول ھۈنەر سەنئىتىنى نامايان قىلىپ تۇراتتى. بۈگۈن جۈمە كۈنى بولغاچقا مەسچىت ئالدى، مۇنار يېنى ۋە ئۈچ كوچا ئېغىزىدا ئادەم، ئېشەك ھارۋا، موتسىكلىتلار ۋە ھەرخىل تىپتىكى

پىكاپلارتولۇپ كەتكەنىدى. بۇيەردىكى كىشىلەر ھەر كۈنى بەشۋاق نامىزىنى ئۆز مەھەللىسىدىكى مەسچىتلەردە ئۆتەيدىكەن، ئەمما جۈمە كۈنى نە-نەلەردىن بۇ ئۇلۇغ قەبرىگاھقا كېلىپ، بۇ يەردىكى مەسچىتتە جۈمە نامىزىنى ئۆتەيدىكەن. ئۇلار جۈمە نامىزىدا ئۇلۇغ يارانقۇچىغا سېغىنىپ، مۇشۇ «يېتىمچىنى قوللايدۇ...»غان مازاردىكى ئۇلۇغ ئاتا-بوۋىلىرىغا تېۋىنىپ، ياد ئېتىپ، روھىغا دۇئا قىلىپ، قۇرئان تىلاۋەت قىلىشىدىكەن... بىز سىرتتىن ناھايىتى كۆركەم كۆرۈنۈپ تۇرغان، ئەمما ئىچى تولۇق ياسىلىپ پۈتمىگەن مەسچىتكە كىرگىنىمىزدە ئۇنىڭ ئىچىگە پالاس ۋە بورىلارلا سېلىنىپ قويۇلغانىكەن. بىر ئوتتۇرا ياشلىق ئەما قارىم (ئېھتىمال چوڭ موللا بولسا كېرەك) جۈمە نامىزىغا ھازىر بولۇپ تۇرغان ئەھلى جامائەتكە ئەمرىمەرۇپ قىلىۋاتاتتى.

مەن جۈمە نامىزىدىن يېنىپ بۇ تەۋەررۈك قەبرىگاھنىڭ ئەتراپىدا خېلى ۋاقىت ئايلىنىپ يۈردۈم ۋە بۇ تەۋەررۈك قەبرىگاھتا ياتقان ئۇلۇغ بوۋىمىز ھەزرىتى سۇتۇق بۇغراخاننىڭ روھىنى سېغىنىپ دۇئا قىلدىم. قولۇمنى دۇئاغا كۆتۈرگىنىمدە بۇ ئۇلۇغ خاقاننىڭ ئەينى يىللىرى تارىخ كۆكىدە يۇلتۇزدەك چاقناپ قالغان ئاجايىپ قەھرىمانلىق - جەڭگىۋار يۈرۈشلىرى خىيالىمدىن ئۆتتى:

بۇنىڭدىن 1084 يىل مۇقەددەم (920-يىلى) ئاتۇشنىڭ ئاغۇ تاغلىرىدا ئوۋئوۋلاپ يۈرگەن 23 ياشلىق شاھزادە سۇتۇق تېكىن سامانىيلار پادىشاھلىقىنىڭ شاھزادىسى، ئۇلۇغ ئۆلىما ئەبۇ نەسىر سامانىينىڭ دەۋەت قىلىشى ۋە ئىسلام مەدەنىيىتىنىڭ تەسىرى بىلەن ئاشۇ ئاغۇ يېزىسىدا ئانا دىيارىمىزدا تۇنجى ئەزان ئاۋازى ئاڭلانغان «پەچچىم»دە ئىسلام دىنىنى قوبۇل قىلغانىدى. ئۇ ئەبۇ نەسىر سامانىينىڭ يول كۆرسىتىشى بىلەن ئوردا ئۆزگىرىشى قوزغاپ، تاغىسى ئوغۇلچاقنى يېڭىپ، بۈيۈك قاراخانىيلار خاندانلىقىنىڭ 3-ئەۋلاد مەشھۇر خاقانى بولغان ۋە ئىسلام ئېچىش ئۈچۈن بۇددىست ئۇيغۇرلارغا قارشى قانلىق كۆرەشلەرنى ئېلىپ بارغانىدى. ئۇنىڭ بۇ يۈرۈشلىرى نەتىجىسىدە قەشقەر، يەركەن، ئاقسۇ، بالاساغۇن... قاتارلىق جايلاردىكى بۇددىست ئۇيغۇرلار ۋە يەتتە سۇدىكى شامان دىنىغا ئېتىقاد قىلىدىغان قارلۇقلار ئارىسىدا ئىسلام دىنى يىلتىز تارتقانىدى.

ئوقۇشۇمچە، بۇ مازارنىڭ دائىرىسى 15 مودىن كۆپرەك بولۇپ، ئۇنىڭدا مەسچىت، مەدرىسەلەردىن تاشقىرى ھويلا-ئارام، كۆل ۋە مېۋىلىك باغلار بار ئىكەن.

ھەزرىتى سۇلتان سۇتۇق بۇغراخاننىڭ بۇ يېڭى مەقبەرىسى پۈتۈنلەي زامانىۋى خىش-چاقچۇقلار بىلەن سېلىنغان بولۇپ، ئۇ ئەينى يىللىرى چوڭ ئوغلى مۇسا بىننى ئابدۇلكەرىم (956 ـ 958) ① تەرىپىدىن توپا، ياغاچتىن ياسالغان مەقبەرىدەك كىشىلەرگە تەسىر كۆرسىتەلمەيدىغاندەك سېزىلدى. چۈنكى ئۆتمۈشنى ئىزدىگەنلەر شۇ ئۆتمۈشنىڭ تەبىئىي يادىكارلىقلىرىنى كۆرۈشنى ئىستەيتتى...

ئاتۇشلۇقلار بۆگەن، ئازغان، ئازاق، ئىشتاچى، ۋاقۋاق، شورۇق، مەشئەد، سۇنتاغ، قومباغ، توقاي... دېسە، مەن بۇ يەرلەرنى كۆرمىگەن چېغىمدا ئۇلار ئىلى يېزىلىرىدەك بىر-بىرىدىن خېلى يىراقتا جايلاشقان يۇرتلار چېغى دەپ ئويلاپ يۈرگەنىدىم. قىزىق يېرى شۇكى، ئەمەلىيەتتە ئۇلار بىر-بىرىگە ئۆيلىرى، دەرەخلىرى، يوللىرى ھەتتا كوچىلىرى تۇتىشىپ كەتكەنىكەن. بەزى يەرلەردە بىر ئۆينىڭ دەرۋازىسى ئىشتاچىغا قارىسا، ئارقا تېمى ئازاققا قارايدىكەن...

بىز تۇرغان باغئېرىقتىكى ئۆينىڭ ئارقىسىغا چىقسىڭىز ئاغۇ تەرەپتىكى «بوغاز»دىن بىرخىل يېقىملىق سالقىن شامال ئۇرۇپ تۇرىدۇ. ئۇ ئازغان كەنتىنى بويلاپ شەرققە كېتەتتى. كىشىلەر: «ئازغاننىڭ ئەنجۈرى بەك تاتلىق، ھېچ يۇرتنىڭ ئازغاننىڭكىگە يەتمەيدۇ. ئۇنى ئوخشاتقان بوغازنىڭ شامىلى» دېيىشەتتى. دېمىسىمۇ «ئەنجۈر ماكانى» ئاتالغان ئازغاننىڭ ئەنجۈرى بالدۇر يېتىلىشى، شىرىنلىكى ۋە يوغانلىقى بىلەن باشقا يەرلەرنىڭكىدىن ئالاھىدە پەرقلىنىپ تۇراتتى.

مەن بۇنىڭ سەۋەبىنى تەھلىل قىلىپ، ئاتۇشنىڭ مېۋىسىنى ئوخشىتىۋاتقان ھېكمەت بۇيەرنىڭ كۈندۈزدىكى قورغاق، ئۆتكۈر ئىسسىقى ۋە كەچتىكى سالقىن - سۆرۈن ھاۋا پەرقى، قىزىغان تاشتىن چىقىۋاتقان ئىسسىقلىق... بوغازنىڭ شامىلى... قاتارلىق ئامىللاردىن ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدىم. چۈنكى مېۋىلەر كۈندۈزى ئوزۇقلۇق ياساپ، كېچىسى نەپەسلىنىپ ئوزۇقلۇقنى خورىتىدۇ. ئاتۇشنىڭ ھاۋاسى كەچتە سالقىن بولغاچقا، مېۋىلەرنىڭ ئوزۇقلۇقنى خورىتىشى تۆۋەن بولۇپ، مېۋىلەرگە ئالاھىدە تەم كىرگۈزىدۇ. يەنە بىر جەھەتتىن ئاغۇ تەرەپتىن كېلىۋاتقان ساپ تاغ سۇلىرىمۇ ئاتۇش يېزىلىرىنى ياشنىتىپ تۇراتتى.

ئاغۇ يېزىسى تاغ باغرىغا جايلاشقان بولۇپ ئاتۇشنىڭ مەنزىرىلىك ساياھەت رايونلىرىنىڭ بىرى ئىكەن. بىز 11-ئاۋغۇست كۈنى ئۇ يەردىكى «لەڭگەر بۇلاق ساياھەت رايونى»دا بولدۇق. ئاغۇدا بۇ ساياھەت رايونىدىن باشقا «جايى پەچچىم»، «ئاغۇ سۇ ئامبىرى»، «توغراق ئامبار» قاتارلىق ساياھەت رايونلىرىمۇ بار ئىكەن.

«لەڭگەر بۇلاق ساياھەت رايونى» ئاتۇش شەھىرى بىلەن ئاغۇ يېزىسى ئوتتۇرىسىدىكى يېزا تاشيولىنىڭ ئوڭ-سول تەرىپىگە جايلاشقان بولۇپ، ئاتۇش شەھىرىگە يېقىنلا ئىكەن. تاغ سۈيى ئۆركەشلەپ ئېقىپ تۇرغان، ئەتراپى ياپيېشىل تاللار بىلەن پۈركەنگەن ئۆستەڭنى ياقىلاپ سېرىق-ئاقۇش توپىلىق گىياسىز ئىككى تاغ ئوتتۇرىسىدىكى تاشيولنى بويلاپ ئازلا ماڭغاندىن كېيىن، ياپيېشىل چىملىققا پۈركىنىپ تۇرغان بوستانلىققا كۆزىڭىز چۈشىدىكەن. بۇ چىمەنلەر ئارىسىدا ئون - يىگىرمە يەردە بۇلاقلار بۇلدۇقلاپ ئېقىپ تۇرۇدىكەن. بۇيەردە كىچىك ماگىزىن، ئاشخانىلار بولۇپ، ساياھەت ئورنىغا كىرگەنلەردىن ھەق ئېلىنمايدىكەن. ياز كۈنلىرى ئاتۇشنىڭ قىز-چوكانلىرى، يىگىت-ئوغلانلىرى موتسىكلىتلىرىنى مىنىشىپ، ياكى تاكسىلاردا ئولتۇرۇپ بۇيەرگە چىقىپ دەم ئېلىشىدىكەن. بۇ يەر خۇددى ئەينى يىللاردىكى بىزنىڭ غۇلجىدىكى (ھازىرقى ياشلار بىلمەيدۇ، چوڭلار بىلىدىغان) «پادىشاھلىق باغ»نى ئەسلىتەتتى...

2004-يىل 9-ئىيۇن، شەھىرى غۇلجا

① ئابدۇلكەرىم – ھەزرىتى سۇلتان سۇتۇق بۇغراخاننىڭ مۇسۇلمانچە ئىسمى.

ئاپتور: ئىلى خەلق رادىئو ئىستانسىسىنىڭ پېنسىيونېرى (M1)

مەدەنىيەت جاھانگىرلىكى

جامىس پېتراس

ئامېرىكا مەدەنىيەت جاھانگىرلىكىنىڭ ئىقتىسادىي ،سىياسىي نىشانىدىن ئىبارەت ئىككى خىل نىشانى بار .ئىقتىسادىي جەھەتتە مەدەنىيەت تاۋارلىرى بىلەن بازارنى قولغا كەلتۈرىدۇ .سىياسىي جەھەتتە ،ئاۋامنىڭ ئېڭىنى ئۆزگەرتىش ئارقىلىق ئۆزىنىڭ سىياسىي مونوپولىيىسىگە ئۇل سالىدۇ . كۆڭۈل ئېچىش تاۋارلىرى ئېكسپورتى مەبلەغ توپلاشنىڭ ئەڭ مۇھىم مەنبەلىرىنىڭ بىرى ، شۇنداقلا زاۋۇت تاۋارلىرىنىڭ ئورنىنى ئېلىپ دۇنياۋى مىقياستا پايدا ئالىدىغان مۇھىم ۋاستە .سىياسىي جەھەتتە بولسا ، مەدەنىيەت جاھانگىرلىكىنىڭ مۇھىم رولى شۇكى ،ئۇ كىشىلەرنى ئۆزىنىڭ مەدەنىيەت يىلتىزى ۋە گەۋدىسىدىن ئايرىپ تاشلاپ ،ئۇنىڭ ئورنىغا خەۋەر ،تارقىتىش ۋاستىلىرى ئارقىلىق ياساپ چىقىلغان ئۆزگىرىشچان ئۆزلۈكسىز ئۆزگىرىپ تۇرىدىغان ئېھتىياج ۋە ھوجۇملىرى بىلەن سۈنئىي رەۋىشتە پەيدا قىلىنىغان «زورۇرىيەت»نى دەسسىتىدۇ. مانا بۇنىڭ سىياسىي ئۈنۈمى دەل كىشىلەرنى ئۆزلىرى ئەسلىدە تەۋە بولغان ئەنئەنىۋى بىرلىك ۋە كوللېكتىپتىن ئايرىپ تاشلاپ ،ئۇلار ئارىسىدا ئىتتىپاقلىشالمايدىغان بۆلۈنۈش ھاسىل قىلىدۇ.

ئاگاھ ۋە دانا بولۇڭ

مەدەنىيەت جاھانگىرلىكى ئىشچىلار سىنىپىنى پارچىلىۋېتىشنى تەشەببۇس قىلىدۇ ؛ مۇقىم ئىشچىلار بىلەن ۋاقىتلىق ئىشچىلارنى ، ۋاقىتلىق ئىشچىلار بىلەن ئىشسىزلارنى ، شۇنداقلا ئىشسىزلارنىمۇ ئۆزئارا بۆلۈنۈشكە ئاستىرتتىن رىغبەتلەندۈرىدۇ . مەدەنىيەت جاھانگىرلىكى يەنە ئىشچىلارنى ئۆزلىرىنى مۇنداق بىر قاتلامغا تەۋە دەپ قاراشقا رىغبەتلەندۈرىدۇ :يەنى بۇ قاتلام تۇرمۇش ئۇسۇلى ، ئىرق-مىللەت ،جىنس دېگەندەك ئەرزىمەس پەرقلەر بىلەن ئۆزلىرىنى سالاھىيىتى ئۆزلىرىدىن تېخىمۇ تۆۋەن كىشىلەر بىلەن سېلىشتۇرۇپ يۈرىدىغان ،ۋەھالەنكى ئۆز شىللىسىگە مىنىۋالغانلار بىلەن ئايرىپ تۇرغان غايەت زور تەڭسىزلىكنى ھەرگىزمۇ ئويلاپ قويمايدۇ .

مەدەنىيەت جاھانگىرلىكىنىڭ ئاساسلىق نىشانى ياشلارغا سىياسىي ۋە ئىقتىسادىي جەھەتتىن ئېكسپىلاتاتسىيە ئېلىپ بېرىش . جاھانگىرلىكنىڭ كۆڭۈل ئېچىش مەھسۇلاتلىرى ۋە ئېلانلىرى ئامېرىكىنىڭ سودا تەشۋىقات داۋراڭلىرىنىڭ تەسىرىگە ئۇچرايلا مەست بولىدىغان ياشلارنى نىشان قىلىدۇ . «زامانىۋىلىق»نى ئامېرىكىنىڭ مېدىيە① مەھسۇلاتلىرىنى ئىستېمال قىلىش بىلەن باغلىۋېلىش بۇنىڭ

---

① مېدىيە ـ ئىنگلىزچە Media دېگەن سۆزدىن كەلگەن بولۇپ ، ئۇ ئادەتتە جەمئىيەتنىڭ ئۇچۇر-ئاخبارات ۋاستىلىرىنىڭ ئومۇمىي نامىدۇر . گېزىت- ژۇرنال ، تېلېۋىزىيە ،رادىئو ،كىنو ، ئىنتېرنېت قاتارلىقلار ئومۇملاشتۇرۇلۇپ مېدىيە دەپ ئاتىلىدۇ .

ئاددىي ھەم ئاشكارا بەلگىسىدۇر.

ياشلار ئامېرىكا مەدەنىيەت ئېكسپورتىنىڭ ئاساسلىق بازىرىدۇر. ئۇلار ئىستېمالچىلىق ۋە شەخسىيەتچىلىك تەرغىباتلىرىنى ئوڭايلا قوبۇل قىلىدۇ. ئاممىۋى مېدىيىلەر سولچىلارنىڭ تىلى ئارقىلىق شۇنداقلا ياشلارنىڭ نارازىلىق كەيپىياتىنى ئۇستىلىق بىلەن ھەشەمەتچىلىك ۋە ئىستېمالغا يېتەكلەپ شۇنىڭغا بەنت قىلىش ئارقىلىق ئۇلارنىڭ ئىسيانكارانە خاھىش ـ ھەرىكەتلىرىنى كونترول قىلىدۇ.

مەدەنىيەت جاھانگىرلىكىنىڭ دىققىتىنى ياشلارغا مەركەزلەشتۈرۈشى، ئۇلارنىڭ بىر بازار بولغانلىقىدىنلا ئەمەس، بەلكى بۇ جاھانگىرلىكنىڭ سىياسىي غەرىزى تۈپەيلىدىنمۇ بولىدۇ. يەنى ئۇلار شەخسنىڭ قارشىلىقىنىڭ جاھانگىرلىكنىڭ ئىقتىساد، مەدەنىيەت كونتروللۇقىغا قارشى تۇرۇۋىدىغان سىياسىي ئىنقىلابقا ئايلىنىپ كېتىشىدىن ئىبارەت سىياسىي تەھدىتنى يوق قىلىشنى مەقسەت قىلىدۇ.

ئۆتكەنكى ئون يىل مابەينىدە ئىلگىرىلەش ھەرىكەتلىرى مۇنداق بىر تەتۈرلۈككە دۇچ كەلدى: ئۈچىنچى دۇنيادىكى مۇتلەق كۆپ سانىدىكى خەلقنىڭ تۇرمۇشى كۈنسايىن ناچارلىشىۋاتىدۇ، ئىجتىمائىي ۋە خۇسۇسىي ئەندىشىلەر ئۈزلۈكسىز كۆچىيىۋاتىدۇ، ئاممىۋى مۇلازىمەت مۇئەسسەسەلىرى كۈنسايىن ئازىيىۋاتىدۇ (يەنە بىر جەھەتتە، ئازساندىكى بىر تۈركۈم كىشىلەر پەۋقۇلئاددە بېيىپ كېتىۋاتىدۇ). ۋەھالەنكى، مانا بۇ خىل ئەھۋالغا بولغان ئىنكاس پەقەت ئازساندىكى پارچە-پۇرات ئېتىرازلار بىلەن گەرچە بىر مەزگىل داۋاملاشسىمۇ كۆلەملەشمەيدىغان ۋەياكى كۆلەملىك بولسىمۇ ۋاقىتلىق بولغان ھەرىكەتلەر بىلەنلا چەكلىنىۋاتىدۇ. قىسقىسى، ئۈزلۈكسىز كۆچىيىۋاتقان تەڭسىزلىك، ئىجتىمائىي، ئىقتىسادىي رېئاللىق بىلەن ئاجىز ئىنقىلابىيلىق ۋە رادىكال سۇبيېكتىپ ئىنكاس ئوتتۇرىسىدا ھەقىقەتەن زور ئارىلىق مەۋجۇد. ئۈچىنچى دۇنيانىڭ كۈنسايىن پىشىپ يېتىلىۋاتقان «ئوبيېكتىپ شەرت-شارائىتى» تېخى دۆلەتنىڭ ئىجتىمائىي سۇبيېكتىپ كۈچىنى ئۆزگەرتەلىگۈدەك ھالغا كەلگىنى يوق. روشەنكى، ئىجتىمائىي، ئىقتىسادىي چېكىنىش بىلەن ئىجتىمائىي، سىياسىي ئۆزگىرىش ئارىسىدا «ئىستىخىيىلىك» رەۋىشتە مەيدانغا كېلىپ قالىدىغان مۇناسىۋەت مەۋجۇد ئەمەس. مەدەنىيەت جەھەتتە ئارىلىشىش (كەڭ جەھەتتىن ئېيتقاندا ئىدېئولوگىيە، تەپەككۇر، ئاڭ، ئىجتىمائىي پائالىيەتلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ) ئوبيېكتىپ شارائىتنى مەقسەتلىك سىياسىي ئارىلىشىشقا ئايلاندۇرۇشنىڭ ئاچقۇچلۇق ھالقىسى. مەسخىرىلىك يېرى شۇكى، قارىغاندا جاھانگىرلارنىڭ سىياسەتچىلىرى مەدەنىيەتنىڭ سىياسىي پائالىيەتتىكى مۇھىملىقىنى ئۆز رەقىبلىرىدىنمۇ ئوبدانراق چۈشىنىدىغاندەك قىلىدۇ.

مەدەنىيەت كونتروللۇقى ۋە يەرشارى خاراكتېرلىك ئېكسپلاتاتسىيە

جاھانگىرلىكنى پەقەتلا ئېكسپلاتاتسىيە ۋە تىزگىنلەش ئېلىپ بارىدىغان ئىقتىسادىي ۋە ھەربىي سىستېما دەپ چۈشىنىشكە بولمايدۇ. مەدەنىيەت كونتروللۇقى ـ داۋاملىشالايدىغان ھەرقانداق يەرشارى خاراكتېرلىك ئېكسپلاتاتسىيە سىستېمىسىنىڭ ئايرىلماس بىر تەرىپى.

ئۈچىنچى دۇنيا ئەللىرىگە نىسبەتەن جاھانگىرلىككە مۇنداق تەبىر بېرىشكە بولىدۇ: جاھانگىرلىك دېگىنىمىز ـ غەرب ھۆكۈمرانلىرىنىڭ خەلقنىڭ مەدەنىيەت تۇرمۇشىغا نىسبەتەن سىستېمىلىق تەرزدە سىڭىپ ۋە ئۇنى كونترول قىلىپ، شۇ ئارقىلىق مەزلۇم خەلقنىڭ قىممەت قارىشى، ھەرىكەت مىزانى، ئىجتىمائىي تۈزۈم سالاھىيەتلىرىنى قايتا قۇرۇش ۋە ئۇنى جاھانگىرلىكنىڭ مەنپەئىتىگە بويسۇندۇرۇش جەريانىدۇر. مەدەنىيەت جاھانگىرلىكى «ئەنئەنىۋى» شەكلىدىمۇ، شۇنداقلا زامانىۋى شەكلىدىمۇ نامايان بولۇۋېرىدۇ. ئۆتكەنكى بىرنەچچە ئەسىردە دىنىي جەمئىيەتلەر، مائارىپ سىستېمىلىرى ۋە يەرلىك ئورگانلار ئىلاھ ۋە ئىلاھىي پرىنسىپنى دەستەك قىلىپ خەلققە ئىتائەتمەنلىك ۋە ساداقەتمەنلىك ئىدىيىلىرىنى سىڭدۈرگەن. بۇ ئەنئەنىۋى مەدەنىيەت جاھانگىرلىكى ۋاستىلىرى ئۆز رولىنى ئوبدانلا جارى قىلدۇرۇۋاتقان بۈگۈنكى كۈندىمۇ يېڭىچە ـ زامانىۋى ۋە زامانىۋى تۈزۈلمىگە ئىگە ۋاستىلەر جاھانگىرلىكنىڭ چاڭگىلى ئۈچۈن كۈنسېرى مۇھىملاشماقتا. بۈگۈنكى كۈندە ئاممىۋى مېدىيىلەر، يالىڭاچ تەشۋىقاتلار، ئېلان-داۋراڭلار، ئارتىسلار، سەنئەتكارلار، زىيالىيلار تېخىمۇ مۇھىم رول ئوينىماقتا. بۈگۈنكى دۇنيادا ھولليۋود، سىملىق تېلېۋىزىيە ۋە دىسنىي باغچىلىرىنىڭ تەسىرى ۋاتىكان (خرىستىيان دىنىنىڭ دىنىي مەركىزى، ئىتالىيىگە جايلاشقان)، «ئىنجىل» ۋە سىياسىيونلارنىڭ نۇتۇقلىرىنىڭ تەسىرىدىنمۇ زور بولماقتا.

مەدەنىيەت سىڭدۈرمىچىلىكى سىياسىي، ھەربىي تىزگىن ۋە ئىقتىسادىي ئېكسپلاتاتسىيە بىلەن زىچ بىرلەشكەن. ئامېرىكا ئۆزىنىڭ ئىقتىسادىي مەنپەئىتى ۋە ھەربىي ئارىلىشىشىغا كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن ئوتتۇرا ئامېرىكىدىكى ئىرقىي قىرغىن ئېلىپ بارغان ھۆكۈمەتلەرنى قوللىشى كۆپىنچە ھاللاردا كۈچلۈك مەدەنىيەت سىڭدۈرمىچىلىككە ئەگىشىپ كېلىدۇ. ئامېرىكا خرىستىيان دىنىي جەمئىيەتلىرىنىڭ ئىندىيانلارنىڭ كەنتلىرىگە بېرىپ ئىندىيان دېھقانلارغا ئىتائەتمەنلىك ئىدىيىلىرىنى سىڭدۈرۈشكە ئىقتىسادىي ياردەم قىلىدۇ.

ئۇلارنىڭ خەلقئارالىق يىغىنلارغا ياردەم بېرىشى، ئىدىيىسى تىزلىنىپ بولغان زىيالىيلارنىڭ «دېموكراتىيە ۋە بازار» ئۇقۇملىرىنى يەنە مۇزاكىرە قىلىشۋېرىشى ئۈچۈن بولىدۇ. ئۇلار تارقاتقان رېئاللىقتىن يىراق تېلېۋىزىيە فىلىم ـ نومۇرلىرى كىشىلەردە «باشقا بىر دۇنياغا بولغان شېرىن چۈشنى پەيدا قىلىدۇ. مەدەنىيەت سىڭدۈرمىچىلىك قوزغىلاڭچىلارنى باستۇرىدىغان ئۇرۇش ماشىنىلىرىدىن بولغان غەيرى ھەربىي ۋاستىلەرنىڭ سىرتلىشىشىدۇر.

مەدەنىيەت مۇستەملىكىچىلىكىنىڭ يېڭى ئالاھىدىلىكى

زامانىۋى مەدەنىيەت جاھانگىرلىكى تۆۋەندىكى مەنىلەردە پەرقلىنىدۇ:

1. ئۇ (زامانىۋى مەدەنىيەت جاھانگىرلىكى) ئىجتىمائىي قاتلامدىكى سەرخىل كىشىلەرنىلا ئەمەس، ئاۋامنىمۇ قولغا كەلتۈرۈشنى نىشان قىلغان. 2. ئاممىۋى مېدىيىلەر بولۇپمۇ تېلېۋىزور ھەرقايسى ئائىلىلەرگە بېسىپ كىردى. ئوبيېكتىپ مەۋجۇدىيەت «ئىچكى قىسىم» ۋە «ئۆلى» دىنلا رول ئويناپ قالماي، «تاشقى قىسىم» ۋە «ئۈستىدىن» مۇ رول ئويناۋاتىدۇ. 3. ئۇ يەرشارى خاراكتېرلىك كۆلەمگە ئىگە بولۇپ، زەربىسى يېتىپ بارمىغان يېرى يوق. ئۇ، پۈتكۈل دۇنيا بىر ئائىلە دەيدىغان ئەپسانىسى بىلەن جاھانگىركۈچلەرنى سىرلىقلاشتۇرىدۇ ۋە بۇنىڭ تۈرلۈك سىمۋولى، نىشانى شۇنداقلا مەنپەئىتى ئۈچۈن كەتمەن چاپىدۇ. 4. بۈگۈنكى مەدەنىيەت جاھانگىرلىكىنىڭ قورالى بولغان ۋە پەقەت شەكىل جەھەتتە «جامائەت» كە تەۋە بولغان ئاممىۋى مېدىيىلەر جاھانگىرلىكنىڭ مەنپەئىتىنى «كۆڭۈل ئېچىش نومۇرلىرى» ۋە «خەۋەر-ئاخبارات» قا ئايلاندۇرۇپ تەشۋىق قىلىش ئۈچۈن قانۇنىي تون كىيىۋالىدۇ. 5. زامانىۋى جاھانگىرلىك دەۋرىدە سىياسىي مەنپەئەت جاھانگىرلىكنىڭ باش تېمىسى ئارقىلىق ئىپادىلىنىدۇ. «ئاخبارات ـ خەۋەرلەر» ئاپپاراتىنىڭ كۆزىنى ئوتتۇرا ئامېرىكىدىكى يالالما ئەسكەرلەر ۋە دېڭىز قولتۇقى ئۇرۇشىدىكى كۈلۈمسىرەپ تۇرغان، ئەمگەكچىلەر سىنىپىدىن كەلگەن ئامېرىكىلىقلارنىڭ شەخسىي

تەرجىمانلىرىغا مەركەزلەشتۈرىدۇ[1] .

6 . قانۇن چەكلىمىسىگە ئۇچرىمايدىغان كاپىتال كونتروللۇقى ئاستىدا تىنچلىقنى ـ باياشاتلىقنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ۋەدىلىرى بىلەن نامراتلىق ۋە زوراۋانلىق كۈنسايىن كۆچىيىۋاتقان رېئاللىق ئوتتۇرىسىدىكى ئارىلىق كۈنسايىن كېڭىيىۋاتقاچقا ،ئاممىۋى مېدىيىلەر ئۆز نومۇرلىرىدىكى مەسىلىنى باشقىچىرەك ئوقتىدىنمۇ مۇلاھىزە قىلىشقا بولىدىغان ئېهتىماللىقنى تېخىمۇ كىچىكلىتىۋېتىدۇ . مەدەنىيەتنى ئومۇمىيۈزلۈك كونترول قىلىش بىلەن مەۋجۇد كاپىتالىزمنىڭ ۋەھشىيلىكى ۋە ئەركىن بازار چۈشلىرى پۈتۈنلەي سىممېترىك كەيپالىدۇ .7 . تەشكىللىك قارشىلىقنى بىتچىت قىلىش ئۈچۈن مەدەنىيەت مۇستەملىكچىلىكى مىللىي كىملىكنى يوقاتماقچى ياكى ئۇنىڭ ماھىيەتلىك ئىجتىمائىي ،ئىقتىسادىي مەزمۇنىنى چىقىرىپ تاشلاپ مىللىي كىملىكنى قۇرۇقدىۋەتمەكچى بولىدۇ .مەھەللىۋى ئىتتىپاقلىقنى پارچىلاش ئۈچۈن جاھانگىرلىك «زامانىۋىلىق»نى كۆككە كۆتۈرۈپ ،ئۇنى سىرتتىن كەلگەن مەلۇم بىر ئېتىقاد يۈكسەكلىكىگە كۆتۈرىدۇ . «خاسلىق»نامى ئاستىدا ئىجتىمائىي ئەخلاق مىزانى ھۇجۇمغا ئۇچرايدۇ .كىشىلەرنىڭ خاسلىقى مېدىيىلەرنىڭ توختاۋسىز بومباردىمانىدا قايتىدىن قۇرۇلىدۇ .جاھانگىرلىكنىڭ قوراللىرى بىر جەمئىيەتنى يىمىرىۋاتقان ،بانكىلىرى بۇ دۆلەتنىڭ ئىقتىسادىنى بۇلىغىلى تۇرغان چاغدا ، ئۇلارنىڭ مېدىيىلىرى شەخسلەرنى رېئاللىقتىن چەتنىگەن سالاھىيەتلەر بىلەن تەمىنلەيدۇ .

مەدەنىيەت جاھانگىرلىكى بىر جەھەتتىن جىنايى بەتنام ـ بوھتانلار بىلەن رەقىبىنى سەتلەشتۈرسە ،يەنە بىر جەھەتتىن غەربپەرەس ھاكىمىيەتلەرنىڭ كەڭ كۆلەملىك زوراۋانلىقلىرىغا بولغان كوللېكتىپ «ئۇنتۇغاقلىق»لىقتا ئىلھام بېرىدۇ .غەرب مېدىيىلىرى ئەزەلدىن ئۆز ئاڭلارمەن ،كۆرۈرمەنلىرىگە كومپارتىيىگە قارشى ئامېرىكىپەرەس ھۆكۈمەتلەرنىڭ گۋاتېمالادا 100مىڭ ئىنديئاننى ،سالۋادوردا 75مىڭ ئادەمنى ،نىكاراگۇئادا 50مىڭ ئادەمنى قىرغىن قىلغانلىقىنى ئېيتمايدۇ .بۇ مېدىيىلەر بازار ئىگىلىكىنى شەرقىي ياۋروپا ۋە سابىق سوۋېت ئىتتىپاقىغا ئەكىرىش بىلەن كېلىپ چىققان غايەت زور ئاپەتنى ۋە بۇ ئاپەتنىڭ نەچچە يۈز مىليون خەلقنى قاقسەنم قىلىۋەتكەنلىكىدەك پاكىتلارنى يوشۇرىدۇ .

ئاممىۋى مېدىيىلەر : تەشۋىقات ۋە كاپىتال جۇغلاش

ئامېرىكا ئۈچۈر تورىنىڭ يەرشارى مىقياسىدا كېڭىيىشىگە ئەگىشىپ ئاممىۋى مېدىيىلەر ئامېرىكا كاپىتالىنىڭ ئاساسلىق بايلىق ۋە كۈچ مەنبەلىرىنىڭ بىرىگە ئايلىنىپ قالدى .شىمالىي ئامېرىكا بايلىرى ئىچىدە مېدىيىلەردىن پۇل تاپىدىغانلارنىڭ نىسبىتى بارغانسېرى كۆپىيىشكە باشلىدى . ئەڭ باي 400ئامېرىكىلىق ئىچىدە ئاممىۋى مېدىيىلەردىن پۇل تاپىدىغانلار 1982-يىلدىكى توققۇز پىرسەنتتىن 1989-يىلدىكى 18پىرسەنتكە چىقتى .بۈگۈنكى كۈندە ئامېرىكىنىڭ ئالدىنقى قاتاردىكى بايلىرىنىڭ بەشتىن بىرى ئاممىۋى مېدىيىلەر ئارقىلىق پۇل تاپىدۇ . ئامېرىكىدا مەدەنىيەت كاپىتالىزمى ئاللىقاچان ياساش كەسپىنىڭ ئورنىنى ئېلىپ ،بايلىق ۋە تەسىر كۈچىنىڭ مەنبەئىگە ئايلاندى .

ئاممىۋى مېدىيىلەر ئامېرىكىنىڭ يەرشارى سىياسىي ،ئىقتىسادىي كونتروللۇق سىستېمىسىنىڭ بىر مۇھىم تەركىبىي قىسمىغا شۇنداقلا غايەت زور پايدا مەنبەسىگە ئايلىنىپ قالدى . ئۈچىنچى دۇنيا ئەللىرىنىڭ نامراتلىقى ،ئېكسپىلاتاتسىيە قىلىنىشى ۋە تەڭسىزلىك دەرىجىسىنىڭ كۈچىيىشىگە ئەگىشىپ غەرب كونتروللۇقىدىكى ئاممىۋى مېدىيىلەر تەنقىد پوزىتسىيىسىدە بولغانلارنى پاسسىپ ئورۇنغا چۈشۈرۈپ قويدى . غەرب مېدىيىلىرىدىكى مەشھۇرزاتلار ۋە تارقىتىلغان كۆڭۈل ئېچىش ئويۇن-تاماشا نومۇرلىرى يوشۇرۇن سىياسىي قالايمىقانچىلىقنى يوقىتىدىغان ئاساسلىق ئامىلغا ئايلىنىپ قالدى . رەئىس جۇمھۇر رېگان دەۋرىدە ،ئاممىۋى مېدىيىلەرنىڭ ئويۇن-تاماشا

ساھەسىدىكى داڭدار ئەمما سىياسىي جەھەتتە ئەكسىيەتچىل كىشىلەر ئارقىلىق ئاۋامنى چاڭگىلىغا ئېلىۋېلىشتەك مەركىزىي ئورنى تېخىمۇ گەۋدىلەندى .بۇ خىل ھادىسە ھازىر لاتىن.ئامېرىكىسى ۋە ئاسىيالارغىچە كېڭەيدى .

لاتىن ئامېرىكىسىدا تېلېۋىزورنىڭ كۆپىيىشى ـ كىرىمنىڭ تۆۋەنلىشى ۋە خەلق كۈرىشىنىڭ ئاجىزلىشىشى بىلەن بىۋاسىتە مۇناسىۋەتلىك .ئۇيەردە ، 1980 .يىلدىن 1990 .يىلغىچە بولغان ئارىلىقتا كىشى بېشىغا توغرا كېلىدىغان تېلېۋىزورنىڭ سانى 40پىرسەنت كۆپىيىپ ،كىشى بېشىغا توغرا كېلىدىغان كىرىم 40پىرسەنت تۆۋەنلىدى .شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا ، بىر تۈركۈم ئەركىنلىك تەرەپدارلىرىدىن بولغان سىياسىي نامزاتلار تېلېۋىزوردىكى ئوبرازى ئارقىلىق رەئىس جۇمھۇرلۇققا سايلاندى .

ئاممىۋى مېدىيىلەرنىڭ نامراتلارغا تېخىمۇ سىڭىپ كىرىشى ، ئامېرىكا شىركەتلىرىنىڭ مەدەنىيەت تاۋارلىرىنى سېتىشقا سالغان مەبلىغى ۋە كىرىمىنىڭ كۆپىيىشى ، شۇنداقلا نامراتلارنىڭ كۆزىنى تويغۇزۇۋېلىشى ئۈچۈن تەمىنلىگەن خۇسۇسىي ئېھتىيال ۋە ئۇلارنى تەۋەككۈلچىلىككە ئىلھاملاندۇرۇدىغان خەۋەرلەر كەڭ ئاڭلىغۇچىلاردا «مانتا كۆرمىگەن قەلەندەر قاسقانغا دۈم چۈشكەن»دەك تەشۋىقات ئۈنۈمى پەيدا قىلدى .مانا بۇلار مەدەنىيەت جاھانگىرلىكىنىڭ رېئال خىرىسلىرىنى روشەن كۆرسەتتى .

ئامېرىكا مېدىيە ئۈچۈرلىرى قوش مەندە ئۈچىنچى دۇنيا خەلقىدىن يىراقلىشىدۇ . ئۇلار «دۆلەت ھالقىغان» ، «سىنىپ ھالقىغان» بىرلەشمە گەۋدىلەر دېگەندەك ئەپسانىلارنى ياساپ چىقىشىدۇ . تېلېۋىزور ئارقىلىق ،مېدىيىلەر زىيارەت قىلغانلار بىلەن نامرات كۆرۈرمەنلەر ئارىسىدا ساختا يېقىنلىق ۋە مەۋھۇم رىشتە قۇرۇپ چىقىدۇ . بۇ خىل ساختا مۇناسىۋەت خۇسۇسىي مەسىلىلەرنى پەقەت ئۆزى يالغۇز ھەل قىلىشقا ئۇرۇنىدىغان بىر پىكىر ـ مۇلاھىزە يولى تەمىنلەپ بېرىدۇ . مېدىيىلەردىكى بىشارەت روشەن :يەنى زىيانكارنىڭ نامراتلىقنى ئۇ ئۆزى كەلتۈرۈپ چىقارغان ، مۇۋەپپەقىيەت قازانغانلار ئۆزىنىڭ تىرىشچانلىقىغا تايانغان .ئاساسلىق تېلېۋىزىيە تورلىرى ، ئامېرىكا ، ياۋروپانىڭ مېدىيە مەركەزلىرى يېڭى مەدەنىيەت مۇستەملىكچىلىكىنىڭ سىياسىي ،ئىقتىسادىي يىلتىزى ۋە ئاقىۋىتى ھەققىدە ھەرقانداق گەپ قىلىشتىن ساقلىنىدۇ .مانا بۇ يېڭى مەدەنىيەت جاھانگىرلىكى نەچچە مىليون نامرات لاتىن ئامېرىكىلىقنى قايمۇقتۇردى ۋە خىرامانلاشتۇردى .

جاھانگىرلىك ۋە تىل سىياسىتى

جاھانگىرلىك سولچىلارغا زەربە بېرىدىغان ۋە ئۆزىنىڭ زوراۋانلىقىنى بەرپا قىلىدىغان قوش ئىستراتېگىيە ھازىرلىدى .بىر جەھەتتىن ئۇ بارلىق ئاماللار بىلەن سولچىلارنىڭ تىلىنى بۇرمىلايدۇ ؛ يەنە بىر جەھەتتىن ئامىنىڭ غەربنىڭ جىنايى قىلمىشلىرىغا بولغان ھۇشيارلىقىنى ئاجىزلىتىشقا كۈچەيدۇ. 1980 .يىللاردا غەرب مېدىيىلىرى سىستېمىلىق ھالدا سولچىلارنىڭ تۈپكى تەشەببۇسلىرىنى قوبۇل قىلىپ ، ئۇنىڭ ئەسلى مەزمۇنىنى قۇرۇقداپ ،ئاندىن ئۇنىڭغا ئەكسىيەتچىل سادالارنى قاچىلىغانىدى . مەسىلەن ، ئاممىۋى مېدىيىلەر كاپىتالىزمنى تىرىلدۈرمەكچى ۋە تەڭسىزلىكنى كۈچەيتمەكچى

---

[1] خۇددى ھۆكۈمەت تېخنىكا مونوپوللۇقىنى تولا داۋراڭ قىلىپ يۈرۈپ كەڭ كۆلەملىك قىرغىنچىلىق قوراللىرىنى قانۇنلاشتۇرغاندەك ،شەخسنىڭ ئوبرازى ئارقىلىق ھۆكۈمەتنىڭ كەڭ كۆلەملىك قىرغىنچىلىقىنى يۆگەيدۇ . دېموكراتىيە دەۋرىدە مەدەنىيەت جاھانگىرلىكى پاكىتنى بۇرمىلاش ئارقىلىق ئۆز تاجاۋۇزىغا چىرايلىق نام قويىدۇ ، زىيانكارنى تاجاۋۇزچى ،تاجاۋۇزچىنى مەزلۇم دەيدۇ . ئامېرىكا مەدەنىيەت جاھانگىرلىكى ۋە مېدىيىلىرىمۇ پاناما خەلقىگە بومبا تاشلانغاندا ،پانامانى ئامېرىكا ياشلىرىغا زەھەرلىك چېكىملىك تارقىتىدىغان مەنبە ـ تەھدىت دېگەنىدى .

بولغانلارنى «ئىسلاھاتچى»، «ئىنقىلابچى» دەپ، ئۇلارغا قارشى تۇرغانلارنى بولسا «مۇتەئەسسىپ» دەپ تەسۋىرلىگەندى. مەدەنىيەت جاھانگىرلىكى سىياسىي ئاتالغۇلارنىڭ مەنىسىنى بۇرمىلاپ، ئىدېئولوگىيىدە بۇرۇقتۇرمىلىق ۋە سىياسىي جەھەتتە قايمۇقتۇرۇش پەيدا قىلىشقا ئالاھىدە كۈچەيدۇ. نۇرغۇن ئىلغار زاتلار بۇ خىل ئىدېئولوگىيىدىن قايمۇقۇپ قالىدۇ. بۇنىڭ نەتىجىسى شۇكى، ئۇلار ھېلىقى «سولچىلار» ۋە «ئوڭچىلار» دېگەن ئاتالغۇلارنىڭ ھېچقانداق ئەھمىيىتى يوق، سىنىپىي مۇھىملىقىنى يوقاتتى، ئىدېئولوگىيىنىڭ ئەھمىيىتى قالمىدى دەپ تەرغىبات ئېلىپ بارغۇچى ئىدېئولوگىيە مۇتەخەسسىلىرىنىڭ ئالدامچىلىقىغا ئىنتايىن ئوڭاي ئۇچرايدۇ. سولچىلارنىڭ ئېيتمىلىرى ۋە سول-ئوڭ دېگەنلەرنىڭ مەنىسىنى بۇرمىلاش ئارقىلىق مەدەنىيەت جاھانگىرلىكى يوشۇرۇن ھالدا جاھانگىرلىككە قارشى ھەرىكەتلەرنىڭ سىياسىي چاقىرىق كۈچى ۋە سىياسىي پائالىيىتىگە بۇزغۇنچىلىق سېلىشقا ئۇرۇنىدۇ.

مەدەنىيەت جاھانگىرلىكىنىڭ ئىككىنچى ئىستراتېگىيىسى ئاۋامنى مەست قىلىپ، غەرب ئەللىرىنىڭ كەڭ كۆلەملىك قىرغىنلىرىنى قوبۇل قىلغىلى بولىدىغان كۆندىلىك بىر ئىشقا ئايلاندۇرىدۇ. ئىراقنىڭ كەڭ كۆلەمدە بومباردىمان قىلىنىشى ئاللىقاچان ئېلېكترونلۇق ئويۇنچۇق قىلىپ ئىپادىلەندى. ئەكسىلئىنسانىي قەبىھ جىنايەتلەرنى كىچىكلىتىپ، خەلقنىڭ خەلققە زۇلۇم قىلىشى بولمىسا دېگەن ئەقىدىسىنى يوقىتىپ تاشلايدۇ. يېڭى ئۇرۇش تېخنىكىلىرىنىڭ زامانىۋىلىشىش دەرىجىسىنى تەكىتلەش ئارقىلىق ئاممىۋى مېدىيەلەر غەربنىڭ سەرخىل كۈچى ۋە ئۇرۇش تېخنىكىسىنى ھەدەپ ماختايدۇ. بۈگۈنكى مەدەنىيەت جاھانگىرلىكى مۇنداق «خەۋەر»لەرنى ئۆز ئىچىگە ئالغان: ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ كەڭ كۆلەملىك ئادەم ئۆلتۈرىدىغان قوراللىرىنى ئىنسانىيلىقتا ئىگە دېگىلى تاس قالىدۇ. ئۈچىنچى دۇنيادىكى خارلانغۇچىلارنى بولسا چوقۇم ئەستايىدىل قاراشقا تېگىشلىك «تاجاۋۇزچى» ۋە «تېررورچى» دەپ تەسۋىرلەيدۇ.

يەرشارى مەدەنىيەت جاھانگىرلىكى سىياسىي ھىيلە ئىبارىلىرى بىلەن جان باقىدۇ. شەرقىي ياۋروپادا كەڭ زېمىنلارنى، كارخانا، بايلىقلارنى ئىگىلىۋالغان پۇرسەتپەرەس، قاراجەمئىيەت ئۇنسۇرلىرى «ئىجادچانلىققا ئىگە كارخانىچىلار» دەپ تەرىپلىنىدۇ. غەربتە ھوقۇق سودا ئىگىسىنىڭ قولىدا، كىشىلەرنى خالىغانچە ياللاپ ئىشلىتەلەيدۇ. ئەمگەكچىلەرنىڭ بارغانسېرى كاپالەتتىن مەھرۇم قېلىشى «ئەمگەك كۈچلىرىنىڭ جانلىقلىقى» دەپ ئاتىلىدۇ. ئۈچىنچى دۇنيادا دۆلەت ئىگىلىكى كارخانىلارنى دۆلەت ھالقىغان شىركەتلەرگە سېتىپ بېرىش «مونوپولنى بۇزۇش» دېيىلىدۇ. «ئەسلى ھالەتنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش» دېگىنى ئەمەلىيەتتە 19-ئەسىردىكى ئەمگەكچى-ئىشچىلارنىڭ ئىجتىمائىي پاراۋانلىقىنىڭ تولۇق ئېكسپلاتاتسىيە قىلىنىش ئەھۋالىنىڭ چىرايلىقراق ئاتىلىشى، خالاس. «قايتىدىن بىرىكىش» ماھىيەتتە مەخسۇس خام ئەشيا ئىشلەپچىقىرىشقا ياكى كىرىمنى ئىشلەپچىقىرىشتىن ئەمەس پۇرسەتپەرەسلىكتىن قولغا كەلتۈرۈشكە چېكىنىش دېگەندىن ئىبارەت. «ھەرخىل چەكلىمە ۋە بەلگىلىمىلەرنى بىكار قىلىش» مۇ ماھىيەتتە دۆلەتنىڭ پاراۋانلىق خاراكتېرىدىكى ئىقتىسادنى خەلقئارا بانكا دېگەندەك كۆپ دۆلەت ئىقتىسادىي ماگناتلىرىنىڭ رېلىسىغا ئەكىرىدىغان ھوقۇق يۆتكىلىشىدۇر. لاتىن ئامېرىكىسىدا «قۇرۇلمىنى تەڭشەش» بايلىق مەنبەلىرىنى مەبلەغ سالغۇچىلارغا ئۆتكۈزۈپ بېرىش ياكى ئەمگەكچىلەرنىڭ مائاشىنى تۆۋەنلىتىش دېگەندىن دېرەك بېرىدۇ. سولچىلارنىڭ بەزى ئۇقۇملىرىنىڭ يەنى ئىسلاھات، يەر ئىسلاھاتى ۋە قۇرۇلمىنى ئۆزگەرتىش دېگەنلىرىنىڭ ئەسلى مەنىسى كىرىمنى قايتا تەقسىملەش كېرەك دېگەنلىكتۇر. بۇ ئۇقۇملار سۇيىئىستېمال قىلىنىپ، ئۆزگەرتىلىپ، بايلىق، كىرىم، ھوقۇقنى غەربلىك غوجاملارنىڭ قولىغا مەركەزلەشتۈرۈش دېگەنگە ئايلىنىپ قالدى. بارلىق جاھانگىرلىكنىڭ

مەدەنىيەت ئورگانلىرى بۇ خىل ئالدامچىلىقنى كۈچەيتىۋاتىدۇ ۋە ياكى كېڭەيتىۋاتىدۇ. زامانىۋى مەدەنىيەت جاھانگىرلىكى ئازادلىق ئىبارىلىرىنىڭ ئۆلىنى بوشىتىپ، ئۇنى ئەكسىيەتچى ئەقىدىلەرگە ئايلاندۇرىدۇ.

مەدەنىيەت تېررورىزمى – لىبېرالىزمنىڭ زۇلۇم ماشىنىسى

غەربنىڭ دۆلەت تېررورىزمى ئىجتىمائىي ھەرىكەتلەرگە بۇزغۇنچىلىق سېلىشقا، ئىنقىلابىي ھۆكۈمەتلەر ۋە مەدەنىيەتلىك جەمئىيەتلەرنى يىمىرىشكە ئۇرۇنغىنىدەك، ئىقتىسادىي تېررورىزم، خەلقئارالىق پۇل فوندى جەمئىيەتلىرى ۋە خۇسۇسىي بانكا، مالىيە گۇرۇھلىرى يەرلىك سانائەتنى يوقىتىپ، خەلق ئىگىلىكىنى چىرىتىشنى، ئىش ھەققى ئالىدىغان ئائىلىلەرگە زىيانكەشلىك قىلىشنى مەقسەت قىلىدۇ. مەدەنىيەت تېررورىزمى بولسا ئۈچىنچى دۇنيا خەلقىنىڭ نازۇك پسىخىك ئاجىزلىقى ۋە چوڭقۇر ئەندىشىسىنى، بولۇپمۇ ئۇلارنىڭ «بىز ئارقىدا قالدۇق - قالاق»، «بىز بەك ئەنئەنىۋى» دەيدىغان پسىخىك ھالىتىنى تونۇۋېلىپ، ئۇلارنىڭ كۆز ئالدىدا «تەشەببۇسكار»، «ئەركىن ئىپادىلەيدىغان» يېڭى ئوبراز يارىتىپ، ئۇلارنىڭ ئائىلە، مەھەللە رىشتىسىنى ئۈزۈۋېتىدۇ ۋە يەنە شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا چوڭ شىركەتلەرنىڭ كۈچى ۋە سودا بانكىلىرى بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك بولغان ئەركىن نوپۇزنىڭ زەنجىرىنى تېخىمۇ چىڭىتىدۇ. ئەنئەنىنى بوغۇش ۋە مەجبۇرىيەتكە ھۇجۇم قىلىش كاپىتالىزمنىڭ بازىرى ۋە دۆلىتىنى مۇتلەق ھوقۇقنىڭ تەڭداشسىز مەركىزىگە ئايلاندۇرۇشىدىكى بىر ۋاستىسى، خالاس.

مەدەنىيەت جاھانگىرلىكى «ئۆزلۈكنى ئىپادىلەش» نامى ئاستىدا «ئەنئەنىۋى» دېگەن ئاتاقتا قېلىشتىن ئەنسىرەيدىغان ئۈچىنچى دۇنيا خەلقلىرىگە پسىخىك خورلاش ئېلىپ بارىدۇ، سىنىپ ئايرىمايدىغان «زامانىۋىلىق» تىن ئىبارەت ساختا ئوبراز بىلەن ئۇلارنى قايمۇقتۇرىدۇ ۋە كونترول قىلىۋالىدۇ. ئۈچىنچى دۇنيا ئەللىرى ئويۇن-تاماشىغا مەستۇ-مۇستەغرەق بولغان ھالدا ياكى مەجبۇرىي، خۇشھال-خۇراملىق بىلەن «زامانىۋىلاشتۇرۇلىدۇ». شۇنىڭ بىلەن كاپىتالىزم بازىرىنىڭ تەلىپىگە ئويغۇنلىشىدۇ. راھەت، ئازادە، ئەنئەنىۋى كىيىملىرىنى تاشلاپ، تار، بىئارام پادىچى كىيىملىرىنى كىيىشىدۇ.

مەدەنىيەت جاھانگىرلىكىنىڭ ئەڭ ئۈنۈملۈك قورالى ئاللىقاچان مۇستەھكەملىشىپ كەتكەن ئارىلىقتىكى مەدەنىيەت دەللاللىرى ۋە يانتاياقلىرى ھېسابلىنىدۇ. جاھانگىرلىكنىڭ تىپىك يانتاياقلىرى دەل ئۈچىنچى دۇنيا ئەللىرىدىكى يۇقىرىغا يامىشىشنىلا كۆزلەيدىغان كەسپىي خادىملاردىن ئىبارەتتۇر. ئۇلار ئىگىلىرىنىڭ ھەممە ئىشىنى تەپسىلىي تەقلىد قىلىپ دوراپ چىقىدۇ. بۇ يانتاياقلار غەربكە خۇشامەت قىلىپ پۈكلەنسە، ئۆز خەلقىغە ھاكاۋۇرلۇق قىلىپ غادىيىدۇ. يولۋاسنى كۆرسە چاشقان، چاشقاننى كۆرسە يولۋاس بولۇش ئۇلارنىڭ مىجەز-خاراكتېرىگە ئايلىنىپ قالغان. ئۇلار بانكا ۋە كۆپ دۆلەت مالىيە گۇرۇھلىرىنى ئارقا تىرەك قىلىپ، دۆلەت ۋە يەرلىكنىڭ ئاممىۋى مېدىيىلىرىنى كونترول قىلىش ئارقىلىق غايەت زور كۈچنى چاڭگىلىغا ئېلىۋالغان. ئۇلار غەربنى دوراپ تەڭسىز رىقابەت مېخانىزمىغا چىڭ ئېسىلىۋالىدۇ. ئەركىن سودا نامى ئاستىدا دۆلەتلىرىنى ئېچىۋېتىپ، خەلقىنى رەھىمسىز ئېكسپلاتاتسىيىگە دۇچار قىلىدۇ. ئەڭ كۆزگە كۆرۈنگەن مەدەنىيەت ساتقىنلىرى ئىچىدە ھېلىقى ئىنستىتۇتسىيىلىك زىيالىيلار بار. ئۇلار ئىجتىمائىي پەننىڭ كەسپىي ئاتالغۇلىرى ئارقىلىق سىنىپىي ھۆكۈمرانلىق ۋە جاھانگىرلىكنىڭ سىنىپىي ئۇرۇشلىرىنى ئىنكار قىلىدۇ. ئۇلار بازارنى بارلىق ھەق-ناھەقنى ئايرىيدىغان مۇتلەق قازى دەپ چۈشىنىدۇ.

بۈگۈن، پۈتكۈل ئۈچىنچى دۇنياغا قاراپ باقىدىغان بولساق، غەرب ئىقتىسادىي ياردەم قىلغان ئۈچىنچى دۇنيا زىيالىيلىرىنىڭ سىنىپىي ھەمكارلىق ئىدىيىسىنى قوبۇل قىلغانلىقىنى، جاھانگىرلىكنى «ئۆز ئارا

تايىنىش »دەپ چۈشىنىپ قالغانلىقىنى ھەمدە ئۆيەردە دۇنياۋى بازار تەرەققىياتىنىڭ بىردىنبىر چىقىش يولى دەپ چۈشىنىلگەنلىكىنى كۆرەلەيمىز . ۋەھالەنكى شۇنىسى مەسخىرىلىككى ،بۈگۈنكى كۈندە «بازار» ئۈچىنچى دۇنيا ئەللىرىگە ھەرقانداق ۋاقىتتىكىدىنمۇ بەكرەك پايدىسىز . ئىنىستىتۇتسىتىك زىيالىيلارنىڭ ھەقىقىي ،رېئال دۇنيادىن يىراقلىشى مەدەنىيەت جاھانگىرلىكى ئەۋزەللىكىنىڭ يەنە بىر قوشۇمچە مەھسۇلاتى .بازارنى مەدھىيىلەشنى رەت قىلىپ ھەمدە شۇ سەۋەبلىك ھۆكۈمەت ئىلمىي يىغىنلىرىنىڭ سىرتىدا قالدۇرۇلغان زىيالىيلارغا نىسبەتەن ئېيتقاندا ،رېئاللىقنىڭ ئۇلارغا بولغان خىرىسى ئۇلارنىڭ قانداق قىلىپ ئۆزى تەۋە سىنىپقا قايتىپ ،جاھانگىرلىككە قارشى كۆرەشكە ئاتلىنىشىدۇر .

شىمالىي ئامېرىكىلىشىش ۋە خەلقئارا مەدەنىيەت ئەپسانىسى

قاراش ، بازار ۋە ھەرىكەت ـ پائالىيەتلەرنىڭ «خەلقئارالىشىش» ئۇقۇمى بۈگۈنكى دەۋردىكى ئەڭ چوڭ قاپقانلارنىڭ بىرى . كۆز ئالدىمىزدا ھەرقانداق شەكىلدىكى ئىتتىپاقلىق ، مەھەللىۋى ۋە ئىجتىمائىي قىممەت قاراشلارغا قارىتىلغان ھۇجۇملارنى «يەرشارىلىشىش» ، «خەلقئارالىشىش »دېگەن چىرايلىق ئاتالغۇلار بىلەن ئاقلاش مودا بوپقالدى . «خەلقئاراچىلىق »دېگەن نام ئاستىدا ياۋروپا ۋە ئامېرىكا كۈندىلىك تۇرمۇشنى سىياسىيسىزلاشتۇرۇدىغان مەدەنىيەت ئەندىزىلىرىنىڭ ئاساسلىق ئېكسپورتچىسىغا ئايلىنىپ قالدى . شەخسنىڭ پائالىيەتچانلىقى ۋە «ئۆزلۈك ياراتقۇچىلار »ئوبرازى ، شۇنداقلا «ئۆزىنى مەركەز قىلىدىغان تۇرمۇش»نىڭ كۈچەپ تەكىتلىنىشى (ئامېرىكا ئاممىۋى مېدىيەسانائىتى مەھسۇلاتلىرىنىڭ كەڭ كۆلەمدە تارقىلىشى تۈپەيلىدىن)ئاللىقاچان ئۇلارنىڭ ئۈچىنچى دۇنياغا ھۆكۈمرانلىق قىلىدىغان ئاساسلىق قورالىغا ئايلىنىپ قالدى .

يېڭى لىبېرالىزمنىڭ سىجىل گۈللىنىشى ھەرگىزمۇ ئۇنىڭ مەسىلىنى ھەل قىلالايدىغانلىقىدىن ئەمەس ، بەلكى ئۇنىڭ پۇلدارلار ۋە ھوقۇقدارلارنىڭ مەنپەئىتى ئۈچۈن خىزمەت قىلىدىغانلىقىدىن ، شۇنداقلا ئۇنىڭ ئۈچىنچى دۇنيا دۆلەتلىرىنىڭ كوچىلىرىدا قىستىلىشىپ كەتكەن نامراتلار ئارىسىدىكى قولى ئەمدى ئازـتولا پۇل كۆرگەن كىشىلەر ئارىسىدا ئورتاقلىق ھاسىل قىلالىغانلىقىدىندۇر .ئۈچىنچى دۇنيا ئەللىرى مەدەنىيىتىدە ئامېرىكىلىشىشنىڭ يۈز بېرىشى ، شۇنداقلا بۇنىڭ مەزكۇر دۆلەتلەر ھۆكۈمرانلار سىنىپىنىڭ قوللىشىغا ئېرىشەلىشىنىڭ سەۋەبى شۇكى ، بۇ ھادىسە مەزكۇر دۆلەتلەر ھۆكۈمرانلىرىنىڭ ھوقۇقىنى كۈچەيتىشكە ياردەم بېرەلەيدۇ .يېڭى مەدەنىيەت ئەندىزىسىدە شەخس ئاۋام ۋە جەمئىيەتنىڭ ئۈستىدە ، سەزگۈلەر ھوزۇرى ۋە زوراۋانلىق كۈندىلىك كۆرمىش ۋە ئىجتىمائىي رېئاللىق ئۈستىدە .مانا بۇلارنىڭ ھەممىسى كوللېكتىپ ھەرىكەتكە بۇزغۇنچىلىق قىلىدىغان «ئۆز مەركەزچىلىك »قىممەت قارىشىنى سىڭدۈرۈشكە پايدىلىق .

«بىردەملىك »نى مەدھىيىلەيدىغان مېدىيە مەدەنىيىتى ئامېرىكا كاپىتالىزمىنىڭ يىلتىزى يوقلۇقىنى ئەكس ئەتتۈردى .ئۇ ياللايدۇ ۋە ئىشتىن بوشىتىدۇ . ئىجتىمائىي ئېھتىياج بىلەن كارى يوق ھالدا كاپىتالنىڭ كۈچىنى يۆتكەپ يۈرىدۇ . «ئەركىنلىكنى كۆچۈرۈش» ئەپسانىلىرى دەل كىشىلەرنىڭ كاپىتالنىڭ ئۈزلۈكسىز ئۆزگىرىۋاتقان تەلىپى ئاستىدا جەمئىيەتنىڭ ئۇلى ،ئاساسىنى بەرپا قىلالمىغانلىقى ۋە مۇستەھكەملىيەلمىگەنلىكىنىڭ ئىنكاسى . شىمالىي ئامېرىكا ۋاقىتلىق ،ئادىمىيلىكتىن مەھرۇم مۇناسىۋەتلەرنى «ئەركىنلىك»دەپ ئاتايدۇ .ئەمەلىيەتتە بۇ ئەھۋاللار دەل زور بىر تۈركۈم شەخسنىڭ مونوپول كاپىتالنىڭ كۈچىگە ھېچنېمىنى سەزمىگەن ھالەتتە بويسۇنۇشىنى ئەكس ئەتتۈرۈپ بېرىدۇ .شىمالىي ئامېرىكىلىشىش «زامانىۋىلىق »نامى ئاستىدا ئىتتىپاقلىق ۋە ئەنئەنىگە قارشى قوزغالغان بىر مەيدان ھۇجۇم بىلەن ، «شەخس مەركەزچىلىك »نامىدىكى سىنىپىي ساداقەتمەنلىككە قارشى قوزغالغان ھۇجۇم بىلەن ، شۇنداقلا ئاممىۋى مېدىيەلەرنىڭ پۈتكۈل دىققىتىنى شەخسنىڭ خاراكتېرىگە مەركەزلەشتۈرۈشى ئارقىلىق دېموكراتىيىنىڭ يىلتىزىنى تەۋرىتىش بىلەن چېتىشلىق .

يېڭى مەدەنىيەت دىكتاتورىسى ھەممىلا يەردە مەۋجۇد . ئۇ توختىماي تەكرارلىنىپ تۇرۇدىغان ،بازارغا مۇناسىۋەتلىك بولغان ، ئاسسىمىلاتسىيە قىلىنغان ئىستېمال مەدەنىيىتىگە شۇنداقلا ئۇلىسىز سايلام سىستېمىسى ھەققىدىكى غەلىتە قاراشلارغا يىلتىز تارتقان .يېڭى مېدىيە دىكتاتورىسى يۇقىرىسى خەلقئارا بانكىلار قارار بەلگىلەيدىغان مەجلىسخانىلاردىن تارتىپ ،تۆۋىنى ئاندىس تاغ تىزمىلىرىغا جايلاشقان كەنتلەردىكى دۆلەت ئىمتىيازى ۋە ئىقتىسادىي ئورگانلارغىچە مەۋجۇد . شىمالىي ئامېرىكا مەدەنىيىتىنىڭ ئۈچىنچى دۇنيا ئەللىرىگە شۇنچىلىك مۇۋەپپەقىيەتلىك سىڭەلىشىدىكى سەۋەب شۇكى ، ئۇ خام خىيال پەيدا قىلىپ ، ئۇلارنى نامرات رېئاللىق ۋە ئىقتىدار ئىگىلەشتىن چەتلىتىش ئۈچۈن سىياسىي ۋە ئىقتىسادنىڭ يېتەكچىلىكىدە ۋۇجۇدقا چىقىرىلغان . يېڭى مەدەنىيەت جاھانگىرلىكىنىڭ ئەڭ ئاساسلىق ئاملى سودا پۇرىقى بىلەن مۇتەئەسسىپلىكنىڭ يۇغۇرۇلمىسىدۇر .ئۇنىڭ ئىچىدىكى ھەربىرى خۇسۇسىي ئېھتىياج ۋە شەخسنىڭ ئۆزلۈكىنى ئىشقا ئاشۇرۇشنىڭ غايىۋىلەشكەن ئىپادىسى قىلىپ كۆرسىتىلىدۇ .كۈنبويى ئۈمىدسىز خىزمەتلەر بىلەن ھەپىلىشىپ ھاياتلىق ئۈچۈن جاپا ۋە چۈشكۈنلۈك ئىچىدە جان تالىشىۋاتقان ئۈچىنچى دۇنيا خەلقلىرىگە نىسبەتەن شىمالىي ئامېرىكا مېدىيىلىرى ياساپ چىققان خام خىيال خۇددى «ئىنجىل »تەرغىباتچىلىرىدەك «گۈزەل نەرسىلەر »نى ، كەلگۈسىدىكى تېخىمۇ ياخشى تۇرمۇش ئۈمىدىنى ،ياكى ھېچبولمىغاندا باشقىلارنىڭ بەھرىمەن بولغانلىرىغا چىنپۈتۈشتىن كەلگەن بىچارە مەمنۇنلۇقنى تەسۋىرلەپ بېرىدۇ .

مەدەنىيەت جاھانگىرلىكىنىڭ زەربىسى

ئەگەر بىز ئىنقىلابنىڭ شارائىتلىرى پىشىپ يېتىلگەن تۇرۇقلۇق يەنە ھېچقانداق ئىنقىلاب خاراكتېرلىك ئۆزگىرىش بولمىغانلىقىنىڭ سەۋەبىنى چۈشەنمەكچى بولساق ، چوقۇم دۆلەتنىڭ زورلۇق كۈچى ، سىياسىي تېررورلۇق شۇنداقلا جاھانگىر دۆلەتلەر تەشۋىق قىلغان ، ئېزىلگەن خەلقلەر قوبۇل قىلغان مەدەنىيەت ۋە ئىدېئولوگىيە قىممەت سىستېمىسىنىڭ قاتتىق سىڭىشى كەلتۈرۈپ چىقارغان چوڭقۇر پسىخىك زەربىلەرنى قايتىدىن بىر تەھلىل قىلماي بولمايدۇ. 1970 ـ ۋە 1980ـيىللارنىڭ بېشىدىكى دۆلەت زوراۋانلىقلىرى ئۇزاق مۇددەتلىك ، كەڭ دائىرىلىك روھىي زەربە كەلتۈرۈپ چىقىرىپ ، كىشىلەردە ئەسەبىيلىكنىڭ قۇربانى بوپقېلىشتىن قورقىدىغان ،كوللېكتىپ ھەرىكەتكە ئىشەنمەيدىغان ،مەۋجۇد كۈچلەردىن نەپرەتلىنىدىغان ئەمما ھېچ ئامال قىلالمايدىغان پسىخىك تۇيغۇ شەكىللىنىپ قالدى . قورقۇنچ كىشىلەرنى ئۆزىنىلا مەركەز قىلىپ ياشايدىغان قىلىۋەتتى .

نەتىجىدە ئىقتىسادىي تېررورىزمنىڭ شەكىللىرىدىن بىرى بولغان «يېڭى ئەركىنلىكسىياسىتى »زاۋۇتلارنىڭ تاقىلىشى ، ئەمگەكچىلەرنىڭ قانۇنىي كاپالىتىنىڭ بىكار قىلىنىشى ،ۋاقىتلىق خىزمەتلەرنىڭ شۇنداقلا تۆۋەن مائاشلىق يەككە كارخانىلارنىڭ ھەسسىلەپ كۆپىيىشىنى كەلتۈرۈپ چىقاردى . بۇ سىياسەتلەر ئەمگەكچىلەر سىنىپى بىلەن شەھەر مەھەللىلىرىنى يەنىمۇ بىر قەدەم ئىلگىرىلىگەن ھالدا بۆلۈپ تاشلىدى . پارچىلاش ،ئىشەنمەسلىك ،خۇسۇسىيلاشتۇرۇش ئالدىنقى شەرتى ئاستىدا جاھانگىرلىكنىڭ مەدەنىيىتى ئۇنىڭ زىيانكەشلىكىگە ئاسان ئۇچرايدىغان خەلقنىڭ ھوشيارلىقىنى يوقىتىدىغان مۇنبەت تۇپراق تاپىدۇ .بۇ ، كىشىلەرنى تەنھالاشتۇرۇشنى ،ئۆزىنى مەركەز قىلىش ئىستىكىنى ۋە ئىنتايىن ئاز بايلىق مەنبەلىرىنى تالىشىدىغان خۇسۇسىي رىقابەتلەرنى ئىلھاملاندۇرىدۇ ۋە تېخىمۇ كۈچەيتىدۇ .

مەدەنىيەت جاھانگىرلىكى شۇنداقلا ئۇ كۆككە كۆتەرگەن قىممەت قاراش ، مەھكۇم خەلقنىڭ ئۆزىنىڭ كۈنسايىن ناچارلىشىۋاتقان

ھالىتىنى ئۆزگەرتىش ئۈچۈن ئېلىپ بارغان كوللېكتىپ كۈرىشىدىن مۇداپىئەلىنىشتە (مەدەنىيەت جاھانگىرلىكى ئۈچۈن) مۇھىم رول ئوينايدۇ. ھازىر ئۈچىنچى دۇنيادا كەڭ تارقالغان ئەقىدە، ئوبراز ۋە ئىدېئولوگىيىلەر ئاللىقاچان سىنىپىي زۇلۇم، كۈنسايىن كۈچىيىۋاتقان نامراتلىقنى سىنىپىي ئاڭنى ئاساس قىلغان كوللېكتىپ ھەرىكەتنىڭ ئاساسلىق توسالغۇسىغا ئايلاندۇرۇپ قويدى. جاھانگىرلىكنىڭ زور غەلىبىسى پەقەت ماددىي مەنپەئەت جەھەتتىلا ئەمەس بەلكى بىۋاستە ھالدا ئاممىۋى مېدىيىلار ئارقىلىق ۋاستىلىق ھالدا مەزلۇم مىللەتلەرنىڭ زىيالىيلىرى ۋە سىياسىي قاتلىمىنى چۈشكۈنلۈككە سېلىش ياكى تەسلىم قىلىش ئارقىلىق مەزلۇملارنىڭ ئىدىيىسىنى بويسۇندۇرۇشتا.

ئەگەر ئاممىۋى ئىنقىلابىي ھەرىكەتلەرنىڭ قايتىدىن مەيدانغا كېلىش ئېھتىماللىقى ۋۇجۇدقا چىقىرىلماقچى بولۇنسا، ئۇنداقتا، ئۇ چوقۇم ئىشنى زۇلۇم - ئېكسپىلاتاتسىيىنى كەلتۈرۈپ چىقارغان شەرتلەرگىلا ئەمەس، بەلكى مەزلۇملارغا ھۆكۈمرانلىق قىلىۋاتقان مەدەنىيەتكە قارىتىلغان ئۇرۇش ئېچىشتىن باشلاش كېرەك.

مەدەنىيەت جاھانگىرلىكىنىڭ چەكلىمىسى

غەربتىكى كۆپلىگەن دۆلەت بانكىلىرى كەلتۈرۈپ چىقارغان نامراتلىقنى شۇنداقلا ئامېرىكا قوراللاندۇرغان ساقچى ۋە ئارمىيىنىڭ زۇلمىنى باشتىن كەچۈرۈش بولسا مەدەنىيەت مۇستەملىكىچىلىكىنىڭ بېسىمى بىلەن پاراللېل كېتىۋاتقان بىر خىل رېئاللىقتۇر. مانا بۇ خىل رېئاللىقنى رېئاللىقتىن ئۆزىنى چەتكە قاچۇرىدىغان مېدىيىلار مەڭگۈ ئۆزگەرتەلمەيدۇ. ئۈچىنچى دۇنيا ئەللىرىنىڭ ئادەتلىنىپ كەتكەن ئېڭىدا، شەخس بېكىنمىچىلىكى بىلەن كوللېكتىپ ھەرىكەت ئارقىلىق قارشى تۇرۇشنىڭ قايسىسىنىڭ بىردىنبىر ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇن يول ئىكەنلىكى توغرىسىدا ھەمىشە زىددىيەت مەۋجۇد. ئىجتىمائىي ھەرىكەتلەر ئەۋجىگە چىققان پەيتلەردە ئىنتىپاقلىق غەلىبە قىلالايدۇ. ۋەھالەنكى ئوڭۇشسىزلىقتا ئۇچرىغان ۋە پەسكويغا چۈشۈپ قالغان چاغلاردا خۇسۇسىي نەپسانىيەتچىلىك يەنە يامراشقا باشلايدۇ.

مەدەنىيەت جاھانگىرلىكىنىڭ خەلقنى قايمۇقتۇرۇش ئىقتىدارىدا ھەقىقەتەن مۇتلەق چەكلىمە مەۋجۇد. مانا بۇ چەكلىمىنىڭ سىرتىدا ئاممىۋى قارشىلىقلار يۈز بېرىپ تۇرىدۇ. تېلېۋىزوردىكى «مول ئائىلىلار» بىلەن رېئاللىقتىكى قۇرۇق ئاشخانىلار، مېدىيىلەردىكى شەخسلەرنىڭ ۋىلكا تۇتۇپ ئېسىلزادىلەرچە تاماق يېيىشى بىلەن ئاچلىقتىن يىغلاۋاتقان باللار روشەن سېلىشتۇرما ھاسىل قىلىدۇ. بېيىتىش ۋەدىلىرى مەڭگۈ بېيىش بوسۇغىسىدىن كىرگۈزەلمەيدىغان كىشىلەر ئۈچۈن ھاقارەت ھېسابلىنىدۇ. ئۇزاققا سوزۇلغان نامراتلىق ۋە كەڭ يامرىغان چىرىكلىك ئاممىۋى مېدىيىلەرنىڭ ئابرۇيىنى سەل-پەل يوقاتتى.

مەدەنىيەت جاھانگىرلىكىنىڭ يالغان ۋەدىلىرى كىشىنىڭ جېنىغا تېگىدىغان ئاچچىق چاقچاقنىڭ خورۇچلىرىغا ئايلىنىپ قالدى.

مەدەنىيەت جاھانگىرلىكىنىڭ چاقىرىق كۈچى ئۇزاق ئىنتىپاقلىقنىڭ چەكلىمىسىگە ئۇچرايدۇ. مەيلى يەرلىك ياكى رايون خاراكتېرىدىكى مۇناسىۋەتلەر بولسۇن، بۇ رايونلارنىڭ ئۆزىنىڭ قىممەت قارىشى ۋە ھەرىكەت مىزانى بار. ھېلىقى سىنىپىي، ئىرقىي، جىنسىي پەرق ۋە مىللىي مۇناسىۋەتلىرى ئۇزاق داۋاملاشقان ۋە كوللېكتىپ ھەرىكەتلەر كۈچلۈك ئەمەلىيلىشەلەيدىغان جايلاردا ئاممىۋى مېدىيىلەرنىڭ تەسىرى چەكلىنىپ قالىدۇ.

ئىلگىرىكى مەۋجۇد مەدەنىيەت ۋە ئەنئەنىلەر يەنە مەۋجۇد بولۇپلا تۇرالىسا، ئۇلار سىرتقا ۋە ئۈستىگە قارايدىغان ئەمەس، بەلكى ئىچىگە ۋە تۆۋەنگە قارايدىغان ئىجتىمائىي ۋە مەدەنىيەت ئەمەلىيىتىنىڭ «يېپىق يول»نى شەكىللەندۈرەلەيدۇ.

نۇرغۇن رايونلاردا كىشىلەر بازار زومىگەرلىكى بىلەن مۇناسىۋەتلىك «زامانىۋىلىق تەرەپدارلىرى»نىڭ شەخس مەركەزچىلىكىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش تەشەببۇسلىرىنى ئېنىق رەت قىلىدۇ. ئىتتىپاقلاشقان مىللىي ۋە كەسپىي رايونلاردىن ئۇزاق مۇددەتلىك ئىتتىپاقلىق ۋە جاھانگىرلىككە قارشى ھەرىكەتلەرنىڭ تارىخىي يىلتىزىنى تاپقىلى بولىدۇ. مەسىلەن، كان ئېچىلغان كەنتلەر، بېلىقچىلىق ۋە ئورمانچىلىق كەنتلىرى، چوڭ شەھەرلەرنىڭ سانائەت مەركەزلىرى قاتارلىق جايلاردۇر. خىزمەت، مەھەللە، سىنىپلار بىلەن كوللېكتىپ مەدەنىيەت ۋە ئەمەلىيەت ئۆزئارا ماس كەلگەن جايلاردا مەدەنىيەت جاھانگىرلىكى چېكىنىدۇ.

مەدەنىيەت جاھانگىرلىكىنىڭ ئۈنۈمى پەقەت ئۆزىنىڭ تېزگىنلەش ئېلىپ بارىدىغان تېخنىكىلىق ۋاستىلىرىگىلا تايانماستىن بەلكى دۆلەتنىڭ پۇقرالارغا زوراۋانلىق ۋە پارچىلاش ئېلىپ بېرىشىغا باغلىق.

مەدەنىيەت ئازادلىقى ئادەم ۋە سىنىپقا كۈچ بېرىشكە ئېھتىياجلىق بولۇپلا قالماستىن، بەلكى يەنە مەدەنىيەت ئىستېلاسىنىڭ ئاۋانگارتى بولغان دۆلەت تېررورلۇق كۈچلىرى بىلەن قارشىلىشالايدىغان بىر ئىجتىمائىي، سىياسىي كۈچ پەيدا قىلىشىغا باغلىق. مەدەنىيەت ئاپتونومىيىسى ئىجتىمائىي كۈچكە باغلىق. ئىجتىمائىي كۈچ بولسا ھۆكۈمران سىنىپلار تەرىپىدىن دۆلەت كۈچىگە، ھوقۇقىغا بولغان تەھدىت دەپ قارىلىدۇ. خۇددى مەدەنىيەت كۈرىشى ئىجتىمائىي ئۆزگىرىش ئاڭلىقلىقىنى يارىتىشتا زۆرۈر بولغان ئاپتونومىيە، مەھەللە، ئىنتىپاقلىق قاتارلىق قىممەت قاراشلارغا يىلتىز تارتىشى زۆرۈر بولغىنىدەك، سىياسىي ۋە ھەربىي كۈچ سىنىپنىڭ مەدەنىيەت ئاساسى، مىللىي ئالاھىدىلىكىنى ساقلاشتا زۆرۈر ئامىلدۇر.

ئەڭ مۇھىمى، سولچىلار چوقۇم بىر يېڭى جەمئىيەتكە بولغان ئېتىقاد ۋە مەنزىرىنى قايتا يارىتىشى كېرەك. بۇ جەمئىيەت مەنىۋىيەتكىلا ئەمەس، قىممەت قاراش ئۈستىگە، خىزمەت قىممىتىگە ئەمەس گۈزەللىك قىممىتى ئۈستىگە قۇرۇلۇشى كېرەك. ئىنتىپاقلىق ۋە كەڭ قورساقلىق ئىززەت-غۇرۇر بىلەن باغلىنىشلىق. بۇيەردە ئىشلەپچىقىرىش ئۇسۇلى ئادەملەر ئارىسىدىكى مەڭگۈلۈك مۇناسىۋەت ۋە دوستلۇقنى كۈچەيتىش ۋە چوڭقۇرلاشتۇرۇشقا بېقىنىدۇ.

سوتسىيالىزم چوقۇم كىشىلەرنىڭ خۇسۇسىي سىرىنى قوغداش ۋە باشقىلارنىڭ ئارىلىشىۋېلىشىنى خالىماسلىق ئۈمىدىنى ئېتىراپ قىلىشى، شۇنداقلا يەنە ئۇلارنىڭ جەمئىيەتكە ۋە كوللېكتىپقا بولغان تەلپۈنۈشىنىمۇ ئېتىراپ قىلىشى كېرەك. قىسقىسى، يېڭى مەنزىرە چوقۇم خەلقنى ئىلھاملاندۇرالىشى كېرەك. چۈنكى ئۇ ئۇلارنىڭ ئارزۇسى بىلەن ئورتاقلىق ھاسىل قىلالايدۇ؛ خەلق كونتروللۇقتىن قۇتۇلۇپلا قالماستىن يەنە ئىجادىي ئەھمىيەتكە ئىگە تۇرمۇش ئەركىنلىكىگە ئېرىشەلەيدۇ. بۇ خىل ھايات ھەتتا ئۇ خەلقنى ئۈزلۈكسىز كۈرەش قىلىشقا ئىلھاملاندۇرۇۋاتقان چاغدىمۇ مۇھەببەتكە ئەھمىيەت بېرىدىغان، ۋاستە خاراكتېرىدە بولمىغان، كۈندىلىك خىزمەتتىن ھالقىغان مۇناسىۋەتنى مەنبە قىلغان بولىدۇ.

مەدەنىيەت جاھانگىرلىكىنىڭ گۈللىنىشى ئاساسەن يېڭىچە، ۋاقىتلىق مۇناسىۋەت ۋە كىشىلەرنى خالىغانچە ئويان-بۇيان قىلىش ئۈستىگە قۇرۇلىدۇ. شۇڭا ئۇ شەخسنىڭ سەمىمىيلىكى، جىنس پەرقى ۋە ئىجتىمائىي ئىنتىپاقلىق ئاساسىغا قۇرۇلغان ھەقىقىي، يېقىن، چىن مۇناسىۋەتلەرنىڭ مەنزىرىسىنى بەرپا قىلىپ بېرەلمەيدۇ.

بېيجىڭ «ئېقىم مەسىلىلىرى نەشرىياتى» 2003-يىل ئۆكتەبىردە نەشر قىلغان «سىياسىي دۆلەتچىلىك ھەققىدە» (خەنزۇچە) ناملىق كىتابتىن **ئابدۇرېھىم دۆلەت** تەرجىمىسى (M2)

زامانىۋى ئاجاۋۇزچىلىق

ئابدۇرېھىم دۆلەت

مۇلاھىزىمىز زامانىمىزدىكى يېڭىچە تاجاۋۇزچىلىق ـ مەدەنىيەت تاجاۋۇزچىلىقى ئۈستىدە بولغاچقا ،ئاۋۋال «مەدەنىيەت» دېگەن ئۇقۇم ئۈستىدە قىسقىچە توختىلىش زۆرۈر . چۈنكى بۇ ئاتالغۇ قارىماققا ھەممىمىز چۈشىنىدىغاندەك قىلىدىغان ، ئەمما چۈشەنچىمىز مەلۇم پىكرىي ،ئەقلىي يۈكسەكلىككە ئىگە بولالمىغان ،شۇنداقلا مۇجمەللىكتىن خالىي بولالمىغان بىر ئۇقۇمدۇر . بىز بۇيەردە بۇ ئۇقۇمنى ئىمكانقەدەر ئاددىيلاشتۇرۇپ شەرھلەشكە ئۇرۇنۇپ كۆرىمىز .

شەرھلەشنى باشلاشتىن بۇرۇن ئۇقۇرمەنلەرنىڭ سەمىگە شۇنى سېلىش زۆرۈركى ،بۇ ئۇقۇم ھەققىدە ئىلىم ساھەسىدە ئوخشىمىغان قاراش ، ئىختىلاپلار بەكلا كۆپ . ھەر بىر ئالىم بۇ ھەقتە ئۆزىگە خاس ، بەلگىلىك بىر نەزەرىيە سىستېمىسى يارىتقان . شۇنداقتىمۇ گەرچە ھازىرغا قەدەر مەدەنىيەت دېگەن بۇ ئاتالغۇغا ئومۇمەن ئورتاق بىر ئېنىقلىما ھاسىل بولغان بولسىمۇ ،ئەمما بۇ ئاتالغۇنى قوللىنىش ، ئىنچىكە پەرقلەرنى چۈشىنىش جەھەتلەردە يەنىلا ئوخشىماسلىق بار . بۇ خىل ئوخشىمىغان پىكىرلەرنى كەلتۈرۈپ چىقارغان ئامىل مېنىڭچە تۆۋەندىكىدەك ئىككى خىل :

بىرىنچىدىن ، مەدەنىيەت دېگەن بۇ ئۇقۇم ئۆز ئىچىگە ئالىدىغان دائىرە ،تەركىبىنىڭ كۆپلىكى . ئىككىنچىدىن ، بۇ ئۇقۇمنىڭ ھەزارەت (文化)ۋە مەدەنىيەت (文明)دىن ئىبارەت ئىككى خىل ئاتالغۇ بىلەن ئىپادىلەنگەنلىكى . شۇڭلاشقا ،مېنىڭ بۇ يەردىكى ئۇرۇنۇشۇممۇ ئەنە شۇ مەۋجۇد پىكىرلەر ئاساسىدا قانات يايدىغان بولغاچقا ،ئۇنىڭمۇ بىر تەرەپلىمىلىككە ئىگە بوپقېلىش ئېھتىماللىقى بەك زور .ئۇرۇنۇشلىرىم پەقەت ئوقۇرمەنلەرنىڭ بۇ ئاتالغۇلارنى چۈشىنىپ قوللىنىشىغا ،ئوخشىمىغان كونتېكستلاردا يازغۇچىنىڭ شۇ ئاتالغۇ بىلەن نېمە مەنىنى ئىپادە قىلماقچى بولغانلىقىنى ئاڭقىرالىشىغا ياردەم بېرەلىسە مەقسىتىمگە يەتكەن بولىمەن . ئەلۋەتتە ، شۇنچە ئىختىلاپلىق مەسىلىنى بىردەمدىلا غېزىنى غاز ، ئۆردىكنى ئۆردەك قىلىپ ئايرىش ئاسان ئەمەس .

مەلۇم بىر ماتېرىيالدىن ،ھازىرغىچە دۇنيادا مەدەنىيەتكە بېرىلگەن تەبىرنىڭ 250خىلدىن ئاشىدىغانلىقىنى كۆرگەنىدىم . مانا مۇشۇنىڭ ئۆزىلا بۇ مەسىلىنىڭ ئۇنچىۋالا ئاددىي ئەمەسلىكىنى ئىپادىلەيدۇ . گەرچە تەبىر شۇنچە كۆپ ، خىلمۇخىل بولسىمۇ ،يەنىلا ئومۇمەن ئورتاق ئېتىراپ قىلىغان چۈشەنچە مەۋجۇد . ئاساسلىق ئىختىلاپ پەقەت شۇ ئىككى ئاتالغۇدىكى ئىنچىكە پەرقنى ۋە شۇ ئاتالغۇلارنىڭ كونكرېت تىل مۇھىتىدا ئىپادىلىگەن مەنىسىنى چۈشىنىشتە .

مەدەنىيەت بىر مۇرەككەپ گەۋدە . ئۇ مەلۇم ئىجتىمائىي توپنىڭ ئورتاق ياشاش جەريانىدا شەكىللەندۈرگەن ئورتاق تۇرمۇش فورمىسى بولۇپ ، ئۇ شۇ خەلقنىڭ تەپەككۇر قىلىش ئۇسۇلى ، ئۆرپ-ئادىتى (ئادىمگەرچىلىك قائىدە-يوسۇنلىرى ، پائالىيەت-مۇراسىملىرى ،يېمەك-ئىچمەك ، كىيىم-كېچەك ئادەتلىرى) ،ھۈنەر-تېخنىكىسى ، ئەخلاق ئېڭى ، قىممەت قارىشى ، دۇنيا قارىشى ،ھايات ھەققىدىكى پەلسەپىۋى چۈشەنچىلىرى ، ئىشلەپچىقىرىش ئۇسۇلى قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ . مېنىڭچە ، يۇقىرىقى تەبىر كۆپ قىسىم تەتقىقاتچىنىڭ قوشۇلۇشىغا ئېرىشەلەيدۇ . ئەمما ، مانا مۇشۇنداق ئورتاق قوبۇل قىلىنغان ئۇقۇم يۇقىرىدا كۆرسىتىپ ئۆتكەن نۇرغۇن مەزمۇنلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بىر مۇرەككەپ گەۋدە بولغاچقا ،ئۇنىڭ ئەمەلىي ئىستېمال ،كونكرېت كونتېكستتا كۆزدە تۇتىدىغان ئوبيېكتى ھەرگىزمۇ ئۆلچەملىك تەبىر ئىچىدىكى ھەممە تەرەپ ئەمەس .بىز «مەدەنىيەت »نىڭ تۆۋەندىكى جۈملىلەردىكى كونكرېت مەنىسىنى تەھلىل قىلىپ كۆرەيلى .

1 . مەدەنىيەتلىك ئادەم بولايلى .

2 . بۇ ئىدارە بۇ يىل «مەدەنىيەتلىك ئورگان» بولۇپ باھالاندى .

3 .بۇ ئانكىتتىكى «مەدەنىيەت سەۋىيىسى»

دېگەن ئورۇنغا نېمىنى يازىمەن؟

4. «مەدەنىيەتلەر توقۇنۇشى» يېڭى ئەسىردىكى دۇنياۋى توقۇنۇشلارنىڭ يىلتىزىدۇر.

5. 3-دۇنيا ئەللىرى جەمئىيەتلىرىگە سىڭىپ كىرىۋاتقان غەرب مەدەنىيىتى بىلەن يەرلىك مەدەنىيەت ئارىسىدا توقۇنۇش مەۋجۇد.

6. ئىتالىيە، ئىرېلاندىيە، فرانسىيە، گېرمانىيىلەر غەرب مەدەنىيىتىگە تەۋە.

7. بۇ قەبىلە كىشىلىرى تېخىچە ياۋايىلىق ھالىتىدە ئىكەن.

8. مىسىر قەدىمقى مەدەنىيەتلىك دۆلەتلەرنىڭ بىرى، گرېتسىيە بولسا ياۋروپا مەدەنىيىتىنىڭ بۆشۈكى.

ئاۋۋال بىز 1-ۋە 2-مىسالنى قوشۇپ تەھلىل يۈرگۈزىمىز. بۇ جۈملىلەردىن روشەن كۆرۈنۈپ تۇرۇپتىكى، بۇيەردە ئىشلىتىلگەن مەدەنىيەت ئاساسلىقى ئادەملەرنىڭ مەنىۋى، ئەخلاقىي، ئىلمىي ساپاسىغا قارىتىلغان. بىز ئەدەبلىك، ئەخلاقلىق، پاكىز، گەپ - سۆزلىرى سىپايە، ئىلغارلىققا مايىل كىشىلەرنى مەدەنىيەتلىك دەپ ئاتايمىز. ھەرگىزمۇ بىر كىشىنى مەدەنىيەتلىك دەپ ھۆكۈم قىلىشتا، ئۇنىڭ مەلۇم قىممەت قاراشقا، بەلگىلىك پەلسەپىۋى چۈشەنچىگە ئىگە بولۇش-بولماسلىقىنى ياكى ئۇنىڭ بىلىم سەۋىيىدە ماگىستىر ياكى دوكتور بولۇشىنى شەرت قىلمايمىز. گەرچە بۇلارمۇ مەدەنىيەتنىڭ تەركىبلىرى بولسىمۇ بۇ يەردىكى ئىپادىلەيدىغان مەنىسى ئۇ ئەمەس. يەنى بىزنىڭ بۇيەردە مەدەنىيەت ئىبارىسىنى قوللىنىپ مەدەنىيەتلىك ئادەم دېگىنىمىز ھەرگىزمۇ مەدەنىيەتنىڭ بارلىق ئامىللىرىنى ئۆزىگە مۇجەسسەملىگەن كىشىنى كۆرسەتمەيدۇ. ئادەتتە بۇ خىل كونتېكىستتا 文明 ئىشلىتىلىدۇ.

3-جۈملىگە قارايلى. بىز ھازىرغا قەدەر تولا ئانكېت - جەدۋەل توشقۇزغان. «مەدەنىيەت سەۋىيىسى» دېگەن كاتەككە نېمە دەپ توشقۇزۇشنى بىلىمىز. بۇيەردىكى مەدەنىيەت سەۋىيىسى ئادەمنىڭ ئەخلاق ساپاسىنى، ئىدىيە - قارىشىنى ئەمەس بەلكى ئۆگەنگەن بىلىم -سەۋىيىسىنى كۆرسىتىدۇ. دېمەك بۇمۇ ئوخشاشلا مەدەنىيەت ئۆز ئىچىگە ئالغان مەزمۇنىنىڭ بىرىنىلا ئىپادىلەيدۇ. ئەمما يەنىلا ئورتاق ئاتالغۇ «مەدەنىيەت» ئىشلىتىلىۋېرىدۇ. بۇيەردە 文化 قوللىنىلىدۇ.

بۇ ئىككى تۈرلۈك مىسالدىكى 文明 ۋە 文化 لار ئىپادىلىگەن مەنىنى سېلىشتۇرۇش ئارقىلىق، 文明 نىڭ ئادەمنىڭ مەنىۋى - ئەخلاق ساپاسىغا قارىتىلغانلىقىنى، 文化 نىڭ ئادەم ئىگىلىگەن بىلىمگە قارىتىلغانلىقىنى بىلەلەيمىز. دېمەك، بۇ ئىككى ئاتالغۇنىڭ پەرقىنى ئاز-تولا ھېس قىلالايمىز. ئەمما بۇ مەنىلەر ئاشۇ خىل كونتېكىستتىلا ئىپادىلەنگەن مەنىلەردۇر. بىز مۇلاھىزىمىزنى داۋاملاشتۇرۇش ئارقىلىق بۇ ئىبارىلەرنىڭ مەنىسى ۋە پەرقلىرىنىڭ پەقەت يۇقىرىقىلارلا ئەمەسلىكىنى بىلەلەيمىز.

ئەمدى بىز 4-، 5-، 6-مىساللارنى قوشۇپ تەھلىل قىلايلى. 4- ۋە 5-مىساللاردا ئوخشاشلا «مەدەنىيەت توقۇنۇشى» دېگەن ئاتالغۇ قوللىنىلغان. ئەمما 4- مىسالدىكى «مەدەنىيەت توقۇنۇشى» دىكى مەدەنىيەت 文明 دۇر، 5- مىسالدىكى بولسا 文化 دۇر. ئۇنداقتا نېمىشقا ئوخشاش بىر بىرىكمىدە مەدەنىيەت يەنە ئىككى خىل مەنىگە ئىگە بوپقالىدۇ؟

4-مىسالدىكى مەدەنىيەت، ئومۇملاشقان كەڭ دائىرىدىكى مەدەنىيەت كاتېگورىيىسىنى كۆرسىتىدۇ. ئۇ مەدەنىيەت گۇرۇھلىرىغا قارىتىلغان. 5- مىسالدا بولسا نەق مەدەنىيەت ھادىسىلىرىنىڭ ئۆزىگىلا قارىتىلغان. مەسىلەن: يېمەك-ئىچمەك ئادىتى، كىيىم-كېچەك پاسونى، دىسكو، بەزمىخانا، مەشرەپ، نەۋرۇز بايرىمى، دوپپا كىيىش دېگەندەك. 4- مىسالدىكى مەدەنىيەت مەزكۇر مەدەنىيەتكە تەۋە ئەللەرنى قوشۇپ نەزەردە تۇتقان. ئۇنىڭدىكى مەدەنىيەت توقۇنۇشى ھەرگىزمۇ مەدەنىيەتنىڭ تەركىبلىرى ئارىسىدىكى سىغىشالماسلىق ئەمەس بەلكى مەدەنىيەتكە تەۋە خەلقلەر ئارىسىدىكى ئەمەلىي توقۇنۇشتۇر. مەسىلەن: دۇنيا سەككىز چوڭ مەدەنىيەت رايونىغا بۆلۈنگەن دېيىلگەن. بىز دەل يۇقىرىقى مەنىنى نەزەردە تۇتىمىز. بۇ خىل ھالەتتە، بىر جەھەتتىن، مەدەنىيەتنىڭ ھەجمى، دائىرىسىنى كۆرسەتسە، يەنە بىر جەھەتتىن مەدەنىيەتكە تەۋە ئەللەرنىمۇ قوشۇپ كۆرسىتىدۇ. 5- مىسالدىكى مەدەنىيەت توقۇنۇشى بىز تىلغا ئالغان كونكرېت مەدەنىيەت ھادىسىلىرىنىڭ شۇ جەمئىيەتتىكى سۈركىلىش، سىغىشالماسلىق، ئاۋامنىڭ نارازىلىقىنى قوزغاش ھالىتىنى كۆرسىتىدۇ. مەسىلەن: «تۇغۇلغان كۈننى ئۆتكۈزۈش مەدەنىيەت ھادىسىلىرىنىڭ بىرى» دېسەك، بۇ جۈملىدىكى مەدەنىيەت نەق ھادىسىنىڭ ئۆزىدۇر. ئۇ 文化 بىلەن ئىپادە قىلىنىدۇ.

ئەمدى 6- مىسالغا كۆچسەك، بۇ ئىككىسى ئارىسىدىكى پەرق تېخىمۇ روشەنلىشىدۇ.

بىزگە مەلۇم، ئىرېلاندىيىلىك ئەرلەرنىڭ يوپكا كىيىشتىن ئىبارەت ئۆزىگە خاس كىيىنىش ئادىتى بار، باشقا ياۋروپالىقلار ئۇنداق ئەمەس. ئەنگلىيە، فرانسىيە، ئىتالىيە، گېرمانىيىلەرنىڭمۇ ئۆزىگە خاس ئۆرپ-ئادەتلىرى، پەرقلىنىدىغان تەپەككۇر ئۇسۇلى بار. ئۇنداقتا، ئۇلار نېمىشقا ئورتاق بىر مەدەنىيەتكە تەۋە بوپقالىدۇ؟ ۋەھالەنكى ئۇلارمۇ يۇقىرىدا تىلغا ئېلىنغان ئۆزگىچىلىكلەرگە ئىگە تۇرسا؟ بۇيەردە ئوخشىمىغان ئۆرپ-ئادەت، ئۇسلۇبلارغا ئىگە خەلقلەرمۇ ئوخشاش بىر مەدەنىيەتكە تەۋە بولالامدۇ؟ ئەگەر بولالايدۇ دېيىلسە، ئۇنداقتا ئۇلارنى ئورتاق مەدەنىيەتكە تەۋە قىلالايدىغان ماھىيەتلىك ئامىللار قايسى؟ دەيدىغان مۇھىم سوئال تۇغۇلىدۇ.

كۆرۈنۈپ تۇرۇپتىكى، مەدەنىيەت دېگەن مۇرەككەپ گەۋدىگە تەۋە ئامىللارنىڭ ھەممىسىلا مەدەنىيەتنىڭ يىلىكىنى ۋە ئاخىرقى تەۋەلىكىنى بەلگىلىشى ناتايىن. بۇيەردە سوگۇشۇننىڭ مەدەنىيەتنى قاتلامغا ئايرىش ئۇسۇلىنى قوللىنىپ شەرھلەش تولىمۇ ئۈنۈملۈك. ئۇ مەدەنىيەتنى «يۇقىرى قاتلام (理念价值)، يەنى ئېتىقادىي قىممەت قاتلىمى، ئوتتۇرا قاتلام - بىر قەدەر قېلىپلاشقان قىممەت

قاتلىمى (规范价值)ۋە تۆۋەن قاتلام - پايدىۋى قىممەت قاتلىمى (实用价值)دەپ ئۈچ قاتلامغا بۆلىدۇ. ئۇ يەنە مۇنداق دەيدۇ: «ھەرىكەت ۋە تەرەققىيات ھالىتى بويىچە قارىغاندا، بۇنىڭ ئىچىدىكى يۇقىرى قاتلام ئەڭ مۇكەممەل، تۇرغۇن ھالەتتە، ئوتتۇرا قاتلام بىر قەدەر تۇراقلىق بولسىمۇ، ئومۇمىي جەھەتتىن يەنىلا ئۆزگىرىش ھالىتىدە، تۆۋەن قاتلام بولسا ئەمەلىي پايدا ئاساسىدا دائىم ئۆزگىرىپ، تەرەققىي قىلىپ تۇرىدىغان، ئەڭ ھەرىكەتچان ھالەتتە تۇرىدۇ. يۇقىرى قاتلام ئېتىقادىي قاتلام بولۇش سۈپىتى بىلەن بىر مىللەتنىڭ ئەڭ تۈپ ئالاھىدىلىكى ۋە خاراكتېرىنىڭ مەركەزلىك ئىپادىسى بولۇپ، ئۇ مەزكۇر مىللەت خەلقىنىڭ نېمىگە چوقۇنۇپ، نېمىگە قارشى تۇرۇشىدىكى تۈپ بەلگىدۇر»①.

بىز بۇيەردە بۇ ئۈچ قاتلامنىڭ كونكرېت نېمىلەرنى كۆرسىتىدىغانلىقىنى تەھلىل قىلىپ ئولتۇرمايمىز. پەقەت قايسى قاتلامنىڭ مەدەنىيەت (ھەزارەت 文化)نىڭ ئاخىرقى تەۋەلىكىنى بەلگىلەيدىغان تەرەپ ئىكەنلىكىنى ئېنىقلايمىز. روشەنكى، ئۆزگىرىشچان نەرسىلەر شەيئىنىڭ ئاخىرقى تەۋەلىكىنى بەلگىلىيەلمەيدۇ. بۇنى پەقەت مەڭگۈلۈك قىممەتكە ئىگە ماھىيەتلىك نەرسىلەرلا بەلگىلىيەلەيدۇ. ئېتىقادىي قاتلام مەدەنىيەت (ھەزارەت)تەركىبىدىكى ئەڭ ماھىيەتلىك يادرولۇق ئامىلدۇر. پەقەت مۇشۇلا مەزكۇر مەدەنىيەت (文明)ئەھلىنىڭ ئاخىرقى تەۋەلىكىنى بەلگىلىيەلەيدۇ. گەرچە بىز بايا تىلغا ئالغان ياۋروپا دۆلەتلىرىنىڭ ھەققەتەن نۇرغۇن روشەن پەرقلىرى بولسىمۇ، ئۇلارنى يەنىلا غەرب مەدەنىيىتىگە (文明)تەۋە دەپ قارىشىمىزدىكى سەۋەب دەل ئۇلارنىڭ ئورتاق ئېتىقاد سىستېمىسىغا ئىگە بولغانلىقىدا. ياكى باشقىچەرەك ئېيتقاندا، ئۇلارنىڭ ئورتاق دىنىي ئېتىقاد، ئورتاق قىممەت قاراش ۋە ئىدېئولوگىيىگە ئىگە ئىكەنلىكى ئۇلارنىڭ قايسى لاگىرغا تەۋەلىكىنى بەلگىلەيدىغان ئەڭ تۈپكى ئامىل.

سەيمىل خانتىڭتونمۇ: «غەرب مەدەنىيىتىنىڭ (文化)ماھىيىتى چوڭ ئاساسىي قانۇن (Magna - Carta)، ھەرگىزمۇ (ئامېرىكىنىڭ داڭلىق بىر مەھسۇلاتى Magna - Mac بولۇشى مۇمكىن)ئەمەس②» دەيدۇ. ئۇنىڭ نەزىرىدە «... غەرب مەدەنىيىتىنىڭ (文化)يادروسى بولغان تۈزۈلمە، ئەمەلىيەت، ئېتىقاد جەھەتلەردە پىكىر بىردەك. ئۇلار تۆۋەندىكىلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ: 1. كلاسسىك مىراسلار، 2. كاتولىك دىنى ۋە پروتېستانت دىنى، 3. ياۋروپادىكى تىللار، 4. مەنىۋى نوپۇز ۋە ئەلمانىي نوپۇز (دىنىدىن خالىي نوپۇز)نىڭ ئايرىلىشى، 5. قانۇن-تۈزۈم، 6. ئىجتىمائىي كۆپ مەنبەچىلىك، 7. ۋەكىل ئاپپاراتلىرى، 8. شەخسچىلىك قاتارلىقلاردىن ئىبارەت»③.

بۇ بىزنىڭ غەرب مەدەنىيىتى (文化)دېسىلا كۆز ئالدىمىزغا كېلىدىغان يالىڭاچ بەدەن، جىنسىي ئەركىنلىك، بەزمىخانا، يۇقىرى ئىستېمال چۈشەنچىلىرىدىن زور دەرىجىدە پەرقلىنىدۇ. بىز غەرب مەدەنىيىتى دېگەندە بەلگىلەر تۈپىنى نەزەردە تۇتساق، ئۇلار دەل ماھىيەتلىك تەرىپىنى نەزەردە تۇتىدۇ.

بىز يۇقىرىقى تەھلىلدىن مۇنداق ئىككى يەكۈنگە ئېرىشەلەيمىز: بىرى، پەقەت ئېتىقادىي، ئىدىيىۋى قاتلاملا مەدەنىيەت (文化)نىڭ ئەڭ ماھىيەتلىك يادروسى بولۇپ، ئۇ، تەۋەلىك ۋە كىملىكىنى بەلگىلەيدىغان تۈپ ئامىل. ئىككىنچىسى، مەدەنىيەت (文明) بىر چوڭ كاتېگورىيە بولۇپ، ئۇ نىسبەتەن پەرقلىق نۇرغۇن ھەزارەت (文化)نى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

يۇقىرىقى ياۋروپا دۆلەتلىرىدە ئوخشىمىغان ھەزارەت (文化)بولسىمۇ، يەنىلا ئورتاق مەدەنىيەت (文明)غا تەۋە.

ئەمدى 7-مىسالغا قارايلى.

ئۇ قەبىلە كىشىلىرىنىڭ ياۋايى ئىكەنلىكى دەل ئۇلارنىڭ مەدەنىيەتسىز ئىكەنلىكىنى، يەنى ئۇلارنىڭ تەربىيە كۆرمىگەن، ساۋاتسىز، تېرە-يوپۇرماقلارنى كىيىم قىلىدىغان، پاكىز ئەمەس... ئادەملەر ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ. بۇ يەردە كۆزدە تۇتۇلغان مەدەنىيەت (文明)نىڭ مەنىسى دەل بىرىنچى مىسالدىكىگە ئوخشايدۇ. ئەمما بۇ يەردە مۇنداق بىر مۇھىم مەسىلە بار: يەنى ئۇلارنىڭ مەدەنىيەتسىز ئىكەنلىكى ئۇلاردا مەدەنىيەت (ھەزارەت 文化) ئامىللىرىنىڭ ھېچقايسىسىنىڭ يوقلۇقىنى بىلدۈرەمدۇ؟ ئۇلاردا ھەزارەت (文化)يوقمۇ ياكى مەدەنىيەت (文明)يوقمۇ؟ ئەنە شۇ ياۋايى دەپ ئاتالغان كىشىلەرنىڭمۇ ئۆزىنىڭ ئۆزگىچە ئۆرپ-ئادەتلىرى، مۇراسىملىرى، تەپەككۇر ئۇسۇلى بولىدۇ. دېمەك ئۇلاردا ھەزارەت (文化)بولىدۇ، ئەمما مەدەنىيەت (文明)بولمايدۇ. دېمەك مەدەنىيەت (文明)ھەزارەت (文化)نىڭ بەلگىلىك يۈكسەكلىك - ئىلغارلىقىغا ۋەكىللىك قىلىدۇ.

«1874-يىلى تايلورنىڭ ‹ئىپتىدائىي مەدەنىيەت› (原始文化)ناملىق ئەسىرى نەشر قىلىنغاندىن كېيىن ئىنسانشۇناسلار ۋە مىللەتشۇناسلار بارغانسېرى ‹ 文化 › دېگەن ئىبارە بىلەن ئۆزلىرى تەتقىق قىلىۋاتقان ئىپتىدائىي جەمئىيەتنى تەسۋىرلەشكە باشلىدى. ئىنگلىز تىلىدىكى Civilization دېگەن سۆز ھازىرقى زامان جەمئىيىتىنى تەسۋىرلەشتە قوللىنىلدى. باشقا ئەللەر ئالىملىرىمۇ مۇشۇ ئېقىمغا ئەگىشىپ تۆۋەندىكىدەك ئەھۋال كېلىپ چىقتى: غەرب مەدەنىيىتى دەپ 西方文明، 西方文化 دېيىشكىمۇ، ئىپتىدائىي مەدەنىيەت (原始文化)دېيىشكىمۇ بولىدۇ، ئەمما 原始文明 دېيىشكە بولمايدۇ»④.

ئەمدى ئاخىرقى مىسالنى تەھلىل قىلىمىز.

بىز مىسىر مەدەنىيىتى دېگىنىمىزدە، كۆز ئالدىمىزغا مىسىرنىڭ ئەلئېھراملىرى، شىرتەنلىك ئادەم ھەيكەللىرى كەلسە، قەدىمقى گرېك مەدەنىيىتى دېگىنىمىزدە يۇناننىڭ پەلسەپىلىرى، دېموكراتىك تۈزۈمى كۆز ئالدىمىزغا كېلىدۇ. بۇ يەردە ئوخشاش بىر مەدەنىيەت دېگەن بىر ئىبارە بىلەن بىرىدە ھۆنەر-سەنئەت، بىناكارلىق دېگەندەك ماددىي تەرەپلەر

كۆزدە تۇتۇلسا، يەنە بىرىدە غەيرىي ماددىي تەرەپلەر كۆزدە تۇتۇلىدۇ.

ئاخىرىدا، ئەسكەرتىش سۈپىتىدە شۇنى قوشۇپ قويۇش كېرەك: مەدەنىيەت دېگەن ئاتالغۇنى قانداق چۈشىنىشتىكى يەنە بىر مۇھىم مەسىلە چۈشەنگۈچىنىڭ قايسى مەدەنىيەتكە تەۋەلىكىدە. ئوخشىمىغان مەدەنىيەتكە تەۋە كىشىلەرنىڭ مەدەنىيەت ھەققىدىكى چۈشەنچىسىمۇ ئوخشاش بولمايدۇ. بۇ يەردە مۇشۇ سوئالغا جاۋاب ئىزدەيمىز. مەدەنىيەت دېگەن بۇ ئاتالغۇ سۆز خاراكتېرىدىن ئالغاندا نېيترال سۆزمۇ (ئىجابىيمۇ، سەلبىيمۇ ئەمەس) ياكى ئىجابىي سۆزمۇ ۋە ياكى سەلبىي سۆزمۇ؟ بىز ئاساسەن ئۇنى ئىجابىي سۆز دەپ چۈشىنىمىز. يەنى مەدەنىيەتكە ئىگە بولۇشنى ياخشىلىققا، يۈكسەكلىككە، گۈزەللىككە ئىگە بولۇش دەپ چۈشىنىمىز، مەدەنىيەتسىز قىلىشنى بولسا يامان ئىش دەپ بىلىمىز. ئەگەر بىر ئىسلام ئېتىقادچىسى ئۇنى ئىجابىي ۋە سەلبىي ھەر ئىككىلا تەرەپنى ئۆز ئىچىگە ئالمىغان - نېيترال ئۇقۇم دەپ قارىسا، ئۇنداقتا ئۇنىڭغا نىسبەتەن مەدەنىيەت تەركىبلىرى ھېسابلانغان ئەركىن مۇھەببەتلىشىش، بىرگە تۇرۇش... دېگەنلەر دىنىي بەلگىلىمە بويىچە گۇناھ ھېسابلانماستىن بەلكى مەدەنىيەتنىڭ بىر مەزمۇنى ھېسابلانغان بولىدۇ. ۋەھالەنكى بۇنداق قاراش ئۇنىڭ ئېتىقادى بىلەن زىت. ئەگەر ئۇ مەدەنىيەتنى ئىجابىي ئۇقۇم دەپ قارىسا، ئۇ ھالدا ئۇ مەدەنىيەتتىكى ئېتىقادىغا زىت ھەرقانداق بىر تەركىبنى مەدەنىيەت ئەمەس دەپ بىلىشى، مەدەنىيەتنى گۇمانىي تەركىبلەردىن خالىي - پاكىز گەۋدە دەپ قارىشى ۋە بۇ ئۇقۇمغا ئۆز مەۋقەسىدىن تۇرۇپ ئىنزاھ بەرمىكى زۆرۈر بولىدۇ.

يۇقىرىقى مىساللىق بايانلاردىن كېيىن ئۇقۇرمەنلەردە مەدەنىيەت ئۇقۇمى ۋە ھەزارەت (文明) بىلەن مەدەنىيەت (文化) نىڭ پەرقىگە نىسبەتەن بىر قەدەر ئاددىي بولسىمۇ دەسلەپكى چۈشەنچە شەكىللەندى دەپ ئويلايمەن، ھەممە خۇلاسىنى ئۆزلىرى چىقىرىۋالالايدۇ دەپ قارايمەن. ئەلۋەتتە، بۇ قىسقا مۇلاھىزىدىن چۈشەنچە مۇجمەللىكنىڭ ھەممىسىنى ھەل قىلىپ بولۇش مۇمكىن ئەمەس. سەيمىل خانتىڭتونمۇ: «ۋەھالەنكى ھەزارەت (文明) بىلەن مەدەنىيەت (文化) نى پەرقلەندۈرۈش تىرىشچانلىقلىرى ئەزەلدىن كىشىلەر تەرىپىدىن چۈشىنىلمىدى»⑤ دەيدۇ.

مۇھىمى بۇنى چۈشەنگەندە بىرىنچىدىن شۇ ئاتالغۇ ئىشلىتىلگەن تىل مۇھىتىغا، ئىككىنچىدىن يازغۇچىنىڭ ئىشلىتىش مۇددىئاسىغا ۋە ئادىتىگە ئالاھىدە سەزگۈر بولۇش كېرەك.

ئەمدى بىز مەدەنىيەت ھەققىدە شەكىللەندۈرگەن چۈشەنچىلىرىمىز بىلەن، بىز ماقالىنىڭ بېشىدا تىلغا ئالغان زامانىۋى تاجاۋۇزچىلىق دېگەن ئۇقۇمغا نەزەر سالىمىز. بۈيەردىكى زامانىۋى تاجاۋۇزچىلىق دېگىنىمىز ماھىيەتتە مەدەنىيەت تاجاۋۇزچىلىقى بولۇپ، ئۇ ھاكىم مەدەنىيەت دۆلەتلىرىنىڭ مەھكۇم مەدەنىيەت خەلقلىرىگە ھەرخىل ۋاستىلەر بىلەن ئۆزىنىڭ قىممەت قارىشى، ئىدىيە-ئېتىقادىنى سىڭدۈرۈش ئارقىلىق، ئۆزلىرىنىڭ مەزكۇر مەدەنىيەت رايونىدىكى سىياسىي مەنپەئىتىنى كاپالەتكە ئىگە قىلىش ۋە ئىشقا ئاشۇرۇشتا مۇھىم رول ئوينايدىغان تايانچ كىشىلەرنى يېتىشتۈرۈش، شۇنداقلا مەھكۇم مەدەنىيەت خەلقى ئارىسىدا ئۇلارنىڭ سىياستىنى قوللايدىغان ئىجتىمائىي ئاڭ يارىتىش جەريانىدىن ئىبارەتتۇر. بۇ ئىنتايىن ئىستىخىيلىك جەريان بولغاچقا، مۇھىمى مەھكۇم مەدەنىيەت خەلقى ئۆزى خالاپ ئېلىپ بارىدىغان بولغاچقا، مەدەنىيەت تاجاۋۇزچىلىقىنىڭ ماھىيىتىنى ئاسانلىقچە كۆرگىلى بولمايدۇ.

مەلۇمكى، ئادەمدە ئەقىل بولغاچقا مەدەنىيەت بارلىققا كەلگەن. ئادەم ئەقىللىق مەخلۇق بولغانلىقتىن ئۇ ھاياتىدىن مەنە - قىممەت ئىزدەيدۇ. ئەنە شۇ ئىزدىنىش داۋامىدا ئىنسانلار مەلۇم ئىدىيىگە ئېتىقاد قىلىدۇ ۋە ئۇنى ئۇلۇغلاپ، تۇرمۇشىدىكى بىر مۇقەددەس مەبۇدقا ئايلاندۇرىدۇ. (بەلكىم ئۇلار ئۇلۇغلاشقا ئەرزىيدىغىنىنىمۇ، ئەرزىمەيدىغىنىنىمۇ تېپىپ قېلىشى مۇمكىن.) كىشىلەر شۇ ئېتىقادنى قەلبىدىلا ساقلىماي، ئۇنى تۇرمۇشىدا، كۈندىلىك ئىش-پائالىيەتلىرىدە ھەرخىل شەكىللەردە گەۋدىلەندۈرىدۇ. ئەنە شۇ جەرياننىڭ داۋاملىشىشى ئارقىسىدا ئاستا-ئاستا بەلگىلىك بىر تۇرمۇش ئۇسۇلى، تەپەككۇر قېلىپى يارىتىلىدۇ. مەدەنىيەت ئەنە شۇنداق بارلىققا كېلىدۇ. دېمەك، مەدەنىيەت ماھىيەتتە بەلگىلىك ئېتىقادنىڭ كىشىلەرنىڭ رېئال تۇرمۇشىدىكى رېئال ئىپادىسىدۇر. ۋاقىتنىڭ ئۆزىرىشى بىلەن ئاشۇ ئورتاق ئېتىقادقا ئىگە كىشىلەر بەلگىلىك بىر مەدەنىيەت گۇرۇھى بولۇپ شەكىللىنىپ، ئۆزىنى مەدەنىيەت جەھەتتە ئوخشىمايدىغانلاردىن پەرقلەندۈرىدۇ. مەدەنىيەت بۇ ئىجتىمائىي كوللېكتىپقا بىر ئورتاق سالاھىيەت، كىملىك ئاتا قىلىپ، ئۇلارنى تەبىئىيلا بىر-بىرىدىن ئايرىلالمايدىغان، تەقدىرداش كوللېكتىپقا ئايلاندۇرىدۇ. شۇنىڭ بىلەن كىشىلەردە دوست-دۈشمەن ئۇقۇمى پەيدا بولىدۇ. ئەلۋەتتە بايلىق، زېمىن قاتارلىق ماددىي ئامىللارمۇ ئىنسانلارنى دوست-دۈشمەنگە ئايرىشتىكى مۇھىم ئوبيېكتىپ سەۋەب بولسىمۇ، ئەمما مەدەنىيەت سالاھىيىتى بويىچە ئايرىلغان دوست-دۈشمەن مەڭگۈلۈك، ماددىي مەنپەئەت توقۇنۇشىدىن كەلگەن دوست-دۈشمەن ۋاقىتلىق بولىدۇ.

يوشۇرۇن ئېنېرگىيىسى خوراپ قالمايدىغان، تەشەببۇسكار مەدەنىيەتلەر دەل ئەبەدىي قىممەتكە ئىگە ئېتىقادنى يادرو قىلىدۇ. ۋەھالەنكى ئېتىقادنىڭ ئەبەدىيلىكى، ئېتىقاد باغلانغان ئوبيېكتنىڭ ئەبەدىيلىكى شۇنداقلا مەزكۇر ئېتىقادنىڭ بەلگىلىك بىر سىياسىي نىشانى بار-يوقلىقى تەرىپىدىن بەلگىلىنىدۇ. بۇنداق نىشانغا ئىگە مەدەنىيەتلەردە ئىچكى بۇرچ تۇيغۇسى بولۇپ، توختىماستىن ئۆز تەشەببۇسىنى يېيىشقا ھەرىكەت قىلىدۇ. ھەممە بۇ تەشەببۇسنى قانداق يېيىش، رەقىب مەدەنىيەتلەرگە قانداق تاقابىل تۇرۇش، قانداق كۈچ توپلاش قاتارلىق جەھەتلەردە بەلگىلىك ئىستراتېگىيىلىك پىلان شەكىللەندۈرىدۇ. ئەنە شۇ مەدەنىيەتلەر كېڭىيىش ۋە

ئۆزىنى تەكىتلەش داۋامىدائۆزىنىڭ مەنپەئىتىنى ئەمەلىي كاپالەتكە ئىگە قىلىش ، يەنىمۇ كېڭەيتىشكە يول ھازىرلاش ،شۇنداقلا رەقىب مەدەنىيەتلەرنىڭ ھۇجۇمىغا تاقابىل تۇرۇش ئۈچۈن ئەمەلىي ، تەشكىللىك كۈچكە ئېھتىياجلىق بولىدۇ.دە ھەر مەدەنىيەت ئۆزىنىڭ سىياسىي ئاپپاراتى ـ دۆلەتنى قۇرۇپ چىقىدۇ ھەمدە شۇ دۆلەت ماشىنىسىنى ئۆز مەدەنىيىتىنىڭ ئىچكى ئۇيۇشۇشچانلىقىنى ساقلاش ، يىمىرىلىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ، تاشقى جەھەتتە بولسا ، يەرشارى دائىرىسىدە تەسىرىي كۈچىنى تېخىمۇ كېڭەيتىش ،رەقىب مەدەنىيەتلەرگە نىسبەتەن كۈچ ئەۋزەللىكىنى ساقلاش ئۈچۈن مۇكەممەل ئىستراتېگىيىلىك تەدبىر.سىياسەتلەر بىلەن خىزمەت قىلىدىغان مۇستەھكەم ئورگانغا ئايلاندۇرىدۇ .

شۇڭلاشقا بىز تارىختىمۇ ياكى بۈگۈنكى دۇنيادىمۇ ئۆز مەدەنىيىتىنى قوغدىمايدىغان ،تەرەققىي قىلدۇرمايدىغان ،تەشۋىق قىلمايدىغان ،يات مەدەنىيەتلەرنىڭ ئۆز تېررىتورىيىسىگە توسقۇنسىز كىرىۋېرىشىگە يول قويىدىغان دۆلەتنى تاپالمايمىز .

دېمەك ، مەدەنىيەت تۇرتكىسىدە مەيدانغا كەلگەن دۆلەت ، ئۆز نۆۋىتىدە يەنە مەدەنىيەتكە يېتەكچىلىك قىلىپ ئۇنىڭ تەرەققىياتى ،مەۋجۇدلۇقىنى ئىلگىرى سۈرىدۇ . شۇڭا ، دۆلەت بىلەن مەدەنىيەتنىڭ كۈچى ئوڭ تاناسىپ بولىدۇ .بىز بۇيەردە مەدەنىيەتنىڭ كۈچى دېگەندە بىرىنچىدىن ، مەزكۇر مەدەنىيەتنىڭ يات مەدەنىيەت خەلقلىرىگە نىسبەتەن جەلپ قىلىش كۈچىنى ۋە ئەۋزەل تەرەپلىرىنى ،ئىككىنچىدىن ، مەزكۇر مەدەنىيەت خەلقىنىڭ ھەرقايسى جەھەتلەردىكى ئەمەلىي كۈچىنى نەزەردە تۇتىمىز . بىر مەدەنىيەتنىڭ غالىب ياكى مەغلۇبلىقىنى ،مەدەنىيەتنىڭ ئەۋزەللىكلىرى ئەمەس بەلكى مەزكۇر مەدەنىيەت دۆلىتىنىڭ سىياسىي ، ئىقتىسادىي ،ھەربىي كۈچى بەلگىلەيدۇ . ئەنە شۇ جەھەتلەردە ئەۋزەل ئورۇنغا ئىگە دۆلەتلەرنىڭ مەدەنىيىتى ئاجىز دۆلەت خەلقلىرىگە نىسبەتەن ئىنتايىن كۈچلۈك جەلپ قىلىش كۈچىگە ئىگە بولىدۇ . ھاكىم مەدەنىيەتنىڭ ئەمەلىي كۈچى ۋە قولغا كەلتۈرگەن ماددىي مۇۋەپپەقىيەتلىرى ئۆز مەدەنىيىتىنىڭ باشقا مەدەنىيەتلەردىن ئىلغار ،ئەۋزەل ئىكەنلىكىنىڭ ئەڭ روشەن ئىسپاتىغا ئايلىنىدۇ . بىر مەدەنىيەتكە بولغان قايىللىق ، ماھىيەتتە شۇ مەدەنىيەتنىڭ ئەمەلىي كۈچى ۋە مۇۋەپپەقىيىتىگە بولغان قايىللىقتىن كېلىدۇ .

قارايدىغان بولساق ، تارقىلىۋاتقان ئېقىم ، مودا بولۇۋاتقان شەيئىيلەرنىڭ دەل كۈچلۈك دۆلەتلەردىن كەلگەنلىكىنى كۆرەلەيمىز . كۈچكە قايىل بولۇش ئىنسانىيەتكە ئورتاق بىر پسىخىكا .بىز يا تارىختىن يا كۆز ئالدىمىزدىكى دۇنيادىن ئاجىز دۆلەت مەدەنىيىتىنىڭ مودا بولغان ياكى كۈچلۈك دۆلەت مەدەنىيىتىنىڭ خارلىنىپ قالغانلىقىدەك پاكىتنى ئۇچرىتالمايمىز .دېمەك ، بىر دۆلەت ئۆز مەدەنىيىتىنى دۇنيادا ئومۇملاشتۇرماقچى ، ئۇنى دۇنيانىڭ ئۆرنەك ئۆلگىسىگە ئايلاندۇرماقچى بولىدىكەن ، چوقۇم ئۆزىنىڭ ئۇنىۋېرسال كۈچىنى كۈچەيتىشى ،ئۆز خەلقىنىڭ ماددىي تۇرمۇش ھالىتىنى

يۈكسەلدۈرۈشى كېرەك . مەدەنىيەتنى ئېغىزدا قەغەزدە ،سەھنىدىلا تەشۋىق قىلىش ، پەقەت شۇ مەدەنىيەتنىڭ يەرشارىدا تېخى مەۋجۇدلۇقىنى ، نەسلىنىڭ تېخى قۇرۇپ كەتمىگەنلىكىنى بىلدۈرۈشتىن باشقىغا يارىمايدۇ . مانا بۇلاردىن سېرىق چاچ ،قىزىل چاچلارنىڭ ،تورت يېيىش ،شام پۈۋلەشلەرنىڭ بىزنى نېمە ئۈچۈن شۇنچە جەلپ قىلىدىغانلىقىنى چۈشەنمىكىمىز تەس ئەمەس .

مەدەنىيەتنىڭ خەلقىنىڭ ۋەتەنپەرۋەرلىك ، ئىتتىپاقلىقىنىڭ ئىچكى ھەرىكەتلەندۈرگۈچ كۈچى ئىكەنلىكىنى بىلگەن سەزگۈر دۆلەتلەر مەدەنىيەتنى ئىچكى دۆلەت سىياسىتى ۋە تاشقى ـ دىپلوماتىيە سىياسىتىدە تولىمۇ مۇھىم ئورۇنغا قويىدۇ . ئىچكى جەھەتتە ، مەدەنىيەتتىكى مۇستەھكەملىك خەلقنىڭ ئىتتىپاقلىقى ۋە دۆلەتنىڭ مۇقىملىقىنى كۈچەيتسە ، خەلقئارا نۇقتىدىن ئېيتقاندا ، مەزكۇر دۆلەت مۇھىتىنىڭ يەرشارى خاراكتېرلىك كېڭىيىشى بۇ دۆلەت تاشقى دۇنيا سىياسىتىنىڭ دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىكى قوللىغۇچىلىرىنى كۆپەيتىپ ، بۇ دۆلەتكە پايدىلىق جامائەت پىكرى ۋە خەلقئارا مۇھىت يارىتىدۇ .

بۇ نۇقتىدىن ئېيتقاندا ، غەرب مەدەنىيىتىنىڭ يەرشارى مىقياسىدىكى كېڭىيىشى ، ئاجىز ئەللەرنىڭ ئۆگىنىش ئوبيېكتىغا ئايلىنىشى ھەرگىزمۇ بىر ئويلىغاندەك تەبىئىي جەريان بولماستىن ،بەلكى سىياسىي مەنپەئەتنى كاپالەتلەندۈرۈش ئۈچۈن مەدەنىيەت ۋاستە قىلىنغان بىر ئۇزاق مۇددەتلىك ئىستراتېگىيىنىڭ پىلانلىق ئىجرا قىلىنىش جەريانىدىن ئىبارەت . بۈگۈنكى كۈندە ئافغانىستان ، ئىراقلارنى باشقۇرۇشقا ئىلگىرى نامىنى ھېچكىم ئاڭلاپ باقمىغان كارزاھىي ، ياۋال ،ئەلاۋىيدەكلەرنىڭ سەھنىگە چىقىپ قېلىشى ھەرگىزمۇ تاسادىپىيلىق ئەمەس ،بەلكى جاھانگىرلارنىڭ بالدۇرلا تۈزۈلگەن كەلگۈسى ئىستراتېگىيىسىنى ئوڭۇشلۇق ئىجرا قىلىشتا ئىشلىتىشكە ئالدىن تەييارلاپ قويۇلغان نامزاتلاردىن ئىبارەتتۇر .

بۈگۈنكى كۈندە ئۆزىنىڭ سىياسىي مەنپەئىتىگە نىسبەتەن ئويغاق دۆلەتلەر مەدەنىيەتنى قانداق قورال قىلىشنى ئوبدان بىلىدۇ .

كۈنسايىن ئىلغارلىشىۋاتقان مېدىيىلەر (ئاممىۋى ئاخبارات ۋاسىتىلىرى)بۈگۈنكى زامانىۋى تاجاۋۇزدا زەمبىرەك ، باشقۇرۇلىدىغان بومبىنىڭ ئورنىنى ئالدى . مانا مۇشۇ ئاۋازسىز ،ئىس.تۈتەكسىز «باشقۇرۇلىدىغان بومبا»لار قۇدرەتلىك دۆلەت سابىق سوۋېت ئىتتىپاقىنى پارچىلىۋەتتى .روسىيە پەنلەر ئاكادېمىيىسىنىڭ ئاكادېمىكلىرىدىن ئالكساندىروۋىچ لېسكىن ۋە ئالكساندىروۋىچ شېرىپىنلار مۇنداق دەيدۇ : «ئۇچۇر ئۇرۇشى مەسىلىسى دۆلىتىمىزدە بارغانسېرى كىشىلەرنىڭ دىققىتىنى قوزغىماقتا . بۇ بىر خىل يېڭىچە ئۇرۇش بولۇپ ، تىغ ئۇچى ئاۋامنىڭ ئىدېئولوگىيىسىگە قارىتىلغان . بۇ ئۇرۇش ئاۋامنىڭ ئېڭىنى كونترول قىلىپ ، كىشىلەرنىڭ ئىرادىسىنى مۇشۇ شەرتكە بېقىندۇرۇش ئاساسىغا قۇرۇلغان . ئۇچۇرلاردىن پسىخىكىسى تەسىرگە ئۇچرىغان ئادەم

تولا ھاللاردا ئېسىگە كېلەلمەيدۇ . . .

ئۈچىنچى دۇنيا ئۇرۇشى – ئۇچۇر-پسىخىكا ئۇرۇشىنىڭ باشلانغانلىقىغا 50يىل بوپقالدى . 1948-يىلى 18-ئاۋغۇستتا ئامېرىكا دۆلەت بىخەتەرلىك كومىتېتى 1/ 20نومۇرلۇق〈ئامېرىكا سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن بولغان مۇناسىۋەتتە يەتمەكچى بولغان نىشانى〉دېگەن پەرماننى ماقۇللىدى . بۇ پەرمان يېڭىچە ئۇرۇشنىڭ مۇقەددىمىسىنى ئاچتى : ئۇچۇر قورال قىلىندى . ئۇرۇشنىڭ نىشانى ئىجتىمائىي ئاڭنى مەلۇم نىشانغا بۇراش ،ۋەزىپىسى بولسا ئىجتىمائىي ئاڭدا ئەتراپتىكى دۇنياغا ساختا تونۇش پەيدا قىلىپ ، مەزكۇر دۆلەت ئاھالىلىرىنى باشقۇرۇش ساھەسىدىكى سەرخىللارنى كونترول قىلىش بولدى . . . بۇ ئۇرۇش ئاخىرى سوۋېت ئىتتىپاقىنى يىمىرىش بىلەن نەتىجىلەندى . ئۇرۇشتا تانكىلار ئىشلىتىلمىدى ، ئايروپىلاندا بومباردىمان قىلىنمىدى ،بەلكى ئىجتىمائىي ئاڭغا ئۈزلۈكسىز ، توختاۋسىز ھۇجۇم قىلىندى . بۇ دەۋردە ھەرگىزمۇ ئىجتىمائىي مەۋجۇدىيەت ئىجتىمائىي ئاڭنى بەلگىلىمىدى . . . بۇ ئۇرۇش كىشىلەر دىققەت قىلمايدىغان ساھەدە ئېلىپ بېرىلدى . ئاڭنىڭ تەسىرگە ئۇچرىشى ئاڭنىڭ كونترول قىلىنىشىغا ئاساس بوپقالدى »⑥ .

ئۇچۇر – پسىخىكا ئۇرۇشى دېگەن بۇ نام ئەمەلىيەتتە مەدەنىيەت ئۇرۇشىنىڭ تېخىمۇ كونكرېت ئىپادىلىنىشىدىن ئىبارەت ،خالاس . ئەگەر بىز بۇنىڭغا ئامېرىكىنىڭ ئوتتۇرا شەرقتە «ھۆرلۈك»تېلېۋىزىيە ئىستانسىسى قۇرغانلىقىنى ، ئىراقتىن 100مىڭ ئايال ئوقۇغۇچىنى ئامېرىكىدا تەربىيىلەپ ،ئىراققا كىشىلىك ھوقۇق ،دېموكراتىيە ئىدىيىسى تارقاتماقچى بولغانلىقىنى⑦ (ئامېرىكىنىڭ «بۈيۈك ئوتتۇرا شەرق پىلانى»دا مۇشۇنداق مەزمۇن بار) ، «ئامېرىكا ئاۋازى» رادىئو ئىستانسىسىنىڭ ھەرخىل تىللاردا جاھاندا تارقالمىغان بۇلۇڭ-پۇشقاقلىرى قالمىغانلىقىنى ، ھازىر بىز ئاڭلاۋاتقان خەۋەرلەر مەنبەسىنىڭ قايەرلىكىنى باغلاپ پىكىر يۈرگۈزسەكلا ، بۇ ئۇرۇشنىڭ سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ھالاكىتى بىلەنلا ئاخىرلىشىپ قالمىغانلىقىنى ،ئەكسىچە يېڭى باسقۇچقا كىرىپ ،تىغ ئۇچىنىڭ يېڭى رەقىبلىرىگە قارىتىلغانلىقىنى بىلەلەيمىز .بۈگۈنكى دەۋردە مەدەنىيەت بۇ ئىس-تۈتەكسىز جەڭدىكى ئاساسلىق قورالغا ئايلاندى . «بىر دۆلەت ياكى خەلقنىڭ سىرتقا نىسبەتەن ئوبرازى باشقا ئەللەردە ئۆز تەسىرىنى تۇرغۇزۇشنىڭ كۈچلۈك ئاساسىدۇر . . . مەلۇم بىر دۆلەتنىڭ مەدەنىيىتىگە بولغان ياخشى چۈشەنچە ۋە تەسىر مەزكۇر دۆلەتنىڭ باشقا دۆلەتلەرنىڭ ئىشەنچىسىگە ئېرىشىشىگە ،مەزكۇر دۆلەت سىياسىتىنىڭ باشقا دۆلەتلەر تەرىپىدىن ئاقىلانە ، مۇۋاپىق دەپ قوبۇل قىلىنىشىغا ،مەزكۇر دۆلەتنىڭ باشقا دۆلەتلەرگە بولغان رەھبەرلىك ئىقتىدارىنى كۈچەيتىشىگە ۋە بۇنى ئۆز دۆلىتىنىڭ مەنپەئەتىگە پايدىلىق نىشانغا بۇراشقا پايدىلىق . شۇڭلاشقا ، ئۆز مەدەنىيىتىنىڭ ياخشى خەلقئارالىق ئوبرازىنى تىكلەش ،ئۆز تىلىنى كېڭەيتىش دۆلەتكە نىسبەتەن ئىستراتېگىيىلىك ئەھمىيەتكە ئىگە . . . مەدەنىيەت ۋە تىل بىر دۆلەت خەلقىنىڭ مەھسۇلى ،شۇنداقلا ئۇلارنىڭ ئوبراز ۋەكىلى .دۆلەت مەدەنىيەت ۋە تىلىنىڭ تەرەققىياتىنى شۇنداقلا ئۇنىڭ سىرتقا تارقىلىشىنى ئىلگىرى سۈرەلەيدۇ . شۇنداقتىمۇ چەت ئەللىكلەرنى ئۆز مەدەنىيىتىدىن زوقلاندۇرۇشنىڭ ئەڭ ياخشى چارىسى ئىككى دۆلەت خەلقىنى بىۋاستە ئۇچراشتۇرۇشتۇر . بۇ يەنە ئۇلارنىڭ ئىدىيىسى ، پائالىيەتلىرى ،مەدەنىيەت بۇيۇملىرىنى ئۇچراشتۇرۇشنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ . شۇڭلاشقا ، بىر دۆلەت سىرتقا نىسبەتەن ئۆز تەسىرىنى تىكلەشنى ئىستىسە ، چوقۇم ئۆز دۆلىتىنىڭ پۇقرالىرى بىلەن چەت ئەللىكلەرنىڭ ئىمكانقەدەر كەڭرەك ئۇچرىشىشىغا شارائىت ھازىرلاپ بېرىشى كېرەك . باشقا دۆلەت ۋە ئۇنىڭ خەلقى بىلەن مۇناسىۋەتنى ئۈزۈش ،دەرھال مەزكۇر دۆلەتنىڭ ھېلىقى دۆلەت ۋە ئۇ دۆلەت خەلقىگە بولغان تەسىرىنى ئاجىزلاشتۇرىدۇ . كۆنلەرنىڭ ئۈزۈلۈشى بىلەن بۇ دۆلەت خەلقىنىڭ ئۆزى بىلەن يىراقلىشىپ كەتكەن دۆلەتنىڭ ئىدىيىسىنى قوبۇل قىلىشى قىيىن بولىدۇ . . . تىلنىڭ جەلپكارلىقى تىل ئارقىلىق ئىپادىلەنگەن ئىدىيە ۋە تىل ئارقىلىق يۈكسەلگەن مەدەنىيەت پەللىسىدىن كېلىدۇ . . . بىر تىلنى كېڭەيتىش تىرىشچانلىقى ئۆز ئىدىيىسىنى باشقا تىللارغا تەرجىمە قىلىشتىن باشلىنىدۇ . تىلنى كېڭەيتمەكچى بولغان دۆلەت بۇ خىل تەرجىمە ئىشلىرىنى قوللىشى كېرەك . . . چەت ئەللىكلەرنىڭ ئۆز دۆلىتىگە كېلىپ ئوقۇشىنى قوللاش ئۆز تىلى ۋە مەدەنىيىتىنى كېڭەيتىشكە پايدىلىق بولۇپلا قالماستىن ،ئۆز ئىدىيىسىنىڭ بىر تۈركۈم خەلقئارالىق قوللىغۇچىلىرىنى مەيدانغا كەلتۈرەلەيدۇ . . . كىتاب ئېكسپورت قىلىش ، رادىئو-تېلېۋىزىيە فىلىملىرىنى تارقىتىش ئارقىلىق دۆلەت بۇ چەت ئەللىك قوللىغۇچىلىرىنى ئىزچىل تەربىيىلەپ تۇرالايدۇ ھەمدە ئۇلارنىڭ كۆز ئالدىدىكى مەسىلىلەرنى كۆزىتىشىگە تەسىر كۆرسىتەلەيدۇ . . . تىل ۋە مەدەنىيەتنىڭ مەلۇم رايون ياكى يەرشارى مىقياسىدىكى ئەۋزەللىك ئورنى بۇ دۆلەتنىڭ ئالاھىدە تەسىرگە ئىگە ئورنىنى تىكلەيدۇ . بۇ ئورۇن مەزكۇر دۆلەتنىڭ ئۆز نىشانى بويىچە باشقا خەلقلەرنى ئىدارە قىلىش ئىقتىدارىنى يۇقىرى كۆتۈرىدۇ .شۇڭلاشقا بىر دۆلەتنىڭ تىل ۋە مەدەنىيەت جەھەتتىكى خەلقئارالىق ئابرويى مەزكۇر دۆلەت ئەمەلىي كۈچىنىڭ ئەھمىيىتى زور ، مۇھىم تەركىبىي قىسمى .ئىناۋەتنىڭ كۆتۈرۈلۈشى باشقا دۆلەتلەرگە رەھبەرلىك قىلىش ئىقتىدارىنى ئۆستۈرىدۇ . باشقا دۆلەت خەلقى بىلەن مەدەنىيەت ئالاقىسى ئېلىپ بېرىش ،سىياسىي تەسىر يۈرگۈزۈشنىڭ مۇھىم يولى ، شۇنداقلا ئۇ جەمئىيەتكە سىڭىپ كىرىشتىكى بىر كاتالىزاتور . باشقا دۆلەتلەرگە مەدەنىيىتىنى چىقىرىشنى چەكلەيدىغان دۆلەتلەر ئۆزىنى خەلقئارالىق تەسىر تالىشىش رىقابىتىدە پاسسىپ ئورۇنغا چۈشۈرۈپ قويىدۇ . دۆلەت سىرتىدىكى مەدەنىيەت پائالىيەتلىرىنى كۈچەيتىش ، دۆلەتنىڭ ئەمەلىي كۈچىنى

كۆچەيتىدۇ»⑧ .

مەلۇمكى ، ئادەملەرنىڭ دۇنيانى بىلىشى ئۇلارنىڭ كۆرۈش ،ئاڭلاش ئارقىلىق ئېرىشكەن ئۇچۇرلىرىنى مېڭىسىدە پىششىقلاپ ئىشلىشىدىن ھاسىل بولىدۇ . سەزگۈ ئەزالار بىلىشنىڭ مەنبەسى . بىر ئادەمنىڭ بىلىش دائىرىسى شۇ ئادەمنىڭ سەزگۈ ئەزالىرىنىڭ ئىقتىدارى يەتكەن دائىرىگىچە بولىدۇ . بۈگۈنكى كۈندىكى مېدىيىلەر بولسا ئادەملەرگە قوشۇلغان يەنە بىر سەزگۈ ئەزادۇر . ئىنسانلار بۇ سەزگۈ ئەزالار ئارقىلىق ئۇچۇر قوبۇل قىلىشنى ئىلگىرىكىدىن ھەسسىلەپ كۆپەيتتى ، ۋاقىت مۇساپىسىنى قىسقارتتى . ئۆيدە ئولتۇرۇپلا دۇنيانى كۆزىتەلەيدىغان بولدى . ئىلگىرى دۇنيانى بىۋاستە كۆزىتىپ بىلگەن بولسا ، ئەمدى ۋاستىلىك بىلىدىغان بولدى . ئۇلار كۆزەتكەن دۇنيا رېژىسسور ،مۇھەررىرلەرنىڭ پەردىزىدىن ئۆتكەن - رەڭ بېرىلگەن دۇنيا ئىدى . مۇقەررەركى ، سەزگۈلەر بايا بىز ئېيتقاندەك ، بىلىشنى يارىتىدۇ . بىلىش بولسا ھەرىكەتكە قوماندانلىق قىلىدۇ . كۆپىنچە ھاللاردىكى ھەرىكەتتىكى خاتالىق بىلىشتىكى چولتىلىقتىن كېلىدۇ . شۇڭلاشقا كىشىلەرنىڭ ھەرىكىتىنى كونترول قىلىش ئۈچۈن بىلىشنى ، بىلىشنى كونترول قىلىش ئۈچۈن بىلىشنىڭ مەنبەئى بولغان سەزگۈ ۋە سەزگۈلەر قوبۇل قىلىدىغان ئۇچۇرلارنى كونترول قىلىش كېرەك .

بۈگۈنكى دۇنيادا كىشىلەر ئۇچۇر جەڭ مەيدانىدا ياشاۋاتىدۇ . ھەممە ئۆيدە رادىئو ، تېلېۋىزور بار ، ئىنتېرنېت شىددەت بىلەن ئومۇملاشماقتا . گېزىت-ژۇرناللارغا ھەممىلا يەردە مۇشتەرى بولغىلى بولىدۇ . ئىنسانلارنىڭ مېڭىسى مېدىيىلەرنىڭ توختاۋسىز «بومباردىمان»قىلىشىغا ئۇچراۋاتىدۇ .

بۇنداق كۈچلۈك ھۇجۇمغا ئۇچراپ تۇرۇپمۇ ئۇنىڭ تەسىرىدىن خالىي بولۇش ،دۇنيا ھەققىدە جايىدا - ساغلام پىكىر يۈرگۈزۈش ھەقىقەتەن بەك تەس . بىز ئادەمنىڭ ئۆسۈپ-يېتىلىشىدە مۇھىتنىڭ رولىنىڭ ئىنتايىن زورلىقىنى بىلىمىز . ئەمما ئەنە شۇ مۇھىت تەربىيىسىدىن ئىبارەت تەبىئىي جەريانىمۇ سۈنئىي ،پىلانلىق جەريانغا ئايلاندۇرغىلى بولىدىغانلىقىنى ، ئەمما شۇ مۇھىت ئىچىدە نەپەسلىنىۋاتقان ئادەملەرنىڭ بۇنى ھېس قىلالمايدىغانلىقىنى بىلمەيمىز .ئاتا-ئانا ئائىلە تەربىيىسى ،ئائىلىدە ياراتقان مۇھىت ئارقىلىق بالىنى پىلاندىكىدەك تەربىيىلىسە ، دۆلەت مېدىيىلەر ، مائارىپ ئارقىلىق شەكىللەندۈرگەن ئىجتىمائىي مۇھىت ئارقىلىق دۆلەت تەلەپ قىلغان ئىجتىمائىي ئاڭغا ئىگە خەلق يارىتالايدۇ . دېمەك ، بۇ خىل مۇھىتتا ئىجتىمائىي ئاڭ ئىزچىل كونتروللۇق ئىچىدە بولىدۇ .

بۇ نۇقتىنى غەرب جاھانگىرلىرى بىزدىن ئوبدانراق چۈشەنگەچكە ، ئۆز تاجاۋۇزىنىڭ ئۇچۇر مەدەنىيىتىنى قورال قىلغان ئىككىنچى باسقۇچىنى ئاللىقاچان باشلىۋەتتى .ئىلگىرى مەلۇم دۆلەتنى زېمىنىنى بېسىۋېلىش بىلەن مۇستەملىكە قىلغان بولسا ، ئەمدى ئۇ خەلقنىڭ مېڭىسىنى ئىگىلىۋېلىش بىلەن شۇ خەلق ئارىسىدىكى ئۆزلىرى ئېمىتىپ چوڭ قىلغان سەرخىللار بىلەن مۇستەملىكە قىلىدىغان بولدى .

كىشىلەر ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشى ئاخىرلىشىپ ،جۇڭگو باشچىلىقىدىكى ئۈچىنچى دۇنيادىكى نۇرغۇن ئەللەر ئۆز مۇستەقىللىقىنى قولغا كەلتۈرگەندىن كېيىن ئاخىرلاشقان دەپ قارايدۇ . ئەمما بۈگۈنكى جاھانگىرلىك ئۆزىنىڭ ۋاستىسى ۋە ئۇسۇلىنى ئۆزگەرتتى .ئىلگىرى دۈشمەن ئاشكارا بولغان بولسا ،ھازىر ھەممە كىشىلەرگە قۇتقۇزغۇچىدەك كۆرۈنىدىغان بولدى .جاھانگىرلىك ئاخىرلاشتى دەپ قاراشنىڭ ئۆزىمۇ مەدەنىيەت جاھانگىرلىكىنىڭ مەھسۇلىدىن ئىبارەت .

مەدەنىيەت جاھانگىرلىكىنىڭ ئاساسلىق ۋاستىلىرى تۆۋەندىكىلەردىن ئىبارەت :

1 .مېدىيىلەر .بۇ ، دۆلەتنىڭ ئاخبارات ۋاستىلىرى بولغان گېزىت-ژۇرنال ،رادىئو-تېلېۋىزىيە ، ئىنتېرنېت قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ . بۇلار توختىماي ئۇچۇر تارقىتىش ئارقىلىق ئاۋامنىڭ زېھنىنى كاشىلا قىلالايدۇ .رەقىب خەلقنىڭ زېھنىنى كاشىلا قىلىپ ، ئۇلارغا رېئاللىقنى نىقابلاپ كۆرسىتىش مېدىيىلەرنىڭ مۇھىم ۋەزىپىسى .

2 .نەشرىيات ئورۇنلىرى .بۇ ، كىتاب ۋە ئۈن-سىن بۇيۇملىرىنى كۆرسىتىدۇ . كىتاب ئارقىلىق قىممەت قاراش تارقىتىلسا ،ئۈن-سىن بۇيۇملىرىدىكى ئويۇن-تاماشا خاراكتېرىدىكى ناخشا ،كىنولار بىلەن مەھكۇم مەدەنىيەت خەلقىنىڭ ياشلىرى چىرىتىلىدۇ . ئەسلىدە ئۆز خەلقىگە نىجاتلىق ئىزدەيدىغان ،ئۇلۇغۋار غايىلەردە ياشاشقا تېگىشلىك ، خەلقنىڭ ئۈمىدى بولغان ياشلار ئۆزلىرىنىڭ قىممەتلىك ۋاقتىنى شۇلارنىڭ كىنو ،ناخشا-ئۇسسۇللىرى ئالدىدا ئۆتكۈزىدۇ . شۇنىڭ بىلەن مەھكۇم مەدەنىيەتتىن ھاكىم مەدەنىيەتكە قارشى شەكىللىنىپ قېلىش ئېھتىمالى بولغان تەھدىت بۆشۈكىدىلا يوقايدۇ .

3 . **دۆلەت ھالقىغان چوڭ شىركەتلەر .** بۇلار ئۆز مەدەنىيىتىنىڭ تامغىسى بېسىلغان مەھسۇلاتلارنى مەھكۇم مەدەنىيەت خەلقىنىڭ كۈندىلىك تۇرمۇشىغا سىڭدۈرىدۇ . شۇنداقلا مەھكۇم مەدەنىيەت خەلقىگە غەربنىڭ كۈچى ،ۋەھىمىسىنى ھېس قىلدۇرىدۇ ۋە ئۇلار ئارىسىدا ھاكىم مەدەنىيەتكە بولغان قايىللىق تۇيغۇسى پەيدا بولىدۇ .

4 .مائارىپ. بۇ ئارقىلىق مەھكۇم مەدەنىيەت خەلقى ئارىسىدا لوندون ،ۋاشىنگتونلارغا سەجدە قىلىدىغان غەربچە مېڭىلەرنى يېتىلدۈرىدۇ . بۇلار جاھانگىرلارنىڭ شۇرايوندا يۈرگۈزمەكچى بولغان سىياسىتىنىڭ قوللىغۇچىلىرىغا ،شۇنداقلا غەرب سىياسىتىنىڭ ھەققانىيلىقىنىڭ ئاكتىپ ئاقلىغۇچىلىرىغا ،ئاۋام ئارىسىدا غەرب مەدەنىيىتىنىڭ تەشۋىقاتچىلىرىغا ئايلىنىدۇ . نەتىجىدە ھاكىم مەدەنىيەتنىڭ مەھكۇم مەدەنىيەت ئىچىدىكى مائاش ئالماي ھەقسىز خىزمەت قىلىپ بېرىدىغان «كادىر» لىرىغا ئايلىنىپ قالىدۇ . ئەمما بۇ «كادىر»لار قىلىۋاتقانلىرىنى خەلقنى ئاقارتقانلىق ، ئويغاتقانلىق دەپ چۈشىنىدۇ . بىلىش كېرەككى ، خەلق ئۈچۈن

دۈشمەنچە ئۇسلۇبتا پىكىر قىلىشمۇ دۈشمەنگە خىزمەت قىلغانلىقتۇر.

5. زىيالىيلار. بۇلار مەھكۇم مەدەنىيەت ئىچىدىكى ھاكىم مەدەنىيەتكە ئەسىر بولغان، ئۆز خەلقىگە نىسبەتەن پىكىر ـ ئىدىيىدە ئىلغار، ئۆتكۈر ھېسابلىنىدىغان سەرخىللارنى كۆرسىتىدۇ.

يۇقىرىقىلارنىڭ ئىچىدە زىيالىيلار ھەممىدىن مۇھىم. چۈنكى زىيالىيلار خەلق ئىچىدىكى، خەلق ئىشىنىدىغان، ھۆرمەتلەيدىغان، ئىدىيىسىنى قوبۇل قىلىدىغان كىشىلەردۇر. ئاۋال «زىيالىي» دېگەن ئۇقۇمغا ئۆزۈمنىڭ قارىشىنى سۆزلەپ ئۆتەي. مەن «زىيالىيلار» ھەققىدە كۆرگەن نۇرغۇن كىتابلاردىن شۇنى ھېس قىلدىمكى، زىيالىي دېگەن خەلق ئىچىدىكى جەمئىيەتنى ئۆزگەرتىش ۋە ئۇنىڭغا تەسىر كۆرسىتىش ئىقتىدارىغا ئىگە كىشىلەرنى كۆرسىتىدۇ. ئۇ پەن-تېخنىكا ئىجادىيەتلىرى بىلەن تەسىر كۆرسىتىشنىمۇ، ئىدىيە-پىكىر ئوتتۇرىغا قويۇش ئارقىلىق تەسىر كۆرسىتىشنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

شۇڭا، ئوقۇرمەنلەرنىڭ مەن «زىيالىي» دېگەن ئاتالغۇنى ئىشلەتكەندە، ئەنە شۇنداق كىشىلەرنى نەزەردە تۇتىدىغانلىقىمنى چۈشىنىشىنى ئۈمىد قىلىمەن.

بىر جەمئىيەتكە تەسىر كۆرسىتىشنىڭ ئەڭ ئۈنۈملۈك چارىسى، شۇ جەمئىيەتنىڭ سەرخىللىرىغا تەسىر كۆرسىتىشتۇر. جاھانگىرلار دەل سەرخىللارنىڭ مېڭىسىنى ئوۋلاش ئارقىلىق ئۇلارنى ئۆزلىرىنىڭ نىشانىغا يېتەكلەيدۇ. نەتىجىدە، پىكىر-چۈشەنچىدە شۇ زىيالىيلارغا ئەگىشىدىغان خەلق تەبىئىيلا ئۆز زىيالىيلىرىنىڭ ئارقىسىدىن جاھانگىرلار سىزغان يولدا ماڭىدۇ. چۈنكى ئاۋامنىڭ دۇنيانى بىلىشى ئۆز ئارىسىدىكى سەرخىللارنىڭ تەسىرى ئاساسىدا شەكىللىنىدۇ. بۇ خەلقپەرۋەر، ئاقكۆڭۈل زىيالىيلار بىلىپ-بىلمەي خەلقى ئۈچۈن رەقىبى سىزىپ بەرگەن يولدا خىزمەت قىلىپ، نەتىجىدە ئۆزىمۇ سەزمىگەن ھالدا ئۆز رەقىبى ئۈچۈن كەتمەن چاپىدۇ.

شۇڭلاشقا زىيالىيلار غەرب مەدەنىيەت جاھانگىرلىكىنىڭ ئەڭ ئۈنۈملۈك ۋاستىسىدۇر. چۈنكى بۇ خەلقنى ھېسسىيات جەھەتتە ئەمەس، ئىدىيە جەھەتتە ئۆزگەرتىدۇ. ئالكساندىروۋىچ لېسكىن ۋە ئالكساندىروۋىچ شېرىپىنلار مۇنداق دەيدۇ: «بۇ بىر مەيدان ئۇچۇر ئۇرۇشىنىڭ ھەقىقىتى ئەمدى ئېچىلدى. بۇ ئۇرۇشتا ئاۋام ئىدىيىسىگە تاشقى جەھەتتىنمۇ، ئىچكى جەھەتتىنمۇ تەسىر كۆرسىتىلدى. دەل ئىچكى جەھەتتىن كۆرسىتىلگەن تەسىر ھەل قىلغۇچ رول ئوينىدى... ئۇرۇشتىن كېيىن سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ خەلقئارا 5-كالونىسىدىكى غوللۇق كىشىلەر ئىدېئولوگىيە ساھەسىدە ئىشلەيدىغان كىشىلەر ئىدى. ئۇلار كىشىلەرنىڭ ئىجتىمائىي ئېڭىغا بىۋاستە تەسىر كۆرسىتەلەيتتى. 1948-يىلدىن كېيىن بۇ كىشىلەر ئاستا-ئاستا ھوقۇق بېشىغا چىقتى... دەل ئىدېئولوگىيە ساھەسىدىكى بۇ ئاساسلىق كۈچ ئاڭلىق، ئاڭسىز ھالدا دۆلىتىمىزگە قارىتىلغان بۇ ئۇرۇشقا قاتنىشىپ قالدى»⑨.

ئەمدى بۇيەردە مۇنداق بىر نەچچە مەسىلە تۇغۇلىدۇ: مەھكۇم مەدەنىيەت خەلقى ۋە زىيالىيلىرى نېمە ئۈچۈن ھاكىم مەدەنىيەتكە شۇنچە ھېرىسمەن بولىدۇ؟ ئۇلاردىمۇ ھۆكۈم قىلىش ئىقتىدارى تۇرسا، نېمىدەپ قارا-قويۇق ئەگىشىۋېرىدۇ؟

ھاكىم مەدەنىيەتكە يېپىشىدىغان ھەرقانداق بىر مەھكۇم مەدەنىيەت خەلقى شۇ يېپىشتىن بۇرۇن بىر ئۇزاق مۇددەتلىك سىياسىي مۇتەقەررزلىك، ئىقتىسادىي نامراتلىق، نادانلىق دەۋرىنى باشتىن كەچۈرگەن بولىدۇ. مانا مۇشۇ ئۇزاق تارىخىي جەرياندا ئۇلارنىڭ ئۆز مەدەنىيىتىنىڭ كۈچى، ئەۋزەللىكىگە بولغان ئىشەنچىسى تەۋرىنىشكە، ئۆزىنىڭ ئەسلىدىكى ئېتىقاد، ئەنئەنىلىرىدىن گۇمانلىنىشقا باشلايدۇ. ھاكىم مەدەنىيەتنىڭ كۈچى ۋە مۇۋەپپەقىيەتلىرى مەھكۇم مەدەنىيەتتە قايىللىق پەيدا قىلىشقا باشلايدۇ. بۇ خىل قايىللىقنىڭ كۈچىيىشىگە ئەگىشىپ ئەسلى مەۋجۇد قىممەت قاراش، ئىدېئولوگىيە سىستېمىسى ئاجىزلىشىشقا باشلايدۇ. نەتىجىدە ئۇلاردا يات ئىدىيىلەرگە قانداق مۇئامىلە قىلىشتا پۇت تىرەپ تۇرۇدىغان مەۋقە يوقايدۇ. ھاكىم مەدەنىيەتنىڭ نەزەرىيىلەشكەن، سىستېمىلاشقان ئىدېئولوگىيىسىگە تەمكىن مۇئامىلە قىلالايدىغان ئەقلىي تويۇنمىلىق بولمايدۇ. بۇنداق ئىدېئولوگىيىنىڭ ھۇجۇمىغا تاقابىل تۇرۇشتا ئەقىلدىن باشقا، مۇھىمى ئاشۇ ئىدېئولوگىيىگە روبىرو تۇرالايدىغان بىر ئىدېئولوگىيىگە ئىگە بولۇش كېرەك. ئەنە شۇنداق مۇكەممەل، سىستېمىلاشقان ئىدېئولوگىيىدىن ئايرىلىپ قېلىش، سەرخىللارنىڭ ئۆزىنىڭ ئەنئەنىۋى ھەقىقەتكە بولغان چۈشەنچىسىنىڭ بەلگىلىك نەزەرىيىۋى يۈكسەكلىك ھاسىل قىلالماسلىقى، ئۇلارنىڭ ئۇچرىغانلا ئىدىيە-قاراشلارغا تېپىلىپ يۈرۈشىنىڭ يەنە بىر مۇھىم سەۋەبى. چۈنكى بىر ئادەمدە مەلۇم بىر نەرسىنى خاتا دېيىش ئۈچۈن ئۆزىدە توغرا نەرسە بولۇشى كېرەك. ئۆزىدە توغرا نەرسە بولمايدىكەن، خاتانى توغرا دەپ قېلىش تەبىئىي ئەھۋالدۇر.

يۇقىرىدا بىز «ئۇچۇر-پىسخىكا ئۇرۇشىنىڭ نىشانى ئاۋامنىڭ ئىجتىمائىي ئېڭىنى مەلۇم بىر نىشانغا بۇراش» دېگەن بىر گەپنى قىلدۇق. ئەمدى بىز ئەنە شۇ ئاۋام ئېڭى، جامائەت پىسخىكىسىنىڭ بەزىبىر ئالامەت ـ خۇسۇسىيەتلىرىنى بايان قىلىپ ئۆتىمىز. بۇنىڭ بىزنىڭ غەرب مېدىيىلىرىنىڭ ھۇجۇمىنىڭ نېمە ئۈچۈن شۇنچە ئۈنۈملۈك بولىدىغانلىقىنى چۈشىنىشىمىزدە ياردىمى زور.

ئادەمنىڭ يەككە ھالەتتىكى پىسخىكا، ھەرىكىتى بىلەن بىر جامائەتنىڭ ئىچىدە تۇرغان ھالەتتىكى پىسخىكا، ھەرىكىتىدە زور پەرق بولىدۇ. گەرچە جامائەت ئۆزگىچە ئىندىۋىدۇئاللىققا ئىگە تۇرغۇن شەخسلەردىن تەركىب تاپسىمۇ، پىسخولوگىيە نۇقتىسىدىن ئېيتقاندا، ئۇلار جامائەتكە قوشۇلۇشتىن بۇرۇن ئايرىم خاسلىققا ئىگە مۇستەقىل بىرلىك ھېسابلانسا، جامائەت گەۋدىسىگە قوشۇلغاندىن كېيىن

ئۇلار ئۆزىنىڭ ھېسسىيات، خاراكتېر، ھەرىكەت مۇستەقىللىقىدىن قىسمەن ئايرىلىدۇ. شەخسنىڭ پسىخىكا، ھەرىكىتى ئۆزىنىڭ كونتروللۇقىدىن چىقىپ، جامائەت ئارىسىدا ھاسىل بولغان ئومۇمىي كەيپىياتنىڭ قولىغا چۈشىدۇ. ئۇ ۋاقىتتا شەخس ئۆزىنى ئۆزى كونترول قىلىدىغان بىرلىك بولماي قالىدۇ.

مەسىلەن: ئادەمنىڭ پۈتبول مۇسابىقىسىنى يالغۇز كۆرگەن ھالەتتىكى روھىي ھالىتى بىلەن بىر توپ مەستانىلىرى ئارىسىدا كۆرگەن چاغدىكى روھىي ھالىتى ئارىسىدا ئاسمان-زېمىن پەرق بار. نامايىش قىلىۋاتقان كىشىلەرمۇ شۇنداق. ئۆزى يالغۇز چاغدا باشقىلارغا ئالىيىپ قاراشقىمۇ پېتىنالمايدىغان كىشىلەر، نامايىشتا ئەسەبىيلىشىپ، ئۇچرىغاننى دەسسەپ-چەيلىگىدەك جاسارەتكە ئىگە بوپقالىدۇ، ئەمما توپۇرلىشىپ قاچقاندا بولسا ئادەتتە باتۇر - قارام كىشىلەرمۇ ئالاقزادىلىكتىن ئۆزىنى يوقىتىپ قويىدۇ. ئاۋام ئارىسىدىكى كەيپىيات ئىنتايىن كۈچلۈك يۇقۇشچانلىققا ئىگە بولىدۇ. «ئەڭ ئىنچىكە كۆزىتىشلەردىن، ئۇزاق مۇددەت جامائەت ئارىسىدا يۈرگەن ئادەمنىڭ ئۇخلاتقۇچىنىڭ ئەللەيلىشىدە مۈگدەك كىرىپ قالغان ئادەمدەك بىر خىل خىرامان ھالەتكە كىرىپ قالىدىغانلىقى ئىسپاتلاندى»[10].

يىغىنچاقلىغاندا، جامائەت پسىخىكىسى تۆۋەندىكىدەك تۆت خىل ئالاھىدىلىككە ئىگە:

تۇراقسىز - ئۆزگىرىشچان. جامائەت ئادەتتە تاشقى غىدىقلاشنىڭ تەسىرىگە ئىنتايىن ئوڭاي ئۇچرايدۇ. ئۇلاردا مۇقىم، ئۇزاق مۇددەتلىك نىشان-پىلان بولمايدۇ. ئۇلارنىڭ مەلۇم مەسىلە ھەققىدە چىقارغان ھۆكۈم-قارارى، قوللانغان تەدبىرى ۋاقىتلىق - ئۆتكۈنچى بولىدۇ. ئۇلار ھەمىشە بوراندا قالغان يوپۇرماقتەك لەيلەپ يۈرىدۇ. شۇڭلاشقا تۈنۈگۈن قوشۇلغان ئىشتىن بۈگۈن يېنىۋالىدۇ. بۈگۈن تىكلىگەن رەھبىرىگە ئەتىسى قارشى تۇرىدۇ. تۈنۈگۈن دۈشمەن دېگەنلەرنى بۈگۈن قۇچاقلايدۇ. بىز ھەمىشە گېزىتلەردىن ئامېرىكا پۇقرالىرىنىڭ رەئىس جۇمھۇرنى قوللاش نىسبىتىنىڭ توختىماي ئۆرلەپ، چۈشۈپ تۇرىدىغانلىقىنى كۆرىمىز. مانا بۇ يۇقىرىقى بايانىمىزنىڭ دەلىلىدۇر.

2. مەلۇم خەۋەر، گەپ-سۆزگە ئوڭاي ئىشىنىدۇ. جامائەتنىڭ مەلۇم بىر قاراشنى قوبۇل قىلىشى، خەۋەرلەرنىڭ چىن ياكى ساختىلىقىغا ھۆكۈم قىلىشى پىكىر يۈرگۈزۈش، ئەستايىدىل دەڭسەپ كۆرۈش بىلەن ئەمەس، قىزىق كەيپىياتنىڭ تۈرتكىسى بىلەن بولىدۇ. بۇ خىل كەيپىياتنىڭ يۇقۇملاندۇرۇش كۈچى زور بولىدۇ. شۇڭلاشقا ئاۋام ئارىسىدا سۆز-چۆچەك، پىتنە-پاسات، خۇراپىي قاراشلار ئوڭاي بازار تاپىدۇ.

3. ئاۋام ئۆز ھېسسىيات-كەيپىياتىنى ئىپادىلەشتە، مەلۇم بىر مەسىلىدە پىكىر يۈرگۈزۈشتە مۇبالىغىلەشتۈرۈۋېتىشكە يېقىن تۇرىدۇ. «ئۇ ئانچە ياخشى ئەمەسكەن» دېگەن خەۋەر جامائەت ئارىسىدا «ئىنتايىن قەبىھكەن، رەزىلكەن» دەپ چۈشىنىلىدۇ. «ياخشى ئادەم» دېيىلگەن ئادەملەر بولسا، پەقەت گۇناھ قىلمايدىغان پەرىشتىلەردەك غۇبارسىز چۈشىنىلىدۇ. «ئىقتىدارلىق» دېيىلگەن ئادەملەر «ھەممىگە قادىر» دەپ چۈشىنىلىدۇ... مەسىلىگە پىكىر يۈرگۈزۈشتە لوگىكىلىق خۇلاسىگە ئەمەس، تۇيغۇ-سېزىمىنىڭ كۈچىگە تايىنىشقا مايىل كېلىدۇ. مەلۇم شەيئىنى ياخشى كۆرۈشتىمۇ، نەپرەتلىنىشتىمۇ ھەمىشە چېكىدىن ئاشۇرۇۋېتىدۇ.

4. مەلۇم مەسىلىدە ئوتتۇراھاللىق، تەڭپۇڭلۇقنى ساقلىيالمايدۇ. يا چىش تىرنىقى بىلەن قارشى تۇرىدۇ، يا پۈتۈن كۈچى بىلەن ھىمايە قىلىدۇ. ھەمىشە ئىككى قۇتۇپ ئارىسىدا ئىغىپ يۈرىدۇ. دېمەككى، يۇقىرىقىلاردىن بىلمەك قىيىن ئەمەسكى، ئاۋامنىڭ سۇبيېكتىپ قۇرۇلمىسىدا ھېسسىيات ئەقىلدىن ئۈستۈن تۇرىدۇ. ئۇلارنىڭ ھەرىكىتىگە يېتەكچىلىك قىلىدىغىنى ھەۋەس، قىزىقىش، تۇيغۇ دېگەندەك غەيرىي ئەقلىي ئامىللاردۇر. ئەقىل، لوگىكا ھەمىشە ھېسسىيات دولقۇنىدا كۆمۈلۈپ قالىدۇ. مەدەنىيەت جاھانگىرلىكى دەل مۇشۇ نۇقتىدىن ئۈنۈملۈك پايدىلىنىدۇ. شۇڭلاشقا، ئاۋامنىڭ مەلۇم شەيئىلەرگە بولغان كۈچلۈك مۇھەببەت-نەپرىتىدىن، ئۇلار ئەگىشىپ يۈرگەن ئېقىم-مودىلاردىن پەقەت ئۇلارنىڭ روھىي ھالىتىنى چۈشىنىشكە بولىدۇ-يۇ، ھەرگىزمۇ ئاۋامنىڭ چۈشەنچىسىنى ئۆلچەم - يېتەكچى ئىدىيە قىلىشقا بولمايدۇ. كۆپىنچە ھاللاردا ئاۋۋال تاللىغان يول ئاۋامغا زىيانلىق چىقىپ قالىدۇ. تېخى بەزىدە ئۆزىگە پايدىلىق نەرسىگە كۈچەپ قارشى تۇرىدۇ. چوقۇم نادان خەلق ئۇلۇغلىغان كىشىنىڭ ئىقتىداردىن، تاللىغان ئىدىيىسىنىڭ توغرىلىقىدىن گۇمانلىنىپ بېقىشقا تېگىشلىك. «ئەڭ گۇمانلىنىشقا تېگىشلىك ئىش دەل ئەڭ كۆپ ئادەم كۆزەتكەن ئىشتۇر»[11].

دېمەك، ئاۋام يۇقىرىقىدەك سۇيۇق - ھېسسىياتچان خاراكتېرگە ئىگە بولغاچقا، جاھانگىرلارنىڭ مەدەنىيەت ھۇجۇملىرىغا ھەمىشە بىلىپ-بىلمەي ئۆزى خالاپ ماسلىشىپ كېتىدۇ. شۇڭا مەدەنىيەت جاھانگىرلىرى ئۆز دۆلىتىدە تۇرۇپ يەنە بىر دۆلەتتىكى سايلامنى شۇ دۆلەتتىكى پۇقرالار ئارقىلىق كونترول قىلالايدۇ. نامايىش تەشكىللەپ سىياسىي ئۆزگىرىشلەرگە يېتەكچىلىك قىلالايدۇ. ئۇلار ھەرقايسى پەنلەردە بايقالغان ئىلمىي نەتىجىلەرنى ئۆزلىرىنىڭ سىياسىي ئىستراتېگىيىسىگە تەتبىقلاشقا ئىنتايىن ماھىر. بىز ئۇلارنىڭ پىلان - تەدبىرلىرىدىن جەمئىيەتشۇناسلىق، پسىخولوگىيە، ئىقتىسادشۇناسلىق قاتارلىق پەنلەرنىڭ ئەمەلىي تەتبىقلىرىنى كۆرەلەيمىز. «ئامېرىكا بۇ ئۇچۇر ئۆرۈشىدا كەڭ كۆلەملىك ئىلمىي خىزمەتلەرگە تايىنىپ ئىجتىمائىي ئاڭغا تەسىر كۆرسىتىدىغان ئۇسۇل ۋە ئىجتىمائىي ئاڭنىڭ خۇسۇسىيەتلىرىنى تەتقىق قىلغان بولسا، سوۋېت ئىتتىپاقى ھەتتا نېمە ئىشلارنىڭ يۈز بەرگىنىنىمۇ ئۇقالماي قالدى»[12].

تۈگەنچە

بۈگۈنكى كۈندە بىز دۇنيانى جاھانگىرلار بىزگە بەرگەن كۆزەينەكتە، ئۇلارنىڭ مۇتەخەسسىسلىرىنىڭ نەزەرىيىۋى يېتەكچىلىكىدە كۆزىتىۋاتىمىز. تاياق يېگۈچىنىڭ دەرد-شىكايىتىنى ئۇرغۇچىدىن

ئاڭلاۋاتىمىز .

ئۆتكەندە ئاچام ئاغرىپ قېلىپ ئۈرۈمچىدىكى بىر دوختۇرخانىدا داۋالاندى . ئوپېراتسىيە قىلىنىدىغان بولۇپ ،ئوپېراتسىيىنىڭ ئالدىدا ناركوز قىلىدىغان دوختۇرلار قان تەكشۈرۈپ كۆرۈپ قاننىڭ بەك ئازلىقىنى ، بۇنداق ئەھۋالدا ئوپېراتسىيە قىلىنسا بىخەتەرلىكىگە يەتمىش پىرسەنتمۇ كاپالەتلىك قىلغىلى بولمايدىغانلىقىنى ،ئەڭ ياخشىسى قان سالدۇرۇپ ئاندىن قىلىشنىڭ زۆرۈرلۈكىنى ،ئەمما بىز قىلايلى دەپ چىڭ تۇرساق ، مەيلى دەپ قىلىۋېرىدىغانلىقىنى ئېيتتى .ئەلۋەتتە ، بۇنداق يەتمىش پىرسەنتمۇ كاپالەتلىك قىلغىلى بولمايدىغان ئەھۋالدا بىز دوختۇرنىڭ ئاگاھلاندۇرۇشى بىلەن قان سالدۇرۇپ ئاندىن ئوپېراتسىيە قىلىشقا ماقۇل كەلدۇق .ئەتىسى مەسئۇل دوختۇرغا تۈنۈگۈنكى ئەھۋالنى دەپ ،قان سېلىشنى ئۆتۈندۇق . بىردەمدىن كېيىن ئۇ كېلىپ بىزگە : تۈنۈگۈن ئوپېراتسىيە قىلىشقا ئۆزۈڭلار قوشۇلماپسىلەرغۇ ؟ ئوپېراتسىيەخانىدىكى دوختۇرلار ئائىلىسىدىكىلەر قوشۇلمىغاچقا قىلمىدۇق دەيدۇ ، دېدى . توۋا ،بۇ مۇمكىنمۇ ؟ بىز دەل شۇ ئوپېراتسىيىنى دەپ بىر ئاي ساقلىغان تۇرساق ؟

توغرا ،بىزنىڭ قوشۇلمىغانلىقىمىز راست ، ئوپېراتسىيە قىلمايلى دېگەن ئاخىرقى قارارنى بىز چىقاردۇق .ئەمما چىقارغان بۇ قارار ئامالسىزلىقتىن چىققان قارار ، ھەرگىزمۇ بىزنىڭ ھەقىقىي خاھىشىمىزغا ۋەكىللىك قىلالمايدۇ .بىز بۇ قارارنى پۈتۈنلەي دوختۇرنىڭ بىزگە يەتكۈزگەن ئۇچۇرلىرىغا ئاساسەن چىقاردۇق . بىر ئادەم ناتونۇش ساھەدە پىكىر يۈرگۈزسە چىقىرىدىغان قارارى شۇ ساھەدىكى كەسىپ ئەھلىنىڭ كۆرسەتمىلىرىنى ئالدىنقى شەرت قىلىدۇ . ئۇ پەقەت ئاخىرقى قاراردا ياق ياكى ماقۇل دېگىنى ئۈچۈنلا بۇ ئۇنىڭ ھەقىقىي خاھىشىغا ۋەكىللىك قىلالمايدۇ . خۇددى شۇنىڭغا ئوخشاش ، بىر دۆلەت كونتروللۇقىدىكى مېدىيىلەر خەلقنىڭ دۇنيانى كۆزىتىشى ، ۋەقەلەرگە قانداق باھا بېرىشىنى ، شۇ ۋەقەلەرنىڭ بايانىدىن ئىبارەت ئالدىنقى شەرت بىلەن تەمىن ئېتىدۇ . خەلق پىكىر قىلىشتا دەل مېدىيىلەر تەمىنلىگەن ئۇچۇرلارغا تايىنىدىغان بولغاچقا ، ئۇلارنىڭ خاھىشى تەبىئىي ھالدا مېدىيىلەر يېتەكلىگەن نىشانغا كېتىپ قالىدۇ . نەتىجىدە ئۇلار باھانى مۇستەقىل پىكىر يۈرگۈزۈپ چىقارغاندەك قىلسىمۇ ، ئەمما بۇ باھا ـ قارارنىڭ شەكىللىنىشىگە «دوختۇرلار »تەمىنلىگەن ئۇچۇر ھەقىقىي تەسىر كۆرسىتىدۇ . بىنا سېلىشتىمۇ يۈز ئىشچىنىڭ لايىھىسىنى بىر ئىنژېنېرنىڭ لايىھىسىگە تەڭ قىلغىلى بولمايدۇ . بۈگۈنكى كۈندە خەلقنىڭ خاھىشى ،رايى ،تاللىشى دېگەنلەرنى مېدىيىلەر زاۋۇتى ئارقىلىق ئىشلەپچىقارغىلى بولىدۇ . ئامېرىكا خەلقىنىڭ ئىراققا ھۇجۇم قىلىشنى دەسلەپتە 70نەچچە پىرسەنت قوللىشى دەل ئامېرىكا مېدىيىلىرى ئەمگىكىنىڭ نەتىجىسى . ئاۋۋال ساددامنىڭ ئوبرازىنى بىر ئالۋاستىغا ئايلاندۇرغاندىن كېيىن ،ئاندىن بۇ ئالۋاستىنى قانداق قىلىمىز ؟ دەپ سورايدۇ . ئەلۋەتتە ، ئالۋاستىنى يوقىتىش كېرەكتە . مانا بۇ خەلقنىڭ خاھىشى ـ رايى .

بىز توغرا پىكىر يۈرگۈزۈش ، مەسىلىنىڭ ، رېئاللىقنىڭ ماھىيىتىنى كۆرۈش ئىنتايىن قىيىن بولغان بىر دۇنيادا ياشاۋاتىمىز .ئاۋۋال رېئاللىق ھەققىدە توغرا تونۇش ھاسىل قىلىش ،ئۆزگەرتىمەن دەپ بىھۇدە ھەرىكەت قىلغاندىن مىڭ ئەۋزەلدۇر . توغرا تونۇشلا ھەرىكەتكە توغرا يېتەكچىلىك قىلالايدۇ . ماۋزېدۇڭنىڭ جۇڭگونىڭ ئەمەلىيىتى ، دۈشمىنى توغرىسىدىكى توغرا تونۇشى ئۇنىڭ غەلىبىلىك ئىنقىلاب يولى تېپىشىغا ئاساس بولغان ؛ دېڭ شياۋپىڭمۇ جۇڭگو ئەمەلىيىتىنى توغرا كۆزىتىش ئارقىلىق ،جۇڭگوغا نېمىنىڭ زۆرۈرلۈكى ، قايسى يولنىڭ لازىملىقىنى بىلىپ ، ئىسلاھات ،ئېچىۋېتىش ئىستراتېگىيىسىنى مەيدانغا كەلتۈرگەن .

بەزىلەر جاھانغا نەزەر تاشلاپ ،خورسىنىش بىلەن : ھەيي ، دۇنيادا نېمىشقا بەزى دۆلەتلەر يەنە بەزى دۆلەتلەرگە زوراۋانلىق قىلىدىغاندۇ ؟ ئۇلارمۇ ئادەم بولغاندىكىن ، سۆزلىشىپ زوراۋانلىقنى توختىتىشقا بولارمۇ ؟ دېگەندەك شائىرانە خىياللارغا غەرق بولۇشىدۇ .بۇ خۇددى يولۋاسقا نەسىھەت قىلىپ توشقاننى يەپ كەتمەسلىككە كۆندۈرسەك دېگەندەك بىر ئەخمىقانە خىيال ،خالاس .

بىز تارىختىن كۈچلۈكلەر ياۋاش ياشىغان پاكىتنى ئۇچرىتالمايمىز . كۆز ئالدىمىزدىمۇ ھەم يوق . شۇڭلاشقا ئاجىزلار زېھنىنى كۈچلۈكلەرنىڭ نېمە ئۈچۈن زوراۋانلىق قىلىدىغانلىقىنى تەتقىق قىلىشقا ئىسراپ قىلماي ، ئۆزىمۇ كۈچلۈك بولۇشنى ، بوزەك قىلىنماسلىقنى ئىزدىگىنى تۈزۈك . دۇنيا سىياسىي سەھنىسىدە مەنپەئەتكە كاپالەتلىك قىلىدىغىنى شېئىر ،پەلسەپە ،ساپ نىيەت ،مول مەدەنىي مىراسلار ،ئاسارئەتىقىلەر ،چىرايلىق تولغانغان ئۇسسۇللار ئەمەس ،بەلكى كۈچتۇر .

ستاتا مەنبەلىرى

① تۇرسۇن قادىر : «مەدەنىيەت ۋە(مەدەنىيەتلەر توقۇنۇشى) غا دەسلەپكى ئانالىز» ، «شىنجاڭ مەدەنىيىتى»ژۇرنىلى 2004-يىل 4-سان .

② سەيمىل خانتىڭتون : «مەدەنىيەتلەر توقۇنۇشى ۋە دۇنياۋى تەرتىپنىڭ قايتا ئورنىتىلىشى» ،شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى 2003-يىل نويابىر 1-نەشرى ،76-بەت .

③ يۇقىرىقى كىتاب99-بەت .

④ «مەدەنىيەتنىڭ ئىپادىسى» ،بېيجىڭ ئۇنىۋېرسىتېتى نەشرىياتى2001-يىل سېنتەبىر 1-نەشرى ،51-بەت .

⑤ سەيمىل خانتىڭتون : «مەدەنىيەتلەر توقۇنۇشى ۋە دۇنياۋى تەرتىپنىڭ قايتا ئورنىتىلىشى»42-بەت .

⑥ ئالكساندىروۋىچ لىسكن ، ئالكساندىروۋىچ شىرىپىن : «ئۈچىنچى دۇنيا ئۇرۇشى» ،ئىجتىمائىي پەن نەشرىياتى 2003-يىل سېنتەبىر 1-نەشرى «مۇقەددىمە»1-بەت ،1-باب 2-بەت .

⑦ «يەرشارى ۋاقىت گېزىتى»2004-يىل 11-ئىيۇن ساندىن .

⑧ فۇلمىن (ئامېرىكا) : «دۆلەتنى ئىدارە قىلىش تەدبىرلىرى ۋە دىپلوماتىيە سەنئىتى» ،چىڭخۇا ئۇنىۋېرسىتېتى نەشرىياتى2004-يىل ئىيۇن1-نەشرى .

⑨ «ئۈچىنچى دۇنيا ئۇرۇشى» «مۇقەددىمە» 2-بەت .

⑩ گۇستاۋلىبون (فرانسىيە) : «جامائەت پسىخىكىسى تەتقىقاتى» ،مەركىزىي تەرجىمە نەشرىياتى 2000-يىل يانۋار 1-نەشرى ،21-بەت .

⑪ يۇقىرىقى كىتاب 34-بەت .

⑫ «ئۈچىنچى دۇنيا ئۇرۇشى» «مۇقەددىمە»2-بەت .

ئاپتور : شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى فىلولوگىيە ئىنستىتۇتىنىڭ ئەدەبىيات بويىچە ماگىستىر ئاسپىرانتى(M1)

سىياسىيدىكى رېئاللىق ۋە رېئاللىقتىكى سىياسىي

ـ «مەدەنىيەتلەر توقۇنۇشى ۋە دۇنياۋى تەرتىپنىڭ قايتا ئورنىتىلىشى»① دىن تۇغۇلغان ئويلار

نۇرمۇھەممەت ئۆمەر ئۈچقۇن

بىز سىياسىينىڭ ئىچىدە ياشايمىز ،سىياسىيدىن ئايرىلىپ ياشىيالمايمىز .ھەرقانداق بىر ئىنسان بالىسى تۇغۇلغانىكەن مەلۇم بىر جەمئىيەتكە ،مەلۇم بىر ئىدىيىۋى نىشاننى ئۆزىگە قىبلە قىلىپ ئۇيۇشقان كىشىلەر توپى ۋە سىياسىي ، ئىجتىمائىي جەمئىيەت تۈزۈلمىسىنىڭ ئۇستىگە چۈشىدۇ . بۇ جەمئىيەتنىڭ ئىدىيىۋى نىشانى شەخسنىڭ ۋەياكى مەلۇم بىر توپنىڭ مەنپەئىتىگە ئۇيغۇن كەلسۇن ، كەلمىسۇن ،ھاكىم كۈچ تەرىپىدىن ئومۇمىيۈزلۈك ھەممەيلەنگە يۈرگۈزۈلۈشى ، تېڭىلىشى مۇقەررەر ئەھۋال .شۇڭا ئەدلى-ئادالەت ھۆكۈم سۈرگەن بىر جەمئىيەتتە ساغلام بولغان مەلۇم بىر ئىدىيە ۋەياكى قانۇن-تۈزۈمنىڭ كاپالەتى ئەقىللىق ـ دانا خان ،تەدبىركار ،ئادىل ۋەزىر ۋەساپالىق پۇقرالار قوشۇننى تەلەپ قىلىدۇ . بۇلارنىڭ قايسىبىرى كەم بولىدىكەن جەمئىيەتنىڭ سىياسىيسى ۋە ساغلام دۆلەت ئىدىيىسىنىڭ مەۋجۇدلۇقى ،ئۇنىڭ پۈت تىرەپ تۇرۇشى ، تەڭپۇڭلۇقىغا ئېغىر زەرەر يېتىدۇ . ئېنىقكى ، بىر جەمئىيەتنى جەمئىيەت قىلىپ تۇتۇپ تۇرۇدىغان بۇ ئۈچ پۇتنىڭ قايسىبىرى چىرىپ ،سېسىيدىكەن ،قالغان ئىككى پۇتنىڭ پولاتتەك مۇستەھكەملىكىمۇ ئۇنى تىرەپ تۇرالمايدۇ .ئەگەر مەلۇم بىر جەمئىيەتتە مەسىلە بار دەپ قارالسا ،بۇنى تەكشۈرۈشنىڭ ئېھتىماللىقى تۆۋەندىكىچە ئايان بولىدۇ : تۈزۈلگەن ، ئىجرا قىلىنىۋاتقان ،مۇقەددەس سۈپەتتە ئۇلۇغلىنىۋاتقان ئىدىيە ، نىشاندا مەسىلە بارمۇ-يوق ؟ ئۇلار توغرا بولغان دۇنيا قاراش ئاساسىغا تۇرغۇزۇلغانمۇ -يوق ؟كىشىلەرنى ھەقىقىي گۈزەل ، تىنچ ،بەختلىك تۇرمۇشقا ئېرىشتۈرەلەمدۇ ياكى بۇ ئىدىيە ئومۇمىي خەلقنىڭ چىن ئىرادىسىنى ئەمەس ، پەقەت ئازساندىكى خەلقنىڭ ۋەياكى ھاكىمىيەت بېشىدىكى مەلۇم بىر تۈركۈم گۇرۇھنىڭ مەنپەئىتىنى چىقىش قىلغانمۇ ؟

ئەگەردە سەن ياقلاۋاتقان ،ئۇلۇغ بىلىپ ،جان بېرىپ كۆرەش قىلىۋاتقان ئىدىيىدە ،تۈزۈمدە مەسىلە بولمىغان ،ئۇ توغرا ـ ھەق بولغانىكەن ، جەزمەنكى مەسىلە ئىجرا قىلىش جەريانىدا بولىدۇ .دېمەككى ، خاننىڭ ئادىل ، ئادىل ئەمەسلىكى ، دانا ،دانا ئەمەسلىكى ،پاك ياكى چىرىكلىكى ،خەلقپەرۋەر ياكى شۆھرەتپەرەس ،ئاچ كۆز ،ئۆكتەم ،زالىملىقىغا شۇبھە تۇغۇلىدۇ . ئەگەر ئۇنىڭدىمۇ ئومۇمىي جەھەتتىن مەسىلە بولمىغىنىدا زىددىيەتنىڭ تۇگۈنى تەدبىركار ، ئادىل ۋەزىرگە ۋە ئۇ ئىشقا قويغان قانۇن-تۈزۈمنىڭ ئىجراچىلىرىغا مەركەزلىشىدۇ .ھەرقانداق ئىدىيە ياكى قانۇن-تۈزۈم دېگەن بىرتالاي گەپ دۆۋىسى ، ئىجرا قىلىنمىسا ھېچنېمىگە ئەرزىمەس كېرەكسىز ئەخلەت .ئەگەر جايىدا ئىجرا قىلىنمىسا ئۇ دۆلەتنى مۇستەھكەملەش ،ئاۋامغا خىزمەت قىلىشنىڭ قورالى ئەمەس ، زومىگەرلىكنىڭ دەستىكىگە ، ئاۋامنى زورلاپ ـ قاقشىتىدىغان تۆمۈر مۇشتقا ياكى ئاخىرى دۆلەتنىڭ ئۆلىنى كولاپ يىقىتىدىغان قورقۇنچلۇق بىرنەرسىگە ئايلىنىدۇ . قانۇننى ئىجرا قىلغۇچىلار كاردىن چىقسا خانىمۇ ، ئەلىمۇ ئالداپ ،جەمئىيەتنى تۈزەپ بولغۇسىز ناھەقچىلىك ۋە قالايمىقانچىلىققا پاتۇرىدۇ . . . ئەگەر ئىجرا قىلغۇچىلاردىمۇ مەسىلە بولمىغىنىدا ، شۇبھىسىزكى ، چاتاقنىڭ چوڭى ئاۋام-پۇقرادا بولىدۇ . ئەمما تارىختا نەزەر سالىدىغان بولساق ،پۇقرانىڭ قانۇن-تۈزۈمگە ۋە ئۇنىڭ

«ئالەم چايچانلىرى»دىكى پارچىلار

① مەزكۇر كىتاب 2003-يىل نويابىردا شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى تەرىپىدىن نەشر قىلىندى .

ئىجراچىلىرىغا ئۆكتە قوپۇپ ،توزۇمدىن باش تارتىدىغان باشباشتاقلىقى ئۇنچە كۆزگە چېلىقمايدۇ. ئۇلار ئەزەلدىن نورمال تۇرمۇش كاپالىتىدىن مەھرۇم بوپقالمىسىلا ،سىياسەتنىڭ ، ئۆزلىرى ئەقىدە-ئېتىقادىنى باغلاپ ،پېشىنى تۇتۇپ كېلىۋاتقان ئىدىيىنىڭ ھەققانىيلىقىدىن گۇمان قىلمىسىلا بارىغا شۈكۈر قىلىپ ، نەگە ھەيدىسە شۇيەرگە ماڭىدىغان رايىش بەندىلەر بوپكەلگەن .لېكىن مەۋجۇد ئىدىيىنىڭ زوراۋان ،ساختىلىقلىقى ئۇلاردا غەزەپ قوزغاپ قويدىمۇ ،ئىشنىڭ چاتىقى شۇ . شۇ جەھەتتىن ئېلىپ ئېيتقاندا ،يۇقىرى ساپالىق پۇقرالار قوشۇنىنىڭ بولۇشى جەمئىيەتنىڭ ئەدلى-ئادالىتىنىڭ كۆزەتچىسى ۋە ئويغاق نازارەتچىسى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ .شۇڭا تارىختا مۇستەبىتلەر خەلقنى ئامالىنىڭ بارىچە نادان قالدۇرۇشقا تىرىشقان ۋە ياكى كىشىلەرنى ئالۋاڭ-ياساق ھېسابىدىكى ئايىغى چىقماس ئىشلارغا بەنت قىلىپ قويۇپ ، زېھنىنى چېچىۋەتكەن ؛ ھاكىمىيەت ،ھوقۇق ، ئۆز رېئاللىقى ۋە مەسىلىلەرنىڭ ماھىيەتلىك زىددىيىتى ھەققىدە ئويلىنىش پۇرستى بەرمىگەن .بۇ خىل قايمۇقتۇرۇپ خورىتىپ تۈگىتىش ھىيلىسىنى سىزىپ قالغان زامانىنىڭ ئاقىل-دانالىرىنى بىر ئاماللارنى قىلىپ ، مەلۇم بىر ۋاستىلەر بىلەن ئۈجۈقتۇرۇپ يوقاتقان . قالغانلىرى بولسا جاننىڭ كويىدا ئاغزىنى چىڭ يۇمغان ۋەياكى جاھاننىڭ رەپتارىغا بېقىپ ،بارىنى ئەۋزەل بىلىپ ياشىغان . بىز يىراق تارىخنى ئەمەس ، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلۇشتىن ئىلگىرىكى تارىخقا - يېقىنقى يۈز نەچچە يىللار مابەينىدە دىيارىمىزدا ئوينالغان سىياسىي نەيرەڭۋازلىقلارغا بىر قۇر قاراپ باقساقلا بۇنىڭ تېگىگە يېتەلەيمىز . ئېيتايلۇق ، تۆمۈر خەلپە ،خوجىنىياز ھاجىلارنىڭ بايراق ئىدىيىسىنىڭمۇ بولماسلىقى ،ھەتتا ئېتىقاد ۋە دۇنيا قاراش جەھەتتە مۇتلەق ئىككى قۇتۇپقا تەۋە بولغان ياڭ زېڭشىن ،شېڭ شىسەيدەك جاللاتلاردىن ئۇرتاقلىق ئىزدىشى ،ئابدۇقادىر داموللام ،مەمتىلى ئەپەندى ، ئابدۇخالىق ئۇيغۇري . . .لارنىڭ خەلقىمنى جاھالەتتىن قۇتقۇزىمەن دەپ يۈرۈپ ، ئۆز ئىچىدىن چىققان كىشىلەرنىڭ مۇناپىقلىقى ،نەيرەڭۋاز جاللاتلارنىڭ قىلتاق قۇرۇشى تۈپەيلىدىن ھالاكەتكە مۇپتىلا بولۇشى . . .قاتارلىقلار بىزگە پۇقرالارنىڭ يۇقىرى ساپاغا ،سىياسىي سەزگۈرلۈككە ،مەسىلە تەتقىق قىلىش ئىقتىدارىغا ئىگە بولۇشىنىڭ نەقەدەر زۆرۈرلۈكى ھەققىدە قىممەتلىك ساۋاق بېرىدۇ.

بېكىنمىچىلىك ، جاھالەت ،ئۇرۇش - يېغىلىق قاپلىغان كېيىنكى ئوتتۇرا ئەسىرلەردىن تارتىپ تاكى 1978-يىلىغا قەدەر دىيارىمىزدا تالاي قانلىق سىياسىي بوران-چاپقۇنلار بولدى . خاتا ئىدىيە ،ناتوغرا سىياسىي نىشاننىڭ قۇربانى بولغان مىليونلىغان كىشىلەرنىڭ تەقدىرى ھېلىھەم بىزگە بىر جەمئىيەتنىڭ ئىدىيىۋى -سىياسىي ئەندىزىسىنىڭ ساغلام-ساغلام ئەمەسلىكىگە دىققەت قىلىش كېرەكلىكى ھەم كىشىلەردە جەمئىيەتكە نىسبەتەن ئېنىق بىر ئۆلچەم بولۇشى كېرەكلىكىنى ئەسكەرتىدۇ .بۈگۈنكى دۇنيادا سىياسىي قاراش ،يېتەكچى ئىدىيە ۋە نىشانغا ئىگە بولمىغان ھېچقانداق بىر مىللەت ،دۆلەت ،دىن ، جەمئىيەت بولمىغانغا ئوخشاش ، ھەرقانداق بىر ئادەمدىمۇ مۇئەييەن جەمئىيەت قارىشى ۋە ئېڭى ، ئۆلچەم-تەلەپ بولۇشى مۇقەررەر . مۇنداق بولمايدىكەن ، بىز بۇ ئادەمنىڭ ياشاش ھەققىدىكى غايىلىرىدىن ،كەلگۈسى نىشان ،ئەقىدە-ئىمانىدىن گۇمانلىنىشقا تامامەن ھەقلىقمىز . . .

خانتىڭتون ئەپەندى ئۆزىنىڭ «مەدەنىيەتلەر توقۇنۇشى ۋە دۇنياۋى تەرتىپنىڭ قايتا ئورنىتىلىشى» ناملىق كىتابىدا بۇ ھەقتە ئىنتايىن تەپسىلىي توختالغان بولۇپ ، ئۇنىڭ پۈتكۈل مۇھاكىمىلىرىنىڭ مەركىزىدە «كىم بولۇش ، كىم بولماسلىق» يەنى «سالاھىيەت» ۋە سالاھىيەتنى ئايدىڭلاشتۇرۇشنىڭ مۇھىملىقى ياتىدۇ .

دۇنيادا سالاھىيەتنى ئايرىشنىڭ نۇرغۇن ئۇسۇللىرى بولۇپ ،ئايرىش ئۇسۇلى ۋە ئايرىشتا قوللانغان ئۆلچەم - تەلەپلەر ئوخشاپ كەتمەيدۇ. مىللەتچىلەر كىشىلەرنىڭ سالاھىيىتىنى قايسى مىللەتكە تەۋەلىكى بويىچە بېكىتىدۇ ۋە شۇ مىللەت كىشىلىرىنىڭ تارىختا تۇتقان ئورنى ،ياراتقان تۆھپىلىرى ،مەشھۇر كىشىلىرى ، قەھرىمانلىرى ، مۇتەپەككۇر - ئالىملىرى . . .بويىچە باھا بېرىدۇ. بۇ خىل بېكىتىش ئۇسۇلى «بۈگۈن»ۋە شۇ مىللەت كىشىلىرىنىڭ بۈگۈنكى ھالىتىنى ئۇنچىۋالا نەزەرگە ئېلىپ كەتمەيدۇ. ئىرقنى ئۆلچەم قىلغۇچىلار كىشىلەر تېرىسىنىڭ رەڭگىگە بەكرەك ئېتىبار بېرىدۇ-دە ، تاشقى قىياپەتنى ۋە ئۇ ئەكس ئەتتۇرگەن قىسمەن ئىچكى مەزمۇنلارنى تۇتقا قىلىۋېلىپ ، كىشىلەرنىڭ ھەقىقىي ئىقتىدارى ،روھىي قىممىتى ۋە خاسلىقىنى ئىككىنچى ئورۇنغا قويىدۇ. نېگىرلار ھېلىھەم بۇ خىل قىياپەت باھالىغۇچىلىرىنىڭ كۆزىنىڭ قىرىدا سىڭايان قارىشىدىن تەلتۆكۈس قۇتۇلۇپ كېتەلىگىنى ،ئاق تەنلىكلەرمۇ ھازىرغىچە ئۆزلىرىنى دۇنيانىڭ تىزگىنىنى تۇتۇۋاتقان ۋە تۇتۇشقا تېگىشلىك نەسىللىك توپ دەپ قاراشنى تاشلىغىنى يوق .ماركسىزمچىلار كىشىلەرنىڭ ئېرىشكەن ئىشلەپچىقىرىش قوراللىرى ،ئىشلەپچىقىرىش قوراللىرىنى قانچىلىك تەرەققىي قىلدۇرغانلىقى يەنى ماددىي ۋاستىلارنىڭ تەقسىملىنىشىنى ئۆلچەم قىلىپ كىشىلەرنى ئىشچىلار سىنىپى ، پومېشچىكلار ، ئەزگۈچىلەر ،پرولېتارلار . . .دېگەندەك سىنىپلارغا ئايرىپ مۇئامىلە قىلسا ، يەنە بىر تۈركۈم كىشىلەر مەدەنىيەت ئالاھىدىلىكىگە ئاساسەن ئايرىيدۇ . يەنە بەزىلەر كىشىلەرنىڭ دىنىي ئېتىقادىغا ئاساسەن ئايرىيدۇ .مەسىلەن خرىستىئان ،مۇسۇلمان ، بۇددىست ،ئاتېئىست . . .دېگەندەك .بۇ خىل ئايرىش ئۆلچىمى ئەجدادلىرىنىڭ ئېتىقادى ،باي-نامراتلىقى ، ئىرقى ، مىللىتى ،مەدەنىيەت تۈركۈم تەۋەلىكىنى ئەمەس ، شەخسنىڭ دىنغا ئېتىقاد قىلىش-قىلماسلىقى ، قانچىلىك ئەمەل قىلىپ ئۇنى ئۆز ئەمەلىيىتىگە قانچىلىك ئايلاندۇرغانلىقىنى مۇھىم ئۆلچەم قىلىدۇ. بۈگۈنكى رېئال قىممەت ۋە ئەتىگە بولغان مەسئۇلىيەت ئۇنىڭ مەركىزىدە ياتىدۇ.

خانتىڭتون دىنىي بەلگە قىلغان مەدەنىيەتنى سالاھىيەت بېكىتىشنىڭ مۇھىم نۇقتىسى قىلىدۇ ۋە «غەرب سانائەتلىشىشتىن بۇرۇنلا غەرب بولالىغان»① دەيدۇ. ئۇنىڭ بۇ ھۆكۈمى بىزنىڭ مەسىلە تەھلىل قىلىش ئۇسۇلىمىزغا قىممەتلىك بىر يىپ ئۇچى بېرىدۇ. بىز ئۇنى بويلاپ خەلقئارادىكى زور توقۇنۇش ،ئۇرۇش ۋە سىياسىي مەسىلىلەرنىڭ ماھىيىتىنى چۈشىنىپ يېتەلەيمىز . دېمەككى سەن

① «مەدەنىيەتلەر توقۇنۇشى ۋە دۇنياۋى تەرتىپنىڭ قايتا ئورنىتىلىشى» 99-بەت .

سەن بولغاندىلا مەۋجۇدلۇقىڭ ھەقىقىي يوسۇندا نامايان بولىدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن سەن ئۆزۈڭدىكى سىنى باشقىلارنىڭ تەقلىدى قىلىپ قويماي قىممەتكە ئېرىشتۈرۈدىغان بارلىق نەرسىلەرنى، ئۇلارنىڭ ئىقتىدارىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇشىڭ، خاسلىقىڭنى ساقلىشىڭ، مۇكەممەللەشتۈرۈشۈڭ كېرەك.

يەھۇدىيلار ئۆزلىرىدىكى قىممەتلىك «يەھۇدىي روھى» نى جارى قىلدۇرمىغان بولسا ئۆلگەن ئىبراي تىلىنى تىرىلدۈرەلمىگەن، ئۈچ مىليون نوپۇسى بىلەن ئۆزلىرىگە ئۆچمەنلىك، غەزەپ بىلەن تىكىلىپ تۇرغان نەچچە يۈز مىليون مۇسۇلماننىڭ قاق ئوتتۇرىسىدا ۋەتەن قۇرۇپ، يەنە مەغرۇرلۇق بىلەن جار سېلىپ يۈرەلمىگەن بولاتتى. مۇسۇلمانلار ئۆزلىرىنىڭ مۇقەددەس كىتابى ھېسابلىنىدىغان «قۇرئان كەرىم» دىن تارتىپ نامى لەنەتكە مىخلانغان بۇ يەھۇدىي تائىپىسىگە قىساس، چەكسىز غەزەپ بىلەن چىشىنى كىرىشتۈرۈپ ھومىيىپ قاراپ تۇرسىمۇ، شۇنداق بىر پاكىتنى: يەھۇدىيلارنىڭ ئۆز ۋۇجۇدىدىكى ئۈستۈن ئامىللارنى قېزىپ، باشقىلارنىڭ يېمى بوپكەتمەي راۋۇرۇس ياشىيالىغىنىنى ئېتىراپ قىلماي تۇرالمايدۇ. دېمەككى، يەھۇدىيلار ئوتتۇرا شەرقنىڭ زومىگەرى بولۇشتىن ئىلگىرىلا يەھۇدىيلار بولالىدى. مۇسۇلمانلارنىڭمۇ ئىرانلىقلار، مىسىرلىقلار، ئىراقلىقلار، پاكىستان، سەئۇدىي ئەرەبىستانلىقلار. . بولۇشتىن ئىلگىرىلا بىر مۇسۇلمان بولۇش كېرەكلىكى كىتابتا خېلى كەڭرى بايان قىلىنىدۇ. ئۆز ئېتىقادىدىن ياتلىشىپ غەربكە قاراپ ئۈمىلەپ كېتىۋاتقان تۈركىيىنىڭ نىمجان، ئارىسالدى ھالىتى خېلى كۈچلۈك تەنقىدلىنىدۇ. بىز خانتىڭتوننىڭ بۇ خىل «كىملىك» قارىشىنى تېخىمۇ يايدىغان بولساق ئۇ ئوتتۇرىغا قويمىغان، لېكىن كىتابىنىڭ مەنە قاتلىمىدىن ئاختۇرۇپ چىقىش مۇمكىن بولىدىغان نۇرغۇن قىممەتلىك ئۇچۇرلار ئايان بولىدۇ.

قايسىبىر مۇسۇلماندىن ئېتىقاد ھەققىدە سورىسىڭىز ئۇلارنىڭ قەتئىي كەسكىنلىك بىلەن ئۆز ئېتىقادىنىڭ مۇتلەق ھەقلىقى ھەققىدە توختىلىشى تەبىئىي ئەھۋال. ۋەھالەنكى، ئېتىقاد ئېغىزدا ئېيتىپ قويسىلا، ئىسمىنى ئاتاپ قويسىلا بولىدىغان نەرسە ئەمەس. «ئەلھەمدۇلىللا مۇسۇلمانمەن» دەپ قويۇپ قىلغۇلۇقنى خالىغانچە قىلىۋەرسە بولىدىغان ئىشمۇ ئەمەس. مۇسۇلمانلار دۇنياسىدا شۇنداق كىشىلەر باركى، ئۆزلىرىنى ئەرەب، تۈرك ياكى ئۇيغۇر بولغىنى ئۈچۈنلا ۋەياكى مۇسۇلماننىڭ بالىسى بولغىنى، ئاتا-ئانىسى شۇ دىنغا ئېتىقاد قىلىپ كەلگىنى ئۈچۈنلا ئۆزلىرىنى مۇسۇلمان ئاتىۋېلىشىدۇ. (گەرچە ئېغىزىدا دەۋاتقىنى بىلەن ئەمەلىيەتتە قىلىۋاتقىنى مۇتلەق زىت بولسىمۇ). ئۇنتۇپ قالماسلىق كېرەككى، ئەرەب، تۈرك... دېگەندەك ئۇقۇملار مۇسۇلمان ئۇقۇمىغا تەڭ ئەمەس. يەنە كېلىپ كالا تۇغسا يەرگە موزاي چۈشۈۋەرگەن بىلەن، بىر ئىخلاسمەن تەقۋادار ئەرەب ئۈچىنچىغا چىققان دەھرىي ۋەياكى خرىستىئان دىنىنىڭ سادىق مۇرىتىغا، ئىسلام دىنىنىڭ ئەشەددىي كۈشەندىسىگە دادا ياكى ئانا بوپقېلىشىمۇ مۇمكىن. مۇسۇلمانچىلىق-نىڭمۇ ياكى ھەرقانداق بىر ئىخلاسمەنلىكنىڭمۇ ئۆزىگە تۇشلۇق ئۆلچەم تەلىپى بولىدۇ. ئۆلچەم-تەلەپنىڭ ئۆزگىرىشى ۋەياكى تۆۋەنلىشى شۇ كىشىنىڭ ئىمانىنىڭ قانداقلىقىغا بىۋاستە چېتىلىدۇ. ئېتىقاد شەكىلدە ئەمەس، شەكىل بىلەن مەزمۇنىنىڭ ۋايىغا يەتكەن بىرلىكىدە. بىرىنى تەكىتلەپ يەنە بىرىنى چۈشۈرۈش ئىمانىنى قاپىەلدىن ئۈزىدۇ. غەرب مۇسۇلمانلار دۇنياسىنىڭ دەل مۇشۇ قاپقىنىغا چىڭ چاپلاشقان.

ھەممىگە ئايانكى، ئوتتۇرا شەرقتىكى نۇرغۇن دۆلەتلەر ئۇزۇن مەزگىل غەربنىڭ مۇستەملىكىسى بولغان. مۇستەملىكىدىن كېيىن قۇرۇلغان «ئەرەب دۇنياسىدا مەۋجۇد دۆلەتلەرنىڭ كۆپىنچىسى ياۋروپا جاھانگىرلىكى ئۆزلىرى ياساپ قويغان جاھانگىرلىكنىڭ سىمۋولى»① . ئېنىقكى، بۇ خىل قۇرۇلۇش غەرب دۆلەتلىرىنىڭ مەنپەئەتىگە ۋە دۇنيا قارىشىغا ئۇيغۇن. ئۇ، مۇسۇلمانلارنىڭ دۆلەتچىلىك تۈزۈلمىسىنى ئاساس قىلىش ئارقىلىق ئىشقا ئاشقان ئەمەس. مۇسۇلمانلار ئاممىسى ۋەھشىيلەرچە باستۇرۇلغان مۇستەملىكە ھاياتىدا غەرب كۈچلىرىگە چىش-تىرنىقىغىچە ئۆچ بوپكەتكەن بولسىمۇ، لېكىن كېيىن قۇرۇلغان ھاكىمىيەتنىڭ ئىرادىسى ئۇلارغا مەجبۇرىي تېڭىلغان. مۇسۇلمانلار دۇنياسىغا يېتەكچىلىك قىلىۋاتقانلار ئاللىقاچان غەربلەشكەن مۇسۇلمانلارغا، يەنى غەربنىڭ ھاكىمىيەت ئەندىزىسى ئاساسىدا رامكىلانغان ئىسلامغا ۋە ئۇنىڭ ئەگەشكۈچىلىرىگە ئايلىنىپ قالغاچقا، بۇ خىل ساپ بولمىغان ئىدىيە مۇسۇلمان ئەللىرىنىڭ تېخىمۇ چېچىلاڭغۇ، زىددىيەتكە پاتقان ھاكىمىيەت سىستېمىسىنى بارلىققا كەلتۈرگەن. شالغۇت ئىدىيىنىڭ يېتەكچىلىكىگە چۈشۈپ قالغان مۇسۇلمانلارنىڭ ئىرادىسى ۋە ئېتىقادىدىمۇ زور دەرىجىدە سۇنۇش يۈز بەرگەن. يەنە كېلىپ، ئۇلار نېمىلا بولمىسۇن شەرققە تەۋە. شەرقنىڭ ھاكىمىيەت ۋە پۇقرالىق ئۆلچىمى ئۇلارنىڭ قېنىدا چوڭقۇر يىلتىز تارتىپ كەتكەنىدى.

غەربتىكى دۆلەت ئۇقۇمى، پۇقرالىق چۈشەنچىسى بىلەن شەرقتىكى ئۇقۇم - چۈشەنچىدە ئاسمان-زېمىن پەرق ساقلانغان. غەرب دۆلەتنى خەلققە مۇلازىمەت قىلىدىغان ئورگان دەپ چۈشىنىپ كەلگەن ۋە خەلقنىڭ رايىنى بىرىنچى ئورۇنغا قويغان. غەربتىكى پۇقرالار بولسا ئۆزلىرىنى دۆلەتنى تۇتۇپ تۇرغۇچى مۇھىم كۈچ، دۆلەت، دۆلەت خادىملىرىنى ئۆزلىرىگە خىزمەت قىلغۇچىلار، ئۆزلىرىنىڭ ئېھتىياجىنى قاندۇرغۇچىلار، دەپ قارىغان. شۇڭا غەربتىكى دۆلەت خادىملىرى خەلققە بىر تالاي ۋەدىلەرنى بېرىپ ئاندىن ۋەزىپىگە ئولتۇرۇش سالاھىيىتىگە ئېرىشەلەيدۇ. غەربلىكلەرگە نىسبەتەن دۆلەتنىڭ پاراۋانلىق يۈرگۈزۈشى، نامراتلارنى يۆلىشى، تاشيول، كۆۋرۈك ياسىشى ئۇلارنىڭ جەزمەن قىلىشقا تېگىشلىك مەجبۇرىيىتى. غەرب پۇقرالىرى ئۆزلىرىنى باج تۆلىگۈچىلەر، دۆلەتنى تۇتۇپ تۇرغۇچىلار، مۇلازىمەتنىڭ ئىگىلىرى دەپ قاراپ كەلگەن ۋە ھەرقانداق پۇقرا ھەرقانداق ۋاقىتتا ھەتتا رەئىس جۇمھۇر بىلەنمۇ كۆرۈشۈش، پىكىر، نارازىلىق سۇنۇش پۇرسىتىگە ئېرىشەلىگەن. «ھۆكۈمەت دەرۋازىسىنىڭ ئالدىدا قورال تۇتۇپ پوستتا تۇرۇدىغان ھەيۋەتلىك قوغدىغۇچى يوق. كىرىشتىن بۇرۇن توسۇۋېلىپ سورۇشتە قىلىدىغان، كىنىشكا تەكشۈرۈدىغان ئادەممۇ، ھۆكۈمەتنىڭ تۆمۈر

① يۇقىرىقى كىتاب 308.بەت.

رىشاتكىلىرى ،ھەتتا ئېگىز تاملىرىمۇ يوق »① بولۇپ ، ھۆكۈمەت پۇقرالارغا ئېچىۋېتىلگەن .ھەتتا ئۇلار خۇددى ئۆز ئۆيلىرىگە كىرگەندەك بىمالال كىرىپ-چىقالىغان .ئىشى بولمىسىمۇ بارغانچە بېرىپ ، ھودۇقۇپ ، تارتىنىپ ئولتۇرماستىن ھاجەت قىلىپ چىقالىغان② .ئۇلار باج تۆلىگەنلىكى ئۈچۈن «مەغرۇرانە ھالدا ھۆكۈمەتنى ئۆزىگە تەۋە ، مەنسەپدارلار بىزگە خىزمەت قىلىشى كېرەك دەپ قارايدۇ »③ .غەربتە ھۆكۈمەتكە بولغان ماختاش ، ھەشقاللا ،تەشەككۈردىن بەكرەك تەلەپ ، نارازىلىق ، بېسىم ئېغىر بولىدۇ . ئەمما شەرقتە تامامەن ئەكسىچە بولۇپ ، شەرقلىقلەرنىڭ ھاكىمىيەت ئىگىدا خانلىق ، دۆلەت ، ھۆكۈمەت ياكى خان-پادىشاھ ،مەنسەپدارلار ، باشقۇرغۇچى خادىملار ئىزچىل تۈردە مۇقەددەس سانىلىپ ، ھۆرمەتنىڭ چوڭى شۇلارغا بوپكەلگەن . ئۇلارنىڭ ھەرقانداق ئەمر-پەرمانى توغرا ياكى خاتا بولۇشىدىن قەتئىينەزەر قىلىنى قىرىق يارالىغان . مەرھۇم ئالىم ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىن «يىپەك يولىدا قايتا ئويلىنىش »④ دېگەن ماقالىسىدا دەپ ئۆتكىنىدەك : «شەرقتە زېمىن پادىشاھنىڭ ،پۇقرا پادىشاھنىڭ دېگەن قاراش مۇتلەقلەشتۈرۈلۈپ ،ئوردا ئەمر-پەرمانلىرى مۇقەددەس سانىلىدۇ .شەھەر مەركىزىگە خانلىق - بەگلىك قەسىرلەر بىنا قىلىنىدۇ .ئەمەل-مەنسەپكە ئېرىشمەك شەخسنىڭ ئالىي بەختى ، ئىززىتى ۋە ئابرويى ھېسابلىنىدۇ . پادىشاھقا قۇللۇق ۋە سادىقلىق ئەڭ ئالىي پەزىلەت دەپ قارىلىدۇ » . ھەقىقەتەنمۇ «شەرقتە دۆلەت باشقۇرىدۇ ، پۇقرا بويسۇنىدۇ »دېگەن بۇ ئۇقۇم ھەربىر شەرقلىقنىڭ مېڭىسىگە قوغۇشۇندەك قۇيۇۋېتىلگەن . پۇقرالار ھاكىمىيەت ئىشلىرىغا دادىل قاتناشمىغان ، قاتنىشالمىغان ،نازارەتچىلىك يۈرگۈزەلمىگەن .شۇڭا شەرقنىڭ دۆلەتچىلىك تارىخىغا قارايدىغان بولساق ئەڭ راۋاج تاپقان خانلىق ،سۇلالە ، ئىمپېرىيەلەرنىڭ مۇتلەق كۆپچىلىكى شەرقتە قۇرۇلغان ، يەنە شۇنداقلا خانلىق ئالمىشىش ، دۆلەت پارچىلىنىشىمۇ ئەڭ كۆپ بولغان .پۇقرالارنىڭ يىغىسى شەرق تارىخىنىڭ يىغىسىدۇر . ئوردا-بەگلىكلەر بىلەن پۇقرالار ئارىسىدىكى ھاڭنىڭ يېقىنلاشقىلى بولمىغۇدەك چوڭلۇقى شەرق ھاكىمىيەتچىلىكى مەغلۇبىيىتىنىڭ بەلگىسى بولۇپ ، پۇقرالار باج تۆلەپ ، قانۇن-تۈزۈمگە ئاڭلىق رىئايە قىلىپ تۇرۇپمۇ يەنىلا ئەندىشە ئىچىدە ئۆتكەن . بىرەر خاننىڭ ياكى مەنسەپدار-تۆرىنىڭ قوبۇلىغا ، كۆرۈشۈشكە ياكى باش لىڭشىتىپ قويۇشىغا ئېرىشكەن پۇقرا ئۆزىنى بەختلىك ساناپ ئۆتكەن . قوراللىق قوغدىلىدىغان مۇستەھكەم قورغانلارغا سولىنىپ ئولتۇرۇپ ئاۋام ئۈچۈن خىزمەت قىلىشنى شەرەپ ھېسابلايدىغان مەنسەپدارلارنىڭ ياڭراق ئاۋازى بىلەن كۆۋرۈك بۇزۇلۇپ كەتسىمۇ دەرھال مۇناسىۋەتلىك باشقۇرغۇچى ئورگانلاردىن تېزدىن رېمونت قىلىشنى تەلەپ قىلالمايدىغان شەرقلىق پۇقرالارنىڭ ئاڭلىغىلى بولمىغۇدەك بوش ، ئىنجىق ،ئاجىز ئاۋازى ھەقىقەتەنمۇ بىر يۇمۇرىستىك سېلىشتۇرما .

شەرقتىكى يۇقىرىقىدەك ھاكىمىيەت قارىشى ۋە پۇقرالىق چۈشەنچىسى ھاكىمنىڭ ئىرادىسىنى مۇتلەق ھەقىقەت دەپ مۇئەييەنلەشتۈرگەن ھەتتا مۇسۇلمانلار ئۆز ئېتىقادىدىكى ھەققە بولغان ئۆلچەمنى ئاددىيلاشتۇرۇپ «پادىشاھنىڭ ئەمرىنى تۇتماق ۋاجىب »دېگەندەك پەتىۋالار بىلەن غەربنىڭ غالچىسىغا ئايلانغان خان-خانىدانلىقلار باش ئېگىپ كەلگەن . ئەمەلىيەتتىچۇ ؟ شەك-شۈبھىسىزكى ،مۇسۇلمانلار غەربنى ئۆزلىرىنىڭ قىيامەتلىك دۈشمىنى دەپ بىلىدۇ . مۇسۇلمان دۆلەتلىرىنىڭ غەربكە بېقىنىشى ۋە ئۇلار بىلەن يېقىن ھەمكارلىق مۇناسىۋىتى شەكىللەندۈرۈشى ، غەربنىڭمۇ ئۇلاردىن ۋەھىمە ، ئەندىشە ھېس قىلمايدىغان بولۇشىنىڭ ئۆزىلا مۇسۇلمان دۆلەتلىرى قوللىنىپ كېلىۋاتقان ھاكىمىيەت ئىدىيىسىدە مەلۇم زىددىيەتلىك تەرەپنىڭ بارلىقىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ .ئېنىقكى ، دۈشمىنىڭنىمۇ خاتىرجەم قىلغان ئىدىيە سېنىڭ ھەقىقىي ئىدىيەڭ ئەمەس .

خانتىڭتون ئەپەندى : «ئىسلام ئۇيۇشتۇرۇش كۈچى يوق ئاڭ »⑤ دەيدۇ ۋە بۇنىڭ سەۋەبلىرىنى مۇسۇلمانلارنىڭ سىياسىي ساداقەتمەنلىكىنىڭ قۇرۇلمىسى ،دىنىنىڭ دۆلەتتىن ئۈستۈن تۇرۇشى كەلتۈرۈپ چىقارغان ئامىل ۋە ئەرەبلەرنىڭ تارىختا ئەزەلدىن بىرىكىپ باقمىغانلىقى . . .قاتارلىقلاردىن ئىزدەيدۇ . بەلكىم شۇنداق بولۇشىمۇ مۇمكىن . لېكىن ، تۆۋەندىكىدەك ئېھتىماللىقنىمۇ يوق دېگىلى بولمايدۇ . يەنى غەرب دۇنياسىمۇ ئىسلامنىڭ ئۇيۇشتۇرۇش كۈچى يوق ئاڭ بولۇشىنى باشتىن ئاخىر ئۈمىد قىلىپ كەلدى ۋە ئۇلار بىلەن يېقىن «ئارىلىشىپ»كەلدى . تېخنىكا ،ئىقتىسادىي تەرەققىيات ۋە سانائەتنىڭ ئارقىدا قالغانلىقى سەۋەبلىك ياۋروپا جاھانگىرلىكى ئۇلارنى ئاستىرتتىن ۋە ئاشكارا ھالدا رەسمىي پارچىلاپ تاشلىدى . گەرچە مۇسۇلمانلار دۇنياسىنى بۇيەردە ئالدىنقى شەرت دەپ قارىساقمۇ ،غەربنىڭ بۇ جەرياندا ئوينىغان رولىنىمۇ ئىنكار قىلىش مۇمكىن ئەمەس .غەرب بىر تەرەپتىن بۇ دۆلەتلەردە ئىلغار پەن-تېخنىكا ،بولۇپمۇ ھەربىي سانائەتنىڭ راۋاجلىنىشىنى ئىزچىل چەكلەپ كەلدى . ئوتتۇرا شەرقنى يادروسىز رايونغا ئايلاندۇرۇشنى «تىنچلىق ئۈچۈن »دەپ بولۇشىغا جار سالدى . ئوتتۇرا شەرقنى يادروسىز رايونغا ئايلاندۇرۇش ئەمەلىيەتتە ئەرەبلەرنى ئاختا قىلىۋېتىش دېگەنلىكتۇر . چۈنكى «ناۋادا سەندە يادرو قورالى بولسا ، ئامېرىكا ساڭا ئۇرۇش ئوتى ئاچالمايدۇ »⑥ .بۇ چاغدا ئەرەبلەرمۇ غەرب دۇنياسى بىلەن «تەڭلىشىپ قالىدۇ» ؛ ئامېرىكىنىڭ ئوتتۇرا شەرققە قاراتقان زوراۋانلىق-باستۇرۇش ،باش كۆتۈرگۈزمەسلىك سىياسىتى ۋەيران بولۇپ ، ئۆزلىرىنىڭ ئورنى لىڭشىپ قالىدۇ. ئۇلار مۇسۇلمانلار دۇنياسىنىڭ ئۆزلىرىگە بىردىنبىر ،ھەقىقىي رەقىب ئىكەنلىكىنى ئېنىق بىلىدۇ . بۇقىنى ھۆركىرىتىدىغان جان يېرىنى سۇغۇرۇۋەتسە ئۇنىڭ مۇلايىم - ياۋاش ئۇيغا ئۆزگىرىپ بويۇنتۇرۇقتا ئوبدانلا كۆنىدىغانلىقىنى ، غەلۋىسىنىڭ تۈگەيدىغانلىقىنى بىلىدىغان غەرب ،شۇڭا ھەدېسىلا ئوتتۇرا شەرقتىن گۇمانسىرايدۇ ،ئوتتۇرا شەرققە بىر ئاماللارنى قىلىپ چەكلەش سىياسىتى ، ھەربىي ھەرىكەت قوزغايدۇ .

---

①، ②، ③ سۇجۇڭجېي : «شىتاتلىق ھۆكۈمەتكە بېرىپ ھاجەت قىلايلى » (ئازادنىزامىددىن ئەنجانىي تەرجىمىسى) ، «شىنجاڭ مەدەنىيىتى »ژۇرنىلى 2003-يىل 4-سان .
④ «شىنجاڭ مەدەنىيىتى »ژۇرنىلى 1995-يىل 5-، 6- (قوشما)سان .
⑤ «مەدەنىيەتلەر توقۇنۇشى ۋە دۇنياۋى تەرتىپنىڭ قايتا ئورنىتىلىشى »306-بەت .
⑥ يۇقىرىقى كىتاب 325-بەت .

يەنە بىر تەرەپتىن ،غەرب مۇسۇلمانلار دۇنياسىنى ئىدىيىۋى جەھەتتىن پارچىلاشقا ئالاھىدە كۈچ چىقىرىپ كەلدى . ئەڭ ئالدى بىلەن ھەربىي كۈچ ، سىياسىي ۋە ئىقتىسادىي ۋاستىلەرنىڭ ياردىمى بىلەن شاھلىقنى ،تەختىنى كونترول قىلدى ۋە ئۆزلىرىنىڭ قىممەت قارىشىنى مۇسۇلمانلارنىڭ ھاكىمىيىتىگە زورلاپ تاڭدى . «1953-يىلى روزۋېلت ۋە ئامېرىكا مەركىزىي ئاخبارات ئىدارىسىنىڭ ئازساندىكى جاسۇسلىرى بىر قېتىملىق توپىلاڭنى باستۇرۇپ ئىراندا . . . كۆڭۈلدىكىدەك ھاكىمىيەت قۇرۇپ چىقتى »① .غەربنىڭ باشقىلارغا خالىسلىق بىلەن ھاكىمىيەت تىكلەپ بېرىدىغان «ئاق كۆڭۈل سىياسىتى »ھېلىھەم توختاپ قالغىنى يوق . ئافغانىستاندا بۇنداق ھاكىمىيەت قۇرۇلۇپ غەربنىڭ كۆڭلىنى تىنجىتتى . ئىراقتىكى نەچچە يىللاردىن بېرى غەربنىڭ بۇ خىل «ئاق كۆڭۈل زوراۋانلىق » سىياسىيسىغا باش ئەگمەي كىلىۋاتقان «ئوتتۇرا شەرق مۇستەبىتى »ساددام ئاغدۇرۇلۇپ ئامېرىكىنىڭ ئوتتۇرا شەرقلىقلەرگە ۋە دۇنياغا بېرىدىغان ئاگاھ سىگنالى چىڭغا چىقتى . غەرب ھاكىمىيەت ئەندىزىسى ۋە دۆلەتچىلىك تۇزۇلمىسىنىڭ تۇغۇندىلىرى ئوتتۇرا شەرقتىكى ئەرەب دۆلەتلىرىدە بىر-بىرلەپ تىكلەندى . گەرچە مۇسۇلمانلار ئاممىسىنىڭ ئىدىيىۋى تونۇشى ، ھەق-ناھەق تۇيغۇسىنىڭ ئېشىپ بېرىشىغا ئەگىشىپ مۇسۇلمانلار دۇنياسىدىكى نارازىلىق ۋە غەربكە قارشى ھېسسىيات كۈنسايىن ئۆرلەپ تۇرسىمۇ ،تېخىچە ، ھەربىي ،ئارمىيە كۈچىنىڭ قالاقلىقى ئۇلارنى زور دەرىجىدە چەكلىگەن .ئۇلار غەربكە بېقىنىشقا مەجبۇر ھەمدە غەربنىڭ سوغۇق تەبەسسۇمىغا ئوتتەك تەشنا . غەربنىڭ نەزىرىدە ئىسرائىلىيىنىڭ ئوتتۇرا شەرقتىكى چېكىدىن ئاشقان زوراۋانلىقى ھەق . ئۇلارنىڭ قولىدا تۆمۈرنىڭ سۇنىقى بولمىغان پەلەستىنلىكلەرنى مۇستەبىتلىك بىلەن باستۇرۇشى ، ئۆي-ماكانلىرىنى تۈزلىۋېتىپ سەرسان-سەرگەردان قىلىشى - ئىسرائىلىيىلىكلەرنىڭ ئۆزلىرىنى قوغدىغانلىقى يوللۇق . ئەمما ۋەتەن قۇرۇش ئۈچۈن قان كېچىپ كۆرەش قىلىۋاتقان پەلەستىنلىك بىگۇناھ پۇقرالارنىڭ ئاھۇ-زارى ۋە نەچچە يۈزمىڭلىغان ئاۋام خەلقنىڭ ئاچلىق ،ئۆي-ماكانسىزلىق دەردىدە ، ئۆرۈشنىڭ رەنجى-بالاسىدا تىنەپ-تەمتىرەپ يۈرۈشى غەرب دۇنياسىدا نەچچە مىڭ ئادەمنىڭ كوچىغا چىقىپ نامايىشقا تۇۋلاپ قوپۇشتىن باشقىغا ئەرزىمىدى . غەرب ئاتالمىش «تىنچلىق يول خەرىتىسى »ئۈستىدە توختالغاندا ، ھەدىسىلا پەلەستىنلىكلەرگە ياخشىراق ھەمكارلىشىپ قارشىلىقنى توختىتىش . . . دېگەندەك پۈتى باسماس گەپلەرنى قىلىپ ئىسرائىلىيىلىكلەرنىڭ زوراۋانلىقىغا يېشىل چىراغ يېقىپ بېرىشتى . ھەتتا پەلەستىنلىكلەرنىڭ ھەقلىق كۆرىشى تېررورىزم سۈپىتىدە ئەيىبلىنىپمۇ باقتى . ھەقىقەتەنمۇ «تېررورلۇق ئاجىزلارنىڭ ،مۇنتىزىم ھەربىي كۈچكە ئىگە ئەمەسلەرنىڭ »② ئىدى . كۈچلۈكلەرنىڭ ، مۇنتىزىم ھەربى كۈچكە ئىگىلەرنىڭ ھەربىر مىدىرلىشىمۇ ھەقىقەت ئۈچۈن ،تىنچلىق - ئىنسانىيەتنىڭ بەختى ئۈچۈن بولاتتى . . . ئافغانىستان ،ئىراق ئۇرۇشلىرىدا بىگۇناھ پۇقرالارنىڭ دەھشەتلىك قىرىلىشى خەلقئارا جەمئىيەتتە كۈچلۈك نارازىلىق قوزغىغان بولسىمۇ ، ئامېرىكا ئۆزىنىڭ دېگىنى دېگەن ، قىلغىنىنى قىلغان قىلىۋەردى . باشقا دۆلەتلەر خەلقلىرىلا ئەمەس ، ئاتالمىش تىنچلىق ، باراۋەرلىكنى ئىشقا ئاشۇرۇش بۈيۈك مەقسىتىدە قۇرۇلغان بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتىمۇ بەش بۈرجەكلىك بىنانىڭ ھەيۋىسى ئالدىدا ئامالسىز ئىكەنلىكىنى ،ئەمەلىيەتتە ئۆزلىرىنىڭ غەربنىڭ قىممەت قارىشىغا ،پوپوزىسىغا چىش يېرىپ بىرنەرسە دېيەلمەيدىغانلىقىنى ، «ئېتى ئۇلۇغ ،سۈپرىسى قۇرۇق» ، غەرب ياساپ قويغان قورچاق ئورگان ئىكەنلىكىدەك ئەجەللىك ئاجىزلىقىنى ئاشكارىلاپ قويدى . خەلقئارا جەمئىيەت ۋە ئاخبارات ۋاستىلىرىنىڭ پۈتكۈل دىققىتى ئىراقتىكى بىگۇناھ پۇقرالارنىڭ ئېچىنىشلىق ئۆلۈمى ،پەريادىغا ئەمەس ،ئامېرىكىنىڭ قانچە قېتىم قانداق بومباردىمان قىلغانلىقى ،قانداق ئۇرۇش تېخنىكىلىرىنى ئىشلەتكەنلىكى ،ئامېرىكا تەرەپتىن قانچىسىنىڭ ئۆلگەن ، يارىدار بولغان ،ھەتتا قانچىسىگە زۇكام تېگىپ ،قانچىسىنىڭ ئىراقلىقلارنى ئېتىشتا ،بومباردىمان قىلىشتا كۆرەلمەي ،قانداق قىينالغانلىقىغا بەكرەك مەركەزلەشتى .ھەممىدە غەربنى مەركەز قىلىپ تۇرۇپ يۈرگۈزۈلۈۋاتقان بۇ خىل تەڭسىز خەلقئارا سىياسىي كىشىگە ئىختىيارسىز خانتىڭتوننىڭ «بوسنىيىدىن باشقا ھەرقانداق بىر مۇسۇلمان گورۇھى ئۆزلىرىنىڭ ئىرقىي يوقىتىشنىڭ زىيانكارى بوپقالغانلىقىغا باشقىلارنى ئىشەندۇرۇپ ، غەربنىڭ ھېسداشلىقىنى قوزغىيالمايدۇ »③ دېگەن

ھۆكۈمىتىنى ئەسلىتىدۇ ۋە كىشىگە قاپاق تېرىگەن شاپتۇل تەمە قىلماسلىقنى تېخىمۇ چىڭ ئېسىدە ساقلىشى كېرەكلىكىنى ، مەسىلىلەرگە ھۆكۈم قىلغاندا ، بىر ئىش قىلغاندا ئاگاھ بولۇشى كېرەكلىكىنى ئۇقتۇردى . تۈركىيىنىڭ غەربپەرەسلىكى ۋە يەنە باشقا ھەرقانداق بىر مۇسۇلمان دۆلىتى - ئاممىسىنىڭ غەربتىن ئۈمىد قىلىشىنىڭ ئۇنۇم بەرمەيدىغان ،پايدىسى يوق غىلجىڭ يىلىنىشتىن باشقا نەرسە ئەمەسلىكىنى بىلدۈرۈپ قويىدۇ .

ھەقىقەتەنمۇ تۈركىيىگە نىسبەتەن ئېلىپ ئېيتقاندا ئۆز خەلقىنىڭ ئەقىدە-ئېتىقادى ،ئىمانىغا ئازار بېرىش بەدىلىگە ئەكېلىنگەن غەربنىڭ خەيرخاھلىقى ياكى غەربنىڭ قىممەت ،ھاكىمىيەت قارىشى ۋەياكى غەربلىشىش ئۇلارغا ياخشى كۈن بەرمەيدۇ ،تۈركىيە خەلقىنى خۇشھال قىلمايدۇ .مەيلى ھەممىباپچىلىق بولسۇن ياكى غەربلىشىش ، زامانىۋىلىشىش بولسۇن ئۇ ئالدى بىلەن غەربنىڭ بەچچىدانىدا تۇغۇلغان ۋە غەربنىڭ زاكىسىغا بۆلەنگەن قىممەت ،ھاكىمىيەت قارىشى . ئۇنى ئۆز پېتى كۆچۈرۈپ ئەكېلىپ دىنى ،ئېتىقادى ،مەدەنىيىتى ، تۇرمۇش ئۇسۇلى تامامەن ئوخشىمايدىغان يەنەبىر مەدەنىيەتكە دەسسىتىش تۈركىيىلىكلەرنىڭ ئۆزلىرىگەخاس بولغان دىن ، مەدەنىيەت ، ئەقىدە-ئېتىقاد ۋە روھىيىتىنى قۇربان قىلماي قالمايدۇ . يەنە كېلىپ ، ئۇ غەربلىششنى قانچە ئۈمىد قىلسىمۇ غەرب ئۇنى كولدۇرلىتىپ قويغان بولدى . خەلقئارالىق بەزى مەسىلىلەردە پىكرىگە ھۆرمەت قىلغاندەك ، ياۋروپا ئىتتىپاقى گەۋدىسىگە ئەزالىققا قوبۇل قىلىدىغاندەك قۇرۇق ئېمىزگىلەرنى ئېمىتىپ قويۇپ ئۇنى غەربنىڭ بېقىندىسى - رەسمىي ئارىسالدى

① يۇقىرىقى كىتاب 128-بەت .
② يۇقىرىقى كىتاب 326-بەت .
③ يۇقىرىقى كىتاپ 500-بەت .

دۆلەتكە ئايلاندۇرۇپ قويدى. تۈركىيىنىڭ ئارىسالدىلىقى بىلەن غەربنىڭ ئەڭ كەم بولغاندا مۇنداق بىر ئىنتايىن مۇھىم مەقسىتىنىڭ ئىشقا ئېشىشى نەچچە ھەسسە ئىلگىرى سۈرۈلگەن بولدى: يەنى مۇسۇلمان دۆلەتلىرىنى بىر-بىرىگە ئىشەنمەس دەرىجىدە پارچىلىۋېتىش، ھەتتا بىر-بىرىگە ئۆچمەنلەشتۈرۈپ، ئىسلامنىڭ ئۆزىنى زىددىيەتكە پاتۇرۇپ قويۇش.

ئەمەلىيەتتە ئوخشاش ئىدېئولوگىيە كىشىلەرنى بىر-بىرىگە باغلاپ تۇرۇدىغان كۆرۈنمەس ئەقىدە زەنجىرى. ئۇ كىشىلەرنىڭ مىللەت، ئىرق، رايون تەۋەلىكىدىن ھالقىغان بىرلىكىنى شەكىللەندۈرەلەيدۇ ۋە بۇ خىل ئىدىيىۋى قىممەت سىستېمىسىنى مەركەز قىلغان ھالدا ئۇلارنىڭ سالاھىيىتى، كىم ياكى كىم ئەمەسلىكى ئاشكارا بولىدۇ. كىشىلەر مۇشۇ خىل ئىدىيىۋى ئاساسنىڭ پۇختىلىقى، ساپلىقىنى چىڭ ساقلىيالىغاندىلا مىللەت، دۆلەت ياكى مەلۇم بىر دىنىي قېرىنداش بولۇپ ئۇيۇشالايدۇ، ئورتاق ئالغا ئىلگىرىلىيەلەيدۇ. ئىدىيىۋى بىرلىكنىڭ پارچىلىنىشى ئومۇمىي توپنىڭ پارچىلىنىشىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. بىر-بىرىگە رەقىب كۈچلەر مۇشۇ ئىدىيىۋى بىرلىككە ئىگە قىلغۇچى ئامىلدىن پايدىلىنىپ ئارىغا بۆلگۈنچىلىك سېلىپ، زىددىيەت تۇغدۇرۇپ توپىلاڭدىن توقاچ ئوغرىلاشقا ئىنتايىن ماھىر كېلىدۇ. ئەگەر بىر تەرەپ بۇ خىل ھىيلىنى سېزىپ، تونۇپ يېتەلمىسە ئۆز ئىچىدىن پارچە-پارچە بۆلەكلەرگە بۆلۈنۈپ تۈگەيدۇ. ئامېرىكا باشچىلىقىدىكى غەربنىڭ مۇسۇلمانلار دۇنياسىنى باستۇرۇش - ئوتتۇرا شەرقتە ئاتالمىش تىنچلىق - باراۋەرلىك، ئەدلى-ئادالەت ئورنىتىپ بېرىش ھىيلىسى باشقىلارنىڭ ئېتىقادىنى سۇندۇرۇش، شالغۇتلاشتۇرۇش، ئەۋرىشىملەشتۈرۈش ئارقىلىق ئەمەلگە ئاشتى. سىياسىي سەزگۈرلۈكى، ئىستراتېگىيە ئىدىيىسى تۆۋەن، تۈزۈپ بېرىلگەن سىياسىي، قانۇن-قائىدىلەرنى قارىيلارچە يادلاپ، جەزمەن باشقۇرۇلۇشنى سىياسىي ئاڭلىقلىق، سەزگۈرلۈك دەپ تونۇپلا كەلگەن نۇرغۇن ئاما بۇ خىل ھىيلىنى تاھازىرغىچە بىلەلمەي، باشقىلارنىڭ چېلىپ بەرگەن دېپىغا، رېتىمى ئۆزگەرتىۋېتىلگەن سەنەمنى چىرايلىق، بىخۇدلارچە ئويناپ، دەسسەپ يۈرىدۇ. ئۇلار ھېلىھەم غەرب «تىنچلىقنىڭ بۇزغۇنچىسى»، «دېموكراتىيىنىڭ توسالغۇسى»، «ئەكسىيەتچى» دېگەندەك ئىسىملارنى قويۇپ بەرگەنلەرنى تېزراق كۆزىدىن يوقىتىش، ئاتالمىش «غەربچە ئەركىنلىك» ھەلەكچىلىكىدە بولۇشچە چاپماقتا. ئىستراتېگىيە ئىدىيىسى يوق، سىياسىي سەزگۈرلۈكى ئويغانمىغان تالاي زامانىۋى قارىغۇلار ئۆز سالاھىيىتىنى تىنماي قارغىماقتا... «ئۇرۇش، ئاچارچىلىق، ۋەھىمە، ھالاكەتنىڭ ئۇرۇقىنى تېرىغۇچى»① - ئامېرىكا ۋە ياكى بىر قىسىم بىر تەرەپلىمە دۆلەت ئىدىيىسىنىڭ ئۈستىگە قۇرۇلۇپ قالغان دۆلەتلەرنىڭ ئىدىيىسى، مەدەنىيىتىنى ئۆزلىرىگە قىبلە، ئۆلچەم، سالاھىيەت نىشانى قىلىۋالغان تۈمەنمىڭلىغان بايقۇشلار ئاستا-ئاستا قېچىرلاشماقتا، ئۆزىنىڭ ئەسلىدىكى كىملىك سالاھىيىتىنى يوقاتماقتا. بىز مۇشۇ نۇقتىدىن تىنماي كېلىۋاتقان سالاھىيەت ۋە سىياسىي تەپەككۇر ئاگاھىنى ھەرۋاقىت ئاڭلاپ تۇرىمىز...

خەلقئارادىكى دۆلەتلەرنىڭ سىياسىي، ئىقتىسادىي ئورنى ۋە رىقابەت مېخانىزمىدا روشەن ئۆزگىرىش ئالامەتلىرى بولماقتا ھەم شۇنىڭغا ماس ھالدىكى دۆلەت سىياسىيسى، رايون سىياسىيسى ۋە خەلقئارا سىياسىي يۈرگۈزۈلمەكتە. مۇرەككەپ ئالاقە يوللىرى كىشىلەرگە ئۆزلىرىنىڭ مەۋجۇد تەقدىرى ھەققىدە ئەستايىدىل ئىزدىنىش كېرەكلىكىنى ئۇقتۇرماقتا. ئېنىقكى، ئەمدىكى ئۆزگىرىش، يۈزلىنىشلەر تېخىمۇ كىشىنىڭ ئەقلى سىغمىغۇدەك دەرىجىدە نازۇكلىشىشى - جىددىيلىشىشى مۇمكىن. ئوتتۇرا ئاسىيادىكى ھەربىي كۈچ تاللىشىشلار، ئاسىيانىڭ دۇنيا سودا - ئىقتىسادىدىكى ھەل قىلغۇچ ئورنىنىڭ كۈنسايىن مۇقىملىشىشى، مۇسۇلمان ئەللىرىنىڭ ئورتاق بىرلىكسەپ يولىدىكى ئىزدىنىش-ئورۇنۇشلىرى، جۇڭگونىڭ ئۆز مەيدانىنى تەكىتلىشى... قاتارلىق ئامىللار دۇنيادىكى ھەربىر مىللەت، ھەربىر قەۋمنىڭ تەقدىرىگە، ئۇلارنىڭ ئەتە ھەققىدىكى ئىزدىنىشلىرىگە چوڭقۇر تەسىرلەرنى كۆرسەتمەي قالمايدۇ. شۇ قاتاردا دۇنيا سىياسىيسىدىكى ھەربىر ئۆزگىرىشنىڭ بىزلەرگىمۇ مەلۇم نىسبەتتە تەسىرلەرنى ئەكېلىشى شۈبھىسىز. شۇنداق ئىكەن بىزلەرنىڭمۇ ئەتراپىمىزدىكى ھەربىر ئۆزگىرىش، يېڭىلىققا مۇۋاپىق ئىنكاس قايتۇرۇپ، تاشقى، ئىچكى تەسىرلەرنى تەڭشەپ، مەۋجۇدلۇقىمىزنى ماھىرلىق بىلەن ئايان قىلىپ تۇرۇشىمىزمۇ تەخىرسىز ئېھتىياج. دۆلەت سىياسىيسى ۋە دۇنياۋى سىياسىي قايسى يوللار بىلەن نېمىنى مەنبە قىلىپ كېتىۋاتىدۇ؟ بىز نېمىگە تايىنىپ مەۋجۇدلۇقىمىزغا چىراغ ياقماقچى بولۇۋاتىمىز؟ بىز قايسى يوسۇندا بىز بولۇپ، قانداق ھالدا باشقىلار بوپقالماسلىقىمىز كېرەك؟... دېگەندەك مەسىلىلەر بىز ئەمدى زادى ئويلانمىساق بولمايدىغان مەسىلىلەردۇر. ھېلىمۇ بىز ئەمەس يوللاردا ئاز ماڭمىدۇق. ھەل قىلىشقا تېگىشلىك مەسىلىلەر تاشلىنىپ قېلىۋېرىپ، ھەدېسىلا بۈگۈننىڭ رېئال، نەق زىددىيەت - مەسىلىلىرى بىلەن ئانچە ئالاقىسى بولمىغان ئىشلارغا دىققەت - ئېتىبارىمىز بەكرەك مەركەزلەشتۈرۈۋېتىلدى. ئەمەلىيەتتە، بىزنىڭ سالاھىيىتىمىز نوقۇل روھىي ئامىللار، مەدەنىيەتنىڭ مەنىۋى تەرەپلىرىگە مۇنداقلا ۋارىسلىق قىلىش بىلەنلا ئىپادىلەنمەيتتى. سوپىزمچە تەركىدۇنياچىلىق ياكى قانداقتۇر روھىيەتكە ئالاقىدار بولغان ئابستراكت نەرسىلەرنىلا قوغلىشىپ، رېئال - نەق ھايات-جاننى تاشلىۋېتىش ھەرقانداق بىر شەخس ياكى مەدەنىيەت توپىنىڭ مەۋجۇدلۇق يىلىكىنى قۇرۇتۇپ تاشلايتتى. تاتلىق خىياللار قالغان قۇرۇق جاندىن ئېغىر-ئېغىر ئىنجىقتىن بۆلەك يەنە نېمە چىقسۇن؟

يېتەرلىك ئىقتىساد ۋە سىياسىي سەزگۈرلۈكى بولغان مەدەنىيەت ئۆزىنىڭ ئەتىسىنى ئۆزى قۇرۇپ چىقالايدۇ. مەلۇم مەدەنىيەت توپىغا تەۋە كىشىلەردىمۇ ئىدىيىۋى نىشان، يەنى تۈرلۈك ۋاستىلەر ئارقىلىق سالاھىيىتىنى ساپلاشتۇرۇدىغان، مۇكەممەللەشتۈرۈدىغان نىشان ئايدىڭلاشقاندىلا شۇ توپنىڭ ئومۇمىي سالاھىيىتى يارقىنلىشىدۇ. يەنى بىر تىجارەتچى

① «گارسىيا ماركوسنىڭ ئۇرۇشقا قارشى مەقسەتتە ئامېرىكىغا يوللىغان ئوچۇق خېتى» (قەيسەر ئابدۇرېھىم تەرجىمىسى)، «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلى 2003-يىل 4-سان.

مىليونېر ياكى كاتتا ماگنات بولۇش ئۈچۈنلا تىرماشسا ئۇنىڭ تاپقان-تەرگىنىنىڭ قىممىتى شەخسىنىڭ پۇكىنىنى تويغۇزۇشتىن باشقىغا ئەرزىمەسلىكى مۇمكىن . بىر ئوقۇغۇچى دوكتور ياكى ئالىم بولۇش ئۈچۈنلا ئوقۇسا ئۇنىڭ دوكتورلۇقى ياكى ئالىملىقى ئۇنىڭغا سېتىپ خەجلەيدىغان دەسمىيلا بولۇشى ، باشقا تۈزۈك نەپ ئەكېلەلمەسلىكى مۇمكىن . ئەگەر بۇلار شۇ ئارقىلىق خەلقىنىڭ ئېڭىنى ئويغىتىش ، تۇرمۇشىنى ياخشىلاش ،جەمئىيەتتە ساغلام ئەخلاق-ئېتىقاد تۇرغۇزۇش ئۈچۈن تىرىشىچۇ ؟ بۇنىڭدا ئۇلارنىڭ ئەمگىكى قىممەتكە ئايلىنىشى ، خۇسۇسىي سالاھىيىتىمۇ ،بۇتكۈل توپنىڭ مەدەنىيەت خاسلىقى ،سالاھىيىتىمۇ يارقىنلىششى ،جەمئىيەتتە ئورتاق مەسئۇلىيەت ئېڭىنىڭ باش كۆتۈرۈشىگە ياردىمى بولۇشى مۇمكىن . . .

ۋەھالەنكى ، بىزدە شائىرلار خەلقىنىڭ نېمىگە ئېھتىياجلىقى بىلەن كارى يوق ھالدا كۆزى تۇتۇلغىچە ،ئېغىزى زوۋۋاندىن قالغۇچە شېئىر يازماقتا . دوكتورلار دوكتورلۇق قىلماقتا . زىيالىيلار يەنىلا زىيالىيلىقىنىڭ پەيزىنى سۈرمەكتە . دېھقانلار كەنت باشلىقىنىڭ يېتەكچىلىكىدە ئېتىز-ئېرىق ئىشلىرىنى تەرتىپكە سېلىش بىلەن مەشغۇل . . .بىر ئورتاق سىياسىي ، ئىقتىساد ،تېخنىكا ،مەدەنىيەت ئېڭى بىزدە تۇغۇلغىنى يوق .

بىز باشتىلا ئۆزىمىزنىڭ سىياسىي دەۋرگە مەنسۇپلۇقىنى بايان قىلىپ ئۆتكەن . سىياسىي دەۋرنىڭ ئادىمى ئەلۋەتتە سىياسىيلاشقان ، كۈچلۈك سىياسىي ئاڭغا ئىگە بولغان بولىدۇ . ئۇنداقتا ، بىزدە ، بىزدىكى دېھقانلاردا ئەمەس زىيالىيلاردا سىياسىي سەگەكلىك قانچىلىك ؟

شۇنداق-ئېيتالايمىزكى ،بىزدە ھەقىقەتەنمۇ ئالەمشۇمۇل سىياسىي بار .سىياسىي قارىيلار ، مەجلىسۋازلار بار . ئەمما سىياسىي تەپەككۇر ، ئىستراتېگىيە ئېڭى تولىمۇ كەمچىل بولماقتا .دۇنياۋى تەرەققىيات - ئۆزگىرىشلەر بىلەن ئۆزىمىزنىڭ مەۋجۇدلۇقىنى باغلاپ تۇرۇپ مۇھاكىمە قىلالايدىغان سىياسىيئونلار بىزگە قاچانلاردا نېسىپ بولاركىن ؟ بىزنىڭ سالاھىيىتىمىزنى ئىپادىلەيدىغان مەدەنىيەت ، سىياسەت ،ئىقتىساد ،تېخنىكىلارنىڭ بىر-بىرىگە چەمبەرچەس باغلانغان ھالدىكى پۈتۈنسۈرۈك بېرىكمىسى قاچانلاردا روياپقا چىقاركىن ؟

سىياسىيدىكى رىئاللىق بىلەن رىئاللىقتىكى سىياسىي كۆپ ھاللاردا بىردەك بوپكەتمەسلىكى مۇمكىن . مۇشۇلارنى سەگەكلىك بىلەن بايقاپ ئىنكاس قايتۇرالايدىغانلارلا زامان سىياسىيسىنىڭ ياكى سىياسىي زامانىنىڭ يېمى بوپكەتمەي ، سىياسىينىڭ خىزمەتكارىغا ئايلىنىپ قالماي ئۇنىڭدىن ماھىرلىق بىلەن پايدىلىنىپ ياشىيالايدۇ .

ناخشىنى بۈگۈن ئېيتىمساق ئەتە ئېيتىش مۇمكىن ، شېئىرنى بۈگۈن يازمىساق ئەتە يېزىۋالساق بولىدۇ .يەنە كېلىپ بىزنىڭ كىملىكىمىز شېئىر-ناخشىغىلا باغلىق ئەمەس .يۈسۈپ خاس ھاجىپ ،نەۋائىيلار تىكلىسە مۇنار بولغۇدەك شېئىرلارنى يېزىپمۇ غۇلاپ كېتىۋاتقان قاراخانىيلار سۇلالىسىنى قۇتقۇزۇپ قالالمىغانىدى . بىزنىڭ قىلىۋاتقىنىمىز ، قوغلىشىۋاتقىنىمىز ھېچبولمىسا ئۆزىمىزنى بولسىمۇ نەپكە ئېرىشتۈرۈشى كېرەك . قىلغان-ئەتكەن ،تىرىشىپ-تىرماشقانلىرىڭ ئۆز تۇرمۇشۇڭنى نەپكە ، بەختكە ئېرىشتۈرەلمىسە ، شەك -شۈبھىسىزكى تىرىشىپ-تىرمىشىپ جان بەرگىنىڭ قۇرۇق سەپسەتىدىن باشقا نەرسە ئەمەس . سەپسەتىنى چۆرۈپ تاشلىۋەتمەي ئامال يوق . بۇنىڭغا يەنە مەھكەم يېپىشىش ياكى سەپسەتىنىڭ مەۋجۇدلۇقىنى بىلىپ تۇرۇپمۇ ئېرەن قىلماسلىق ، سەپسەتىنى ۋىرۇسقا ئوخشاش تېزلىكتە يامرىتىپ ،ساغلام نەرسىلەرنىمۇ كاردىن چىقىرىدۇ . بۇ خىل سەپسەتە ھەقىقەت سۈپىتىدە «بىرەر جەمئىيەتكە يىلتىز تارتىپ قالىدىكەن ، ئۇنى يىلتىزىدىن يوقاتماق تەس .ۋىرۇس مەۋجۇد بولۇپ تۇرۇۋېرىدۇ ،ئەمما جاننى ئالمايدۇ ، بىمار يەنىلا ياشاۋېرىدۇ ،ئەمما مەڭگۇ مۇكەممەل بولالمايدۇ» («مەدەنىيەتلەر توقۇنۇشى ۋە دۇنياۋى تەرتىپنىڭ قايتا ئورنىتىلىشى» ،265-بەت)پەقەت كۈچلۈك سەزگۈرلۈك ،بايقاش ئىقتىدارى ۋە مەسىلىلەرنىڭ سوپۇن كۆپۈكىدەك رەڭدار تاشقى ماغزاپ قىسمىنى ئەمەس ، ماھىيەت يوشۇرۇنغان تەگ-قاتلىمىنى كۆرەلەيدىغان كۆز بولغاندىلا ساغلام بولغان ۋۇجۇدنى چىرىتىپ تاشلايدىغان زەھەرلىك ۋىرۇسنى كۆرۈپ يېتىش ،تازىلاش مۇمكىن . كۆز بولمىسا ، نەرسىلەرنى كۆرگىلى بولمايدۇ .كۆز بولۇپ كۆرمىسە ئۇنىڭ تۈشۈك - كاماردىن پەرقى قالمايدۇ . مۇكەممەل بولۇش تۈگۈل ،ساغلام ھالىتىنىمۇ ساقلاپ قالغىلى بولمايدۇ .ئۇنداق بولمىغاندا ،يېزىلغان، يارىتىلغان قانۇن ، سىياسەت -نىزاملاردىن پايدىلىنالماي ،ئەتىدىن كەچكىچە يىغىن ئاڭلاپ ، گېزىت يادلاپ ،جاھاننىڭ تاشقاشلىرىغا بېقىنىپ ، «بەرسەڭ يەيمەن ، ئۇرساڭ ئۆلىمەن» دەپ رايىشلارچە ياشاپ ئۆتىدىغان گەپ .

2004-يىل 9-يانۋار ،شەھىرى ئۈرۈمچى

ئاپتور : شىنجاڭ مائارىپ ئىنستىتۇتى ئىنگلىز تىلى 2002-يىللىق 4-سىنىپ ئوقۇغۇچىسى(M1)

كومپيۇتېر مەشغۇلاتىدا:ماشىنىستۇۋەبەنچى رىسالەت مۇھەممەت
بۇسانىنىڭ تېخرېداكتورى ۋە مەسئۇل كوررېكتورى:قۇربان مامۇت

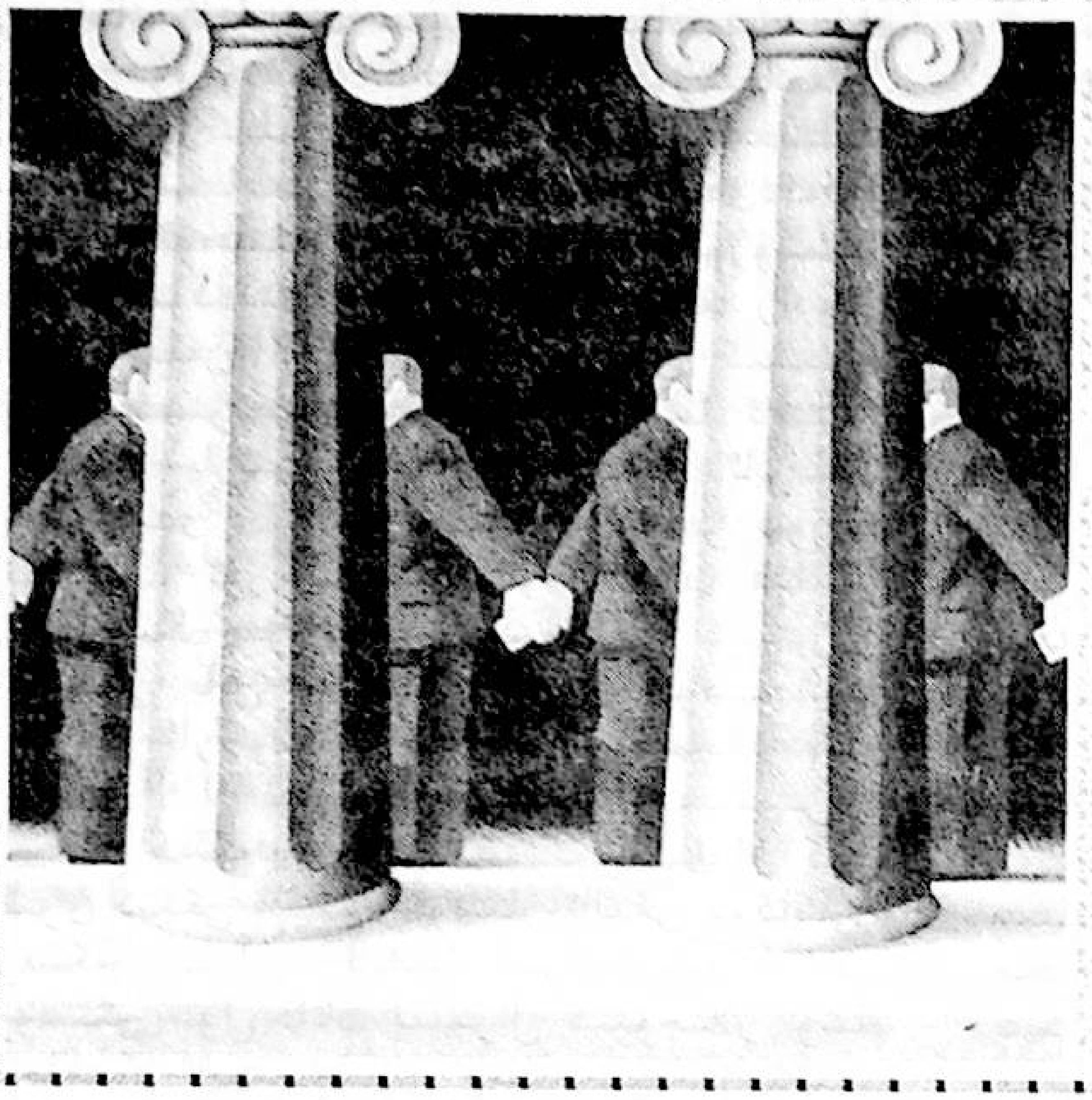

چېقىمچىلىقنىڭ

ئەۋج ئېلىشى

ۋە پەسىيىشى

بىرىنچى،ئىككى خىل ئەھۋال

1 .ئىككى ۋەقە ، بىر گەپ

ئون نەچچە يىلنىڭ ئالدىدا كىچىك كىلاي بىلىنىڭ «ماك ئارتۇر »دېگەن كىتابىنى ئوقۇغان چېغىمدا ،ئۇنىڭدىكى مۇنداق بىر ۋەقە ماڭا قاتتىق تەسىر قىلغانىدى :1889-يىلى 19ياشلىق ماك ئارتۇر ئۆزى ئۇزۇندىن بېرى ئارزۇ قىلغان ۋېست پوئىنت ھەربىي مەكتىپىگە كىرگەن .مەكتەپكە كىرىپ ئۇزۇن ئۆتمەي ،ھەربىي مەشق ۋاقتىدا ئۇ يۇقىرى سىنىپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ قاتتىق بوزەك قىلىشىغا ئۇچراپ ، پۇت-قوللىرى كىرىشىپ ھوشىدىن كەتكەن . ۋەقەدىن كېيىن ،سوت ۋېست پوئىنت مەكتىپىنىڭ مۇنداق قاملاشمىغان قىلمىشىنى تەكشۈرگەندە ،ئۇ بولغان ئەھۋالنى تەپسىلىي سۆزلەپ بەرگەن . لېكىن سوت ئۇنىڭدىن بۇ بىمەنە چاقچاقنى قايسى ئوقۇغۇچىنىڭ قىلغانلىقىنى ئېيتىپ بېرىشنى تەلەپ قىلغاندا ،ماك ئارتۇر نېمە دېيىشنى بىلمەي ئارىسالدى بوپقالغان . ئەگەر ئۇ بۇيرۇققا بويسۇنمىسا مەكتەپتىن ھەيدىلەتتى .ئۇنداقتا ئۇنىڭ بالىلىق دەۋرىدىكى بارلىق ئارزۇ-ئارمانلىرى بىتچىت بولاتتى . شۇ چاغدا ، ئانىسىنىڭ ئۇنىڭغا سۇنغان بىر شېئىرى ئۇنىڭ بىر قارارغا كېلىشىگە ياردەم قىلغان . شېئىر ئاساسەن : كەلگۈسىدە كىشىلەر سېنىڭ قانداق ئادەم بولغانلىقىڭغا قاراپ ، سېنى باققان ئاناڭنىڭ پەزىلىتىگە ھۆكۈم قىلىدۇ ،دېگەن مەزمۇندا ئىدى . ئەگەر ماك ئارتۇرنىڭ شەنىگە بىرەر داغ تېگىدىغان بولسا ، ئۇنىڭ ئانىسىمۇ ئاھانەتكە قالاتتى . يۇقىرى پاراسەت ۋە ياخشى ئائىلە تەربىيىسىگە ئىگە ماك ئارتۇردا ئۆزىنىڭ ۋە ئائىلىسىنىڭ نام-شەرىپىنى ساقلاپ قېلىش بۇرچ تۇيغۇسى بار ئىدى . بۇنداق بۇرچ تۇيغۇسى ئۇنىڭ ساۋاقداشلىرىنى پاش قىلىشىغا يول قويمىدى .شۇنىڭ بىلەن ،ماك ئارتۇر كەلگۈسى ئىستىقبالىنىڭ قانداق بولۇشىغا قارىماي ئۇنچىقمايلا تۇرۇۋالغان . ئۇ ، بۇ تاللىشى بىلەن ئوقۇغۇچىلارنىڭ بىردەك ھۆرمىتىگە ئېرىشكەن .

بىمەنە چاقچاقتىن كېلىپ چىققان بۇ ۋەقەدە بۇ ئىشنى قىلغان ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئىسىملىكىنى ئېيتىپ بېرىپ ،ئۇلارنى تېگىشلىك جازاغا تارتقۇزۇش ھېچقانداق ئەيىبلىنىدىغان ئىش ئەمەس ئىدى . بىراق كىشىلىك قەدىر-قىممىتىنى ساقلاش پرىنسىپىغا ئەمەل قىلىدىغان بىر ئادەمگە نىسبەتەن ئېيتقاندا ، بۇ بىر خىل شەكلى ئۆزگەرگەن چېقىمچىلىق ھېسابلىنىدۇ . چېقىمچىلىق بولسا ئىنسانىنىڭ ۋۇجۇدىدا ساقلىنىۋاتقان ئىللەتلىرىنىڭ ئىچىدىكى ئەڭ پەس بىر خىلى .

يېرىم ئەسىردىن كېيىن ،ئامېرىكا كىنوچىلىق تارىخىدىكى ئەڭ مۇھىم رېژىسسورلارنىڭ بىرى بولغان ئېلىيئا كازان 1950-يىللاردا باشقا بىر يولنى تاللىدى . ئەينى ۋاقىتتا ئامېرىكا ماك كارتىزمنىڭ كۆلەڭگىسى ئاستىدا تۇراتتى .كېڭەش پالاتا ئەزاسى ماك كارتى ھېچقانداق ئاساسى بولمىغان ئاتالمىش كوممۇنىستىك پارتىيىنىڭ ئاغدۇرمىچىلىق دېلوسى

چېقىمچىلىق قەبىھ ئىللەت

دېگەننى باھانە قىلىپ، سىياسىي زىيانكەشلىك ئەسەبىيلىكى ۋە ۋەھىمە كەيپىياتىنى قوزغىغانىدى. فېدېراتسىيە ئورگانلىرى بىلەن پارلامېنتنىڭ كىشىلەرنىڭ سىياسىي ئېتىقادى ۋە باردى-كەلدى پائالىيەتلىرى ئۈستىدە ئېلىپ بارغان تەكشۈرۈشىدە، ئامېرىكا كوممۇنىستىك پارتىيىسى ۋە باشقا رادىكال تەشكىلاتلار بىلەن ئالاقىسى بار نۇرغۇن كىشىلەر سوراققا چاقىرتىلدى. كازان بولسا ئامېرىكا كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ غايىسىدىن ئايرىلغان بىر ئەزاسى ئىدى. ئۇ، پارلامېنت تەرىپىدىن سوراققا چاقىرتىلغاندا، ئۆز ئىستىقبالىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن ئۆزىنىڭ بىر قانچە كوممۇنىست دوستى ۋە خىزمەتدىشىنى پاش قىلىپ قويىدى. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن ئۇ ئار-نومۇسقا قېلىپ «چېقىمچى» دېگەن ئاتاققا قالدى. 40نەچچە يىلدىن كېيىن – 1997-يىلىغا كەلگەندە، رېژىسسورلۇق قىلغان كىنو فىلىملىرى ئىككى قېتىم «ئوسكار ئالتۇن مۇكاپاتى»غا ئېرىشكەن كازان 87ياشقا كىرگەنىدى. ئەمما ھوللىۋۇدتىكى سول قانات لىبېرال كىنوچىلار ئۇنىڭ ئەينى چاغدىكى چېقىمچىلىق قىلمىشىنى كەچۈرمىدى. ئامېرىكا كىنوچىلىق ئىلمىي جەمئىيىتى ۋە لوس ئانژېلېس كىنو ئوبزورچىلىرى بىرلەشمىسى ئۇنىڭغا «ئۆمۈرلۈك نەتىجە مۇكاپاتى»نى بېرىشنى رەت قىلدى.

ھەربىر ئادەمگە نىسبەتەن ئېيتقاندا، مەلۇم بىر مۇھىم پەيت ئۆز-ئۆزىنى ھەقىقىي تونۇشتىكى بىر پۇرسەت بولۇپ قالىدۇ. بۇنداق چاغدا ئادەملەرنىڭ ئادەتتىكى خاراكتېرى، كىشىلىك قەدىر-قىممىتى قاتتىق سىناققا دۇچ كېلىپ، شۇ كىشىگە ئۆزىنىڭ زادى قانداق ئادەملىكىنى بىلىۋېلىش پۇرسىتى يارىتىلىدۇ. يۇقىرىدا مىسالغا ئېلىنغان ئىككى ئىشتىكى ئىككى ئادەمنىڭ ئىككى خىل تاللىشى ۋە كىشىلەرنىڭ ئۇلارنىڭ تاللىشىغا قايتۇرغان ئىككى خىل ئىنكاسى چېقىمچىلىقتىن ئىبارەت بۇ نازۇك مەسىلىگە ئىككى جەھەتتىن چېتىلىدۇ ۋە ئامېرىكىلىقلارنىڭ چېقىمچىلىققا تۇتقان ئومۇمىيۈزلۈك پوزىتسىيىسىنى ئىپادىلەپ بېرىدۇ.

2. يەنە بىر خىل ئەھۋال

قاچان، قايەردە بولمىسۇن چېقىمچىلىق زۇلمەت، تىمىسقىلاپ يۇرۇش، پەسكەشلىكلەر بىلەن زىچ باغلانغان بولىدۇ. بۇ ئىشنى قىلىشقا خۇشتارلارنىڭ باشقا خەيرلىك – ئىجابىي ئىشلار بىلەن كارى بولمايدۇ. ئۇلار ئالاقزادىلىك بىلەن تۆت ئەتراپىنى ماراپ، سەزگۈر بۇرنى بىلەن پۇراپ تىمىسقىلاپ، پىكرى، سۆزى، ھەرىكەتلىرى كۆزىگە باشقىچە كۆرۈنگەنلەرنىڭ ھەممىسىنى ئۆزلىرىنىڭ نازارەت دائىرىسىگە كىرگۈزۈپ، ئۆزى سەل گۇمانلىق تۇرىدۇ، دەپ قارىغانلىكى نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى بىر-بىرلەپ خاتىرىگە ئېلىپ كېرەكلىك ئورۇنلارغا يەتكۈزىدۇ ياكى ئۇ نەرسىلەرنىڭ كېرەك بولىدىغان پەيتىنى كۈتۈپ تۇرىدۇ. بۇلار ئىچى قارا، نومۇسسىز، ئىش-ھەرىكەتلىرى بەئەينى ئوغرى مۈشۈككە ئوخشاپ كېتىدىغان بەندىلەردۇر.

چېقىمچىلىق قەدىمدىن ھازىرغىچە بار نەرسە. تۈرلۈك دەۋرلەر، تۈرلۈك دۆلەتلەر ۋە تۈرلۈك ئىجتىمائىي مەدەنىيەت شارائىتىدا چېقىمچىلىقنىڭ ئەۋج ئېلىشى ۋە پەسىيىشى ۋە چېقىمچىلارنىڭ سەرگۈزەشت پەرقلىرىمۇ خېلى چوڭ بوپكەلدى. تۇغما پەسكەشلىكىدىن چېقىمچىلىققا ئۆز ئىختىيارلىقى بىلەن ئۆزىنى ئاتىغان بەزى رەزىل ئادەملەردىن باشقا يەنە مۇنداق ئىككى خىل چېقىمچىلار بولىدۇ: بىرى، ئىش ئىستىقبالى ياكى ھاياتىغا تاقاشقان چاغدا، ئىنسان خاراكتېرىدە بولىدىغان ئاجىزلىقلار تۈپەيلى بېسىمغا باش ئېگىپ مەجبۇرىي چېقىمچى بوپقالىدىغانلار؛ يەنە بىرى، مەلۇم بىر ئىدېئولوگىيە جەھەتتە قايمۇقۇپ قېلىش ۋە تار پارتىيە – گۇرۇھلار مەيدانىغا بېرىلىپ كېتىش نەتىجىسىدە، مەلۇم سىياسىي مەسلەك ئۈچۈن ئىدىيە جەھەتتىكى ھەققانىيلىقنى قۇربان قىلىدىغانلار. بۇ، ساختا غايىدىن كېلىپ چىققان ئەخلاقىي بۇزۇلۇش ھېسابلىنىدۇ.

ئىككىنچى، چېقىمچىلىقنىڭ ئەۋج ئېلىشى ۋە پەسىيىشنىڭ مەنبەسى ئۈستىدە ئىزدىنىش

تارىختا كەسپىي پايلاقچىلار بىلەن ئىشتىن سىرتقى چېقىمچىلار مەيلى شەرقتە ياكى غەربتە بولسۇن ئومۇمىيۈزلۈك مەۋجۇد بوپكەلدى. قەدىمكى گرېتسىيە ھازىرقى زامان غەرب مەدەنىيىتى تۆرەلگەن بۆشۈك. ئەمما خانلىق تۈزۈمى مەزگىلىدە مەخپىي ئوردىدىكى مۇتلەق ھۆكۈمرانلىق ھوقۇقىنى يۈرگۈزۈدىغان ئىلاھىي شاھمۇ شەرقنىڭ پادىشاھلىرىغا ئوخشاش چېقىمچىلارغا ھاجەتمەن بوپكەلگەن. ئۇلار مەخپىي خەت يەتكۈزۈپ، تۇرۇدىغانلارغا تايىنىپ پۈتكۈل جەمئىيەتنى نازارەت قىلاتتى. ئۇ چاغدىكى خەت يەتكۈزگۈچى مەنسەپدارلار خەت يېزىشنى بىلىدىغان بىردىنبىر قاتلام ئىدى. ئۇلارنىڭ ئۈستىگە ھەم ئوردىدا مەخپىي ئارخىپ تۇرغۇزۇپ مېڭىش، ھەم ئىلاھىي شاھنىڭ كۆز-قۇلىقى بولۇپ خەلق ئىچىدىكى «غەيرىي ئەھۋاللار»نى ۋاقتىدا بايقاش ۋە ئۇنىڭغا مەخپىي مەلۇم قىلىپ تۇرۇشتەك ئىككى ۋەزىپە يۈكلەنگەنىدى. خانلىق ھوقۇقى پارچىلانغاندىن كېيىن ھوقۇقى چەكلىمىگە ئۇچرىمايدىغان ئىلاھىي شاھمۇ يوق بولدى. گرېتسىيە جەمئىيىتى شەھەر دۆلىتى دەۋرىگە قەدەم قويدى ۋە ئاممىۋى يىغىلىشلار بولۇدىغان مەيدانلارنى مەركەز قىلغان ئىجتىمائىي بوشلۇق پەيدىنپەي شەكىللەندى. بۇ مەزگىلدە جەمئىيەت سىياسىي تۇرمۇشىنىڭ ئوچۇق-ئاشكارا بولۇشى بىلەن «كۆز-قۇلاق»لار كۆپلىگەن شەھەر دۆلەتلىرىدە تۈزۈم سۈپىتىدە مەۋجۇد بولۇپ تۇرۇش ئاساسىدىن مەھرۇم بولدى. ھەر قايسى شەھەر دۆلەتلىرىدە يەنىلا چېقىمچىلار بار ئىدى، لېكىن ئۇلارنىڭ پائالىيەت

دەرىجىسى شەھەر دۆلەتلىرىنىڭ سىياسىي تۈزۈمىگە قاراپ پەرقلىنەتتى. خانلىق تۈزۈمى ئەنئەنىسىگە ۋارىسلىق قىلىش مەزگىلىگە كەلگەندە، بەزى سىياسىي مۇستەبىت خاراكتېرىدىكى سپارتاك دوكارلار سىياسىي تۈزۈمى ئەڭ دەسلەپكى مەخپىي ساقچىلارنى تەسىس قىلدى. ئۇلارنىڭ ھوقۇقى ناھايىتى زور بولۇپ، ئاممىنى نازارەت قىلىپلا قالماي قۇللارنىمۇ ئۆلتۈرۈۋېتەلەيتتى. ئۇلارنىڭ ئۆلتۈرۈدىغىنى ئاساسەن مەلۇم جاسارەتكە ئىگە، مىجەزى خەتەرلىك دەپ قارالغان قۇللار ئىدى. شۇڭا، سپارتاك بىر قانچە قېتىملىق جەڭدىن كېيىن، ۋەتەن ئۈچۈن قەھرىمانلارچە كۆرەش قىلغان قۇللارنى كوللېكتىپ قىرىپ تاشلىغان. دېموكراتىك ئافېنادا ئىچكى جەھەتتە مەخسۇس پايلاقچىلار بولۇشى مۇمكىن ئەمەس ئىدى. ئەمما ھۆكۈمەت پۇقرالارنى قانۇنغا خىلاپ قىلمىشلارنى مەلۇم قىلىشقا رىغبەتلەندۈرەتتى. ئەگەر خىلاپلىق قىلغۇچىغا جىنايەت بېكىتىلىپ جەرىمانە قويۇلسا، پاش قىلغۇچى شۇ جەرىمانىنىڭ مەلۇم قىسمىغا ئىگە بولاتتى. بۇ تۈزۈم «ھەربىر پۇقرانىڭ ئاممىۋى تەرتىپنى ساقلاش بۇرچى بار» دېگەن قاراشتىن كېلىپ چىققانىدى. لېكىن مۇنداق تۈزۈم يولغا قويۇلغاندا، باشقىلارنىڭ سۆز-ھەرىكەت، پىكىر، ئېتىقادلىرىنى نازارەت قىلىپ ۋە پاش قىلىپ جان باقىدىغان ئىش ئاسانلا يامراپ كېتىپ، چېقىمچىلىققا ئىلھام بېرىلىپ قالاتتى. ھېلىمۇ ياخشى، ئافېنالىقلاردا ئەركىنلىكنى قەدىرلەيدىغان ئالىيجاناب پەزىلەت بولغاچقا، قانۇنغا خىلاپ قىلمىشلارنى پاش قىلىشقا رىغبەتلەندۈرۈش ئۇلاردا يوشۇرۇن، ئەمما تېخىمۇ ئېغىر جىنايەت بولغان چېقىمچىلىقتىن ھەزەر ئەيلەش كەيپىياتىنى پەيدا قىلدى. شۇڭا، مەيلى شائىر، پەيلاسوپنىڭ قەلىمى ئاستىدا ياكى خەلق ئارىسىدىكى گەپ-سۆزلەردە بولسۇن چېقىمچىلار «يارىماس ئادەملەر» دەپ قارىلاتتى. پەيلاسوپ سوقرات: چېقىمچىلارنى ئادەم دېگىلى بولمايدۇ، دېگەنىدى. مۇنداق جامائەت پىكرى ئاستىدا، پۇل دېسە دۈم چۈشىدىغانلارلا بولمىسا، باشقىلارنى ماراپ يۈرۈشكە خۇشتار ئادەملەرنىڭ چېقىمچىلىق قىلغۇسى بولسىمۇ قىلالمايتتى. شۇڭا، چېقىمچىلىق قىلىشنى خالايدىغانلار ئانچە كۆپ چىقمايتتى. دېموكراتىك تۈزۈمدىكى ئافېنادا گەرچە چېقىمچىلارنىڭ سوقراتنى «تەڭرىگە ھۆرمەتسىزلىك قىلدى» دەپ چاققىنىدەك پاجىئە يۈز بەرگەن بولسىمۇ، ئافېنا چېقىمچىلارنىڭ كۆپىيەلەيدىغان ئورنى بولغان ئەمەس.

قەدىمكى رىم دەۋرىگە كەلگەندە دۆلەت تەشكىللەشنىڭ قەدىمكى ئەخلاقى — قەيسەرلىك، باتۇرلۇق، دىنغا بولغان ئىخلاس، شەرەپ ۋە بۇرچقا ئېتىبار بېرىش تەكىتلەندى. بۇنداق ئەخلاققا رىئايە قىلىدىغان رىملىقلار جۇمھۇرىيەت دەۋرىدىكى رىمدىن ئىبارەت بۇ غالىب دۆلەتنىڭ ئاساسىنى قۇرۇپ چىقتى. بۇ دەۋردىمۇ چېقىمچىلار بولغان، ئەمما ئۇ چاغدىكى چېقىمچىلارغا بەك جانلىنىپ كېتىدىغان پۇرسەتمۇ يوق ئىدى. ئىمپېرىيە دەۋرىگە كەلگەندە ئەھۋال ئوخشىماي قالدى. ئۆمۈرلۈك ئالىي ھوقۇققا ئىگە دۆلەت باشلىقى پەيدا بولغاندىن كېيىن، مۇنداق ھوقۇق ئالىي ھۆكۈمدارلارنىڭ، بولۇپمۇ ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى ھوقۇققا مەپتۇن كىشىلەرنىڭ بار كۈچى بىلەن قوغدايدىغان نەرسىسىگە ئايلىنىپ قالدى. شۇنىڭ بىلەن خەلقنى، بولۇپمۇ ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى قابىل كىشىلەرنى تىزگىنلەش ئېھتىياجى تۇغۇلدى. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن چېقىمچىلارغا بولغان ئېھتىياجمۇ كېلىپ چىقتى. دۆلەت باشلىقى يەنىمۇ ئىلگىرىلەپ پادىشاھقا ئايلانغاندىن كېيىن ئىمپېرىيە ھۆكۈمرانلىرىنىڭ چېقىمچىلارغا بولغان بېقىندىلىقى تېخىمۇ ئېغىرلاشتى. خۇددى قەدىمكى رىم تارىخچىسى سۇۋېتونىئۇس ئېيتقانىدەك: چېقىمچىلار ۋە ئۇلارنى ئۆز مەيلىگە قويۇپ بەرگەنلەرنىڭ تەپتارتماي قىلىۋاتقان ئەسكىلىكلىرى ئىمپېرىيە دەۋرىنىڭ ئەڭ چوڭ ئەيىبى ئىدى. بىرنەچچە زالىم پادىشاھ ھۆكۈمرانلىق قىلىپ تۇرغان ۋاقىتتا مۇنداق ئىللەت تېخىمۇ ئېغىرلاشتى. چېقىمچىلار كامىمۇد دەۋرىگە كەلگەندە بەكمۇ غالجىرلىشىپ كېتىشتى. كامىمۇد ئەيش-ئىشرەتكە بېرىلىپ كەتكەن ياۋۇز ئادەم بولغاچقا، ھەرقانداق ئادەمنىڭ ئالاھىدە ئېپادىسىنى ئۆز ھوقۇقىغا قىلىنغان خىرىس دەپ بىلەتتى. شۇنىڭ بىلەن، زالىم پادىشاھلارنىڭ كۆڭلىدە نېمە بارلىقىنى ئوبدان چۈشىنىدىغان ۋە باشقىلارغا قارا چاپلاشقا ئۇستا چېقىمچىلار كۆزىنى ئاشۇ پاك، ئادىل، تۆھپىسى زور كىشىلەرگە تىكىدىغان بولۇۋالدى. چېقىمچىلارنىڭ مەنتىقىسى بويىچە ئېيتقاندا، پاك، ئادىل كىشىلەرنىڭ كۆڭلىدە ناپاكلارغا نىسبەتەن ئۈنسىز ئەيىبلەش بولىدۇ. زور تۆھپە كارامەت ئىقتىداردىن دېرەك بېرىدۇ. دەل مانا شۇ نەرسىلەر زالىم پادىشاھلارنىڭ خۇسۇسىيىتى بىلەن زادىلا چىقىشالمايدۇ. شۇنىڭ بىلەن چېقىمچىلار خوجايىنلىرىنىڭ ئاشۇنداق ئاجىزلىق ۋە چۈشكۈنلۈكلىرىدىن پايدىلىنىپ مال-مۈلۈك ۋە كۈچكە ئىگە بولۇشتى. خوجايىنلار بولسا چېقىمچىلار ئويدۇرۇپ چىقارغان باھانىلاردىن پايدىلىنىپ ئادەم ئۆلتۈرەتتى. بولۇپمۇ ئۇلارنىڭ كۆزدىن يوقىتىدىغىنى — رىقابەت ئىقتىدارىغا ئىگە، زالىم پادىشاھلارنىڭ خالىغىنىچە ئەسكىلىك قىلىشىغا يول قويمايدىغان مۇھىم ئەربابلار ئىدى.

20-ئەسىرگە كەلگەندە، ناتسىستلار گېرمانىيەسى پۈتكۈل مەملىكەتنى قاپلىغان سانى ناھايىتى كۆپ ئىشپىيونلۇق ئاپپاراتى گېستاپو ۋە چېقىمچىلىق تۈزۈمى ئارقىلىق تېررورلۇق ھۆكۈمرانلىقىنى يۈرگۈزدى. 2-دۇنيا ئۇرۇشىدىن كېيىن شەرقىي گېرمانىيىدە يەنە شۇ خىلدىكى تېخىمۇ چوڭ ئاپپارات ستاچ ۋە تېخىمۇ ئۈنۈملۈك پاش قىلىش تۈزۈمى تۇرغۇزۇلدى. «ستاچ» دېگەن كىتابتا ئاشكارىلىنىشىچە: ئىككى گېرمانىيە بىرلىشىشتىن ئىلگىرى، پىلىموت ۋە قېلىن تام ئارقىلىق پۇقرالارنىڭ غەربىي گېرمانىيىگە چىقىپ كېتىشىنى توسۇپ تۇرغان بۇ دۆلەتنىڭ ئومۇمىي نوپۇسى 17مىليون ئىكەن، ستاچنىڭ ئالاھىدە خىزمەتچىلىرىنىڭ سانى بولسا 100مىڭدىن ئېشىپ كەتكەن. بۇنىڭغا يەنە كۆپ

ساندىكى چېقىمچىلارنى قوشقاندا، ھەر بەش-ئالتە ئادەم ئىچىدە بىر ئادەم ستاچ ئۈچۈن خىزمەت قىلغان. ئۇنچە ئادەم توپلاشقان يەردە ئۇنىڭ ئىچىدىكى جەزمەن بىرى ستاچ ئۈچۈن قۇلىقىنى دىڭ تۇتۇپ تۇرغان. خەلقىنىڭ ھەربىر ئىش-ھەرىكىتى ستاچىنىڭ زور ئارخىپىغا خەتلىنىپ تۇرغان. مۇنداق ئىچكى جەھەتتە ئالاھىدە خادىم ۋە چېقىمچىلارنى ئىشقا سېلىش ئارقىلىق جەمئىيەتنى تىزگىنلەپ تۇرۇش يالغۇز شۇ چاغدىكى غەرب بىلەن شەرقنىڭ قارشىلىشىشىنىڭ ئالدىنقى لىنىيىسىدە تۇرغان شەرقىي گېرمانىيىنىڭلا ئۆزىگەخاس ئۇسۇلى ئەمەس، بەلكى پۈتكۈل سوۋېت ئىتتىپاقى ،شەرقىي ياۋروپا ئەللىرىنىڭ ئورتاق سىياسىي ئالاھىدىلىكى ئىدى. بۇنىڭ ئىچىدە ستالىن دەۋرىدىكى سوۋېتلەر ئىتتىپاقىمۇ ئاممىنى نازارەت ئاستىدا تۇتۇش ۋە بېسىم بىلەن تىزگىنلەشتە شەرقىي گېرمانىيىدىن قېلىشمايتتى...

جۇڭگودىكى نەچچە مىڭ يىللىق مۇستەبىت ھۆكۈمرانلىق دەۋرىدە چېقىمچىلار ئەزەلدىن زۆرۈر بولۇپلا قالماستىن، يەنە بۇ خىلدىكى ئادەملەرگە زور مەدەت ۋە ئۆز رولىنى جارى قىلدۇرالايدىغان زېمىن ھازىرلاپ بېرىلگەن. غەربىي جۇ دەۋرىدىلا پادىشاھ جۇلىۋاڭ خەلقنىڭ نارازىلىقىنى باستۇرۇش ئۈچۈن داخانلارنى ياللاپ، ئاتالمىش ئەپسۇن ئوقۇتۇش يولى بىلەن خەلقنى چارلاپ ۋە تىڭتىڭلاپ يۈرۈپ، كىمدە كىم ئۆزىگە بىرەر تەنقىدىي پىكىر قىلغانلىقىنى سەزسە، دەرھاللا ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلغان. ۋۇزېتيەن دەۋرىگە كەلگەندە چېقىمچىلاردىن كەڭ كۆلەمدە پايدىلىنىش باشلىنىپ، «مىس ساندۇقچىدا مەكتۇب يوللاش» ئۇسۇلى ئىجاد قىلىنغان؛ كىشىلەر چېقىمچىلىق قىلىشقا كۈشكۈرتۈلۈپ، چېقىمچىلىققا يول قويۇش تۈزۈملىرى بېكىتىلگەن. ئەمما چېقىمچىلار ئەڭ غالجىرلاشقان ،چېقىمچىلارنى ئىشلىتىش تۈزۈملەشكەن ۋاقىتنى مىڭ سۇلالىسى دەۋرى دېسە بولىدۇ. مىڭ سۇلالىسىنىڭ دەسلەپكى دەۋرىدىلا جۇ يۈەنجاڭ جۇ فامىلىلىكلەر ھاكىمىيىتىنى مۇستەھكەملەش ئۈچۈن «تەپتىش مەھكىمىسى» تەسىس قىلغان. بۇ ئاپپارات مەنسەپدارلارنىڭ سۆز-ھەرىكەتلىرى ،ھەتتا تۇرمۇشتىكى ئۇششاق-چۈششەك ئىشلىرىغىچە تەكشۈرگەن ۋە ئۇنىڭغا مەلۇم قىلىپ تۇرغان. «تەپتىش مەھكىمىسى» مىڭ دەۋرىدىكى زور كۆلەملىك ئىشپىيونلۇق ئاپپاراتلىرىنىڭ تەكتى ھېسابلىنىدۇ. كېيىن جۇ يۈەنجاڭ «كىمخاپ تونلۇق نۆكەرلەر مەھكىمىسى»نى تەسىس قىلغان. كىمخاپ تونلۇق نۆكەرلەر مەھكىمىسىنىڭ چارلاش، تەكشۈرۈش دائىرىسى مەنسەپدارلار بىلەنلا چەكلىنىپ قالماي، ئادەتتىكى پۇقرالارغىچە كېڭەيگەن. جۇ يۈەنجاڭنىڭ ئىنىسى جۇدى تەختتە ئولتۇرغاندا ھەرەم خادىملىرى ئىچىدىن ئىشەنچلىكلىرىنى تاللاپ، ھەرەمئاغىلىرىدىن تەشكىللەنگەن «شەرقىي مەھكىمە»نى تەسىس قىلدى. شەرقىي مەھكىمە مەنسەپدارلار ۋە پۇقرالارنى نازارەت قىلىپلا قالماي ،كىمخاپ تونلۇق نۆكەرلەرنىمۇ تەكشۈرۈش-نازارەت قىلىش دائىرىسىگە كىرگۈزگەندى. «كىمخاپ تونلۇق نۆكەرلەر مەھكىمىسى» بىلەن «شەرقىي مەھكىمە»نى بىرلەشتۈرۈپ «پاشاپلىق ئىدارىسى» دەپمۇ ئاتايتتى. ئۇلار ئىشپىيونلۇق ئورگان بولۇش سۈپىتى بىلەن پۈتكۈل مىڭ سۇلالىسى دائىرىسىدە زورلۇق-زومبۇلۇق قىلىدىغان بولۇپ، ئۆكتەملىكى چېكىدىن ئاشقانىدى. پاشاپلىق ئىدارىسىنىڭ ئىسمى چىقسا، ھەرقانداق ئادەمنىڭ چىرايى تاتىرىپ كېتەتتى. «كىمخاپ تونلۇق نۆكەرلەر مەھكىمىسى» ۋە شەرقىي-غەربىي مەھكىمىلەردىن ئىبارەت بۇ بارلىق ئىشپىيونلۇق ئورگانلىرى ھوقۇقى چەكسىز بولغان بىرلا ئادەمگە - پادىشاھقا خىزمەت قىلاتتى. پاشاپلىق ئىدارىسىنىڭ ئادەم سانى شۇنچە كۆپ بولسىمۇ ،ئۇلار پۈتكۈل مەملىكەتتىكى مەنسەپدار ۋە ئاۋام پۇقرالارنى، شۇنداقلا يەنە ئۆزئارا بىر-بىرىنى نازارەت قىلىدىغان بولغاچقا، يالغۇز پاشاپلىق ئىدارىسىگىلا تايانغان بىلەن يېتىشىپ بولالمايتتى. شۇڭا پاشاپلىق ئىدارىسى يەنە ھەرقايسى جايلاردىكى لۈكچەكلەرنىمۇ كۆز-قۇلاق بولۇشقا سېلىپ، پۇل چىقىرىپ ئۇلاردىن ئاخبارات سېتىۋېلىپ، لۈكچەكلەرنىڭ ئۆزبېشىمچىلىق بىلەن ئەسكىلىك قىلىشىغا ياخشى پۇرسەت يارىتىپ بەرگەنىدى. مىڭ سۇلالىسى دەۋرىدىكى چېقىمچىلار پاشاپلىق ئىدارىسىنىڭ ئىشپىيونلۇق ئورگانلىرىدا پارازىتلارچە ياشاپلا قالماي ،يەنە پاشاپ ئىدارىسىگە ئارقا تىرەك بولۇپ، ئۇنىڭ ئىشلىرىنى ئۈنۈملۈك ماڭغۇزۇپ تۇراتتى. ئۇلار مۇكاپات پۇلىغا ئېرىشىش ياكى ئاداۋىتى بارلاردىن ئۆچ ئېلىش ئۈچۈن باشقىلارنىڭ خۇسۇسىي ئىشلىرىنى مارىلاپ، يوق يەردىن پۈتاق چىقىرىپ، باشقىلارنىڭ ساپىقىغا ئېسىلىۋېلىپ، يوقىلاڭ بەتناملارنى چاپلاپ نۇرغۇن ناھەق دېلولارنى پەيدا قىلىپ، ئىشپىيونلۇق ئورگانلار ،چېقىمچىلار ۋە ناھەق دېلولار ئوتتۇرىسىدىكى تۈزۈلمە خاراكتېرىدىكى يامان ئايلىنىشنى پەيدا قىلغانىدى.

شۇنى كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى، مەيلى غەرب ياكى شەرقتە بولسۇن چېقىمچىلارنىڭ دېموكراتىك سىياسىي تۈزۈلمە ئاشكارا يولغا قويۇلغان جەمئىيەتتە زىيانكەشلىك قىلىش زېمىنى چوڭ ئەمەس؛ ئەمما ئۇ مۇستەبىت تۈزۈمدىكى مەخپىي سىياسەت ئاستىدا كەم بولسا بولمايدىغان نەرسە. تارىخىي پاكىتلاردىن شۇنەرسە ئايدىڭكى، مۇستەبىت تۈزۈلمە چېقىمچىلىق ھادىسىسىنى ھەممە يەرگە يامرايدىغان ئاساسىي شەرت-شارائىت بىلەن تەمىنلەيدۇ. بۇنداق تۈزۈلمىدە پۈتكۈل جەمئىيەتكە ئازساندىكى شەخس ياكى گۇرۇھلار ھۆكۈمرانلىق قىلىدۇ. ئۇلارنىڭ سانى ئاز بولغان بىلەن، ئۇلار ئۆزلىرى ئىگىلىۋالغان ئىجتىمائىي ھوقۇق ئارقىلىق پۈتكۈل جەمئىيەتنىڭ بايلىقىنى مونوپول قىلىپ، مۇتلەق كۆپ ساندىكى خەلققە ھۆكۈمرانلىق قىلىدۇ. مۇنداق ئىككى ياقلىما تەڭسىزلىك خەلقتىن پەخەس بولۇشنى بۇ خىل تۈزۈلمىنىڭ ئاساسىي سىياسىي ئالاھىدىلىكى قىلىدۇ. ھۆكۈمران ئورۇندا تۇرغان ئاشۇ شەخس ۋە

گۇرۇھلارغا نىسبەتەن ئېيتقاندا ھوقۇقنى مۇستەھكەملەشنىڭ ئەڭ مۇھىم ئاچقۇچى - مەخپىيەتلىكنى ساقلاش ۋە ئاممىنى تىزگىنلەپ تۇرۇشتىن ئىبارەت. مەخپىيەتلىكنى ساقلاش ھوقۇقنى خۇپىيانە يۈرگۈزۈش ئىمكانىيىتىنى يارىتىپ بېرىدۇ. بۇ ئارقىلىق خەلققە سىياسىي ئىشلارنىڭ يۈرگۈزۈلۈشىنى سىرلىق قىلىپ كۆرسەتكىلى ھەمدە خەلقنىڭ ھوقۇقنىڭ ھەقىقىي ئەھۋالىنى بىلىۋېلىش يولىنى ئۈزۈپ تاشلىغىلى بولىدۇ. شۇنداق بولغاندىلا ھوقۇق مەركىزى ئۆزلىرىنىڭ ئېھتىياجىغا ئاساسەن خەلقنى قاتتىق تاسقاشتىن ئۆتكۈزۈلگەن، ھەتتا يالغان بولغان ئۇچۇرلارنىلا بىلىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىدۇ؛ خەلقنى تىزگىنلەش بولسا، چوڭ مەسىلىلەردە خەلقتىن مەخپىيەتلىكنى ساقلاش ۋە خەلقنىڭ ھەرىكەت يۆلىنىشىنى ئىگىلەپ تۇرۇش ئارقىلىق ئىشقا ئاشۇرۇلىدۇ. شۇڭلاشقا مەخپىي سىياسەت بىلەن چېقىمچىلىق تۈزۈمىنى مۇستەبىت تۈزۈلمىدە بىر-بىرىگە تايىنىدىغان، بىر-بىرىنى تولۇقلايدىغان بىر جۈپ غەلىتە تۆرەلمە، دېيىشكە بولىدۇ. سىياسىي جەھەتتىكى مۇستەبىتلىكتىن تاشقىرى ئىدىيە، ئېتىقاد مەسىلىسىگە كەڭ قول بولماسلىقمۇ چېقىمچىلىقنى جانلاندۇرۇدىغان مۇھىم بىر سەۋەب. ھەرقانداق ئىدىيە ياكى ئېتىقاد چەكسىز ئۇلۇغ دەپ قارىلىدىكەن، ئۇنىڭغا ئەگىشىپلا مەيدانغا كېلىدىغىنى باشقىچە قاراشلارنى سىغدۇرالمايدىغان ئىچى تارلىق، شۇنداقلا كىشىلەرنىڭ پىكىر، ئېتىقادىنى تەكشۈرۈش ۋە ئەركىن پىكىرلەرنى بوغۇش بولىدۇ. مۇنداق ئىدىيە - ئېتىقادنىڭ دىكتاتورىسى ئاستىدا، باشقىلارنىڭ قىلغان-ئەتكەنلىرىنى مەخسۇس مارىلاپ ۋە ئۇي-پىكرىنى مەلۇم قىلىپ تۇرۇدىغان چېقىمچىلار كەم بولسا بولمايدىغان «قەھرىمان»لاردىن بوپقالىدۇ.

يىغىپ ئېيتقاندا، بارلىق دىكتاتورا چېقىمچىلارغا موھتاج. مەيلى ئۇ سىياسىي جەھەتتىكى ياكى ئېتىقاد جەھەتتىكى دىكتاتورا بولسۇن، ھېچقايسىسى بۇنىڭدىن مۇستەسنا ئەمەس. گەرچە بەزىلەر ياخشى نىيەت بىلەن، توغرا ئەخلاقنى يولغا قويۇش ئۈچۈن «پەزىلەتلىك دىكتاتورا»نى يۈرگۈزگەن بولسىمۇ، بۇنىڭ نەتىجىسى يەنىلا ھەرخىل كەسپىي پايلاقچىلار بىلەن ئىشتىن سىرتقى چېقىمچىلار قۇترىغان ئەھۋالنى كەلتۈرۈپ چىقارغان. 15-ئەسىرنىڭ ئاخىرىدا موناخ ساۋۇنارولا فلورېنسىيىدە يولغا قويغان پاك دىنىي جەمئىيەت ۋە ئەخلاق مەقسەت قىلىنغان «پەزىلەتلىك دىكتاتورا» ئەنە شۇنداق بولغان. فلورېنسىيىلىكلەرنىڭ مەيلى ئاشكارا سورۇنلاردا بولسۇن ياكى يوشۇرۇن بولسۇن ئۇ يۈرگۈزگەن زاھىدلىق ئەخلاقىغا خىلاپلىق قىلماسلىقىغا كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن ئۇمۇ تىررورلۇق تەدبىرلەرنى قوللانغان. ئۇ قوللانغان تەدبىرلەر ئىچىدە كىشىگە ئەڭ ياقمايدىغىنى چاكار ۋە باللارنىمۇ ئىشپىيونلۇققا سېلىش ئىدى. نەتىجىدە قوشنا-قولۇملار بىر-بىرىنى نازارەت قىلىپلا قالماي، مالايلار خوجايىنلارنى، باللار ئاتا-ئانىسىنى نازارەت قىلىشقا سېلىنغان. بىر مەزگىل فلورېنسىيىدە چېقىمچىلىق تازا ئەۋج ئېلىپ، ھەممە يەرگە يامرىغان بىر-بىرىنى نازارەت قىلىش تىررورلۇق ھۆكۈمرانلىقى جەمئىيەتنىڭ ھەربىر بۇلۇڭ-پۇشقىقى ۋە ئائىلىلەرگىچە كىرگەن. ھەممە يەرنى قاپلىغان چېقىمچىلىق ئادەملەر بىلەن ئادەملەر، ھەتتا يېقىن كىشىلەر ئارىسىغىمۇ بىر-بىرىدىن پەخەس بولۇش ۋە بىر-بىرىگە ئىشەنمەسلىكنىڭ زەھىرىنى چاچقان.

شۇنداق دېيىشكە بولىدۇكى، چېقىمچىلىق ئەڭ يىرگىنچلىك ئىجتىمائىي ھادىسە، بولۇپمۇ چېقىمچىلىق قىلىش تۈزۈمگە ئايلانغان يەردە تېخىمۇ شۇنداق. تۈزۈملەشكەن چېقىمچىلىق مەخپىي ساقچىلارنىڭ ھوقۇقى بىلەن كەڭ كۆلەمدە بىرلىشىۋالغاندا، خۇددى بىر تەڭگىنىڭ ئىككى يۈزىگە ئوخشاش، ئىككىلىسى دۆلەت ھوقۇقىنىڭ تىزگىنلىنىشكە ئۇچرىماسلىقىنىڭ بەلگىسى بوپقالىدۇ. ئۇنىڭ شەكلىسىز، ئەمما رېئاللىقتا ئايلانغان شەپقەتسىز كۈچى كىشىلەرنى ھەركىم ئۆز-ئۆزىدىن خەۋپسىرەيدىغان ۋەھىمە ئىچىگە سېلىپ قويىدۇ. پەس چېقىمچىلار بىلەن بىشەم ساقچىلار ئۆز ئارا تىل بىرىكتۈرسە، جۈرئەت، مۇستەقىل پىكىر، يىراقنى كۆرەرلىك، شەيئىلەرنى ئىنچىكە كۆزىتىش، گۇمانىي نەزەردە قاراش، ئەقلىي ھۆكۈم قىلىش روھى قاتارلىق ئىنسانىيەتنىڭ ئەڭ قىممەتلىك پەزىلەتلىرى ۋە بۇ پەزىلەتلەرنى ئۆزىدە يېتىلدۈرگەن مۇنەۋۋەر شەخسلەرگە قارىتىلغان غايەت زور تور ھاسىل قىلىدۇ. جىنايەت توقۇپ چىقىش، ناھەق دېلولارنى پەيدا قىلىش ئارقىلىق مۇنەۋۋەر شەخسلەر ئۇجۇقتۇرۇلىدۇ. ئىنساننىڭ قىممەتلىك پەزىلەتلىرىنى بوغۇش ئارقىلىق ئاۋامنىڭ ئىنكاس قايتۇرۇش ئىقتىدارى بىكار قىلىنىدۇ. بۇنداق بولۇپلا قالماي، چېقىمچىلىق تۈزۈمى كىشىلەر ئارىسىغا ھەسەت، ئۆچمەنلىك ئۇرۇقىنى چېچىپ، ئادەملەرنىڭ ۋۇجۇدىدا يوشۇرۇن تۇرغان ئىللەتلەرنى قوزغايدۇ: ساقلانغىلى بولمايدىغان بۇ چېقىمچىلىق ۋە ئۇنىڭ سەۋەبىدىن بولۇدىغان جازالاشلار بارلىق چىن پىكىر ۋە ئېتىقادنى ئۇجۇقتۇرۇپ، كىشىلەر ئارىسىدىكى زۆرۈر بولغان ھەمكارلىق ۋە ئىشەنچنى يىمىرىپ تاشلاپ، مىللىي روھنى ئەڭ زور دەرىجىدە چىرىتىدۇ. شۇنداق دېيىشكە بولىدۇكى، خەلققە قارىتا پايلاقچىلىق قىلىش، چېقىمچىلىقنى رىغبەتلەندۈرۈش بارلىق زوراۋانلىقلار ئىچىدىكى كىشىنى ھەممىدىن بەك بىزار قىلىدىغان ئىش. شۇنداقلا ئۇ كىشىلەرنى چىرىتىش خاراكتېرىگە ئىگە، ئۇ ئىنسانىيەتنىڭ ئاجىز ئەخلاقىغا ئەجەللىك زەربە بېرىدۇ.

شاۋشۆخۇي قەلىمىدىكى بۇ ماقالە «شەرق مەدەنىيىتى»-《东方文化》ژۇرنىلىنىڭ 2002-يىل 4-سانىدىن «كىتابلاردىن تەرمىلەر»-《书摘》ژۇرنىلىنىڭ 2002-يىل 10-سانىغا كۆچۈرۈپ بېسىلغان. **مەتىمىن ھوشۇر** تەرجىمىسى (M1)

تەپەككۇر مېۋىلىرى

▲ «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلىنىڭ «تەپەككۇر كۆزى» سەھىپىسى دىيارىمىزدا ھاياتلىق ئۈچۈن ئىزدىنىۋاتقان قەيسەر ئوغلانلارنىڭ تەپەككۇرىنى تاۋلايدىغان پىچتۇر.

- يۈسۈپجان ھېكىم

ئاپتور: قىزىلسۇ دارىلمۇئەللىمىن خەنزۇ تىلى 2004-يىللىق 2-سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

▲ «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلىنى ئالتۇن ئۈزۈككە ئوخشاتساق، «تەپەككۇر مېۋىلىرى» ئۇنىڭ ياقۇت كۆزىدۇر.

- ئەخمەتجان ئابدۇللا، ماھنۇر مەمتىمىن

ئاپتورلار: خوتەن مائارىپ ئىنستىتۇتى تىل-ئەدەبىيات تولۇق كۇرس 2003-يىللىق سىنىپ ئوقۇغۇچىلىرى

▲ ئەڭ قورقۇنچلۇق نەرسىنىڭ بىرى ئېغىز، يەنە بىرى كۆڭۈل.

- شەمسىيە ئابلىكىم

ئاپتور: قەشقەر پېداگوگىكا ئىنستىتۇتى شۆبە ئوتتۇرا مەكتىپى تولۇقسىز 3-يىللىق 2-سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

ھېكمەت چېقىنلىرى

▲ تارىختىن مەلۇمكى، مۇستەبىت جەمئىيەتتە ھەققانىيەتنى يۈرەكلىك سۆزلىيەلەيدىغانلار ساراڭلار بىلەن ھاراقكەشلەردۇر.

▲ سەن بىراۋنى سىناۋاتقان ۋاقىتتىدا ئۆزۈڭنىڭمۇ باشقىلار تەرىپىدىن سىنىلىۋاتقانلىقىڭنى ئېسىڭدىن چىقارما.

▲ ئاياللارنىڭ كۆڭلى بىلەن ئويناشقانلىق سېرىق ھەرە ئۇۋىسىنى بۇزغان بىلەن ئوخشاش.

- مۇھەممەتجان يۇنۇس (شىر)

ئاپتور: شىنجاڭ مائارىپ ئىنستىتۇتى ئەدەبىيات فاكۇلتېتى ئۇيغۇر ئەدەبىياتى 2003-يىللىق سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

* * *

تەپەككۇر كۆزى

▲ جەمئىيەتنى تۈزەي دېسەڭ، ئاۋۋال ئۆز ئائىلەڭنى تۈزە.

- مۇھەممەتنۇرى دۆلەت

▲ ئاپتور: كېرىيە ناھىيە قاراقىر يېزا باشلانغۇچ مەكتىپىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى

▲ ھايات ئىنسان ئۈچۈن پەقەت بىرلا قېتىم كېلىدۇ دېگەننى ھەممىمىز سۆزلەيمىز، بىراق ئۇنىڭ قەدرىنى ئەزرائىل بىلەن ئۇچراشقان كۈنىلا بىلىمىز.

▲ دائىملا ھەسرەت چېكىپ يۈرۈشىڭ، تەقدىرىڭدىن ئەمەس بەلكى تەدبىرىڭدىن.

▲ دوستىڭىزدىن يۈز پىرسەنت ئۈمىد كۈتسىڭىز، ئۇنداقتا سىزنىڭ بىرمۇ يېقىن دوستىڭىز يوق.

▲ بەزى ۋاقىتتا ھەقىقەتنى چۈشەندۈرۈشمۇ قىيىنغا توختايدۇ. باشقىلارنىڭ چۈشىنىشىگە پۇرسەت بېرىڭ.

▲ بەزىلەر ھەق سۆزگە ئىشەنمەيدۇ، چۈنكى ئۇ قوپال ئاڭلىنىدۇ؛ يالغان گەپكە ئاسان ئىشىنىدۇ، چۈنكى ئۇ شېرىن ئاڭلىنىدۇ.

- گۈلجەمىلە ئابدۇكېرىم

ئاپتور: قەشقەر پېداگوگىكا ئىنستىتۇتى سىياسىي-تارىخ فاكۇلتېتى 2002-يىللىق 5-سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

▲ دۇنيادا تارىخى ئۆزگەرتىۋېتىلگەنلەردىن بىچارە خەلق بولمايدۇ.

- ئابدۇرېھىم ئابدۇۋەلى

ئاپتور: ئاقسۇ شەھەر ئايكۆل بازار تامباغ مەكتىپىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى

▲ مەغلۇبىيەت خاراكتېرىمىزدىكى نۇقسانلارنى ئاشكارىلاپ بېرىدۇ.

▲ ئۆيلەرنىڭ تورۇسىغا تۈگۈلۈك قويۇش - بىزنىڭ بىناكارلىق ئەنئەنىمىز. ئۇنى يۈكسەك ئەقىل-پاراسەتنىڭ سەمەرىسى دېيىشكە مۇناسىپ، چۈنكى تۈگۈلۈكتىن كائىناتنى كۆرگىلى بولىدۇ.

- ئادىل يۈسۈپ

ئاپتور: قاراماي شەھەر ئورقۇ رايونى خەلق ئىشلىرى ئىدارىسىنىڭ خادىمى

▲ ئۆلۈم كۈنۈڭلا ھەقىقەتنى ھەقىقىي چۈشىنىپ يېتىسەن. چۈنكى ئۇ كۈنى ھەقىقەتنى سەن ئىزدىمەيسەن، ھەقىقەت سېنى ئىزدەپ كېلىدۇ.

- قۇربانجان ئابدۇقادىر

ئاپتور: قەشقەر پېداگوگىكا ئىنستىتۇتى سىياسىي-تارىخ فاكۇلتېتىنىڭ ئوقۇغۇچىسى

▲ مەن ئۆزىنى خېلى «نوپۇزلۇق» سانايدىغانلارنىڭ ئاغزىدىن «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلىنى «دېھقانلارچە تەپەككۇر بىلەن تۇشۇپ كەتكەن» دېگەنلىكىنى ئاڭلاپ ئۇلارغا كۆڭلۈمدە مىڭ لەنەت دېدىم.

- ئېلىجان ئىبراھىم بىۋاپا

ئاپتور: يوپۇرغا ناھىيە يەكشەنبەبازار يېزا ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى

▲ ھالال كەسىپنىڭ ھالاكىتى - ئىنسان تەبىئىتىدىكى ھايانىڭ يوقىلىشىدىن ھازىرلىنىدۇ.

- ياسىنجان غوپۇر

ئاپتور: شىخو شەھەر 2-ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى

▲ ئۆزىنى ئۆزى كەمسىتكەن ئادەم بىر بولسا كەمتەر، بىر بولسا ساراڭ ئادەمدۇر.

- خەيرىنىسا تۇرسۇن

ئاپتور: ئاقتۇ ناھىيە بارىن يېزا ئوتتۇرا مەكتىپى 2-يىللىق 1-سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

▲ ناخشا-ئۇسسۇلغا ھېرىسمەن مىللەت چۈش ئىچىدە ياشايدىغان مىللەتتۇر.

- ئابدۇنىياز توختى

ئاپتور: شىنجاڭ مائارىپ ئىنستىتۇتى گۈزەل سەنئەت كەسپى 2002-يىللىق سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

▲ ئىنسان ھاياتىدىكى ھەرقانداق چوڭ تراگېدىيە ئىنسان ئۆزىگە ۋە جەمئىيەتكە نىسبەتەن چۈشەنچە ھاسىل قىلىشقا باشلىغاندا يۈز بېرىدۇ.

- نۇرگۈل ئابلىز

ئاپتور: قۇمۇل شەھەر قارادۆۋە يېزا ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ ئوقۇغۇچىسى

▲ ئالىي ھاراق، ئېسىل تائاملار تىزىلغان زىياپەتتە مەيدىسىگە مۇشتلاپ بەرگەن ۋەدە - قەسەملەر خۇددى نېپسى ئۈينىغان قىمارغا ئوخشايدۇ.

- مۇساجان كامىل

ئاپتور: ئاتۇش شەھەر ئازاق يېزا كۆكۆل باشلانغۇچ مەكتىپىنىڭ پراكتىكانت ئوقۇتقۇچىسى

ھېكمەتلىك پاراڭلار

▲ تارىختىن مەلۇمكى، ھاكىمىيەت ئاجىز چېغىدا خەلققە، كۈچەيگەندە بولسا قورالغا تايىنىدۇ.

▲ بىنالارنىڭ ئېگىزلەشكىنى - تەرەققىياتنىڭ تېزلەشكىنى ئەمەس، ئادەملەرنىڭ كۆپەيگىنى.

▲ چەكسىز يېقىنلىقتىن چەكسىز دۈشمەنلىك تۇغۇلىدۇ.

▲ غالچا - ئۆز قەۋمىگە قامچا.

▲ ئاياللار جەننەت ئىشىكىنىمۇ، دوزاخ ئىشىكىنىمۇ بالدۇر ئاچقۇچىلاردۇر.

▲ ھازىرقى ۋاقىتتا بەزى بايلارنىڭ نامراتلارغا كۆرسەتكەن ئىلتىپاتى خەيرخاھلىق ئەمەس، بايلىقىنى كۆز-كۆز قىلىشتۇر.

▲ بىر خىل ناخشىنىڭ ئوخشىمىغان كەيپىياتتىكى تەسىرى ئوخشىمايدۇ: شادلانغان چېغىڭىزدا ئۇ گويا بۇلاقنىڭ يېقىملىق شىلدىرلىشى، ئۈمىدسىز چاغلىرىڭىزدا ئۇ ماتەم يىغىسى، ئاچ چېغىڭىزدا ئېشەكنىڭ ھاڭرىشى، غەزەپلەنگەن چېغىڭىزدا ئۇ قارا بوران.

▲ زۇلۇم تارتقۇچىلار ھوقۇقدار بولسا، قىساسكارغا ئايلىنىشى مۇمكىن.

▲ تومۇزدا سايىداشقا باراڭلىق ياخشى،
كۆڭۈلدىكى گەپنى ئېيتىشقا ساراڭلىق ياخشى.

▲ ئاتا-ئانىنىڭ مېھىر-مۇھەببىتى بالىغا مەڭگۈلۈك تىلسىم. بالىنىڭ ئۇنىڭ تەكتىگە يەتمىكى تەس.

▲ «باشلىق» دېگەن ئاتالغۇ چىققان كۈندىن باشلاپ ئىنساننىڭ باراۋەرلىك ئورنى يوقالغان. بىز دەۋاتقان «باراۋەرلىك» يوقاتقان نەرسىنىڭ سېغىنىشىدۇر.

▲ نەيرەڭۋازلار يوقاتماقچى بولغان نەرسىنى ئاۋۋال ماختاپ كۆككە كۆتۈرىدۇ، سەزگۈك بىخۇدلاشقاندا ئاندىن قول سالىدۇ.

▲ دىلنىڭ بىشارىتى ،تەرجىمانى تىل ،
تىل بىلەن ئاشكارا بولغۇسىدۇر دىل .
تىلنىڭ بۇزۇلغىنى - دىلنىڭ بۇزۇلغىنى ،
بۇنى دەرەخ يىلتىزىنىڭ قۇرىغىنى بىل .

- روزىمۇھەممەت ياقۇپ

ئاپتور : لوپ ناھىيە مائارىپ ئىدارىسىدە

* * *

▲ ئادەم بىر ئىزا تارتسا ،يېڭى بىر ئەدەب ئۆگىنىدۇ .

- سەيپىددىن ئابدۇغوپۇر

ئاپتور : ئاقتو ناھىيە بارىن يېزا ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ ئوقۇغۇچىسى

▲ ئىناق ئەلدە بەرىكەت تولا ، ئىتتىپاقسىز ئەلدە ھەرىكەت (تولا) .

- مۇھەممەتجان ياسىن

ئاپتور: ئاقتو ناھىيە 1-ئوتتۇرا مەكتەپ تولۇق 3-يىللىق 1-سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

▲ ئىنسان ئۆز قولى بىلەن توقىغان ماددىي ۋە مەنىۋى قەپەسنىڭ ئىچىدە تىپىرلاۋاتقان بىچارە قۇش .

- دىلشاد ھەبىبۇللا

ئاپتور : قاغىلىق ناھىيە پوسا چارۋىچىلىق مەيدانى مەكتىپىنىڭ ئوقۇغۇچىسى

كۈندىلىك خاتىرەمدىكى تەپەككۇرلاردىن ئۈنچە

▲ ئاياللارنى ئاجىز دېمەڭلار ، چۈنكى مەن-مەن دېگەن ئەرلەر «سەتەڭلەر ھېلىسى»گە بەرداشلىق بېرەلەمدۇ ؟

▲ مۇزېيخانىدىكى توپا باسقان ئاسارىئەتىقىلەرگە ، ئەسنەك تۇتقان مۇزېي خادىمىغا قاراپ ، پۇچەكلىشىۋاتقان مىللىي روھنى ،ئۇنتۇلۇۋاتقان ئەجداد تارىخىنى ھېس قىلدىم .

▲ ھازىرقى جەمئىيەتتە «ئىت» مىجەزلەر كۆپىيىپ ، «يولۋاس» مىجەزلەر ئازىيىپ كەتتى ؛ «ئىلمان» قانلىقلار كۆپىيىپ ، «قىزىق» قانلىقلار ئازىيىپ كەتتى .

▲ تېشىغا ھەل بېرىلگەن «چىرايلىق نەرسىلەر» نىڭ ئىچكى ماھىيىتى يىرگىنچلىك بولىدۇ .

▲ «دادا» دېگەن سۆزنىڭ نەقەدەر ئۇلۇغلۇقىنى ، بالاڭنىڭ تۇنجى قېتىم «دادا» دەپ تىلى چىققاندا ئاندىن بىلىسەن .

▲ بالاڭنىڭ ھاراق ئىچكەنلىكىدىن ، تاماكا چەككەنلىكىدىن ئاغرىنىسەن .ئەمما بالاڭ ئىچكەن شۇ ھاراقنىڭ سەن ئىچىپ ئېشىپ قالغان ھاراق ئىكەنلىكىنى ، شۇ تاماكىنىڭ سەن قويۇپ قويغان تاماكا ئىكەنلىكىنى ئويلىمايسەن .

- تۇرسۇنجان تۇرۇپ

ئاپتور : قاراقاش ناھىيە قاراساي يېزا مالىيە- باج پونكىتى خادىمى

* * *

▲ ئاتا-ئانا - سېنى مەڭگۈ كەچۈرگۈچى ئىلاھ .

- مەتنىيىت ئىمىن

ئاپتور : قەشقەر پېداگوگىكا ئىنستىتۇتى سىياسىي - تارىخ فاكۇلتېتى 2001-يىللىق 5-سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

▲ ئېتىلغان ئوق سۆڭەككە ،قىلىنغان سۆز يۈرەككە تېگىشى كېرەك .

▲ كۆرگەن-ئاڭلىغانىنى تەتقىق قىلساڭ يارىتىسەن ،قوبۇل قىلساڭ قاملىسەن .

▲ مۇۋەپپەقىيەت ئىلاھى سەمىمىي ۋە ھالال ئادەمگە ئۆزىنىڭ قىزلىقىنى تەقدىم قىلىدۇ .

- ئابدۇۋەلى ئابدۇغەنى

ئاپتور : كېرىيە ناھىيە لەڭگەرىيېزا بوزيەر باشلانغۇچ مەكتىپىنىڭ ئوقۇغۇچىسى

تەپەككۇر تامچىلىرى

▲ ئۆز نەپسىنى بويسۇندۇرالىغان كىشى باشقىلارنىمۇ بويسۇندۇرالايدۇ .

▲ ئەگەر دۇنيادا چۈشەنگىلى بولمايدىغان نەرسە بار دېيىلسە ئۇ ئادەم قەلبىدۇر .

▲ ئىنسانلار ئەڭ ئامراق نەرسە چەكلەنگەن نەرسىدۇر .

▲ بىرمىنۇت ۋاقىتنى قولدىن بېرىش ئارقىلىق جېنىڭدىن ئايرىلغىنىڭغا ئوخشاش ، بىر مىنۇت ۋاقىتنى چىڭ تۇتۇش ئارقىلىق تۈمەنلىگەن ئادەمنىڭ ھاياتىنى ساقلاپ قالالايسەن .

▲ تېخى بولمىغان ئىشلارغا قايغۇرۇپ ، چۈشكۈنلىشىپ كېتىشىڭنىڭ ھاجىتى يوق . ئۇ ئىشلارغا بىر دەقىقە قالغان ۋاقىتتىمۇ سەن ئويلىمىغان ياخشىلىقلار يۈز بېرىپ قېلىشى مۇمكىن .

- ئىمىر ئۆمەرجان دېھقان

ئاپتور : قاراقاش ناھىيە ماڭلاي يېزا ئاقتام كەنتىدە ، دېھقان

تەپەككۇر ھاسلاتى

ماۋزېدۇڭ ۋە خوجېنىياز ھاجىم ھەر ئىككىلىسىلا كەڭ دېھقانلار قوشۇنىغا تاياندى . ئەمما بىرى ئوتتۇرا تۈزلەڭلىكتە ، يەنە بىرى غەربىي دىيار چۆللىكىدە .

داھىي ماۋزېدۇڭ : «مىلتىقتىن ھاكىمىيەت چىقىدۇ» دېدى .شۇڭا يېرىم فېئوداللىق ،يېرىم مۇستەملىكە جۇڭگو خەلقىگە ئازادلىقنىڭ يېڭى تېڭىنى باشلاپ ، جۇمھۇرىيەتنىڭ ئادالىتىنى نامايان قىلدى .

خوجېنىياز ھاجىم : «مېنىڭ بېشىمغا تاج ياراشمايدۇ» دېدى ، ئاخىرىدا تارىخنىڭ چاڭ-توزانلىرىغا كۆمۈلۈپ ، ئاقار يۇلتۇزدەك چاقناپلا ئۆچۈپ كەتتى .

- ئابدۇخالىق مەتتۇرسۇن (قاراقوت)

ئاپتور : كېرىيە ناھىيە ئەدەبىيات-سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىنىڭ خادىمى

تەپەككۇر تامچىلىرى

▲ ئەگەر ئېشەكتە ھايا بولسا ئىدى ، ئۇچاغدا ئۇ بىر بىچارە مەخلۇققا ئايلىنىپ قالغان بولاتتى .

▲ ھوقۇق ۋە مەنپەئەت قىپيالىڭاچ ھالەتتىكى نازىنىن .

▲ چىرىكلىك ئەڭ چوڭ مۇستەملىكچى .

▲ مەنسەپدارلار رەھبەرلىكتىكى «خۇدا»، باشقىلار دائىم دېگۇدەك ئۇلارغا سەجدە قىلىپ تۇرىدۇ.

- ئەزىمەت مۇھەممەتنىياز ئاتەش

ئاپتور: تاجىك، ئاقتۇ ناھىيە تار تاجىك مىللىي يېزا باغ كەنتىدە، دېھقان

* * *

▲ ئەرلەر ئاجىزلىغانسېرى ياسىنىدۇ.

▲ ئەرلەرنىڭ ئاياللار ئۈستىدىن قىلغان شىكايىتى ئۆزلىرى ئۈستىدىن قىلغان شىكايىتىدۇر.

- مۇساجان ياسىن قايدۇ

ئاپتور: شىنجاڭ ئىسلام دىنى ئىنستىتۇتىنىڭ تالىبى

▲ قەھرىتاندا يالىڭاچ، ھوسۇل ۋاقتىدا ئاچ قېلىپ باقمىغانلار قىيامەتنىڭ نېمىلىكىنى چۈشەنمەيدۇ.

- روزىتوختى ئۆمەر

ئاپتور: قەشقەر پېداگوگىكا ئىنستىتۇتىنىڭ ئوقۇغۇچىسى

▲ بىزدە: «ئىشلىگەن چىشلەيدۇ» دېگەن ماقال بار. بۇ دېگەن ئەركىن-ھۆر ئادەملەرگە قارىتىلغان. قۇللار، ئەركىن يارىتىلغان تۇرۇپمۇ قۇللۇق خاراكتېرىنى ئۆزىگە سىڭدۈرۈۋالغانلار مەيلى قانچىلىك قان-تەر تۆكۈپ ئىشلىسۇن، چىشلەيدىغىنى ئۆزىنىڭ گەز باغلىغان لېۋى بولىدۇ، خالاس.

▲ ھەرقانداق دۈشمەن بويسۇندۇرالمىغان ئەزىمەتنى بەزىدە ئۆزىنىڭ ئاجىزلىقى بويسۇندۇرسا، بەزىدە تۇرمۇش ۋە موھتاجلىق باش ئەگدۈرىدۇ...

- زۆھرەگۈل ئەخەت

ئاپتور: يېڭىسار ناھىيە 1-باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ خەنزۇ تىلى مۇئەللىمەسى

▲ ئەرەبلەرنىڭ بىلىمسىزلىك، چېچىلاڭغۇلۇق ۋە بىر-بىرى بىلەن پىتنىشالماسلىقتەك ئىللەتلىرىگە «سوۋغا» سۈپىتىدە ئاللاتائالا ئىسرائىلىيىنى ياراتتى.

▲ ھايۋانات، ئۇچارقۇشلارنىڭ قانۇن تەرىپىدىن قوغدىلىدىغان دەرىجىسى ئاشكارا، لېكىن ئادەملەرنىڭ يوشۇرۇن. بۇنى ھېس قىلالىغانلار ئاقىللاردۇر.

▲ ھازىرقى خىزمەت تەكشۈرۈشلەرنىڭ كۆپىنچىسىدە ئەتىگەندە چاق چۆرگىلەيدىغان، چۈشتە رومكا چۆرگىلەيدىغان، كەچتە يوپكا چۆرگىلەيدىغان بوپقالدى.

▲ «ھارامدىن موللىسى بارئەل - نادانئەل»، ئوقۇتقۇچىنى پەس كۆرىدىغان ئەل - ئۆلۈۋاتقان ئەل، ناخشا-ئۇسسۇل، ئويۇن-تاماشىغا ئامراق ئەل - ئۇخلاۋاتقان ئەل، مائارىپقا ئەھمىيەت بەرمىگەن ئەل - يوقۇلۇۋاتقان ئەل، ئالىمى يوق ئەل - جېنى يوق ئەل، پەرزەنتلىرىنى تەربىيىلەشكە ئەھمىيەت بەرمىگەن ئەل - ئۆزگۆرىنى كولاۋاتقان ئەل، مەنسەپدارلىرى ساتقىن ئەل - بىچارە ئەل، مەنسەپدارلىرى ئىقتىدارسىز ئەل - بوزەك ئەل، ئىقتىسادى ئاجىز ئەل - - كۈچسىز ئەل، بايرىمىنىڭ ئېتىبارى يوق ئەل - ئېتىبارسىز ئەل، تىل-يېزىقى يوق ئەل - قارىغۇ ئەل، يۇقىرىقى ھەممە ئىللەت بار ئەل - قۇل ئەلدۇر.

- ھەبىبۇللا لېتىپ

ئاپتور: پىچان ناھىيە پىچان يېزا كېچىك باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ تەبىئەت ئوقۇتقۇچىسى

ھەقىقەت تەرمەچلىرى

▲ ئانا ئەللىيى - تۈگىمەس ناخشا.

▲ تاڭ ئاتماس كېچە بولمىغىنىدەك، يەتكىلى بولمايدىغان مەنزىل بولمايدۇ. گەپ، سېنىڭ بىر ئىشقا قانچىلىك دەرىجىدە ئىرادە قىلىشىڭدا.

▲ ھارامخور باشلىق - تۈۋى يوق تاغار.

▲ ۋەتەنسىزلىكتىن ئېتىقادسىزلىق يامان. چۈنكى ئېتىقادسىز ئادەمنىڭ ھېچقاچان ۋەتىنى بولمايدۇ.

- ئاسگۈل مۇھەممەت

ئاپتور: كۇچار ناھىيە چىمەن بازار ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ مۇئەللىمەسى

* * *

▲ تېلېۋىزوردىكى ھاراق ئېلانلىرىغا ئەمدى ئاياللارنىڭمۇ ئىشتىراك قىلىشى ئەرلەر ئۈچۈن نومۇس، بارلىق خوتۇن-قىزلىرىمىز ئۈچۈن كەچۈرگۈسىز ھاقارەتتۇر.

- ئەنۋەر ھامۇت

ئاپتور: باي ناھىيە سايرام بازار ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ ئوقۇتقۇچىسى

▲ بەزى خاتالىق - چاتاقلار زىيادە ئەستايىدىللىقتىن كېلىپ چىقىدۇ.

▲ قارشىلىق، زىددىيەت ئارىسىدا ياشاش گەرچە كۆڭۈلسىز بولسىمۇ، لېكىن ئۇ ئادەم بولۇشنىڭ ياخشى پۇرسىتى.

- ھۆرىيەت ئابدۇۋەلى

ئاپتور: ئاتۇش شەھەر سۇنتاغ يېزا ئازغان باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ مۇئەللىمەسى

▲ ئادەتكە ئايلانمىغان ئىشلارنىڭ ھەممىسى ئەتىگە قالىدۇ.

▲ چەت ئەللەردە كىشىلەرنىڭ مەدەنىيەت سەۋىيىسى ئۆسكەن بولسا، بىزنىڭ بۇيەردە كىشىلەرنىڭ ئاشقازىنى تەرەققىي قىلماقتا.

- ئوبۇلقاسىم ئابدۇللا

ئاپتور: شايار ناھىيە مازارخوجام بازار «ئىلغار» مەكتەپنىڭ ئوقۇتقۇچىسى

▲ ھاياتتا ئىمتىھانلار ناھايىتى كۆپ، بىراق ئۇرغۇنلىرىدىن ئۆتكىلى بولىدۇ. شۇنداقتىمۇ ئۆتمەك ئەڭ تەس بىر ئىمتىھان بار، ئۇ بولسىمۇ - ئىشەنچ.

▲ بازار ئىگىلىكى دەۋرىدە ئەڭ پۇتلىكاشاڭ بولۇۋاتقىنى، بىزگە رودۇپايدەك چاپلىشىۋېلىپ ئالغا باسقىلى قويمايۋاتقان «پىلانلىق ئىگىلىك» بىلەن «ئىدىيە بىرلىكى» قېلىپىدىن ئىبارەت.

- توختىنىياز ئالىم

ئاپتور: بۈگۈر ناھىيە چۇمباغ يېزا ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ ئوقۇتقۇچىسى

تەپەككۇر ھاسلاتلىرى

▲ كىشىلىك ھاياتتا پۇشايمان ئۇنتۇلسىمۇ لېكىن ئىزا ئۇنتۇلمايدۇ.

▲ يالغانچىلىق، ئوغرىلىق ۋە بۇزۇقچىلىقنى كىشىلەر بىر-بىرىگە قارىغاندىمۇ تېلېۋىزور ۋە

تەشۋىقات ۋاستىلىرىدىن بەكرەك ئۆگىنىۋېلىۋاتىدۇ .

▲ ئۆزىنىڭ مائارىپچىلىرىنى كەمسىتكەن ۋە خورلىغان ئەلنىڭ مەھشەر كۈنى ئۇ دۇنيادا ئەمەس بەلكى بۇ دۇنيادا بولىدۇ .

▲ بالا ئاتا-ئانىنىڭ بىرسىگە ئۆگەي بولسا ئوخشاشلا خورلۇققا ئۇچرايدۇ .بىراق ئىككىلىسىگە ئۆگەي بولسا ئەزىزلىنىدۇ .

▲ ياش نېمە ئۈچۈن تۇزلۇق ؟ چۈنكى ئۇ ھاياتنىڭ تەمىنى تېتىغان تۇزدۇر .

تەپەككۇرلار

▲ ئايال كىشىنىڭ ئالدامچىلىقى يىغلاش ، ئەرلەرنىڭ ئالدامچىلىقى ماختاشتۇر .

▲ خەلقىمىزنىڭ ئۇلۇغلۇقى ئاق كۆڭۈللۈك بولسا ، رەزىللىكى بىر-بىرىنىڭ ئارتۇقچىلىقىنى ئەمەس يېتەرسىزلىكىنى كۆرۈشكە تولىمۇ خۇشتارلىقىدۇر .

▲ بىر كۈنى ئېتىز بويلىرىنى ئارىلاۋېتىپ چۈمۈلىنى ئۇچرىتىپ قالدىم ۋە تېگى يوق خىياللارغا چۆمۈپ كەتتىم : ئاھ ، چۈمۈلىچىلىك بولالمىغان دېھقانلار .

▲ داڭلىق ھاراقنىڭ پەيدا بولۇشى ئەڭ پەسكەشلىكتىن بىرىنىڭ بارلىققا كېلىشىدۇر .

▲ ھاياتلىقتا توغرا يول تاللىغۇچىلارنىڭ كۆپىنچىسى خاتا يولدىن قايتقانلاردۇر .

▲ سەن بىرسىگە بىرەر ئىشتا كەڭ قورساق بول دېيىشتىن ئىلگىرى مەن ئۇنىڭ ئورنىدا بولسام قانداق قىلاتتىم دېگەننى ئويلا .

▲ بىر ئادەمنىڭ قەبرىسىنىڭ ھەددىدىن زىيادە ھەشەمەتلىك ياسىلىشى ، مەلۇم مەنىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا قەبرە ئىگىسىنىڭ ئۆلۈمگە قىلىنغان تەنتەنە بولۇشىمۇ مۇمكىن .

▲ مائارىپچىلار ھەقىقەتچىلەرگە ئايلانغاندىلا ساختا ئىختىساس ئىگىلىرى ئازىيىدۇ .

▲ ھازىر سەن قانچىكى يىغلىساڭ سەندىن قاچىدىغانلار شۇنچە كۆپىيىدۇ .سەن قانچىكى كۈلسەڭ ساڭا يوپۇشىدىغانلار شۇنچە كۆپىيىدۇ . مانا بۇ زامانىمىزدىكى «ئاجىزلار يوقالسۇن !»مارشىدۇر .

▲ سەممىيەتسىزلىك چىرايلىق ياسىلىپ ، كىرىشتىكى كۇتۇۋاتقان قەبرىدۇر .

▲ ساڭا كۈلۈپ باققان ئادەم بىر بولسا سېنى مەسخىرە قىلىدىغان ئادەم ، بىر بولسا ساڭا بەخت تىلەيدىغان ئادەمدۇر .

▲ سۆڭەكنى غاجىلىغانسېرى تاتلىق بىلىنىپ كېتىشىنىڭ سەۋەبى - ئەجىرنىڭ قىممىتىنى ئىپادىلەپ بەرگەنلىكتۇر .

▲ قورۇما قورۇلغانسېرى تاتلىق ، ئادەم قورۇلغانسېرى ئاچچىق بولىدۇ .

- غوپۇرجان ياقۇپ (سەگەك)

ئاپتور : يېڭىشەر ناھىيە يېڭىشەرىق يېزاقۇملۇق مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى

تەپەككۇر تىنىقلىرى

▲ بىر مىللەتنىڭ ۋاقىت ئېڭى ۋە ۋاقىتتىن پايدىلىنىش ئەمەلىيىتى شۇ مىللەتنىڭ تەقدىرىنى بەلگىلەيدۇ .

▲ ئەڭ ئاۋۋال ئۆز ئالىملىرىنىڭ ، ئاندىن مىللەتنىڭ تەقدىرىگە نەزەر سالغاندا تەقدىرنىڭ نېمىلىكى مانا مەن دەپ ئۆزىنى ئاشكارىلايدۇ .

▲ ئۆز روھىيىتىنىڭ ئىگىدارچىلىق ھوقۇقىدىن مەھرۇم قىلىش -قۇلچىلىقنىڭ ئەڭ يۇقىرى ئۇنۇۋانىدۇر .

▲ پىكىر بىرلىكى - بەخت بىرلىكى .

- ئىمىن تاجى

ئاپتور :شىنجاڭ پېداگوگىكا ئۇنىۋېرسىتېتى «مەرىپەت نۇرى» مەكتەپ رايونى خەنزۇ تىلى ئوقۇتۇش گۇرۇپپىسى 25-سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

* * *

▲ بىر ئادەمنىڭ بىرەر ئىلىمدە كامالەتكە يەتكەن-يەتمىگەنلىكىگە قاراشتا شۇ ئادەمنىڭ سېنى سەزدۇرمەي ئاشۇ ساھەگە باشلاپ كىرەلىگەن-كىرەلمىگەنلىكىگە قارا .

▲ ئانا ئادەمنى بارلىققا كەلتۈرسە ، ئۇستاز ئادىمىيلىكنى بارلىققا كەلتۈرىدۇ .

▲ ئوغۇلبالىمۇ سەن ؟ ئۇنداقتا ۋەدىگە ۋاپا قىلىشنى بىل . قىز بالىمۇ سەن ؟ ئۇنداقتا ھايا قىلىشنى بىل .

- قۇربانجان كېرەم

ئاپتور : شىنجاڭ پېداگوگىكا ئۇنىۋېرسىتېتى ئەدەبىيات فاكۇلتېتى 2001-يىللىق 5-سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

▲ ئۆز-ئۆزىمىزنى ۋە مىللىتىمىزنى خۇددى جېكسون ، جوردان ،شاھرۇھخان . . . لارنى تونىغاندەك تونىغان بولساق پۈتكۈل دۇنيامۇ بىزنى تونىغان بولاتتى .

▲ ئېھتىيات بىلەن ئىش قىلىدىغان كىشىلەر بىر بولسا قورقۇنچاق ھەم گۇمانخور ،يەنە بىر بولسا پىشقان ھەم سەزگۈر كىشىلەردۇر .

▲ ھەق بىلەن ناھەقنىڭ ،تەڭلىك بىلەن تەڭسىزلىكنىڭ ، ھادىسە بىلەن ماھىيەتنىڭ پەرقىنى ئەمەلىيەتتىن كۆرەي دېسەڭ «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلىغا ئىشتىراك قىل .

▲ نىشان - يېرىم غالىبىيەت ،ئىككىلىنىش - يېرىم مەغلۇبىيەت .

▲ پۇرسەت -قەرەلى يوق مېھمان .

- غېنى ئابلىمىت

ئاپتور : ئىلى پېداگوگىكا ئىنستىتۇتى فىلولوگىيە ئىنستىتۇتى 2001-يىللىق 3-سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

▲ «مېنىڭ كۆز قارىشىم »دېگەن بۇ سۆز توغرا . لېكىن بۇسۆزنى باشقىلارغا تاڭماسلىق كېرەك .بۇ سۆز ئومۇملۇققا ئىگە بولغاندىلا ئاندىن كۆپچىلىك تەرىپىدىن قۇۋۋەتلىنىدۇ .

- ئەمەتجان قۇربان

ئاپتور : شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش -قۇرۇلۇش ئارمىيىسى يېزا ئىگىلىك 3-دىۋىزىيە مارالبېشى 44-پولك مىللىي مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى

▲ ئەگەر ئىككى قوچقار سوقۇشۇپ قالسا ، ئۇلارنى بۆرىنىڭ كېلىپ ئايرىپ قويۇشى ھاجەتمۇ ؟

- ئالىمجان ئابلىز

ئاپتور : ئوقۇغۇچى

باللىق تۇيغۇلىرىدىكى ئاچچىق ھېسلار

▲ بالىلارنىڭ چېكىنىۋاتقان تاماكىسى، ئىچىۋاتقان ھارىقى ئاتىلار چېكىپ-ئىچىپ بولالماي پەرزەنتىگە قالدۇرغان قالدۇقى.

▲ ئېگىز بىنالاردا بالىلار كۆز يېشى قىلىۋاتقاندا، بىنانىڭ ئاستى ئانىلارنىڭ شەھۋانىي كۈلكىسى بىلەن تولغان بولىدۇ.

▲ رەسساملار بوياقلارنى رەسىم جازىلىرىدا سىنىسا، ھازىر ئاياللار يۈزلىرىدە سىنايدىغان بولدى.

▲ يوشۇرۇنغان نەرسىلەرگە كىشىلەرنىڭ زوقى ھەم ھۆرمىتى قوزغىلىدۇ، ئاشكارا نەرسىلەرگە مەنسىتمەسلىك بىلەن قاراپلا ئۆتۈپ كېتىدۇ.

▲ ئۆزۈڭ ياخشى كۆرگەن ئادىمىڭنى ساقلاش ئازاب ئىچىدىكى لەززەت.

▲ سۇكۇتنىڭ ئاخىرى ئېغىر بىر تىنىق ياكى ئاچچىق كۈلكە بىلەن ئاياغلىشىدۇ.

▲ پادىچى قوينىڭ خوي-پەيلىنى ئۇقۇپ يەتكەندە، ئۇنىڭغا ئاللىقاچان مۈڭگۈز چىقىپ بولغان بولىدۇ.

▲ بۇرۇن قىز بىلەن ئوغۇلنى يورۇش-تۇرۇشى، كىيىم-كېچەكلىرىدىن پەرق ئېتەتتۇق. ھازىر ئۇلارنى قىز-ئوغۇللۇق پەزىلىتىدىن ئايرىيدىغان بولدۇق.

▲- بالىلىرىم، نېمە ئويۇن ئويناۋاتىسىلەر؟

- سادىر، نازۇكۇم بولۇپ.

- نەۋرىلىرىم، سىلەر نېمە ئويۇن ئويناۋاتىسىلەر؟

- غېرىب-سەنەم، پەرھاد-شىرىن . . . بولۇپ.

- چەۋرىلىرىم، سىلەرچۇ؟

- بىز ياۋروپانىڭ ئېسىل مەدەنىيەتلىرىنى دوراپ تانسا-دىسكولارنى . . .

تەپەككۇر تۇيغۇلىرى

▲ مۇشكۈللەرگە ئۇچرىساق تەڭرىنى، خۇشاللىقتا قاۋاقنى ئىزدەيمىز. مانا بۇ ئىنسان تراگېدىيىسى.

▲ جامالى بىلەن باشقىلارنى جەلپ قىلىش پەسكەشلەرنىڭ قورالى. پەزىلىتى بىلەن باشقىلارنى جەلپ قىلىش ئاقىللارنىڭ خىسلىتى.

▲ مەشھۇر شەخسلەر مىللەتنىڭ پەخرى، لېكىن يۆلەنچۈكى ئەمەس.

▲ ھازىر ھېكمەتلەر كۆپىيىۋاتىدۇ، قىممەتلەر ئازىيىۋاتىدۇ.

- ئابدۇسالام ھوشۇر (نۇرتېكىن)

ئاپتور: قەشقەر پېداگوگىكا ئىنىستىتۇتى بىئو-خىمىيە فاكۇلتېتى 2002-يىللىق 5-سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

* * *

▲ دادا - بالىلارنىڭ كىچىك ۋاقتىدىكى «ئېتى» (مىنىپ ئوينايدىغان)، ياشلىق ۋاقتىدىكى بانكىسى، ئوتتۇرا ياش ۋاقتىدىكى غەمخانىسىدۇر.

- ئامانۇللا ھېزبۇللا

ئاپتور: شىنجاڭ ئىسلام دىنى ئىنىستىتۇتىنىڭ تالىبى

▲ قانۇننىڭ بويسۇندۇرۇش كۈچىدىن ئەخلاقنىڭ قايىل قىلىش كۈچى كۈچلۈك بولىدۇ.

- غولام تۇرسۇن

ئاپتور: پەكەن ناھىيە بەشكەنت بازار چىڭگىلىك باشلانغۇچ مەكتىپىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى

▲ سەن بەختسىز بوپقالغان بولساڭ، بۇنىڭغا سېنىڭ ئۇنى بايقىيالمىغانلىقىڭ سەۋەب بولغان.

- ئابدۇخېلىل ئوبۇلقاسىم

ئاپتور: خوتەن شەھەر لاسكوي بازار ئارىغول كەنتىدە، دېھقان

▲ كىتابخانىلارنىڭ چۆلدەرەپ قېلىشى بىر بولسا شۇ مىللەت مەتبۇئاتلىرىنىڭ گادايلىقىدىن، بىر بولسا شۇ مىللەت كىشىلىرى روھىنىڭ گادايلىقىدىندۇر.

-مۇھەممەتئىمىن ئەمەت

ئاپتور: يېڭىسار ناھىيە ساغان يېزا ئىچىملىك سۇ پونكىتىدا ئىشلەيدۇ

▲ بۈگۈنكى جەمئىيەتتە قىزلارنىڭ نازۇلۇق قاراشلىرى مۇھەببەتمىدۇ ياكى ھىيلىمىدۇ؟

▲ ئىنكار قىلغىلى بولمايدىغان رېئاللىقنىڭ ئۆزى ھەقىقەتتۇر.

- مۇخپۇللا سايىت

ئاپتور: ئاتۇش شەھەر ئازاق يېزا ئورمانچىلىق پونكىتىنىڭ خادىمى

▲ ئارىمىزدىكى ئارازلىقلار توخۇلىرىمىزنى «تاخ» دېيىشتىن باشلانغان بولسا كېرەك.

- تۇرسۇن چاۋار

ئاپتور: ئاقتۇ ناھىيە كوسراپ يېزىسىدا، دېھقان

▲ تەربىيىسىز تاشلىنىپ قېلىشنىڭ ئۆزى بىر پاجىئە، ئەمما تەربىيىلىدىم دەپ خاتا تەربىيىلەش تېخىمۇ زور - ئېچىنىشلىق پاجىئەدۇر.

- پەرھات ئەشمە

ئاپتور: بۈگۈر ناھىيە تارلاق يېزا ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى

▲ سەن قانداق كىتاب ئوقۇساڭ شۇنداق ئىدىيە يۇقىدۇ.

- ئابدۇقەييۇمجان ھەمزى

ئاپتور: شىنجاڭ يېزا ئىگىلىك ئۇنىۋېرسىتېتى ماشىنا لايىھەلەش سىنىپىنىڭ ئوقۇغۇچىسى

▲ ئەرزىمەس ئىشلار ئۈچۈن قايغۇرغان ئادەم، ئەرزىمەس ئىشلار ئۈچۈن خۇشال بولىدۇ.

▲ ھۇرۇنلار ئىشلەشكە ئادەتلىنىپ قالمىسىمۇ ئازابلانسا، ئىشچانلار ئۇخلاشقا ئادەتلىنىپ قالمىسىمۇ ئازابلىنىدۇ.

- ياقۇپجان مۇھەممەت

ئاپتور: شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى ئالىي كەسپىي تېخنىكا ئىنىستىتۇتى ئىشخانىلارنى ئاپتوماتلاشتۇرۇش 2002-يىللىق 2-سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

▲ بۇرۇن «جامائەت (ئەل) نىڭ نەزىرىدىن چۈشۈپ كەتتى» دېيىشەتتۇق، ھازىر «باشلىقنىڭ نەزىرىدىن چۈشۈپ كەتتى» دەيدىغان بولدۇق.

- نۇرئەلى ئابدۇكېرىم

ئاپتور: يوپۇرغا ناھىيە يوپۇرغا يېزا ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ تىل-ئەدەبىيات ئوقۇتقۇچىسى

▲ سىز ئوقۇغۇچىلىرىڭىزغا «نېمىشقا مېنىڭ دەرسىمنى ئەستايىدىل ئاڭلىمايسىلەر؟» دەپ

كايىۋاتقان ۋاقتىڭىزدا ئۇلار سىزدىن قورقۇپ گەپ قىلمىغىنى بىلەن ئاللىبۇرۇن كاللىسىدا «ئاڭلىغۇدەك ئۆتەلىسەڭ ئاڭلىمامدۇ» دېگەن ئىنكاس قايتىپ بولغان بولىدۇ.

- ھەلىمەم تۇردى

ئاپتور: چەرچەن ناھىيە ئارال مەكتىپىنىڭ مۇئەللىمەسى

ئاچچىق ھەقىقەتلەر

▲ سەن دىسكوخانىدا ئەسەبىي مايمۇندەك سەكرەپ-ۋارقىراپ كېچىچە ئويناپ چىقتىڭ. ئاتا-ئاناڭ بولسا «بۇ ئاينى قانداق چىقىرارمىز...» دەپ كېچىچە ئۇھ تارتىپ چىقتى.

▲ ئۆگىنىشكە تېگىشلىك بىلىملەرنى ئۆگىنەلمەي، ئۆگەنمىسىمۇ بولىدىغان نەرسىلەرنى زورلاپ ئۆگىنىپ، ئاخىرى «داغلىق ماركا» چاپلانغان «ساختا مەھسۇلات» بولۇپ جەمئىيەتكە چىقىمىز. مانا بۇ «ساپا مائارىپى» تەكىتلىنىۋاتقان دىيارىمىزدىكى ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ بۈگۈنى...

- ئەزىز تۇرسۇن

ئاپتور: شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى جۇغراپىيە ئىلمى 2000-يىللىق سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

* * *

▲ «ئىئانە» دېگەن سۆزنىڭ لۇغەت مەنىسىگە يات - مەجبۇرىي سېلىقا ئايلىنىپ قېلىشى، يەرلىك سىياسەتنىڭ ئاساسىي قانۇن ئالدىدا «ئەركە بالا» بولۇۋالغانلىقى بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىكمىكىن، دەپ قارايمەن.

▲ ئەي زامانداشلىرىم... كىملىك، گۇۋاھنامە... كىنىشكا دېگەندەك بىر قاتار تولىدىن تولا قەغەز قوراللار دەۋرىدە ياشاۋاتقانلىقىمىزنى بىلەمسىزلەر؟

ئەتە-ئۆگۈن ياكى كېيىنرەك قەغەزلەرگە گۆرۈپىدە ئوت كېتىپ قالسا سالاھىيىتىمىزنى قانداق ئىپادىلەيمىز؟

- ئابدۇلئەھەد ئابدۇسوبۇر (ئارمان)

ئاپتور: قاراقاش ناھىيە قوچى بېزامەركىزىي باشلانغۇچ مەكتىپىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى

▲ ياتنى يالار يەرگە ئېگىپ قەددىنى،
ئۆزنى تالار بىلەلمەستىن قەدرىنى.

- مەغپىرەت مەھمۇت

ئاپتور: لوپ ناھىيە ھاڭگىيا يېزا پوچتا پونكىتىدا

▲ بىراۋنىڭ ئىچ سىرىنى كوچىلاپ سوراش، شۇ كىشىگە زىيانكەشلىك قىلغانلىق. ئىچ سىرىنى بەك كۆپ ئادەمگە بىلدۈرۈش ئۆزىگە ئۆزى زىيانكەشلىك قىلغانلىق.

▲ بىز ھەدەپ ھەقىقەتنى سۆزلەيمىز، لېكىن ئەمەلىيەتتىن قاچىمىز.

▲ تۇرمۇش - سانسىزلىغان ئوخشىمىسىزلىق ۋە ئۈمىدنىڭ تەكرار دەۋر قىلىشىنىڭ ھاسىلاتى.

▲ دۇنيادا ئازمايدىغان ئىنسان يوق، ئەمما ئازغان يولىدىن ئەقىل تاپالايدىغانلار ئاز.

- ئوبۇلقاسىم روزى (ئازغۇن)

ئاپتور: قەشقەر پېداگوگىكا ئىنستىتۇتى فىزىكا فاكۇلتېتى

2001-يىللىق 7-سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

ئاچچىق كۈلكىلەر

▲ گېزىت-ژۇرناللارنىڭ ھەممىسى «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلىدەك بولغان بولسا، مەجبۇرىي مۇشتەرى توپلاپ ئاۋارە بولمىغان بولاتتى.

▲ سەن ئۆزۈڭ قانداق ياشاشنى بىلمىسەڭ، مۇقەررەر ھالدا باشقىلار ساڭا قانداق ياشاشنى ئۆگىتىدۇ.

▲ دۇنيادا ھۆرۈنلارنىڭ تۈگىگەن كۈنى، رىقابەتنىڭ ئەڭ كەسكىنلەشكەن ۋاقتىدۇر.

▲ شەكىلۋازلىق ئەۋج ئېلىپ كەتكەن جەمئىيەتتە ئەمەلىيەتچىل كىشىلەر ئاسانلا باشقىلارنىڭ مەسخىرىسىگە ئۇچرايدۇ.

▲ ھازىر بەزى ئوقۇتقۇچىلار رېستورانغا ئۆگەنگەنتى، بەزى ئوقۇغۇچىلار دىسكوخانىغا ئۆگەندى.

- پەيزۇللا ئابدۇۋاھىد

ئاپتور: يېڭىسار ناھىيە توپلۇق يېزا ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى

* * *

▲ كېچىدە يول يۈرگەندە ناخشا ئېيتساڭ، بىر كۆزۈڭ ئارقاڭدا بولسۇن.

- سۇلايمان بارات

ئاپتور: كېرىيە ناھىيە شۇۋۇل يېزىسىدا، دېھقان

▲ بۈگۈنكى كۈندە ھەربىر بايرامنىڭ يېتىپ كېلىشى ئىسراپچىلىقنىڭ ئوبدان باھانىسى بوپقالماقتا.

- سپىرەم مەتسەيدى

ئاپتور: پوسكام ناھىيە ژىما يېزا تېتىرباغ مەركىزىي باشلانغۇچ مەكتىپىنىڭ مۇئەللىمەسى

▲ پۇقرانىڭ ھۆكۈمرانغا ھەددىدىن زىيادە چوقۇنىشى بىر بولسا ئامالسىزلىقتىن، بىر بولسا ساۋاتسىزلىقتىن.

- مەھمۇت ئەخمەت

ئاپتور: لوپ ناھىيە ھاڭگىيا يېزا 2-ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ پېنسىيىدىكى ئوقۇتقۇچىسى

▲ بەختكە ئېرىشكەن ئادەم بىلەن ئازابقا قالغان ئادەم ئوخشاشلا ئۇيقۇدىن بىدار بولىدۇ.

- مۇھەممەتجان توختى

ئاپتور: كەلپىن ناھىيە ساي ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ تەكلىپلىك ئوقۇتقۇچىسى

▲ بىر نۇقتىغا قىزىقىۋاتىمەن: ئەگەر ئامېرىكا رەئىس جۇمھۇرى جورجىي بۇش بىلەن «ئەلقائىدە» (بازا) تەشكىلاتىنىڭ كاتتىۋېشى بىن لادېننى قورال-ياراغسىز ئۇرۇشقا سالسا كىم يېڭىپ چىقار؟

- ئەنۋەر ئەركىن

ئاپتور: ئاۋات ناھىيە 3-ئوتتۇرا مەكتەپ تولۇق 3-يىللىق 5-سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

▲ يېشىمنىڭ چوڭىيىشىغا ئەگىشىپ، ئانامنىڭ قورسىقىدىن يەرگە چۈشۈپلا نېمە ئۈچۈن يىغلىغانلىقىمنىڭ سەۋەبىنى بىلدىم.

- ئەكبەر جاپپار

ئاپتور : قەشقەر كەمگەك بىلەن تەربىيىلەش ئورنىنىڭ خادىمى

▲ بىز ئۆزىمىزنى ئۆزىمىز ئىنكار قىلىپ يۈرگەن يەردە ، باشقىلارنىڭ بىزنى مۇئەييەنلەشتۈرۈشى مۇمكىنمۇ ؟

- ئابىدە كەنجىئالىم

ئاپتور : ۋۇخەن ئۇنىۋېرسىتېتى سۇ - ئېلېكتر ئېنېرگىيە قۇرۇلۇشى كەسپى 2002-يىللىق 2-سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

▲ نۇرغۇن جاپا-رىيازەتلەرنى چېكىپ ئارزۇ قىلغان نەرسىسىگە ئېرىشكەن ئادەم بىر بولسا ئېرىشكىنىنى مىڭ مەرتىۋە قەدىرلەپ ياشايدۇ ، يەنە بىر بولسا تارتقان جەبىر-جاپالىرى ئۈچۈن بىرىمۇ بىر ئىنتىقام ئالىدۇ .

- خانقىز ئابدۇرېھىم

ئاپتور : خوتەن شەھەر لاسكوي ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ مۇئەللىمەسى

تەپەككۇر مېۋىلىرى

▲ قانۇنلۇق ئىشلارنى يەرلىك سىياسەت ئارقىلىق بېسىش ۋە بۇزۇش ھوقۇقنىڭ ئۆزىنى تەنتەنە قىلىشىدۇر .

▲ ئۆزى خەجلىمەي ۋە باشقىلارغىمۇ بەرمەي مال-دۇنيا يىغقۇچىلار مال-دۇنياغا قارايدىغان قاراۋۇلغا ئوخشايدۇ .

▲ ئۆزىدە يوق سۈپەتلەر بىلەن ماختىغۇچىغا رەددىيە بېرەلىگەن ئادەملا ھەقىقىي پەزىلەتلىك ئادەمدۇر .

▲ تارىختىن مەلۇمكى ، خەلق قوللىغان رەھبەرنى ھۆكۈمەت ياقتۇرمىغان ۋاقىت دەل ئىقتىدارسىزلارنىڭ ھوقۇق تۇتقان ۋاقتىدۇر .

▲ ھوقۇق ئۈچۈن كۈرەش قىلغۇچىلار ھوقۇق تۇتسا بىر بولسا ئۆچ ئالىدۇ ، بىر بولسا پارا ئالىدۇ .

▲ ئىقتىدارسىز رەھبەرنىڭ قول ئاستىدا ئىشلەش ھازازۇل خوتۇن بىلەن ئۆي تۇتقانغا ئوخشايدۇ . چۈنكى ھەر ئىككىلىسىدە كۆڭۈل ئازادىلىكى يوق .

▲ گەرچە ئۆزلىرى بەختلىك بولالمىسىمۇ ، باللارنى دەپلا تۇرمۇش كەچۈرۈدىغان ئاتا-ئانىلار ھەقىقىي قۇربان بەرگۈچىلەردۇر .

▲ «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلىدىكى «تەپەككۇردىن تامچىلار» - رەزىللىكنى قامچىلار .

- ئابلىز روزى

ئاپتور : ئاقتۇ ناھىيە بارىن يېزا دېھقانچىلىق تېخنىكىسىنى كېڭەيتىش پونكىتىنىڭ خادىمى

* * *

▲ دۇنيادىكى ياخشىلىق ۋە يامانلىق ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەت شەيتان بىلەن پەرىشتە ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەتتۇر . بۇ دەل ئىنساندا ئاشكارىلىنىدۇ .

▲ ئىنسانلار دۇنيادا بىر-بىرىگە مۇئامىلە قىلىشتا مىللەت ، دۆلەت ، دىن نۇقتىسىدىن مۇئامىلە قىلماي ھەقىقىي ئىنسان نۇقتىسىدىن مۇئامىلە قىلغان بولسا ئىدى ، ئۇنداق زور تراگېدىيىلىك پاجىئەلەر يۈز بەرمىگەن بولاتتى .

▲ دېھقان دېمەك - دىلى قان دېمەكتۇر .

- ئابدۇلئەزىز زاھىد

ئاپتور : قاراقاش ناھىيە كۆيا يېزا گۈلچى كەنتىدە ، دېھقان

▲ كۇردلارنىڭ ئۆز ھۆرلۈكى ئۈچۈن قىلغان كۈرەشلىرى ئەرەب ، پارس ۋە توركلەرنىڭ قانلىق باستۇرۇشىغا ئۇچراپ كەلدى . كۇرد مىللىتىنىڭ مىللىي ئازادلىقى ئۈچۈن ئېلىپ بارغان كۈرەشلىرىنىڭ ئەرەب ، پارس ۋە تورك ھۆكۈمدارلىرىنىڭ ئورتاق باستۇرۇشىغا ئۇچرىشى كىشىلەرگە شۇنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇكى : دىنداشلىق بىلەن مىللەتداشلىق ئوخشىمىغان كاتېگورىيە . ئۆز مەنپەئىتى ئالدىدا ھۆكۈمرانلار ھېلىغۇ دىنداشلىرى ئىكەن ھەتتا ئاتا-ئانىسىنىڭمۇ قېنىنى ئىچىشتىن يانمايدۇ .

- ئەكبەر ئۆمەر ئۇيغۇرىي

ئاپتور : شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى قانۇن ئىنستىتۇتى سىياسىيشۇناسلىق سىنىپىنىڭ ئوقۇغۇچىسى

تەپەككۇردىن سۆز

▲ ئاچلىقتىن توپىلاڭ چىقىدۇ ، «توقلۇقتىن شوخلۇق .»

▲ ئەر بۇزۇلسا ھىيلە-مىكرى كۆپىيىدۇ ، ئايال بۇزۇلسا بىشەملىشىدۇ .

▲ جەمئىيەت تەرەققىي قىلغانسېرى ئەرلەر خوتۇنپەرەس ، ئاياللار پۇلپەرەس بوپكەتكەچكە باللاردا ئىنساب-تەۋپىق سۇسلاشماقتا .

- نۇرنىسا ئەخمەت

ئاپتور : شىخو شەھىرىدە ، ئائىلە ئايالى

ئېتىزدا تۆرەلگەن يەكۈنلەر

▲ باشتىن باشلانمىغان ئىش چوقۇم بىر باشقا چىقمايدۇ .

▲ كىشى ئالدىدىكى ئەڭ چوڭ داۋان - بېشىغا كەلگەن غەم-ئەندىشە .

▲ ئۆز كۈچىگە تايىنىشنى بىلمىگەن ئادەم لالما ئىت بىلەن ئوخشاش .

▲ بىلىمنىڭ ئۆزى - «ئېچىلىڭ داستىخىنىم» .

▲ دوستلىرىڭدىن سوراپ بولسىمۇ ئەيىب-نۇقسانلىرىڭنى بىلىۋال ، دۈشمىنىڭنىڭ تىلىدىن ئاڭلىغان چېغىڭدا پۈتكۈل خەلققە ئاشكارىلانغان بولىدۇ .

▲ غەم - شىپاسىز كېسەلنىڭ ئانىسى ، پەم - ھاياتلىق يولىنىڭ ئاتىسى ، ئىككىلىسىنى بارقىلغان يەنىلا ئادەم .

▲ قانچە كۆپ بىلگەنسېرى يەنە شۇنچە كۆپ بىلگىڭ كېلىدۇ - مانا بۇ بىلىملىك كىشىلەرنىڭ يۇقىرى ئۆرلەشتىكى سىرى .

▲ ئىت خوجايىنىغا ھەرقانچە سادىق بولسىمۇ بەرىبىر خوجايىن بولالمايدۇ .

▲ باشقىلارنى مەسخىرە قىلىپ پاك دىلىغا ئازار بېرىش ھېسابىغا كەلگەن كۈلكە كۈلكە ئەمەس ، ئەتىكى يىغىنىڭ ئالدىن بېرىلگەن سىگنالى .

- مەتمۇسا تۇرسۇنىياز (مايسا)

ئاپتور : چىرا ناھىيە گۈلاخما يېزا ئۈچىئۆستەڭ كەنتىدە ، دېھقان

تەپەككۇردىن بىر نەپەس

▲ مال-دۇنيا «چۇشەيدىغان» پارىخور مەنسەپدارلار يوقالماي تۇرۇپ، «ئۇمۇمىيۈزلۈك ھاللىق جەمئىيەت قۇرۇش» تەس.

▲ ئەر كىشىنىڭ قولىغا پۇل كىرسە خوتۇن كىشى كۆتۈلدىماس.

خوتۇن كىشىنىڭ قولىغا پۇل كىرسە ئەر كىشىنى كۆزگە ئىلماس.

▲ ئاياللارنىڭ كۆز يېشىدىن قىلىچ ئۆتمەس.

▲ ئاياللارنىڭ كۆز يېشى يۈزىگە ئېقىپ قۇرۇيدۇ.

ئەرلەرنىڭ كۆز يېشى يۈرىكىگە ئېقىپ قۇرۇيدۇ.

▲ ماگا چاچرىمايدۇ دەپ يۇندىغا تاش ئاتماڭ، كۆڭۈل قېرىمايدۇ، دەپ ئېرى بارغا قاش ئاتماڭ.

- ھەسەنجان زۇنۇن

ئاپتور: شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش - قۇرۇلۇش ئارمىيىسى يېزا ئىگىلىك 3-دىۋىزىيە پەيزاۋات باش مەيدان ئۇرۇقچىلىق روتىسىدا، دېھقان

غالىب تەشۋىشلەر

▲ پەن-تېخنىكا تەرەققىي قىلغانسېرى سۈنئىي نەرسىلەر كۆپىيىپ، تەبىئىيلىك يوقىلىدۇ.

▲ ساختا سۆزلەر كۆپ ھاللاردا چىرايلىق ئېيتىلىدۇ.

▲ گېزىت-ژۇرناللاردا ئېلان قىلىنىۋاتقان ئەسەرلەرنىڭ ئاپتورلىرىنىڭ كۆپىنچىسىنىڭ دېھقان ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ: يازغۇچى زىيالىيلار نېمىش قىلىۋاتىسلەر؟ دېگۈم كېلىدۇ.

▲ ئەخلاق - ئېتىقادنى يوقاتقان جەمئىيەتتە ئەركىنلىك ئاساسلىقى جىنسىي ئەركىنلىك بولۇپ ئىپادىلىنىدۇ.

▲ بۈگۈنكى جەمئىيەت ئەخلاقلىق - ئېتىقادلىق كىشىلەر خورلاپ، ئەخلاقسىز كىشىلەر مەدەنىيەتلىك سانىلىدىغان جەمئىيەتتۇر.

- قەييۇم سايىت

ئاپتور: شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى قانۇن ئىنستىتۇتى سىياسىيشۇناسلىق 2002-يىللىق 2-سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

* * *

▲ تىل - مىللەتنىڭ يۈرىكى، مىللەت تىلىنىڭ تۇۋرۇكىدۇر.

- ماھىنۇر ھوشۇر

ئاپتور: ئىلى پېداگوگىكا ئىنستىتۇتى فىلولوگىيە ئىنستىتۇتى ئەدەبىيات فاكۇلتېتىنىڭ ئوقۇغۇچىسى

تارىخ ۋە زامان ھېسلىرى

▲ ھازىرقى زامان دىپلوماتىيىسىدە كۆپىنچە ھاللاردا سىياسىيئونلارنىڭ تەبەسسۇم بىلەن تولغان سۆھبەت سورۇنى قانلىق ئۇرۇشلار بىلەن تولغان جەڭ مەيدانىدىنمۇ قورقۇنچلۇق كېلىدۇ.

▲ تارىختىن ساۋاق شۇكى، دەۋرنىڭ كىشىلەرگە يۈكلىگەن مەجبۇرىيىتى قىلغان ساخاۋىتىدىن ئېشىپ كەتكەندە ئۇنىڭ ئۇلى تەۋرىنىشكە باشلىغان بولىدۇ.

▲ بەزىدە سىياسىيئونلارنىڭ سۆھبەت سورۇنلىرىدىكى بىرەر قېتىملىق كۈلكىسى دۇنيادىكى ئەڭ ئىلغار قىرغۇچى قورالللاردىنمۇ كۈچلۈكرەك قىرغىنچىلىق كۈچىگە ئىگە بوپقالىدۇ.

▲ ئۆز نەپرىتىنى توغرا ئىپادىلىيەلمەيدىغان ئادەم دەل مىلتىقنى قالايمىقان ئېتىۋېرىپ ئاخىرى ئوقى قالمىغاندا يولۋاسقا ئۇچراپ قالغان ئوۋچىغا ئوخشايدۇ.

- تۇردىھاجىم ئابدۇباقى

ئاپتور: كونىشەھەر ناھىيە تاشمىلىق يېزا چوڭباغ كەنتىدە، دېھقان

ئۆزۈمگە دەيدىغانلىرىم

▲ ئىنز - بىز.

▲ كىشىنى ئۆلگەقىلماي، ئىشنى ئۆلگە قىل.

▲ دەم ئېلىشقا باش قاتۇرما، سەن خالىمىغان ئىشلار «دەم ئېلىش» بوپقېلىشى مۇمكىن.

▲ ياشاشنىڭ يولى ياشاشتۇر.

- يۈسۈپجان سەمەت

ئاپتور: ئاتۇش شەھرىدە، دېھقان

* * *

▲ باشقىلاردىن ئېشىپ كېتىشنى ئويلىساڭ ئالدى بىلەن ئۇنىڭ ئاجىز يېرىنى بايقىشىڭ كېرەك.

▲ بۇدۇنيانىڭ قانداق دۇنيا ئىكەنلىكىنى بىلمىسەڭ ئۇ دۇنيانىڭ قانداقلىقىنى ئۆلگىچە بىلمەيسەن.

- ئايتىللا ئىمىن

ئاپتور: ئاقتۇ ناھىيە بارىن يېزا ئوتتۇرا مەكتىپى 3-يىللىق 5-سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

▲ سەن باشقىلارنى دۆت دەپ تىللىما، چۈنكى سەندە ئۇلارنىڭ ئەقلىنى ئۆلچەيدىغان تارازا يوق.

- ئايتۇرسۇن تۇردى

ئاپتور: ئاقتۇ ناھىيە بارىن يېزا ئوتتۇرا مەكتىپى 3-يىللىق 5-سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

▲ دېھقانلار راستچىل، سەمىمىي، يۇمشاق كۆڭۈل كېلىدۇ. ھەقىقىي زىيالىيلار ھەقىقەتچى، تەرەققىيپەرۋەر كېلىدۇ. دېھقانلار ھەم زىيالىيلارنىڭ ژۇرنىلى سانىلىۋاتقان «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلى شۇخىل خىسلەتلەرنى ئۆزىدە مۇجەسسەم قىلمىغان بولسا ئۇلارنىڭ تەقەززالىق بىلەن كۈتىشىگە ئېرىشەلمىگەن بولاتتى.

- تۇرسۇنجان ناسىري

ئاپتور: قاراقاش ناھىيە ئۇرچى يېزا دېھقانچىلىق تېخنىكىسىنى كېڭەيتىش پونكىتىنىڭ خادىمى

▲ ھەقىقىي مۇھەببەت ئېرىشىشنى ئەمەس قۇربان بېرىشنى مەقسەت قىلغانلىقى بىلەن ئۇلۇغدۇر.

- پاتىگۈل تۇرسۇن

ئاپتور: يوپۇرغا ناھىيە يەكشەنبە بازار يېزاخەلق ھۆكۈمىتىنىڭ خادىمەسى

▲ ئەگەر قانداق سوراشنى بىلسەڭ باشقىلاردىن ئالالمايدىغان نەرسەڭ يوق.

▲ قورقۇنچاقلارمۇ تاللاش يولى قالمىغاندا

ۋەھشىيلىشىدۇ.

▲ مۇھەببەت لۇغىتىدە «مەڭگۈ» دېگەن سۆز مەۋجۇد ئەمەس.

▲ كىشىلىك ھايات ئادەملەرنىڭ بىر-بىرىگە قەرزدار بولۇشىدۇر.

▲ ئاچ قالغان كىشىنىڭ قاتتىق نانني يەۋاتقان چاغدىكى لەززىتىنى تەسەۋۋۇر قىلىش تولىمۇ قىيىن.

▲ تۇرمۇشتا مۇۋەپپەقىيەت قازىنىشنىڭ بىردىنبىر يولى پۇرسەتنى قانداق تۇتۇشتىدا.

ئابدۇسالام جالال

ئاپتور: توققۇزتارا ناھىيە تاشتۆپە يېزا 1-ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ ئوقۇتقۇچىسى

▲ كىشىلەر قانۇندىن ئەمەس، قانۇن ئىجرا قىلغۇچىلاردىن قورققان جەمئىيەت رەزىللىككە ئەڭ باي جەمئىيەتتۇر.

▲ پۇل ئاساسلىق نىشان قىلىنغان مائارىپتا تەربىيىلەنگەن ئەۋلادلار ئۆز ۋەتىنىنى پۇلغا ساتىدىغان غاپىللاردۇر.

- سابىتجان

ئاپتور: شىنجاڭ تىببىي ئۇنىۋېرسىتېتى دورىگەرلىك ئىنىستىتۇتى 2002-يىللىق 1-سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

▲ ئاجىزلار - تەقدىرنىڭ ئېشىكى

▲ ۋاقىت ئازغۇچىلارغا قىلچىمۇ رەھىم قىلمايدىغان ھەققاني سوتچى.

▲ سائەت ئىستىرىلكىسىنىڭ ئاۋازى - ئەزرائىلنىڭ ئاياغ تىۋىشى.

- ئابدۇرېھىمجان ئابلىكىم

ئاپتور: كونىشەھەر ناھىيە ئوپال يېزا ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى

تەپەككۇر غەليانلىرى

▲ «ماڭا دائىم بىر جۈپ كۆز قاراپ تۇرغاندەكلا بىلىنىدۇ» دېگۈچىلەر ھەقىقەتنىڭ كۆلەڭگۈسىنى كۆرگۈچىلەردۇر.

▲ مەن مىللىتىمىزنىڭ جەڭگىۋارلىقىني يىراق ئۆتمۈشتىن، مېھماندوستلۇقىنى سەھرالاردىن، سەنئەتخۇمارلىقىنى شەھەرلەردىن ھېس قىلدىم.

▲ ئەر-ئاياللار باراۋەرلىكىنىڭ ئىنسانىيەتكە قوشقان ئەڭ چوڭ تۆھپىسى ئەخلاقسىزلىق.

▲ «مەن كىم؟» دەپ ئويلىنىشنىڭ ئۆزى چىن ئىنسانلىققا بېسىلغان تۇنجى قەدەم.

▲ سەن چىن دوست تاپاي دېسەڭ مەغلۇب ھالەتتە، يالاقچى تاپاي دېسەڭ غالىب ھالەتتە ئىزدە.

▲ ئىنسانلارلا بولىدىكەن ئېزىش-ئېزىلىش يوقالمايدۇ، پەقەت ئېزىش-ئېزىلىش ئوبيېكتى ئۆزگىرىپ تۇرىدۇ.

▲ سەن دۇنيانىڭ ئۇچېتىدە، مەن دۇنيانىڭ بۇ چېتىدە بولساقمۇ پەقەت بىز بىر نىيەت-بىر مەقسەتتە بولساقلا ئەڭ يېقىن. ۋەھالەنكى، بىز بىر ئۆيدە ياشاپمۇ ئارىمىزدا ئورتاقلىق بولمىسا ئەڭ يىراق كىشىلەرمىز.

▲ بۇرۇنقىلار «پۇل بولسا جاڭگالدا شورپا» دېگەن بولسا، مەن «ئەقىل بولسا جاڭگالدا ئولجا» دېيەلەيمەن.

- نۇرمۇھەممەت ئابدۇرەھمان

ئاپتور: يېڭىسار ناھىيە سافان يېزا ئاچال كەنتىدە، دېھقان

▲ سەن ھاياتىڭ نەقەدەر گۈزەللىكىنى ھېس قىلغىنىڭدا ئۆلۈم سىگنالىنىڭ قۇلاق تۈۋىڭدە جاراڭلاۋاتقانلىقىنى ئاڭلايسەن. ئەكسىچە، ھاياتتىن بىزار بولغىنىڭدا ئۆلۈم قوڭغىرىقىنى ئۆز قولۇڭ بىلەن چالىسەن.

- ياسىنجان ئابدۇرەھمان

ئاپتور: ئاۋات ناھىيە 3-ئوتتۇرا مەكتەپ تولۇق 3-يىللىق 4-سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

تەپەككۇر ئۇچقۇنلىرى

▲ بەزىدە خوراز ئاچلىقتىمۇ چىللاپ سالىدۇ. لېكىن بۇ تاڭدىن بىشارەت ئەمەس.

▲ ئىنسانىيەتنىڭ ئورتاق مەنپەئەتىنى چىقىش قىلمىغان مائارىپ ئىككى قېتىملىق دۇنيا ئۇرۇشىدىنمۇ ئېغىر ئاقىۋەتلەرنى پەيدا قىلىدۇ.

▲ ئىلىم ئۆگىنىشتىكى مەقسەت ماھارەت يېتىلدۈرۈش ئەمەس بەلكى ئادىمىيلىكنى نۇرلاندۇرۇشتىن ئىبارەت. چۈنكى ماھارەتنى بەزى ھايۋانلارمۇ ئۆگىنەلەيدۇ.

▲ ئاچچىق كەچمىشكە شاھىد بولغانلارنىڭ قەدىمى ئېغىر، تىلى تۇزلۇق بولىدۇ.

- ئەمەتجان مۆمىن

ئاپتور: ئاۋات ناھىيە 3-ئوتتۇرا مەكتەپ تولۇق 3-يىللىق 4-سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

* * *

▲ يول قويۇش - ئاجىزلىق ئەمەس، بەلكى ئالىيجانابلىقتۇر. ئەمما ئارتۇقچە يول قويۇش نادانلىقتۇر. سەن يول قويۇپ كەينىڭگە بىر قەدەم چېكىنگەندە قوچقارنىڭ قانداق قىلىدىغانلىقىنى ئۇنتۇپ قالما.

- يالقۇن كېرىم

ئاپتور: قىزىلسۇ قىرغىز ئاپتونوم ئوبلاستى ئوتتۇرا خەلق سوت مەھكىمىسىدە

پېغانلىق ھىسلار

▲ ھەرقانداق بىر ئادەمنىڭ ئېغىر زۇلۇمغا ئۇچرىشى ئادەتتىكى خورلۇققا سۈكۈت قىلغانلىقىنىڭ نەتىجىسى.

▲ دەل-دەرەخ ۋە گۈل-گىياھنىڭ تىكىنى سىرتىدا بولغاچقا تەننى زەخىملەندۈرىدۇ. ئادەملەرنىڭ تىلىدىكى تىكەن ئىچىدە بولغاچقا روھنى زەخىملەندۈرىدۇ.

▲ بىز ئۈچۈن ئەڭ قەدىرلىك نەرسە، بىز مەھرۇم بولغان نەرسىدۇر.

▲ سېنىڭ باشقىلارنىڭ باھاسىنى ئۆلچەم قىلىپ ياشىغىنىڭ پەقەت ئۇلارنىڭ مۇددىئاسى بويىچىلا ھەرىكەت قىلىۋاتقان ماشىنا ئىكەنلىكىڭنىڭ ئىسپاتى.

▲ ھەقىقەتنىڭ سەپسەتىدىن پەرقى شۇيەردىكى، ئۇ سەپسەتىدەك كۆپ ئىزاھات تەلەپ قىلمايدۇ.

▲ تارىختىن مەلۇمكى، ئادالەتسىزلىك ھۆكۈم سۈرگەن جەمئىيەتتە ياشىغان ھوقۇقدارلارنىڭ ئەڭ خەلقپەرۋەرلىرى ئېزىلگەن خەلققە تەسەللىيلا

بېرەلىگەن .

▲ تارىختىن مەلۇمكى ، ھەق گەپ قىلىش جىنايەت ھېسابلىنىدىغان جەمئىيەتتە پەقەت ئۈچ خىل ئادەملا بۇ جىنايەتنى قورقماي ۋە ھاياتىدىن ۋەھىمە يېمەي سادىر قىلالىغان : بىرى ، ھەقىقىي خەلقپەرۋەرلەر ، بىرى ، كىچىك باللار ، يەنە بىرى بولسا ساراڭلاردۇر .

▲ ئەگەر ھەممە ئادەم دېگىنىنى قىلالىغان بولسا ئىدى ، يەرشارى ئاللىقاچان كۆمپەيكۆم بوپكەتكەن بولاتتى .

▲ ھاماقەتكە ئەگەشكەنلەر بىر بولسا ئۆزىمۇ ھاماقەت ، بىر بولسا مەلۇم مەنپەئەتنى كۆزلەپ قەستەن ھاماقەت بولۇۋالغانلار .

▲ داھىي ۋە قەھرىمانلار پەقەت پەۋقۇلئاددە شارائىتنىڭ پەۋقۇلئاددە مەھسۇلاتلىرىدۇر .

▲ ھەقىقەتنىڭ ئىزاھات تەلەپ قىلىدىغانلىقى ، ئۇنىڭ سەپسەتىگە يەم بولۇشقا تەييارلانغانلىقىدۇر .

▲ بالىسىنى بويىنىغا مىندۈرۈۋالغان ئاتا - ئانىلارنى كۆپ ئۇچراتقىنىم بىلەن ، ئاتا - ئانىسىنى يۆلەپ ماڭغان پەرزەنتلەرنى كەمدىنكەم ئۇچرىتىمەن .

بوۋام شۇنداق دەيدۇ

▲ ئەگەر رەقىبىڭ ئۈستىدىن غالىب كېلىشنى ئىستىسەڭ ئۇنىڭ ئارتۇقچىلىقلىرىنى تولۇق ئىگىلەپ ئۇنىڭدىن ئېشىپ كېتىشكە تىرىش . چۈنكى پىچاقلىق دۈشمەننى يېڭىش ئۈچۈن چوقۇم سەندە قىلىچ بولۇشى كېرەك .

* * *

▲ تارىختىن مەلۇمكى ، قەھرىمانلار ئىككى خىل بولىدۇ : بىرى ، ۋەتەن ۋە مىللەتنىڭ بەخت - سائادىتى ئۈچۈن كۈرەش قىلغانلار ، يەنە بىرى ، مەلۇم ھاكىمىيەتنىڭ مەنپەئىتى ئۈچۈن كۈرەش قىلغانلار . شۇنىڭغا مۇناسىپ ھالدا ، ئالدىنقىسىنىڭ نامى مەڭگۈلۈك بولسا ، كېيىنكىسىنىڭ ئۆمرى شۇ ھاكىمىيەت بىلەن تەڭ بولىدۇ .

▲ ھازىر ساختا نەرسىلەرنىڭ كۆپىيىشى كىشىلەرنى چىن نەرسىلەردىنمۇ شۈبھىلىنىدىغان قىلىپ قويغان بولسا ، ساختىپەزلەرنىڭ كۆپىيىشى كىشىلەرنى سەمىمىي ئادەملەردىنمۇ گۇمانلىنىدىغان قىلىپ قويىدى .

▲ ئەگەر ساقال بىراۋنىڭ ھۆرمەتكە ئېرىشىشىدىكى ۋاستە بولىدىغان بولسا ئۆچكە چوقۇم ھايۋاناتلار دۇنياسىنىڭ مۆتىۋەرىگە ئايلىناتتى .

▲ ئۆز ئەجدادلىرى يارىتقان نەتىجىلەرنى پەش قىلىپ يۈرگەنلەر ، ئەمەلىيەتتە ئۆزلىرىنىڭ ھېچقانداق نەتىجە يارىتالمىغانلاردۇر .

- ئابدۇللاجان قۇدرەت

ئاپتور : قاغىلىق ناھىيە كۆكيار يېزا ئېگىز يار كەنتىدە ، دېھقان

▲ «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلىنىڭ ئاپتونوم رايونىمىزدىكى ئوقۇرمەنلىرى ئىچىدە يېزا - بازار پارتكوم سېكرېتارلىرى ، يېزا - بازار باشلىقلىرى (بۆلۈم دەرىجىلىكتىن يۇقىرى) ھوقۇق - مەنسەپكە ئىگە ھوقۇقدار ئوقۇرمەنلەردىن زادى قانچىسى بارلىقىنى ، ئۇلارنىڭ بۇ مۇبارەك ژۇرنالغا ، ژۇرنالدىكى ئەسەرلەرگە قانداق باھا بېرىدىغانلىقىنى ، قانداق ئىنكاسلارنى قايتۇرىدىغانلىقىنى بىر بىلىپ باقسام دەيمەن .

- ئا . ناسىر يۇنۇس (ياۋايى)

ئاپتور : يوپۇرغا ناھىيە ئاچچىق يېزا پارتكومىنىڭ ئورۇنباسار سېكرېتارى

▲ بىر ئايال يۈز ئەرنى بۇزىدۇ ، يۈز ئەر ۋاقتى كەلسە بىر ئايالنى تۈزىيەلمەيدۇ .

- ئوبۇلقاسىم موللا

ئاپتور : تاجىك ، ئاقتۇ ناھىيە پىلال يېزا 2 - ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ ئوقۇتقۇچىسى

▲ مېيىت ئۇزاتقاندىلا ئۆلۈمنى ئەسكە ئېلىش ئاللاغا قىلغان ئاسىيلىقتۇر .

▲ تارىختىن مەلۇمكى ، سەۋرىسى قانچىلىك ئۇزۇن بولسا ، پارتلىشى شۇنچىلىك دەھشەتلىك بولىدۇ .

- تۇرغان ئوسمان

ئاپتور : ئىلى قازاق ئاپتونوم ئوبلاستى ناخشا - ئۇسسۇل ، دراما ئۆمىكىدە ، ئاكتيور

ھايات چۈشەنچىلىرى

▲ ئادەمنى ئادەم بۇزىدۇ ، شۇنداقلا ئادەم تۈزەيدۇ . بۇنىڭ ھەر ئىككىلىسىگە كېتىدىغان دەسمايە - ۋاقىت .

▲ مەرتەم - مەرتەم ئۈچ مەرتەم - ھەقىقىي سىناق .

▲ توققۇز قەدەم نېرىدىن بېرىلگەن سالام يا ئەيمەنگەنلىكتىن ، يا بولمىسا رەسمىيەت ئۈچۈن بېرىلگەن سالامدۇر . ئۇنداق بولمىسا قىزغىن قول ئېلىشىش سالىمىنى نېمە دەيمىز ؟

- ياسىن چورۇق

ئاپتور : باي ناھىيە مىڭچىغ يېزا ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى

* * *

▲ ئۆتكەننى بۈگۈنگە تەتبىقلاپ ياشىيالىغان ئاقىلدۇر ، بۈگۈننى كەلگۈسىگە تەتبىقلاپ ياشىيالىغان دانادۇر .

- ئوبۇلقاسىم مۇھەممىدىي

ئاپتور : ئۈرۈمچى «ئۇلتاش» تىل تەربىيىلەش مەركىزىدە ئىلمىي تەمسىل قىلىنىۋاتىدۇ

▲ شائىرنىڭ سۆيۈملۈك ھەم يالغانچى تۇيۇلۇشىدىكى سەۋەب : ئۇنىڭ چىن گەپنى دېگەنلىكىدە ، بىراق ئەينەن دېمىگەنلىكىدە .

- ئۆمەرجان مۇھەممىدىي (كەۋسىرىي)

ئاپتور : يەكەن ناھىيە ئېلىشقۇ بازار پوچتىخانىسىدا

▲ تىل - مەدەنىيەتنىڭ يىلتىزى .

- ئابلېتىپ ئابلىكىم

ئاپتور : قاراقاش ناھىيە زاۋا يېزا زاۋا كەنتىدە ، دېھقان

▲ دېھقاننىڭ سۆزىگە ئەمەس ، كۆزىگە ئىشەن .

▲ تاماكا ، ھاراق ۋە ياھىشەلەر روھىيەت ئىستېلاچىلىرىنىڭ ئىنسانلار قەلبىگە ھۆكۈمرانلىق قىلىش ئۈچۈن ئاتقان زىھنىت توپلىرى .

- يۇسۇپجان ئابلىمىت (كۆكتىكىن)

▲ بىراۋغا سۆز قىلسالىڭ قىسقا، مەنىلىك قىل، چۈنكى مەرگەن بىر تال ئوق بىلەن نىشانغا دەل تەگكۈزەلەيدۇ.

- ئۆمەرجان ھەكىم ھېكمەتيار

ئاپتور: شىنجاڭ پېداگوگىكا ئۇنىۋېرسىتېتى فىلولوگىيە ئىنستىتۇتى چوڭلار مائارىپى خەنزۇ تىلى تولۇق كۇرس 2002-يىللىق سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

▲ قېرىغاندا كىرگەن ئىمان ياش ۋاقتىدا قىلغان ئەتكەنلەرنىڭ ئىلمىي پۇشايمىنى.

- ئابدۇرېشىت قادىر (تەلقىن)

ئاپتور: پەيزاۋات ناھىيە شاپتۇل يېزا كىچىك ئاقئېرىق كەنتىدە، دېھقان

▲ ئانا سۈتۈڭ تۇرۇپ كالا سۈتى بەردىڭمۇ، بولدى! «نەسلى» ئادەمدىن، «ئەسلى» ھايۋاندىندۇر.

▲ سىياسەت ئادىل بولمىغان جەمئىيەتتە جىنايەت ئۆز ھۆكۈمىنى يۈرگۈزىدۇ.

- ئەكبەرجان ئابدۇروسۇل

ئاپتور: قەشقەر شەھەر 3-ئوتتۇرا مەكتەپ تولۇق 3-يىللىق 4-سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

▲ ئۆزىنى ماختاش بىلەن، ئۆزىنى كەمسىتىش روھىي مەغلۇبلۇقنىڭ ئىككى خىل ئىپادىسىدۇر.

- نامانجان تۇرسۇن (قاراتېكىن)

ئاپتور: كەلپىن ناھىيە 1-ئوتتۇرا مەكتەپ تولۇقسىز 3-يىللىق سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

▲ كۆڭۈلدە ئويلىمىغان گەپنى قانداقمۇ ئېغىزدىن چىقارغىلى بولسۇن. شۇڭا چاقچاقتىمۇ مەقسەت بار.

▲ سەۋرچانلىقىڭمۇ چېكى بولۇشى كېرەك. بولمىسا سەن باشقىلارنىڭ نەزىرىدە بىر پارچە گۆشكە ئوخشاپ قالىسەن، خالاس.

- ئالىمجان ئابدۇكېرىم

ئاپتور: يوپۇرغا ناھىيە ئاچچىق يېزىسىدا

▲ قىلمايمەن دەپ قىلىپ قويۇش، قىلىمەن دەپ قىلالماسلىق ئادەمنى نابۇت قىلىدىغان ئىككى تەرەپتۇر.

▲ قىلىپ سالغان خاتالىق ئۈچۈن ئازابلىنىش، يەپ بولغان تاماقنى قۇسقاندەك ئازابلىق ۋەياكى ئۇنىڭدىنمۇ ئېغىر.

- غوپۇرجان ئىبراھىم

ئاپتور: شىنجاڭ تېببىي ئۇنىۋېرسىتېتى دورىگەرلىك ئىنستىتۇتى 2003-يىللىق 1-سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

ساددا سادا

▲ سىز ئۆزىڭىز ھەققىدە ئويلىنىش ۋە بۈگۈنكى دۇنيانى چۈشىنىشنى ئويلامسىز؟ ئۇنداقتا «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلىنى ئوقۇشنى ئۇنتۇماڭ. بۇ مېنىڭ ساختا ماختىشىم ياكى چۈشكۈن چاقىرىقىم بولماستىن ئۆز تەجرىبەمنىڭ ھاسىلىۋى ساداسى

▲ ۋەدە - ئىشەنچ قىلالمىغانلىقتىكى ئېھتىياج.

▲ قەسەم - باشقىلارنى ئىشەندۈرۈش ئۈچۈن قىلىنغان پەرداز.

▲ سەن قىلغان ۋەدە، ۋاقتى كەلسە نەدە، بوپقالمىسۇن.

- ياقۇپجان ئەخمەت (مۇڭداش)

ئاپتور: كونىشەھەر ناھىيە ئاقچاش يېزا ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى

▲ تارىختىن مەلۇمكى، سىياسىي ھۆكۈمران - «قۇياش»، پۇقرا بولسا ئاپتاپپەرەس. قايسى دەۋردە ئاپتاپپەرەس قۇياشقا باقمىغان.

▲ يۇلەنچۈكى بار نەرسە تەدرىجىي ئاجىزلىشىشقا قاراپ يۈزلىنىدۇ.

▲ كېچىدىكى بىغەم ئۇيقۇ - يېرىم ئۆلۈم، كۈندۈزدىكى بىغەم ئۇيقۇ - مەڭگۈلۈك ئۆلۈم.

▲ تەۋەككۈلچىلىك قىلىشتىن باش تارتما، بەلكىم ئۇنىڭدىنمۇ يېڭى يول ئېچىلىپ قېلىشى مۇمكىن.

▲ بىز يوقىتىۋاتقان ھەربىر نەرسە ئۆز مەۋجۇدلۇقىمىزنىڭ بىر پارچىسىدۇر.

▲ ئەرلەرنىڭ پاھىشە ئاياللارغا قانداق قارايدىغانلىقىنى ھېس قىلساقلا، ئىنسانىنىڭ ئۆزلىرى يىرگىنىدىغان نەرسىدىنمۇ خۇشاللىق ئىزدەيدىغانلىقىنى چۈشىنەلەيمىز.

▲ ئۆز ئەتراپىدىكى مۇھىتقا بەلگىلىك دەرىجىدە تەسىر كۆرسىتەلمىگەن ئادەم، مەۋجۇدلۇقى ئېتىراپ قىلىنمايدىغان ئادەمدۇر.

▲ ئويغانساڭ كۆزۈڭ ئېچىلىدۇ، ئويلانساڭ دىلىڭ.

▲ ھەممە ئادەم ئۆزلىرى ئۈچۈن ھەقىقەتنىڭ تالايلىغان «ھەقىقەت» ئىسىملىك ۋارىيانتلىرىنى بەرپاقىلىۋېتىپتۇ. قارىغاندا ھەقىقەتمۇ ئۆزىنىڭ مۇقەددەسلىكىنى يوقىتىۋېتىپتۇ.

▲ قىز (يىگىت)نى دەپ ئاتا-ئانىسىدىن يۈز ئۆرۈگەن ئادەم قىز (يىگىت)دىنمۇ يۈز ئۆرۈيدۇ چۈنكى ئۇ بەربىر ۋاپاسىز.

▲ ئادەم قانچە چۈشەنگەن نەرسىسىنى شۇنچە قەدىرلىمەس بوپقالىدۇ.

- ياقۇپجان ئەخمەت (مۇڭداش)

ئاپتور: خوتەن پېداگوگىكا ئالىي تېخنىكومى تىل-ئەدەبىيات فاكۇلتېتى 2001-يىللىق 4-سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

تىرىك تۇيغۇلار

▲ كۆپ نەتىجىلەرنىڭ ئالقىشقا ئېرىشەلمەسلىكى، ئۇنىڭ ئەمەلىيەتتىن ئايرىلىپ قالغانلىقىدا.

▲ سېنىڭ قانچىكى جاپا-مۇشەققەتكە دۇچ كېلىشىڭ، مەنزىل قەسرىگە شۇنچە يېقىنلاپ بارغانلىقىڭنىڭ بىشارىتى.

▲ ئەڭ ئۇرۇنلۇق غەم - ئۆزى ھەققىدە ئويلىنىش.

▲ شېئىر - يۈرەكنىڭ پارتلىشى، ناخشا بولسا شېئىرنىڭ پارتلىشىدۇر.

▲ ئاشىقلىق - سۆيۈملۈك ئازاب.

▲ ساۋاق - ئىنتايىن ئەمەلىي دەرس.

▲ ئەنئەنە - مىللەت مەۋجۇدىيىتىنىڭ تۇنجى بايرىقى.

▲ نادانىنىڭ ماختاپ ئۇچۇرغىنىدىن، ئاقىلنىڭ تىللىشىنى ياخشى كۆرىمەن.

* * *

▲ قولۇمدا ئوقۇغۇدەك بىر كىتابىم بولسا، دوزاختا بولساممۇ زېرىكمەسمەن.

▲ قىزلارنىڭ ئەڭ ئالىي ئۇنۇملۇك قورالى كۆز يېشى، ئوغۇللارنىڭ زومىگەرلىكتۇر.

▲ نادانلار بۇگۈنكى ئىشىغا ئەتىسى پۇشايمان قىلىدۇ، ئاقىللار بولسا بۇگۈنكى ئىشىنى ئەتىگە ئىبرەت قىلىدۇ.

▲ ئۆزۈڭنى ئۆزگىلەرنىڭ ئالدىدا سۆزلەشتىن ساقلان. ئەڭ ياخشىسى ئۇلار سېنى ئۆزلىرى بىلسۇن.

▲ ھەقىقىي دوستلۇق - زېمىستاندا كۆكلىگەن گۈل.

▲ سەن بىلەن تىغمۇتىغ ئېلىشقان دۈشمىنىڭدىن قورقماي بەلكى سۈكۈت قىلىپ تۇرغان رەقىبىڭدىن ھوشيار بول. چۈنكى سۈكۈتتىكى رەقىبىڭ قەرەللىك پارتلايدىغان بومبىغا ئوخشايدۇ.

▲ قورقۇنچاق ئادەم توشقانغا ئوخشايدۇ. چۈنكى ئۇنداق ئادەملەر زىيادە قورقۇنچاقلىقى تۈپەيلى ئۆزلىرى سەزمەستىنلا ئۆز سايىسىدىن ئۈركۈپ كېتىپ ئاسانلا تۇزاققا چۈشىدۇ.

▲ مېنىڭ روھىي چاڭقاقلىقىمنى قاندۇرۇدىغان بىر خىسلەتلىك بۇلاق بار. ئۇ بولسىمۇ «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلى

- ئابدۇرەھمان ئابدۇكېرىم

ئاپتور: يېڭىسار ناھىيە ساغان يېزىسىدا، ناۋاي

* * *

▲ كەمبەغەللەر - باشقىلارنىڭ ھېسداشلىقىغا ئېرىشەلەيدىغان، ھۆرمىتىگە ئېرىشەلمەيدىغان كىشىلەردۇر.

▲ ئويلاپ باقسام، دېھقان ياش تۆكۈپ تۆگەيدىكەن، ھەسەتخور قان يۇتۇپ.

- تۇرسۇنجان ئەكرەم

ئاپتور: قەشقەر پېداگوگىكا ئىنستىتۇتى ئەدەبىيات فاكۇلتېتى 2002-يىللىق 1-سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

تەپەككۇر مېۋىلىرى

▲ دۇنيانىڭ غەمكىن سادالىرى تەۋەككۇلچىلىكى بولمىغان ئارسالدى يۈرەكلەردىن چىقىدۇ.

▲ بۈگۈنكى دەۋردە ئۆزىنى كۆچەيتمىگەنلەرنىڭ «مېنىڭ توغرا» دېيىش ھوقۇقى بولمايدۇ.

▲ ھازىرقى دەۋر ئادەم مېڭىسىنىڭ ئۆزلۈكسىز يۈيۈلۈپ يېڭىدىن پروگراممىا قاچىلىنىپ تۇرۇش دەۋرى.

▲ يېڭىنى ياراتمىغان ئادەم نەيزە بىلەنمۇ ھېچقانداق ئىشنى ۋۇجۇدقا چىقىرالمايدۇ.

- نۇرمۇھەممەت ئابدۇۋەلى

ئاپتور: يەكەن ناھىيە تاغارچى يېزا مەركىزىي ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى

* * *

▲ رېستوران گېزىت-ژۇرناللاردا قامچىلىنىۋاتقان ئەمما تېلېۋىزورلاردا ماختىلىۋاتقان جاي.

مۇھەممەتجان ھېيت

ئاپتور: خوتەن شەھىرىدە، ئىش ئورنىدىن قالغان ئىشچى

▲ تارىختىن مەلۇمكى، يالغانچىلار قۇيرۇق كۆرسىتىپ ئۆپكە ساتقىنىدەك، رەڭۋازلار قانۇننى تۈزۈپ قويۇپ، ئۆز سىياسىتى بويىچە ھاكىمىيەت باشقۇرىدۇ.

▲ ماختاپ قويسا بۇۋىسىدىن بۆشۈكىدىكىگىچە سەھنىگە چىقىۋالغان قەۋمىدىن ئارتۇق ئەخمەقلەر بولماس.

▲ تارىختا ھېچبىر خەلق ناخشا بىلەن غەلىبە قىلىپ، مۇزىكا ئارقىلىق سەلتەنەت سۈرگەن ئەمەس.

▲ ھاراق-تاماكا، ئويۇن-تاماشا قانۇنىي جاۋابكارلىقى يوق بىخۇدلاشتۇرۇش دورىسىدۇر.

▲ ئۆزۈڭنى ئاياپ چەتكە ئالساڭ، يولۇڭنى باشقىلار ئىگىلەپ ئۆزۈڭ يولسىز قالىسەن.

▲ ئېتىقادسىز ئادەم ئىگىسى يوق ئۆيدەك ھەرزامان باشقىلارنىڭ ساپىنىنى سۆرىگۈچىدۇر.

▲ تارىختىن مەلۇمكى، مەكتەپ مۇدىرى بىلەن خۇمدان خوجايىنىنىڭ خىزمەتلىرىنىڭ كۆپ ھاللاردا ئوخشاپ كېتىشى - ۋەزىيەتنىڭ تەقەززاسىدىن بولغان بولىدۇ.

▲ بىر ياقىدىن باش چىقىرالمىغانلارنى بىر يەڭدىن قول چىقارغانلار بىرى تۇتۇپ بېرىپ، بىرى ئۇرىدۇ.

▲ ھەددىدىن زىيادە ئېھتىياتچانلىق ئالدى بىلەن ئۆزىنىڭ ئاندىن پەرزەنتلىرىنىڭ تەقدىرىنى باغلاپ قويىدۇ.

▲ كۆزۈڭگە ھېچ نەرسە كۆرۈنمىگەن چاغ دەل شەيتاننىڭ بۇيرۇقىنى ئىجرا قىلىشقا ئاتلانغان ۋاقتىڭدۇر.

▲ قۇدرەت ئىگىسى بولغان ئاللا مەغلۇب بولغۇچىلارنى غەلىبە قىلغۇچىلارغا، كېسەللەرنى ساقلارغا، نادانلارنى دانالارغا، نامراتلارنى بايلارغا ئىبرەت دەستۇرى قىلىپ ياراتقان.

- نەسۇھا قاسىم (جۇرئەتسىز)

ئاپتور: غۇلجا ناھىيە «ياشلار» دېھقانچىلىق مەيدانى 2-ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ ئوقۇتقۇچىسى

▲ دۇنيادا بىلىمسىزلەر ياكى بىلىملىكلەر زىيادە كۆپىيىپ كەتسە ئوخشاشلا دۇنيانى ۋەيران قىلىشى مۇمكىن.

▲ قولۇپ بىلەن ئاچقۇچنىڭ مۇناسىۋىتىنى ھەقىقىي ھېس قىلساڭلا دۇنيادىكى نۇرغۇن نەرسىلەرگە بولغان چۈشەنچەڭ ئايدىڭلىشىشى مۇمكىن.

- ھامىدجان رەھمان

ئاپتور: خوتەن پېداگوگىكا ئالىي تېخنىكومى بىئو-خىمىيە فاكۇلتېتى 2000-يىللىق 1-سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

تەپەككۇر تىنىقلىرىدا

▲ دۈشمىنىڭ سېنى ئاشكارا ماختىغان ۋاقىت دەل سېنىڭ يۈرىكىڭگە ئەجەل ياسىنىڭ ئوقى توغرىلانغان ۋاقىتتۇر.

▲ دۇنيادىكى ئەڭ ئادىل سايلام ئاۋام ئالدىدا ئۆز نوپۇزىنى تىكلەش.

▲ سېنىڭ باشقىلار تەرىپىدىن ئاشكارا ماختىلىدىغان ۋاقتىڭ ئەڭ سەگەك ۋاقتىڭ بولسۇن.

- مەھمۇت روزى

ئاپتور: كېرىيە ناھىيە يېزا ئىگىلىك رادىئو-تېلېۋىزىيە مەكتىپىنىڭ شوپۇرى

* * *

▲قانۇن ھوقۇقنىڭ ئۈستىدە ھۆكۈمرانلىق قىلىدىغان جەمئىيەتتە تەڭسىزلىك مەۋجۇد ئەمەس. ھوقۇق قانۇننى بويسۇندۇرۇدىغان جەمئىيەتتە بولسا شەخسىي مەنپەئەت ئاساسىدا مەۋجۇد.

▲ئىشلەش، ئارام ئېلىش، يەپ-ئىچىش ۋە نەسىل قالدۇرۇش ھايۋاناتلار بىلەن ئىنسانلارغا ئورتاق خۇسۇسىيەت. ئىنساننىڭ مۇشۇ خۇسۇسىيەتلەردىن ھالقىپ باسقان قەدەملىرى ئادىمىيلىككە قاراپ باسقان قەدەمدۇر.

- خەلچەم تاھىرھاجىم قىزى

ئاپتور: ئاقسۇ شەھەر ئايكۆل يېزا كۆنچى مەھەللىسىدە، دېھقان

▲كۈچلۈك ئىرادىسى تۇرۇپ ئەمەلىيەتتە كۆرسىتەلمەيۋاتقان كىشىلەر ئىرادىسىگە مىتە چۈشكەن كىشىلەردۇر.

▲سۇنى ھەرقانچە بۆلگەن تەقدىردىمۇ ئاخىرىدا يەنىلا بىرىكىپ يوقىلىدۇ.

▲ ساختا تەسەللىي بېرىشكە سالاھىيىتى توشمىدىغان كىشىلەرگىلا ئىچ-قارنىڭنى تۆك.

▲ دۈشمەنگە تىكىلىپ قارىيالىغاندىلا ئاندىن ئۇنىڭغا توسقۇنسىز كۈچ كۆرسەتكىلى بولىدۇ.

▲ ئەي بىقۇۋۇل، مېڭىشقا يول تېپىپسىزيۇ يەنە نېمە ئۈچۈن ئىككىلىنىپ تۇرىسىز؟!

▲ھازىر بەزى كىشىلەر ھەقىقەت دەپ تۇۋلاپ تۇرۇپ ئۇنىڭدىن ئەيمىنىدىغان بوپقالدى.

- تۇرسۇنىنسا مەھمۇت

ئاپتور: لوپ ناھىيە ھاڭگىيايېزا باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ مۇئەللىمەسى

تەپەككۇردىن تامچىلار

▲ شەخسىيەتچىلىك ئىنساننىڭ ماھىيىتى. دەل مۇشۇ نۇقتىدىن قارىغاندا، باشقىلارغا باھا بەرگەندە ئۇنىڭ پۈتۈنلەي شەخسىيەتسىز بولغانلىقىنى ئەمەس، باشقىلار ئۈچۈن قانچىلىك ئىش قىلغان-قىلمىغانلىقىنى سۆزلەش ئادىللىق بولسا كېرەك.

▲ ئۇلۇغۋار ئادەملەر سىياسىي سەھنىدە، تەتقىقات مۇنبىرىدە، غالىبىيەت جەڭگاھلىرىدىلا ئەمەس بەلكى ئەتراپىمىزدىكى ئاددىي مۇھىتتا - چاكىنىلىقلار تەرىپىدىن چەتكە قېقىلغانلار ئارىسىدىمۇ مەۋجۇد. مەسىلە، ئۇلارنىڭ نېمە ئۈچۈن چەتكە قېقىلغانلىقىنى بايقاشتا.

▲ ئىنساننىڭ يېشىلمىگەن ئەقلى ئۇنىڭ پاكلىقى بىلەن تەتۈر تاناسىپ بولسا، ئەقلىنىڭ تاكامۇللىشىپ بېرىشى ئۇنىڭ خاتالىقلىرى بىلەن ئوڭ تاناسىپ بولىدۇ.

▲ئاق ئىت، كۆك ئىت ھەممىسى بىر ئىت. ئەمما بىر پارچە لوقما ھامان ئۇلارنى ئايرىپ تاشلايدۇ.

▲ھېيلىگەرلىك ھەرقاچان ئەقلىنىڭ كەينىدىن سوڭداشقان بولىدۇ.

- ئابلىمىت لېتىپ

ئاپتور: باي ناھىيە 3-ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى

* * *

▲مەن قىش پەسلىنى ياخشى كۆرىمەن. قىشتىكى قاتتىق سوغۇق گەرچە دەل-دەرەخلەرنى غازاڭلىرىدىن ئايرىپ يالىڭاچلاپ قويسىمۇ، لېكىن قىز-ئاياللىرىمىزنى بېشىدىن ئايىغىغىچە قاتمۇقات قېلىن كىيىملەرگە ئورىۋېتىدۇ ئەمەسمۇ!

▲ پەرزەنتلىرىمىزنى راست گەپ قىلدۇرۇش سورىقىنى بىر چەتتە قويۇپ تۇرۇپ، ئاۋۋال ئۆزىمىزگە ئوبدان بىر سوت ئېچىپ باقايلى.

- مەستۈرە سەزگۈر

ئاپتور: يەكەن ناھىيە گەيشاڭ باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ مۇئەللىمەسى

قانۇن ئىجراسى جەريانىدا تۇغۇلغان ئويلار

▲خىيانەتچى - پارىخورلارنىڭ ئاغزىدىن چۈشۈرمەيدىغان شوئارى پاكلىق، ئۆزىنى يوشۇرۇدىغان نىقابى توختىماستىن سىياسەت سۆزلەش، قوغدىغۇچىسى ھوقۇق. بۇلار بىر-بىرىنى تولۇقلايدۇ، بىر-بىرىنى ئىلگىرى سۈرىدۇ ھەم بىللە مەۋجۇد بولۇپ تۇرۇشنى ئالدىنقى شەرت قىلىدۇ. بۇ ئۇلارنىڭ دىئالېكتىكىسى. ئەگەر يۇقىرىقىلارنىڭ ھەممىسى تەل بولىدىكەن، قانۇن خىيانەتچى - پارىخورلار ئۈچۈن ئەرزىمەس بىر نەرسىگە ئايلىنىپ قالىدۇ.

▲روھىي بۇرۇقتۇرمىلىق ئۆز-ئۆزىنى جازالاشتىن باشقا نەرسە ئەمەس. ئۇ قانۇنىي جازاغا ئوخشاش ھەر ۋاقىت سىنى ئىسكەنجىسىگە ئالىدۇ. ئوخشىمايدىغان يېرى، ئۇنىڭ جازا مۇددىتىنى بەلگىلەش سىنىڭ قولىڭىزدا.

▲ چىرىكلىك ھادىسىلىرىنىڭ يامراپ كېتىشى قانۇن ئىجراسىنىڭ ئاجىزلىشىپ، ھۆكۈمرانلىق دىكتاتورىسى كۈچىيىپ، دېموكراتىيە دەپسەندە قىلىنغانلىقىنىڭ، خەلق نامراتلاشقانلىقىنىڭ مۇھىم ئىپادىسىدۇر.

▲كىشىلەر ھەمىشە «قانۇن - ئادالەت شەمشىرى» دېيىشىدۇ. لېكىن بۇ شەمشەر بىلىگەنسېرى ئۆتمەسلىشىدىغان، تاشلاپ قويغانسېرى دات باسىدىغان شەمشەردۇر.

▲ ھازىر تەكىتلىنىۋاتقان «دۆلەتنى قانۇن ئارقىلىق ئىدارە قىلىش» - كۆپرەك قانۇن تۈزۈش دېگەنلىك بولماستىن، بەلكى بار بولغان قانۇنلارغا تولۇق ئاساسلىنىش، قانۇننى «خوجايىن» ھەم «چاكار» دېمەي ھەممە كىشىگە باپباراۋەر تەتبىقلاش دېگەنلىكتۇر.

- تۇنىياز ھېيت

ئاپتور: باي ناھىيە خەلق تەپتىش مەھكىمىسىدە

ئاچچىق ھېسلار

▲ يەھۇدىيلارنىڭ پەلەستىن خەلقىگە يەتكۈزۈۋاتقان بۈگۈنكى قىلمىشلىرى بىر بولسا ئۆزلىرىنىڭ 2000 يىللىق ئېچىنىشلىق تەقدىرىنى پۈتۈنلەي ئۇنتۇپ كەتكەنلىكىدىن، يەنە بىر بولسا مەڭگۈ ئۇنتۇپ قالماسلىقى ئۈچۈنمىكىن دەيمەن.

▲قۇشنىڭ قەپەستىن قۇتۇلالماسلىقىدىكى سەۋەبى ئۇنىڭ قەپەس ئىگىسىگە يېقىملىق سايراپ بەرگىنىدىن كۆرۈش كېرەكمىكىن دېگۈم كېلىدۇ.

- ئابدۇلئەزىز ئەلى

ئاپتور : ئىلى پېداگوگىكا ئىنستىتۇتى فىلولوگىيە ئىنستىتۇتى رادىئو-تېلېۋىزىيە ئاخبارات كەسپى 2001-يىللىق 1-سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

* * *

▲ «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلىنىڭ ھەرسانىنى قولۇمغا ئالغىنىمدا خۇددى بىر قىممەتلىك قامۇسنى ئالغاندەك ھېس قىلىمەن. ئۇ ماڭا ئاچچىق-چۈچۈك ھېسلار، مەردانە سۆزلەر، ھەسرەتلىك ئويلار، چوڭقۇر پىكىرلىك سۆزلەر، ھەجۋىلەر، ئۆتكۈر ساتىرا، رېئال ۋەقەلەر، بىباھا ھېكمەتلەر، پەلسەپىۋى پىكىرلەر، ھاياتلىقنىڭ تەلقىنلىرى، سىياسەتلەر، پەند-نەسىھەتلەر ۋە دېھقانلارنىڭ ئارزۇ-ئارمانلىرىدىن ئىبارەت ئاجايىپ بىلىملەرگە تولۇپ ياتقاندەك بىلىنىدۇ.

- ئابلاجان ئابلەت

ئاپتور : گۇچۇڭ ناھىيە ۋۇماچاڭ ئۇيغۇر مەكتىپىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى

▲ سەن ئۆزۈڭنى چۈشەنمىسەڭ ھايۋانلار ۋە قۇشلارنى بېقىپ كۆر.

▲ ئېلىمىز يېڭى ئەسىرگە كىرمەستە خەلقىمىز ئۆگىنىش ئىنقىلابى باسقۇچىدىكى «بىلىم-كۈچ» نەزەرىيىسى، «بازار ئىگىلىكى» نەزەرىيىسى، «پەن-تېخنىكا بىرىنچى ئىشلەپچىقىرىش كۈچى» نەزەرىيىسىدە تۇراتتى.

ئېلىمىز «يېڭى ئەسىر»گە كىرىپ خەلق «ئىمتىھان ئىنقىلابى»غا يۈزلەندى.

- مەردان مۇھەممەت

ئاپتور : ئوقۇغۇچى

▲ ئەي ئۇيغۇر قىزى، يارىلىشىڭدىن شۇنچە گۈزەل بولغاندىكىن، ئەمدى قىزىرىۋاتقان ئالمىدەك يۈزۈڭگە گىرىم قىلغانىڭ ئورنىغا ئاشۇ پۇلۇڭنى ئېلىپ بىلىم بۇلىقى بولغان كىتابخانىغا كىرىپ، «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلىنى ئېلىپ ئوقۇغان بولساڭ، ئۇ تەۋەررۈك ژۇرنال ساڭا ھەقىقىي گۈزەللىك ۋە ئادىمىيلىكنى تونۇتۇپ، ئەقىل كۆزۈڭنى ئاچقان بولاتتى.

- ئانارگۈل ئەخمەت

ئاپتور : شىخو شەھەر پاختا توقۇمىچىلىق زاۋۇتىنىڭ ئىشچىسى

▲ قاراملىق خۇشاللىقنىڭ قېرىندىشى بولغىنى بىلەن يەنىلا پۇشايمانغا ھامىلدار بىر قىلىق. ئەللىككە يېقىنلاشقان ئادەملەرگىلا تۇرمۇش ھامان كېيىنكىسىنى تەقدىم قىلىدۇ.

▲ تارىختىن مەلۇمكى، ھەرقانداق سىياسىي ئۆزگىرىش بولسا، قانداق بىر ھاكىمىيەت كەلسۇن، دېھقانلار ھامان يەر تېرىيدۇ، ئەمما سىياسەتچىلەر يائامەتلىك، يائاپەتلىك بوپقالىدۇ.

▲ ئۆزىمىزنىڭ ئادەملىرى ھەق-ناھەق بىلەن كارى بولمايۋاتقان يەردە، خەقتىن ئۇنى تەلەپ قىلىش تولىمۇ نادانلىق.

- تۇرسۇن يۈسۈپ (كۆلۈبەگ)

ئاپتور : غۇلجا شەھەر قارىدۆڭ يېزا مەدەنىيەت - مائارىپ مەركىزى مەدەنىيەت - تەشۋىقات ئىشخانىسىنىڭ مەسئۇلى

▲ كىشىلەرنىڭ ھەققىنى بىر-بىرىگە يېگۈزۈۋېتىش - ئۆملۈكنى بۇزۇشنىڭ ئۇنۇملۇك ئۇسۇلى.

- ئابلىكىم ئابلىز

ئاپتور : شىنجاڭ «ئامىنە» ئالاھىدە يېزا ئىگىلىكى يۇقىرى پەن-تېخنىكا چەكلىك شىركىتىدە

▲ كىم ئۆزىنى زىيادە ئاشكارىلىۋېتىدىكەن، ئۇ كىشىلەرنى چۆچىتىپ قويىدۇ.

- يۇنۇسجان نامەت

ئاپتور : يېڭىسار ناھىيە سېيتلە يېزا شاقۇلدۇما كەنتىدە، دېھقان

▲ «مەن نېمە ئىش قىلدىم» دەپ ئۆزى ھەققىدە ئويلىنىپ باقمايدىغان كىشىلەر مەڭگۈ باشقىلاردىن زارلىنىپ ياشايدۇ.

▲ ھازىرقى كۈندە ئاق كۆڭۈل، سەمىمىي، ساددا كىشىلەر شۇنىڭ ئۈچۈن ئەخمەق دەپ قارىلىدۇكى، ئۇلار ھەممە ئادەمنى ئۆزىگە ئوخشاش دەپ قارايدۇ.

-قۇربان ياسىن

ئاپتور : ئىلى پېداگوگىكا ئىنستىتۇتى فىلولوگىيە ئىنستىتۇتى تىل-ئەدەبىيات فاكۇلتېتى 2001-يىللىق 3-سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

▲ كىچىك بالىلارنىڭ ئويۇنچۇق تاپانچىغا ئامراقلىقىغا قاراپ بۇ دۇنيادا مەڭگۈ تىنچلىق بولمىغۇدەك دەپمۇ قالىمەن.

▲ تارىختىن مەلۇمكى، روھىي ئاسسىمىلاتسىيە - ئاستا تەسىر كۆرسىتىدىغان زەھەرلىك دورىدۇر.

▲ كەمچىلىكتىن پايدىلىنىش - دۈشمەننىڭ ئىشى.

▲ زەھەرخەندىلىك - تېشىكنى يارا قىلماي، يۈرەككە تەگكەن ئوق.

▲ تارىختىن مەلۇمكى، ئاياللارنىڭ قەھرىمانىغا ئايلانغان كۈنى - پۈتكۈل قەۋمىنىڭ ئويغانغان كۈنىدۇر.

- ئەسقەر ھوشۇر

ئاپتور : بورتالا شەھەر چىندىل يېزا رادىئو-تېلېۋىزىيە پونكىتىدا

نامرات شىكايەتلەر

▲ بەزىلەرنىڭ «چىرايلىقتا ۋاپا يوق» دېيىشلىرى مەسىلىدە بايان قىلىنغان، تۈلكىنىڭ ئۈزۈمگە بويى يەتمىسە «بۇ ئۈزۈم ئاچچىق ئىكەن» دېگىنىگە تولىمۇ ئوخشاپ كېتىدۇ.

▲ ھايا-ئەخلاق كۆتۈرۈلۈپ كەتكەن، ئاتا-ئانا بالىدىن، بالا ئاتا-ئانىدىن تەپ تارتمايدىغان مەسئۇلىيەتسىز ئائىلە يېڭىچە شەكىلدىكى ھايۋانلار توپىدىن ئىبارەت.

▲ «مەغلۇبىيەت - مۇۋەپپەقىيەتنىڭ ئانىسى». پەقەت مەغلۇبىيەتنىڭ ئارىسىدىن مۇۋەپپەقىيەتكە يول تاپالايدىغانلارغا شۇنداق. بولمىسا مەغلۇبىيەت - ئىنساننىڭ گۆركارى.

- ئابدۇسالام ئابدۇنىياز

ئاپتور : ئاۋات ناھىيە يېڭىئېرىق يېزا تۆۋەنكى لەڭگەر كەنتىدە، دېھقان

* * *

▲ ئەڭ سۆيۈملۈك كىشىلەر كىم؟ ئۇرۇش دەۋرىدە ئارمىيە، تىنچ شارائىتتا دېھقان.

▲ ئەگەر خۇدا ماڭا شۇنداق بىر قۇدرەتنى بەرگەن بولسا، تەرپايپاقتەك كۆڭۈلنى ئېلىشتۇرۇۋدى-

غان ناخشا-ئۇسسۇل پلاستىنكىلىرىنى ئۇزمەي نەشر قىلىۋاتقان ئۇن-سىن سودىگەرلىرىنى - سەنئەت باغلىرىمىزنى ئەخلەتخانىغا ئايلاندۇرۇپ قويۇۋاتقان ئاشۇ سودىگەرلەر بىلەن ئاشۇ ناچىنىس ناخشىچى، غىلجاڭ ئۇسسۇلچىلارنى يۇرتۇمغا ئەكىلىپ ئۇرما ئورۇشقا، خامان سورۇشقا، زىمىستان قىشتا ھەقسىز چېپىلىدىغان ھاشارغا سېلىپ، ئۇلارغا نېمىنىڭ ھەقىقىي ناخشا - ئۇسسۇل ئىكەنلىكىنى بىر بىلدۈرۈپ قويغان بولاتتىم.

- ئەنۋەرجان قادىر

ئاپتور: قاغىلىق ناھىيە ئورۇق باشقۇرۇش پونكىتى قورۇسىدا

سەنۇبەرنىڭ تۇنجى تەپەككۇرى

▲ سەنئەتكارنى باھالىغۇچى ئەڭ ئادىل كومىسسىيە - خەلق.

▲ بىر مىللەتتە سەنئەتچىنىڭ ھەددىدىن زىيادە كۆپىيىپ كېتىشى، شۇ مىللەت سەنئىتىنىڭ ئاددىيلىشىپ كەتكىنىدىن دېرەك بېرىدۇ.

▲ ئۆزىدە تالانت بار ئادەملا باشقىلاردىكى تالانتنى بايقىيالايدۇ.

- سەنۇبەر تۇرسۇن

ئاپتور: شىنجاڭ مۇقام ئانسامبىلىنىڭ ناخشىچىسى

* * *

▲ سىزنى ياخشى كۆرۈدىغان كىشىگە ھېسداشلىق قىلىپ باغلىنىپ قالماڭ. كېيىن ئۆزىڭىز ياخشى كۆرۈدىغاننى ئۇچراتقىنىڭىزدا بەخت ۋە بەختسىزلىكنىڭ نېمىلىكىنى ئويلاپ چوڭقۇر ھەسرەتكە مۇپتىلا بوپقالىسىز.

- كەنجەم مەتنىياز (يېگانە)

ئاپتور: ئۈرۈمچى شەھىرىدە

▲ ھاراقكەش ئادەم خۇددى ھاراق بوتۇلكىسىغا ئوخشايدۇ، ئۇنىڭ بويىنى، قورسىقى بار، لېكىن كاللىسى يوق.

- مىرئالىم مۇھەممەت

ئاپتور: جەڭچى

▲ تەنقىدتىن قورقۇپ كەتمە، چۈنكى ئۇ سېنىڭ غەلىبە قىلغان كۈنۈڭدە ئۈن-تىنسىز ئۆز كۈچىنى يوقىتىدۇ. زىيادە ماختاشتىن قورق، چۈنكى ئۇ مەغلۇب بولغان كۈنۈڭدە تېخىمۇ زىيادە رەزىللىكى ۋە قەبىھ كۈچىنى كۆرسىتىدۇ.

- پەرھات مەمتىمىن

ئاپتور: شىنجاڭ مائارىپ ئىنستىتۇتى تىل فاكۇلتېتى ئىنگلىز تىلى 2002-يىللىق 1-سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

▲ ئىرادىسىزلىك يامان ئىشتىن قول ئۈزەلمىگەن ئادەمنى ئەڭ ئاخىرى شۇ ئىشنى ئېتىراپ قىلىشقا مەجبۇرلايدۇ.

▲ تەنھالىق - زېرىكىشلىك ئادەمنى بىر بولسا ھايۋانىيلىققا ئېلىپ بارىدۇ، بىر بولسا مەنىۋى كامىللىققا باشلايدۇ.

▲ ئادەم يالىڭاچلىقتىن پۈتۈن ئەزايىنى يېپىشقىچە يېتىپ باردى. پەردە ئىچىدىكى نەرسىلەر سىرلىقلىشىپ كەتتى. ئىش چەكتىن ئېشىپ ئەكسىگە ماڭدى. يېپىلغان نەرسىلەر ئاستا-ئاستا ئېچىلىپ، (ئەڭ) دەسلەپكى يېرىم يېپىلغان ھالەتكە يۈزلىنىشكە باشلىدى. پۈتۈن يالىڭاچ ھالەتمۇ يېتىپ كەلگۈسى! زاۋاللىق ئەنە شۇ چاغدا ئايان بولىدۇ. بۇ دەل قىيامەتتۇر.

- ئوسمانجان توختى

ئاپتور: خوتەن-سۈمۈل ناھىيە تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپتە

ئىجادلىق شاماللىرى

▲ ئاجىزلارنىڭ پادىشاھ بولۇش ھوقۇقى يوق. ھايۋانلارمۇ بۇ قانۇنىيەتنى چۈشەنگەچكە ئۆزىگە قوينى ئەمەس بەلكى شىرنى پادىشاھ قىلىپ تىكلىگەن.

▲ بىز مەيلى قانچىلىك شېرىن چۈشنى كۆرەيلى، بىزنى قۇتقۇزۇدىغىنى يەنىلا ئاچچىق رېئاللىق. بىز خۇشاللىققا رېئاللىقنى بويسۇندۇرۇش ئارقىلىق ئېرىشەلىسەك، ئاندىن ئۇ ھەقىقىي مەنىسى بىلەن بىزگە تەۋە بولىدۇ.

▲ ئىدىئالىستلار «يەر مەركەز» تەلىماتىنى، ماتېرىيالىستلار «قۇياش - مەركەز» تەلىماتىنى ئوتتۇرىغا قويغان بولسا، مەن «مەن - مەركەز» تەلىماتىنى ئوتتۇرىغا قويىمەن.

▲ ئىنسانلارنىڭ خۇشاللىققا ئېرىشىشى ئىككى خىل بولىدۇ: بىرى، يۇقىرى تەبىقىدىكىلەرنىڭ خۇشاللىقى؛ ئۇلار خۇشاللىقنى پۇل، ھوقۇق ۋە نوپۇزغا تايىنىپ تاپىدۇ. ئۇلار زورلۇق كۈچى ۋە ھىيلە-مىكىرگە تايانغاچقا ئۇلارنىڭ خۇشاللىقى ۋاقىتلىق بولىدۇ. لېكىن ئۇلارنىڭ خۇشاللىقىغا دانالىق ۋە ئاقىلانىلىق ئارىلاشقان بولىدۇ. يەنە بىرى تۆۋەن تەبىقىدىكىلەرنىڭ خۇشاللىقى. ئۇلارنىڭ خۇشاللىقى سەمىمىيلىك ۋە ساپ مۇھەببەتكە تولغان بولىدۇ. لېكىن ئۇنىڭغا ساددىلىق ئارىلاشقان بولىدۇ.

▲ ئادەتتىكى ئادەملەر بىلەن مۇۋەپپەقىيەت قازانغۇچىلارنىڭ پەرقى شۇيەردىكى، مۇۋەپپەقىيەت قازانغۇچىلار نېمىلا ئىش قىلسا ئۆزىنىڭ بۈيۈك مەقسىتى ئۈچۈن قىلىدۇ. ئادەتتىكى ئادەملەر بولسا باشقىلارمۇ شۇ ئىشنى قىلغانلىقى ياكى زۆرۈر بوپقالغانلىقى ئۈچۈن قىلىدۇ.

▲ ئادەم ئۆزىنى كەمسىتىدىغان ئاياللار بىلەن مۇھەببەت باغلاشتىن، ئۆزىنى كەمسىتىدىغان ئەرلەر بىلەن دوستلىشىشتىن ھەزەر ئەيلەش كېرەك. چۈنكى ئۆزىگە ئۆزىمۇ ئىشەنمەيدىغان ئادەملەرگە ئىشىنىش ئۇچىغا چىققان ئەخمىقانىلىق ئەمەسمۇ؟

▲ نامرات ئادەملەر بىلەن يېقىن دوست بولۇش سىزگە ياخشىلىق ئەكەلمەيدۇ. ئەگەر ئۇ ماددىي جەھەتتە نامرات بولسا، پۇلىڭىزنى ئىسراپ قىلىدۇ. ئەگەر مەنىۋى جەھەتتە نامرات بولسا روھىڭىزنى ئىسراپ قىلىدۇ.

▲ ئەگەر سىز نامراتلارنى سۆيمەكچى بولسىڭىز، كاتتا بايغا ئايلىنىشىڭىز كېرەك.

▲ غەلىبە قىلماقچى بولغان ئادەم ئەخلاققا ئەمەس بەلكى تەدبىرگە تايىنىشى كېرەك.

▲ بىز يانار تاغلارنى كۆزەتسەك، ئۇ ئۆزىگە ھەددىدىن زىيادە ئىسسىقلىق ئېنېرگىيىسىنى قوبۇل قىلىۋالغانلىقى ئۈچۈن پارتلايدۇ. بىز يەنە ئاقىلانىلىق بىلەن كۆزەتسەك، ئەشەددىي غەزەپ ۋە كۈندەشلىك-نىڭ ئىچىگە ھەددىدىن زىيادە بىر خىل مېھىر-مۇھەببەتنىڭ يوشۇرۇنغانلىقىنى ھېس قىلىمىز.

▲ تارىختىن مەلۇمكى، ئەدىبلەرنىڭ ئالتۇن

دەۋرى ، مىللىتى ئەڭ قىيىن شارائىتتا قالغان دەۋرگە توغرا كېلىشى مۇمكىن .

▲ پۇل تاپماي تۇرۇپ ئايال تاپقان بولسىڭىز ، شۇبھىسىزكى ، ئەرلىك غۇرۇرىڭىزنى قوغداشقا ئامالسىز قالىسىز .

▲ ئەگەر سىز ياشلىقىڭىزنى ئاياللار دۇنياسىدا ئۆتكۈزۈۋەتكەن بولسىڭىز ، ياشانغاندا نامراتلار دۇنياسىدا ياشايسىز .

▲ ئەڭ قورقۇنچلۇق خەتەر خىرىس بىلەن ئەمەس بەلكى تەبەسسۇم بىلەن يېتىپ كېلىدۇ .

▲ يېزىلاردىكى بۇلاق سۈيى تەبىئىي هالدا ئېتىلىپ چىقىدۇ .شەهەرلەردىكى سۇ بولسا توكنىڭ بېسىمى ئارقىلىق ئېتىلىپ چىقىدۇ .يېزىلىقلار بىلەن شەهەرلىكلەرنىڭ تەبىئىتىنى بۇنىڭغا ئوخشىتىش مۇمكىن .

- ئابدۇمەجىد مەمتىمىن (نىجاتكار)

ئاپتور : قەشقەر پېداگوگىكا ئىنستىتۇتى ئەدەبىيات فاكۇلتېتى2001.يىللىق 1.سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

* * *

▲ دۇنيادا مۇۋەپپەقىيەت قازانغان ،نام چىقارغانلار سىز.بىزدىن بىلىملىك بولۇشى ناتايىن ، ئۇلارنىڭ ئارتۇقچىلىقى پەقەت سىز.بىزدىن جۈرئەتلىكرەك .

- سەهراقىز

▲ خاتالىقىمنى تونۇپ دادامدىن تاياق يېگەندىن باشلاپ قىلغانلىرىمنى دادامغا ئېيتمايدىغان بولدۇم .

▲ تولا ۋەدە بېرىۋەرمە ،يالغان ئېيتىپ كۆنۈپ قالىسەن .

- مەمتىمىن ساتتار

ئاپتور : شىنجاڭ سانائەت ئالىي تېخنىكومى ماشىنىسازلىق فاكۇلتېتى 2002.يىللىق 2.سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

▲ ئىنسان ئۆز ئالقىنىدىكى نەرسىنىڭ قەدرىنى ئەسلا بىلمەيدۇ .ئۇ نەرسىنىڭ قەدرىنى بىلگەندە بولسا ئۇ ئاللىقاچان باشقىلارنىڭ ئالقىنىدا بولغان بولىدۇ .

▲ ئارزۇ.ئارمان شۇنىڭ ئۈچۈن گۈزەلكى ، بىز ئۇنىڭغا يېتەلمەيمىز .

- ئاتىگۈل ئۆمەر

ئاپتور : يېڭىشەهەر ناهىيە 1.ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى

▲ قەبرىستانلىقنى زىيارەت قىلىۋاتقىنىڭىزدا ئەتراپ تىمتاس ،سۈكۈنات ،دۇنيادا تىرىكلەر قالمىغاندەكلا .رېستوران.قاۋاقخانىلاردا كىشىلەر غەمسىز ،جاهاندا ئۆلۈكلەر يوقتەكلا .

- ئىلياس ئەزىز

ئاپتور : شىنجاڭ تىببىي ئۇنىۋېرسىتېتى دورىگەرلىك ئىنستىتۇتى 2003.يىللىق 1.سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

▲ هەسەتخور ، خۇشامەتچىلەر نىجاسەتتىنمۇ ئۆتە يىرگىنىشلىك بولىدۇ. نىجاسەتنى يەرگە ئوغۇت قىلغىلى بولغان بىلەن ئۇنداقلا هېچ نەرسىگە يارىمايدۇ .

- ئابدۇرېهىم سىددىق نۇري

ئاپتور : «ئاقسۇ گېزىتى»دە مۇدىر مۇهەررىر

▲ دوستۇڭنىڭ بولماسلىقى سىنى غېرىبلىق باستۇرسا ، دۈشمىنىڭنىڭ بولماسلىقى سېنى غەپلەت باستۇرىدۇ .

- ئابدۇۋەلى كېرىم

ئاپتور : بۈگۈر ناهىيە تارلاق يېزا ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى

▲ چۈمۈلىنى دورايمەن دېسەڭ تەرتىپ ئۆگەن ، مايمۇننى دورايمەن دېسەڭ هەرىكەت ئۆگەن ، نەسلىڭنى دورايمەن دېسەڭ تارىخ ئۆگەن .

▲ ئۈمىدۋارلىق كۆپ هاللاردا رېئاللىققا قويۇلغان توغرا دىئاگنوز .

- مۇهەممەت ئوسمان (تۇز)

ئاپتور : شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش.قۇرۇلۇش ئارمىيىسى يېزا ئىگىلىك 3.دىۋىزىيە قىزىلسۇ «قىزىل بايراق»دېهقانچىلىق مەيدانى ئورگىنىدا

▲ بالىلىرىڭنىڭ ۋاپاسىزلىقى - نامەردلىكىدىن ئازراق زارلان ،چۈنكى ئۇلار بوۋىسىنىڭ قىساسىنى ئالىدۇ ،خالاس .

- ئابدۇرېهىم رەهمان

ئاپتور : خوتەن شەهەر لاسكوي بازار نەزەرباغ كەنتىدە ، دېهقان

▲ بىزلەر ئۆزئارا ئەيىب.نۇقسانلىرىمىزنى ئېچىپ سۆككەنسېرى خەقنىڭ شۇ ئەيىب.ئاجىزلىق.لىرىمىزدىن ئۇنۇملۇك پايدىلىنىۋاتقانلىقى كىشىنى ئېچىندۇرىدۇ .

ئەزىز تۇردى

ئاپتور :خوتەن مائارىپ ئىنستىتۇتىنىڭ خەنزۇ تىلى ئوقۇتقۇچىسى

▲ ئوقۇغۇچىلارنىڭ مۇستەقىل پىكىر قىلىشىنى چەكلەپ قويۇۋاتقان نەرسە - ئۆلچەملىك جاۋاب .

- ساهىبجامال ئابدۇللا

ئاپتور : ئونسۇ ناهىيە گۈلئاۋات يېزا ئوتتۇرا مەكتەپ تولۇق 1.يىللىق 1.سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

▲ ئىنسانلارنىڭ خاتالىق ئىچىدىن تاپقان هەقىقەت يولى ئەڭ ئىشەنچلىك يول .

▲ بالاڭنىڭ ئۆمرىنى تىلىگۈچە ئەقلىنى تىلە .

- ئەخمەت جۇمە

ئاپتور : قەشقەر پېداگوگىكا ئىنستىتۇتى فىزىكا فاكۇلتېتى 2001.يىللىق 7.سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

تەپەككۇردىن تەرمىلەر

▲ بەزى هايۋانلارنىڭ نەسلى قۇرۇش گىردابىغا بېرىپ قالغانلىقى ئۈچۈن ئۇلارنى سۈنئىي ئۇسۇلدا كۆپەيتىۋاتىمىز .ئەتراپىمىزغا قارايلى : هەقىقىي ئادەملەرنىڭ نەسلى قۇرۇش گىردابىغا بېرىپ قالدى ، بۇنى قانداق قىلىمىز !؟

▲ ئاناڭغا ئالايساڭ ،بالاڭدىن مۇشت يەيسەن .

▲ ئانىلىرى بۇزۇلغان مىللەتنىڭ ئەۋلادى سەرسان ،ئاتىلىرى بۇزۇلغان مىللەتنىڭ ئۆزى ۋەيران بولىدۇ .

-ماهىرە ئابلىز

ئاپتور : شىنجاڭ پېداگوگىكا ئۇنىۋېرسىتېتى فىلولوگىيە ئىنستىتۇتى تىل.ئەدەبىيات فاكۇلتېتى 2002.يىللىق 5.سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

ئېگىز.پەس تىنىقلار

▲ ئادەمنىڭ هاياتى ئاخىرقى چەككە يەتكەندە قىلماقچى بولغان ئىشلىرى ئاندىن ئېسىگە كېلىشكە

باشلايدۇ .

▲ كۆندىلىك تۇرمۇشتا ئون-تىنىسىز باشلانغان ئىشتىن كىشىنى سۆيۈندۈرگىدەك نەتىجە چىقسا، داۋراڭ بىلەن باشلانغان ئىشتىن كىشىنى تىلىغتۇرۇۋەتكۈدەك لەتىپە چىقىدۇ .

- ئابدۇجەلىل ئابدۇقادىر

ئاپتور : لوپ ناھىيە چاھارباغ يېزا چاھارباغ كەنتىدە ،دېھقان

* * *

▲ سەن ئۆزۈڭگە تەۋەدەپ قارىغان نەرسىنىڭ ئۆزۈڭگە تەۋە بولمىغان تەرەپلىرىنىڭ بارلىقىنى، ئۆزۈڭ مۇكەممەل دەپ قارىغان شەيئىينىڭ ھامان كەمتۈك - ئاجىز تەرەپلىرىنىڭ مەۋجۇد ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ يېتەلمىگەچكە (ئۇنىڭدىن گۇمانلىنىشقا جۈرئەت قىلالمىغاچقا)دائىم مەغلۇبىيەت ئىكىسى بوپكېلىۋاتىسەن .

- ئوغۇلنىسا

ئاپتور : خوتەن مائارىپ ئىنستىتۇتى (پېداگوگىكا مەكتىپى) ئوقۇغۇچىسى

▲ پۇقرا قانۇنغا خىلاپلىق قىلسا قانۇننىڭ جازاسىغا ئۇچرايدۇ .ھۆكۈمەت قانۇنغا خىلاپلىق قىلسا ئاۋامنىڭ قارغىشىغا ئۇچرايدۇ .

▲ ئەقىلسىز ئادەم كىتاب ئوقۇمايدۇ ،ئەقىللىق قۇش پوق چوقۇمايدۇ .

- ئابدۇرەھمان سىددىق ۋولقانىي

ئاپتور : ئاقسۇ «خۇڭچىپو »دېھقانچىلىق مەيدانى 1-ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى

▲ سەن خاتا قىلغاندا بىر چەتتە تۇرۇپ ماختىغانلار سېنىڭ دۈشمىنىڭدىن باشقا نەرسە ئەمەس .

- ئابدۇرېشىت ھەسەن

ئاپتور :ئاقتۇ ناھىيە جامالتېرەك يېزا كوناھويلا مەكتىپىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى

▲ پىچاق ھەرقانچە ئىتتىك بولسىمۇ ھامىنى بىر كۈنى ئۇپراپ توگەيدۇ .

- ئابدۇشۈكۈر قاسىم

ئاپتور : پەيزاۋات ناھىيە قىزىلسۇ يېزا ئاقئېرىق يېزا باشلانغۇچ مەكتىپىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى

▲ كەمتەرلىك بىر بولسا راستتۇر ،بىر بولسا يالغان . ھازىرقى زاماندا كېيىنكىسى راستتۇر .

- ئالىمجان نەسرىددىن

ئاپتور : قەشقەر پېداگوگىكا ئىنستىتۇتى تىل-ئەدەبىيات فاكۇلتېتىنىڭ ئوقۇغۇچىسى

▲ تارىختىن مەلۇمكى ، مىللەت نۇقتىسىدىكى شەخسىيەتچىلىك ۋەتەنپەرۋەرلىكتۇر .

- ئابلىز قۇربان

ئاپتور : بۈگۈر ناھىيە ئاقساراي يېزا ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى

▲ قانۇن بارلىق جىنايەت ۋە ھەرقانداق ساختىلىققا زەربە بېرەلەيدىغان ، ئەمما بەزى يەرلەردە سىياسەتنىڭ ھەيۋىسىدىن قورقۇپ ، ئۆزىنىڭ مەۋجۇدلۇقىنى يوقىتىپ قويۇۋاتقان قورقۇنچاق پالۋان .

- مۇھەممەتجان مۇرتىزا

ئاپتور : ئۇچتۇرپان ناھىيە ئاقيار يېزا مائارىپ ئىشخانىسىنىڭ خادىمى

▲ قانۇننى كۆپ قېتىم ئۆزگەرتىشتىن مەقسەت مۇكەممەللەشتۈرۈشمۇ ياكى سىياسەتكە ماسلاشتۇرۇشمۇ ؟

▲ ئادەمنىڭ ئېغىزىدىن چىققان سۆز يا تۆرگە باشلايدۇ ياكى گۆرگە .

▲ بۈگۈنكى دۇنياغا خاس ئىنسانىي تەپەككۇر سورۇنىنى «شىنجاڭ مەدەنىيىتى »ژۇرنىلىدىن كۆردۈم .

- بەختىيار نىياز

ئاپتور : غۇلجا ناھىيە باش ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى خادىمى

▲ ئىشەنچ تۇيغۇسىنىڭ سۇسلىشىشى ، جەمئىيەتتىكى قائىدە-تۈزۈملەرنى كۆپەيتمەكتە .

- گۈلھەسەل ئەزىز

ئاپتور : شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى خىمىيە ،خىمىيە سانائەت ئىنستىتۇتى 2002-يىللىق 2-سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

▲ ئادەم ئۆزىگە ئەڭ ئېھتىياجلىق نەرسىنى بىلگەن چېغىدا ئاندىن ئەقلىنى تاپقان بولىدۇ .لېكىن كۆپ ھاللاردا بۇنى كېچىكىپ ھېس قىلىدۇ .

- ئابدۇسالام تۇرسۇن

ئاپتور : تۇرۇمچى شەھىرىدە ،ساتىراش

تەپەككۇر چۇۋقانلىرى

▲ سۆزلەر قانچە چىرايلىق ، كۆڭۈلگە ياققۇدەك ئېيتىلغانسېرى سەمىمىيەتتىن شۇنچە يىراقلىشىدۇ .

▲ سۆز قىلىش ئۈچۈن ئادەم گاچا بولمىسىلا كۇپايە ،ئەمما خەلق سۆزىنى قىلىش ئۈچۈن مەردانە يۈرەك بولمىسا بولمايدۇ .

▲ ياغلىما سۆزلەر - سەمىمىيەتنىڭ ئەجەل سىرتمىقى .

- مۇھەممەدۇن سەمەت

ئاپتور : ئىلى پېداگوگىكا ئىنستىتۇتى ئوقۇغۇچىسى

ھېكمەت ئۇچقۇنلىرى

▲ قىزلار بوزۇلغاندا ھاياسىزلىشىدۇ ،ئوغۇللار بوزۇلغاندا ۋاپاسىزلىشىدۇ .

▲ ئەقىلدىن بەكرەك ھېسسىياتقا ،غايىدىن بەكرەك ھەۋەسكە ، ئۆگىنىشتىن بەكرەك ئويناشقا ئەھمىيەت بېرىۋاتىمىز .نەتىجە : ھېسسىيات - ئەقىلسىزلىككە ، ھەۋەس - ھۇرۇنلۇققا ، ئويۇن - تاماشا - كۆز ياشلىرىمىزغا پىلتە بولۇپ بېرىۋاتىدۇ .

. .

▲ ئوڭۇشسىزلىققا يولۇقىۋەرسەڭ چۈشكۈنلىشىپ كېتىسەن . ئوخشاشلا ،داۋاملىق غەلىبە قىلىۋەرسەڭمۇ بىخۇدلىشىپ كېتىسەن .

▲ ئاياللار كىيىم-كېچەكنىڭ پارىڭىغا چۈشكەندە ،شەيتاننىڭ دۇمبىقى ئەڭ بەك چېلىنىدۇ .

▲ يوقسۇزلۇقتىكى موھتاجلىق - ۋاقىتسىز كەلگەن ئەجەلدۇر .

▲ قېرىنداشلىرىڭنىڭ قەدرىنى ئۆلۈم-يېتىم ۋە توي-تۆكۈندە ،دوستلىرىڭنىڭ قەدرىنى يوقسۇزلۇق ۋە ئۆزۈن سەپەردە ،سۆيگىنىڭنىڭ قەدرىنى يالغۇز

قالغاندىلا بىلەلەيسەن .

▲ باشقىلارغا موھتاج بولۇپ باقمىغانلار ئىنساننى ، سەرسانلىقنىڭ تەمىنى تېتىپ باقمىغانلار دۇنيانى چۈشىنەلمەيدۇ .

▲ ئۆز يۇرتۇڭدا خورلىنىشىڭ ـ سەرسانلىقىڭغا پىلتە بوپقېلىشى مۇمكىن .

▲ ئاغرىپ قالغاندىلا ساغلاملىقنىڭ ،سەكراتقا چۈشكەندىلا ھاياتنىڭ قەدرىگە يېتىمىز . شۇڭا تارىختا ئەڭ كۆپ خاتىرىلەنگىنى پۇشايمان ياشلىرىدۇر .

▲ ئوغۇللار ئېرىشكەندىن كېيىن بۇزۇلىدۇ ، قىزلار ئېرىشىش ئۈچۈن بۇزۇلىدۇ .

▲ قەپەس ئىچىدە تۇغۇلغان قۇش قەپەسكە ئەڭ تېز ئۆگىنىدۇ .

▲ مەنسەپدارلىق تەختىدە شىرەدەك ھۆركىرىگەنلەر ھوقۇقتىن چۈشكەندە مۈشۈكتەك ياۋاشلاپ كېتىدىكەن . بۇنداق چاغدا ئۇلارغا ئىلگىرى يېلىنىپ ھالى قالمىغانلارمۇ تۇكۇرۇپ ئۆتۈشىدىكەن . . . ئويلاپ قالدىم : خەلقنىڭ لەنەت-نەپرىتىگە ئۇچرىغۇچىلار بۇ ئالەمدە قىيامەت ئازابىنى ئەڭ بۇرۇن تارتقۇچىلار بولسا كېرەك .

▲ نېمە ئۈچۈن كۆزىمىز قانلىق ياشلاردىن قۇرىمايدۇ ؟

ـ چۈنكى قاغا قاغىنىڭ كۆزىنى چوقۇمىغان بىلەن ،ئىنسان ئىنساننىڭ كۆزىنى چوقۇيدۇ ئەمەسمۇ .

▲ ئۇلۇغ ئىشلارغا تۇتۇش قىلغىنىڭدا بولسۇن ، ياكى ئاچچىق قىسمەتلەردىن يىغلىغىنىڭدا بولسۇن ، سەن ئۈچۈن كۆكرەك كېرىپ چىقالمىغان قېرىندىشىڭ ،بىر كۈنلەردە سېنىڭ گۆركارىڭ بوپقېلىشى مۇمكىن .

▲ ئېگىزگە چىقساڭ يىراقنى كۆرەلىگىنىڭ بىلەن ،قانچە ئېگىزگە چىقساڭ ئەمەلىيەت ساڭا شۇنچە كىچىك ،شۇنچە غۇۋا كۆرىنىدۇ .

▲ ھەقىقىي مۇھەببەتنىڭ نېمىلىكىنى بىلمەكچى بولساڭ ،ئانا قولىدىكى بوۋاققا قارا .

▲ خۇشامەتتىن قەددىڭ قانچە پۈكۈلسە ، ئۆزگىلەرنىڭ بېشىدا ياڭاق چاقمىقى شۇنچە ئاسانلىشىدۇ .

▲ ئالدىڭغا نېمە كەلسە يەۋەرسەڭ ھايۋانغا ئوخشاپ قالىسەن .ئوخشاشلا نېمىنى كۆرسەڭ دوراۋەرسەڭ ،ئۆزگىلەر نېمە قىلسا شۇنى قىلىۋەرسەڭمۇ بىر كۈنلەردە مايمۇنغا ئايلىنىپ قېلىشىڭ مۇمكىن .

ـ ئوسمانجان ئوبۇل

ئاپتور :شىنجاڭ مائارىپ ئىنستىتۇتى ماتېماتىكا ـ ئۇچۇر تارماق ئىنستىتۇتى كومپيۇتېر 2002-يىللىق 1-سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

تەپەككۇر ۋولقانلىرى

▲ بوۋامنىڭ دېيىشىچە ،ئىككى ئادەم يەر تالىشىپ «بۇيەر مېنىڭكى »دەپ جېدەللەشكەن ۋاقىتتا ،يەر تېگىدە تۇرۇپ «ھەر ئىككىڭلار مېنىڭكى »دەپ قاقاقلاپ كۈلەرمىش .

▲ ئۆلگەنلەرنىڭ خاتالىق ئۆتكۈزۈش ئىمكانىيىتى يوق ، شۇنىڭ ئۈچۈن مەشھۇر كىشىلىرىمىزنى ئۆلگەندىن كېيىن ئاندىن مەدھىيىلەۋاتىمىز .

▲ ئاياللارنىڭ ئالدىدا ياش تۆككەن ۋاقتى ،بىر بولسا ئەڭ سەممىمىي ۋاقتى ، بىر بولسا ئەڭ ھىلىگەر ۋاقتى .

▲ جەمئىيەت كېسەللىكىنىڭ دىئاگنوز قەغىزى يازغۇچى ،پەيلاسوپلارنىڭ قولىدا ، دورىسى چوڭ مەنسەپدار ۋە كاتتا بايلارنىڭ قولىدا . كاتتا باي ۋە مەنسەپدارلارنىڭ دىئاگنوز قەغىزىنى كۆرۈشكە ۋاقتى يوق ، پەيلاسوپ ۋە يازغۇچىلارنىڭ دورا سېتىۋېلىشقا دەرمانى يوق .شۇ سەۋەبتىن جەمئىيىتىمىزنىڭ تۈرلۈك كېسەللىكلىرى بارغانچە ئېغىرلىشىپ بارماقتا .

ـ قاسىمجان مەتقۇربان

ئاپتور : خوتەن دارىلمۇئەللىمىن باشلانغۇچ مەكتەپلەر تەنتەربىيە ئوقۇتقۇچىلىرىنى تەربىيىلەش سىنىپىدا

* * *

▲ ئېتىقادسىز يازغۇچىلار بايراقسىز قوشۇنلارغا ئوخشايدۇ .

ـ ئابدۇسەمەت ئابلىز

ئاپتور :لوپ ناھىيە سامپۇل يېزا بازار كەنت ئورۇق مەھەللىدە ، دېھقان

▲ نىيەتنىڭ بۇزۇلغان كۈنى خاتىرجەملىكنىڭ يوقالغان كۈنىدۇر .

▲ جاۋاب بەرمەسلىكنىڭ ئۆزىمۇ بىر خىل جاۋاب .

▲ ساڭا ئېتىبار بەرگەنلىك ، ئەمەلىيەتتە سېنى ئاجىز كۆرگەنلىك .

ـ ئەركىن ئابدۇكېرىم

ئاپتور : جۇڭگو خەلق قۇراللىق ساقچى قىسىملىرى تاشقورغان شىڭگۇەن چېگرا مۇداپىئە ساقچىخانىسىدا

▲ تۆھمەت ـ قان چىقارمايدىغان قاتىل .

▲ بىراۋ سەندىن بۇ جاھاندا دېھقاننى ۋە ئاۋامنىڭ مەنپەئىتىنى ئويلاپ ،ئۆزىنى ئويلىمايدىغان كىشى بارمۇ ؟ دەپ سوراپ قالسا «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلىنىڭ مۇھەررىرلىرى ئارىسىدىن ئىزدەڭلار ، دەپ جاۋاب قايتۇرۇشنى ئۇنتۇپ قالما .

▲ ئەقىل ۋە دوست كۆپەيتىپ كۆچتۈڭگۈر بولاي دېسەڭ «شىنجاڭ مەدەنىيىتى »ژۇرنىلىغا مۇشتەرى بولارسەن !

ـ م .سايرامىي

ئاپتور : بورتالا شەھىرى مەدەنىيەت يولى «گۈلباغ »مەھەللىسىدە

تەپەككۇر بۇرغۇنلىرى

▲ ئەگەر يازغۇچى ـ شائىرلارنى دەۋرنىڭ ۋىجدانى دېسەك ،ئۇ ھالدا «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلىدەك خەلق قەلبىدىن ئورۇن ئالالىغان مەتبۇئاتلارنى شۇ يازغۇچى ـ شائىرلارنىڭ ۋىجدانىنى كۆرسىتىپ بېرىدىغان ئەينەك دېيىشكە ھەقلىقمىز .

▲ بىراۋغا قەسەم قىلىش ۋىجدانىنى گۆرۈگە قويغانغا باراۋەر .

▲ ئادەم ئۆزى تاپقان ئاغرىققا چىدايدۇ .

ـ ياسىنجان ئۆمەر

ئاپتور :پىچان ناھىيەتويۇق يېزا 1-ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى

* * *

▲ يازغۇچى ـ شائىرلار ئىنسان روھىنىڭ

ھەقسىز دوختۇرلىرىدۇر .

- يۇسۇپجان ئەكبەر

ئاپتور :چىرا ناھىيە بوستان يېزا تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ ئوقۇغۇچىسى

▲ تۈلكىنىڭ ھىيلىگەر - قۇۋ ئاتىلىپ قېلىشىدىكى سەۋەب ، ئۇنىڭ ئۆز ئەقىل-پاراسىتىگە تايىنىپ ياۋۇز ئۈۋچىنى نائۈمىد قويغانلىقىدا .

- مەمتىمىن تۇرا

ئاپتور : قاراقاش ناھىيە خەلق تەپتىش مەھكىمىسىدە

تەپەككۇردىن تامچىلار

▲ جاھىل - نادانلار ئۆمرىنىڭ ئۇزۇن بولۇشى - ئۇزۇنراق رەسۋا بولۇشى ئۈچۈندۇر .

▲ تارىختىن مەلۇمكى ، نامۇۋاپىق سىياسىي تۈزۈلمە يېقىنغۇچى قەۋمدە رەھبەرلەرنى «ماڭقورت» ، پۇقرالارنى «AQ»قىلىپ قويىدۇ .

▲ «شىنجاڭ مەدەنىيىتى»ژۇرنىلىنىڭ ھەربىر سانى گوياكى بىر ئەسىرنى كۆرسەتكۈچى ئەينەكتۇر .

- ئالىمجان تۇرسۇن

ئاپتور : ئاتۇش شەھەر ئازاق يېزا ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى

* * *

▲ يامان ئىللەت - ئائىلىدە بىخلىنىپ ، جەمئىيەتتە ئۆسۈپ يېتىلىپ ۋە چېچەكلەپ ، مىللەت ئومۇمىي گەۋدىسىدە زەھەرلىك مېۋە بېرىدىغان كۆچەتتۇر .

- ھەمدۇللا ھۇردىللا سوغۇز

ئاپتور : شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى فىلولوگىيە ئىنستىتۇتى ئەدەبىيات فاكۇلتېتى ئۇيغۇر ئەدەبىياتى 2000-يىللىق 2-سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

كەچمىشلەردىن تۇيغۇلار

▲ ئەگەر مۇمكىن بولسا ،قىرىق يېشىمدا مۇھەببەتلىشىپ ،يىگىرمە يېشىمدا توي قىلغان بولار ئىدىم .

▲ بىز ھادىسە ئۈستىدە مۇنازىرىلىشىۋاتقاندا ، ماھىيەت بىزنى مازاق قىلىپ كۈلۈۋاتقان بولىدۇ .

▲ سەن باشقىلارنىڭ كۆرسەتمىسى بويىچىلا ئىش قىلىۋەرسەڭ ، مەلۇم مەشغۇلات سىستېمىسى قاچىلانغان كومپيۇتېرغا ئوخشاپ قالماسمەن؟

- فەرىدە قادىر

ئاپتور : ئۈرۈمچى نۇرباغ نېفىت پەرزەنتلەر مەكتىپىنىڭ مۇئەللىمەسى

* * *

▲ ئادەمنى ئادەم قىلىدىغىنى مەسئۇلىيەت .

▲ «شىنجاڭ مەدەنىيىتى»ژۇرنىلى ئاقىللارنى يېتىشتۈرۈۋاتقان دەرسخانىلىرى يوق مەكتەپ .

▲ ئادەمگە ساپ تەپەككۇر پەقەت قەبرىستانلىقتىنلا كېلىدۇ .

▲ ئۆزۈڭگە تولۇق ئىشەن ، ئاقىل بولىسەن ، باشقىلارغا ئازراق ئىشەن ،ئالدىنىپ قالمايسەن .

▲ ئانا - دۇنياغا ئۆز رازىلىقى بىلەن چۈشكەن پەرىشتە .

▲ تاماكا چېكىش - ئۆزىنىڭ يارامسىزلىقىنى ئىپادىلەشتىن باشقا نەرسە ئەمەس؟ !

▲ ئەقىللىق ئوقۇرمەن ئېسىڭىزدە بولسۇنكى : «شىنجاڭ مەدەنىيىتى»ژۇرنىلىنىڭ ھەرقانداق سانلىرى مەڭگۈ يېڭى !

▲ ئاساسسىز گۇمانلانما ،ئازىسەن .

▲ ئەرنىڭ تۈگىشىشى ئايالدىن ، ئايالنىڭ تۈگىشىشى پۇل-مالدىن .

▲ ئەقلى ھېسسىياتىدىن غالىب كەلگەن كىشىلەرلا ئالغا باسالايدۇ .

▲ ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى مىللىي ئەنئەنە ، مىللىي خاسلىقنى يوقىتىشتىكى ئاۋانگارت قوشۇن .

▲ تۆلەنگەن بەدەللەر ئىچىدىكى ئەڭ چوڭ بەدەل روھىي بەدەلدۇر .

▲ تۇرمۇش ھەلەكچىلىكىدىلا پالاقلاپ يۈرمەي ، يېزىلاردىكى تۇغقانلىرىڭنىڭ ئۆيلىرىگە چىقىپ قوي ، ھەقىقىي ئادىمىلىكىنىڭ نېمىلىكىنى بىلىپ قالىسەن .

- مۇھەممەدۇن جەلىل

ئاپتور : لوپ ناھىيە «مۇزتاغ»سېمونت چەكلىك مەسئۇلىيەت شىركىتى لابوراتورىيە بۆلۈمىدە

تەپەككۇر ئۇچقۇنلىرى

▲ ئەڭ قوپال ،ئەڭ شەپقەتلىك ئىنسان - دوختۇر .

ئەڭ باي ،ئەڭ نامرات ئىنسان - ئوقۇغۇچى .

ئەڭ مېھنەتلىك ، ئەڭ مىننەتسىز ئىنسان - دېھقان .

تۈن تۇيغۇلىرى

▲ تويۇڭغا كەلگەنلەرنىڭ كۆپلىكىگە قاراپ ئۆزۈڭنى ئوغۇل بىلمەستىن ، ھازاڭغا كەلگەنلەرنىڭ كۆپلىكىدىن ئۆزۈڭنى ئۇلۇغ بىل .

▲ ئادەم بايلىقتا ئېرىشكەندە بىر بولسا ئىناۋەت يولىغا ، بىر بولسا جىنايەت يولىغا مېڭىشى مۇمكىن .

▲ ئىگىز بىنالارغا قاراپ ئەجەبلەنمە ،چۈنكى بىنانى شەكىللەندۇرگۈچى ھەر بىر خىش سەن پۇتۇڭغا كىيىۋالغان ئاياغدىن ئېگىز ئەمەس .

▲ خىمىيىلىك يېمەكلىكلەر كۆپ ئىستېمال قىلىنىۋاتقاچقىمۇ كۆپىنچە ئادەملەر رېزىنكە مىجەز بوپقالماقتا .

▲ ئادەم ھەر قېتىم يىقىلغاندا بىر قېتىم يول مېڭىشنى ئۆگىنىدۇ .

▲ ئارمىيە چېرىكلەشسە تەخت كېتىدۇ ، مائارىپ چېرىكلەشسە بەخت كېتىدۇ .

- تەۋەككۇل توخسۇن

ئاپتور : يەكەن ناھىيە ئاۋات بازارئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى

* * *

▲ جەمئىيەت ئەسلى دەرۋازىسى يوق مەكتەپ .

- توخسۇن ھۇسەيىن ئەلقۇت

ئاپتور : گۇما ناھىيە كىلىيالىڭ يېزا خەلق ھۆكۈمىتى خادىمى

▲ دۇنيادا قايتۇرۇش ئەڭ قىيىن بولغىنى - ئادىمگەرچىلىك قەرزىدۇر .

- ئابدۇلتىپ روزىنىياز

ئاپتور :قاراقاش ناھىيە ئاقساراي يېزا ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى

▲ ھاياتلىق - كۆلكە بىلەن باشلىنىپ يىغا بىلەن ئاخىرلىشىدۇ .

▲ ئىنساندىكى ئىرادە يىللارنىڭ ئۆتۈشىگە ئەمەس بەلكى غايىنىڭ ئاجىزلىشىشىغا ئەگىشىپ يوقىلىپ بارىدۇ .

- ۋارىسجان ئاتىخان

ئاپتور :تاشقورغان تاجىك ئاپتونوم ناھىيە قوغۇشلۇق يېزا مەركىزىي مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى

▲ ئەڭ ئاسان كۆرۈنگەن يول ماڭغانسېرى قىيىنلىشىدۇ ، قىيىن كۆرۈنگەن يول ماڭغانسېرى ئاسانلىشىدۇ .

▲ كىرىمگە قاراپ چىقىم قىلىشنى بىلمىگەن ئادەم ئۆز گۆرىنى ئۆزى كولايدۇ .

▲ مائارىپى چىرىگەن مىللەتنىڭ يىلىكى چىرىگەن بولىدۇ .

- ئەمەت ئىبراھىم

ئاپتور : شىنجاڭ پېداگوگىكا ئۇنىۋېرسىتېتى قانۇن-ئىقتىساد ئىنستىتۇتى 2002-يىللىق 4-سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

▲ ئىنسان جىنسىي ھېسسىياتىنى توغرا تونۇيالماي ،ئۇنى كۆڭۈل خوشلۇقى قىلىپ كەلسە-كەلمەس ئىشلىتىدىكەن ، ئۆزىنى ئەشەددىي رەۋىشتە خارلىغان بولىدۇ .چۈنكى ئىنسان ئاشۇ ھېسسىيات سۆيۈقلۇقىدىن تۆرەلگەن ئەمەسمۇ ؟ !

- ئابدۇلھەمىد مەنسۇر

ئاپتور : خوتەن شەھەر لاسكوي بازىرى نەزەرباغ كەنتىدە ،دېھقان

▲ نېمە ئىش قىلىش ۋىجدانىڭغا باغلىق بولغان بىلەن ، قانداق نەتىجە يارىتىش ئىرادەڭگە باغلىق .

- مۇختار يۇسۇپ

ئاپتور : ئۇچتۇرپان ناھىيە ئاقيار يېزا ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى

تەپەككۇر تامچىلىرى

▲ خوتۇنغا قانچە مەسلىھەت سالساڭ ، ئۇ سېنىڭ يارامسىزلىقىڭنى شۇنچە ھېس قىلىدۇ .

▲ ۋەتەن توغرىسىدا گەپ ساتماي كوچىغا چىقىپ ئايلىنىپ باق . ئەگەر ھەممىلا نەرسە سېنى يەكلىگەندەك ھېس قىلساڭ ، مانا بۇ سېنىڭ ۋەتەنسىز ئىكەنلىكىڭنى چۈشەندۈرىدۇ .

▲ «شىنجاڭ مەدەنىيىتى»ژۇرنىلىنىڭ «تەپەككۇر كۆزى» سەھىپىسىدىكى تەپەككۇر قىلىنىۋاتقان ئوقۇتقۇچىلارنىڭ سانىغا قاراپ مىللەتنىڭ پارلاق ئەتىسىنى كۆرگەندەك بولدۇم .

▲ ئەرلىرى ھاراقتا ،ئاياللىرى ھەۋەسكە بېرىلىپ كەتكەن قەۋم ئۆز ئەجەل سىرتمىقىنى ئۆز قولى بىلەن بوينىغا سالىدۇ .

▲ «شىنجاڭ مەدەنىيىتى»ژۇرنىلىغا ئاياللارنىڭ يېرىم يالىڭاچلىقى توغرىسىدا تەپەككۇر پۈتۈكلىرىنى

بېزىۋاتقىنىڭدا ،قەلىمىڭنى جايىغا قويۇپ ئاياللىق بىلەن قىزىڭغا بىر قاراپ بېقىشنى ئۇنۇتما . . .

▲ ئۆلگەن يولۋاسقا ھەممىلا ئادەم تۇكۇرەلەيدۇ .

▲ بۈرۈنقى كىشىلەر بىر-بىرىنى چۈشىنىش ئۈچۈن بىر تاغار تۇزنى بىللە يېگەن بولسا ، ھازىرقى كىشىلەرنى چۈشىنىش ئۈچۈن بىر يەشىك ھاراقنى بىللە ئىچسەكلا بولدى .

▲ كەيىپتىن كېچەلمىگەنلەرنىڭ جاندىن كېچەلىشىگە ئىشەنمە .

▲ تارىختىن مەلۇمكى ، ھۆكۈمران مىللەت قىز-جۇۋانلىرىنىڭ پاھىشە بولۇشى ئەيش-ئىشرەت قوغلىشىشتىن بولسا ،ئېزىلگۈچى مىللەت قىز-جۇۋانلىرىنىڭ پاھىشە بولۇشى قورساق بېقىش ئۈچۈن بولغان .

▲ تېلېفوندا قىلىشقان سۆز مەخپىيەتلىك ھېسابلانمايدۇ .

▲ بىزدە سۆزى يارايدىغانلار خېلى كۆپ ، بىراق ئۆزى يارايدىغانلارنى تاپماق تولىمۇ تەس .

- ئېلى توختى (ئەينەك)

ئاپتور : شىنجاڭ مائارىپ ئىنستىتۇتى تولۇق ئوتتۇرا خىمىيە قوش تىل ئوقۇتۇش سىنىپىنىڭ ئوقۇغۇچىسى

* * *

▲ ھەممە ھوقۇق خەلققە مەنسۇپ دەيمىزۇ ، ئەمما خەلق ئالدىدا جاۋابكار بولمايمىز ، پەقەت يۇقىرى ئالدىدىلا جاۋابكار بولىمىز .

▲ تارىخ شۇنى ئىسپاتلىدىكى ،ئەركىن تەپەككۇر قىلىشقا يول قويۇلغاندىلا ئاندىن نوبېل مۇكاپاتىغا ئېرىشكۈچى ئالىم ۋە يازغۇچى چىقىدۇ .

- دىلمۇراد تۇنىياز

ئاپتور : ئاقسۇ ۋىلايەت يېزا ئىگىلىك رادىئو-تېلېۋىزىيە مەكتىپىدە

ئاچچىق تىنىقلار

▲ بۇرۇنقى كىتابلارنى «بىلىم بۇلىقى» ، ھازىرقى بەزى كىتابلارنى «زىننەت بۇيۇمى»دېسەك بولغۇدەك . چۈنكى ھازىرقى بەزى كىتابلارنىڭ مۇقاۋىسىدا ئۆمرىمىزدە كۆرمىگەن گۈزەل نازىنىنلارنىڭ سۈرىتى بار ئەمەسمۇ . . .

▲ ئۆزىنى تونۇغانلىق - تەرەققىياتنىڭ يۇكسەك پەللىسى .

▲ ھەقىقىي تەرەققىيات شەكىلدە ئەمەس ، ماھىيەتتە ،ماددىدا ئەمەس ،روھىيەتتە بولىدۇ .

▲ ئاپام دېگىنىمنى قىلىپ بېرىپ «ئەركە»چوڭ قىلىنىۋىدى ،بالامنى قانداق تەربىيىلەشنى بىلمەي قالدىم .

- زۇبەرەم ئاۋۇت

ئاپتور : شىنجاڭ 1-ئىيۇل پاختا توقۇمىچىلىق زاۋۇتىنىڭ ئىشچىسى

تەنھا ئۇچقۇنلار

▲ راست سۆزلۈك ئادەم سىر ساقلىيالمايدۇ .

▲ قۇياشنىڭ سەھەردە كۆرۈنگىنى - پۇرسەت ، كەچتە كۆرۈنگىنى - پۇشايمان .

▲ سەن قىزلارنىڭ قولىدىن يېتىلەپ

ماڭغىنىڭدا ئەركەك ھېسابلىنىسەن ، قىزلار سېنىڭ قولۇڭدىن يېتىلەپ ماڭغىنىڭدا خورلۇققا قالىسەن .

▲ بۈگۈنكى دۇنيانىڭ ماھىيىتى - رىقابەت ، خاراكتېرى - ئۆزىنى كۈچەيتىش .

▲ باشقىلارغا كۆرۈك بولۇپ بەرگەن ئادەم ئۇلارنى كۆرۈكتىن ئۆتتۈزۈپ خۇشھال قىلالايدۇ .

▲ كۆز - ئادەمنىڭ ئەڭ ئۇياتلىق يېرى .

▲ «قۇياش ھەر كۈنى يېڭى» . بىز ئاشۇ «قۇياش»قا ئەگىشىپ ئۆزىمىزنىڭ يېڭى ھاياتىمىزنى (ياشلىقىمىزنى) كونىراتماسلىقىمىز كېرەك . بىز مانا بۇ ئەڭ چوڭ ئالدىنىش .

▲ «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» - ئۇيغۇر ژۇرنالچىلىقى سېپىدىكى دانكو .

- مەھمۇتجان ئابدۇۋەلى

ئاپتور : ئاقتۇ ناھىيە بارىن يېزا قىزىلئۆستەڭ كەنتىدە ، دېھقان

* * *

▲ ھاياتىمىزدىكى ئەڭ چوڭ ئىككى ئۆكۈنۈشىمىزنىڭ بىرى ، دادام تۈگەپ كەتكەندىن كېيىن ئۇنى شۇقەدەر ياخشى كۆرىدىغانلىقىمنى ھېس قىلىش بولسا ، يەنە بىرى ، دىيارىمىزدىكى نوپۇزلۇق ، سىرداش دوست «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلى بىلەن كېچىكىپ تونۇشقانلىقىم بولدى .

- خەيرىنگۈل زىياۋۇدۇن

ئاپتور : كورلا شەھەر چاھارباغ يېزا چاھارباغ باشلانغۇچ مەكتىپىنىڭ مۇئەللىمەسى

▲ بىر ھېكمەتلىك سۆز بىر كىتاب بىلەن باراۋەردۇر .

▲ «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلى دوستى يوققا دوست ، ھەمراھى يوققا ھەمراھ ، يولدىشى يوققا يولداش ، قولدىشى يوققا قولداش بولالايدىغان خەلق قەلبىدىكى ھەقىقىي بىر مۇنەۋۋەر ژۇرنالغا ئايلىنىۋاتىدۇ . مەن بۇ ژۇرنالغا تېخىمۇ ئۇزۇن ئۆمۈر تىلەيمەن .

- ئابدۇكېرىم جۇماخۇن

ئاپتور : ئىلى 2-دارىلمۇئەللىمىن 2004-يىللىق 4-سىنىپ ئوقۇغۇچىسى (M1)

ژۇرنىلىمىزنىڭ 2005-يىللىق سانلىرىغا مۇشتەرى بولۇشقا ئالدىراڭ

ژۇرنىلىمىزنىڭ 2005-يىللىق سانلىرىغا مۇشتەرى قوبۇل قىلىش 9-ئاينىڭ 20-كۈنى باشلىنىپ 11-ئاينىڭ 20-كۈنى ئاياغلىشىدۇ. ژۇرنىلىمىزنىڭ يەككە باھاسى 5يۈەن، يېرىم يىللىقى 15يۈەن، پۈتۈن يىللىقى 30يۈەن. مۇشتەرىلەرنىڭ پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ ئۆزلىرى تۇرۇشلۇق جايلاردىكى پوچتىخانىلار ئارقىلىق ژۇرنىلىمىزنىڭ 2005-يىللىق سانلىرىغا مۇشتەرى بولۇشنى قىزغىن قارشى ئالىمىز. ژۇرنىلىمىزغا مۇشتەرى بولۇشتا پوچتا ۋاكالەت نومۇرى 22 - 58نى ئېيتىپ بەرسىڭىزلا مەملىكىتىمىزنىڭ ھەرقانداق جايىدىكى پوچتىخانىلاردا ئىنتايىن ئاسان مۇشتەرى بولالايسىز. شۇنىمۇ ئالاھىدە ئەسكەرتىمەكچىمىزكى، ژۇرنىلىمىز بىۋاسىتە تەھرىر بۆلۈمى ئارقىلىق مۇشتەرى قوبۇل قىلمايدۇ، شۇنداقلا 2005-يىلدىن باشلاپ پارچە سېتىش كەسپى يولغا قويۇلمايدۇ. شۇڭا مۇشتەرىلەرنىڭ ئەڭ ياخشىسى پوچتىخانا ئارقىلىق مۇشتەرى بولۇشنى سورايمىز.

- كامالىي ئېھتىرام بىلەن: «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلى تەھرىراتى

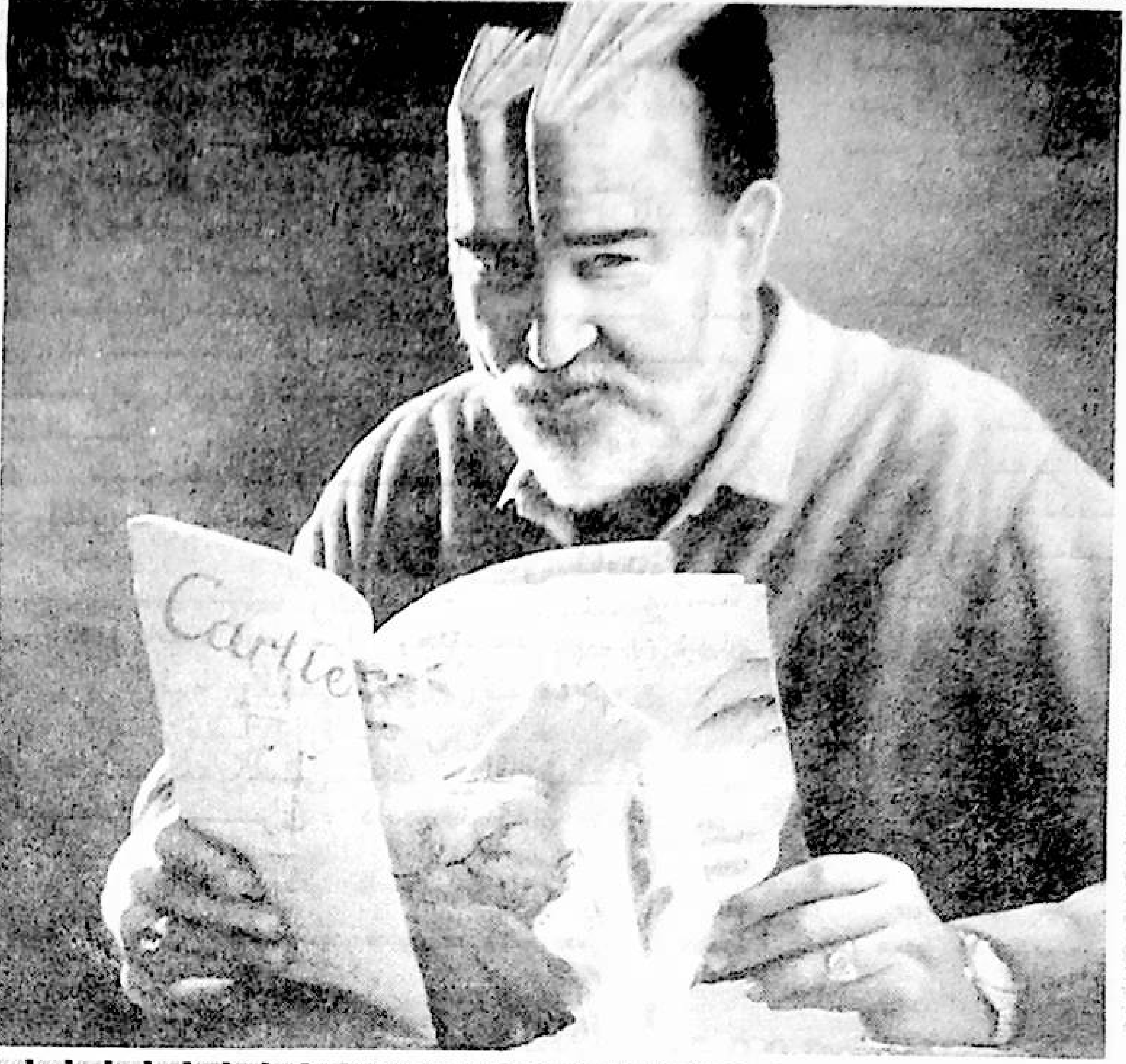

قىرتاق پاراڭلار

هوقۇق

قارائېيىق، چىلبۆرە، تۈلكە بىر قاراقچىلار شايكىسى بولۇپ ئۇيۇشۇپ، ھېچنېمىدىن تەپ تارتماستىن قوي پادىلىرىغا دائىم دېگۈدەك ھۇجۇم قىلىپ، قويلارغا زادىلا ئارام بەرمەپتۇ.

قوي پادىسىنىڭ سەركىسى بۇ قاراقچىلارغا پارچىلاش چارىسى ئارقىلىق تاقابىل تۇرماقچى بوپتۇ. شۇنداق قىلىپ، ئارىغا بۆلگۈنچىلىك سېلىش، ياغلىما سۆزلەرنى قىلىشتەك چارىلەرنى قوللىنىپ بېقىپتۇ. لېكىن بۇنىڭ ئۈنۈمى بولماپتۇ. چۈنكى قارا ئېيىق، چىلبۆرە، تۈلكە بەكمۇ ئىناق بولغاچقا پىتنە-ئىغۋالارغا ئىشەنمەپتۇ.

كېيىن قېرى سەركە ئۆلۈپ قاپتۇ. ئۇ ئۆلۈشتىن ئىلگىرى ئۆزىنىڭ ئورنىنى ياشراق بىر ئۆچكىگە تاپشۇرۇپ بېرىپتۇ. بۇ ياش ئۆچكە ۋەزىپىگە ئولتۇرۇشقا ئالدىراپ كەتمەپتۇ، بەلكى كۆپچىلىكنى ناھايىتى ھەيران قالدۇرۇدىغان بىر پىلاننى ئوتتۇرىغا قويۇپتۇ. ئۇ: قارا ئېيىق، چىلبۆرە، تۈلكىدىن بىرسىنى قوي پادىسىنىڭ سەركىلىكىگە تەكلىپ قىلىمىز، دەپتۇ.

كۆپچىلىك بۇ پىلانغا قەتئىي قارشى تۇرۇۋېپتۇ. لېكىن مۇھىم ۋەزىپىگە تەيىنلەنگەن ياش ئۆچكە ئۆزىنىڭ تەشەببۇسىدا چىڭ تۇرۇۋاپتۇ. ئۇ بۇ قارارنى قارا ئېيىق، چىلبۆرە، تۈلكىگە يەتكۈزۈپتۇ. قاراقچىلار بۇنى ئاڭلاپ ئىنتايىن خۇشال بوپكېتىپتۇ. چۈنكى كىمدە كىم قوي پادىسىنىڭ سەركىسى بولالىسا، پۈتكۈل قوي پادىسىنىڭ قوماندانلىق ھوقۇقىغا ئىگە بولالايدۇ. بۇنىڭ ھەقىقەتەن پايدىسى كۆپتە!

بىراق، قوي پادىسىنىڭ سەركىلىكىگە كىمنى قويۇش كېرەك؟

قارا ئېيىق مۇنداق ئويلاپتۇ: بۇ شايكا ئىچىدە مەن ھەممىدىن كۈچلۈك، تۆھپەممۇ چوڭ، ئەلۋەتتە مەن سەركە بولۇشۇم كېرەك!

چىلبۆرە مۇنداق ئويلاپتۇ: بۇ شايكا ئىچىدە مەن ئەڭ ۋەھشىي، مەن چىشلەپ ئۆلتۈرگەن ئۆچكىلەر ئەڭ كۆپ. تۆھپىگە كەلسەك، مېنىڭ تۆھپەم ئەڭ زور. بۇ قوي پادىسىنىڭ سەركىسى ئەلۋەتتە مەن بولۇشۇم كېرەك!

تۈلكە مۇنداق ئويلاپتۇ: مەن بۇ شايكا ئىچىدە ئەڭ ئەقىللىق، نۇرغۇن چارە-ئاماللارنى مەن ئويلاپ تاپقان، مېنىڭ ئوينىغان رولۇم ئەڭ زور، بۇ پادىغا ئەلۋەتتە مەن سەركە بولۇشۇم كېرەك!

شۇنداق قىلىپ، ئۇلار دە-تالاشقا چۈشۈپتۇ، ھېچكىم ھېچكىمنى قايىل قىلالماپتۇ. ئىش تېخىمۇ قاتماللىشىپ، ھەممىسى دەرغەزەپكە كېلىشىپتۇ. قارا ئېيىق ئالدى بىلەن نىيىتىنى بۇزۇپ، چىلبۆرە بىلەن تۈلكىنى زورلۇق كۈچى بىلەن كۆزدىن يوقىتىشنى قارار قىپتۇ.

قارا ئېيىق بىر كۈنى چىلبۆرە بىخەستە تۇرغاندا

ئاجايىپ كۈلكىلەر

ئۇنىڭغا ھۇجۇم قىپتۇ. چىلبۆرىنىڭ كېكىردىكىدىن بىر چىشلەپ ئۈزىۋېتىپتۇ. قارا ئېيىق يەنە تۈلكىگە قول سالماقچى بوپتۇ.

تۈلكە قارا ئېيىقنىڭ غەرىزىنى بىلىپ قاپتۇ. ھەردائىم قارا ئېيىقتىن ھەزەر ئەيلەپ تۇرۇپتۇ. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، قارا ئېيىقنى جايلىۋېتىشكىمۇ تەييارلىنىپتۇ.

بىر كۈنى تۈلكە ئۇۋۇچى تەييارلاپ قويغان بىر ئورىنى ئۇچرىتىپتۇ. بۇ ئورىنىڭ تۈپىدە بىر قەۋەت شاخ-شۇمبا بار ئىكەن. تۈلكە شۇ شاخ-شۇمبىنىڭ ئۈستىدە يېتىۋېلىپ ئۇخلىغان قىياپەتكە كىرىۋاپتۇ. تۈلكە يېنىك بولغاچقا، ئازگالغا چۈشۈپ كېتىش خەۋپى يوق ئىكەن.

قارا ئېيىق ئەمدى پەيت كەلدى دەپ ئويلاپ، دەرھال تۈلكىگە قاراپ ئېتىلىپتۇ. بىراق تۈلكە تېزدىن ئۆزىنى چەتكە ئاپتۇ. قارا ئېيىق بولسا ئازگالغا چۈشۈپ كېتىپتۇ.

ئەمدى تۈلكە يالغۇزلا قېپقاپتۇ. تۈلكە قوي پادىسىغا نىسبەتەن تەھدىت ھېسابلانمايدۇ-دە!

بۇ چاغدا پادىدىكى قوي-ئۆچكىلەر شۇنى چۈشىنىپتۇكى، ھوقۇق ئەسلىدە بىر قىلتاق ئىكەن.

مۇيىجى قەلىمىدىكى بۇ مەسەل «ھازىرقى زامان ئاياللىرى گېزىتى» - 《现代女报》نىڭ 2004-يىل 20-يانۋار سانىدىن «تەرمىلەر» - 《读者》ژۇرنىلىنىڭ 2004-يىل 4-سانىغا كۆچۈرۈپ بېسىلغان. **زەيدىنجان مامۇت** تەرجىمىسى

قىسقا فېليەتونلار

قورقۇتۇشتىكى ئۆزگىرىشلەر

ئازادلىقتىن ئىلگىرى چوڭلار: «ئالۋاستى كەلدى!» دېسە بالىلارنىڭ يىغىسى بېسىقاتتى؛ ئازادلىقتىن كېيىن ئانىلار: «يولۋاس كەلدى!» دېسە بالىلار غەلۋە قىلمايتتى؛ ھازىر: «ساقچى كەلدى!» دېسە بالىلار دەرھال جىمىپ كېتىدۇ.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە: «ياۋاش بولمىساڭ كۆرەشكە تارتىمىز!» دېسە، قارشى تەرەپ دەرھال گۇناھىنى بوينىغا ئالاتتى؛ ھازىر رەھبەرلەر: «ياخشى ئىشلىمەيدىكەنسەن، خىزمىتىڭدىن قالدۇرۇۋېتىمەن!» دېسە، خىزمەتچىلەر غىدىڭ-پىدىڭ قىلمايدۇ؛ كەنت كادىرلىرى: «پۇل تاپشۇرمايدىكەنسەن يېزىلىق ھۆكۈمەتكە ئاپىرىمەن!» دېسە قايىل بولمىغان دېھقانلار ياۋاشلىق بىلەن پۇل تاپشۇرىدۇ.

ئالدىن كۆرەرلىك

بالىڭىز خەتنى ئىرماش-چىرماش - سەت يېزىشقا ئادەتلىنىپ قالغان بولسا، ھېچقىسى يوق. ئۇ بەلكىم ئۇستا دوختۇر بوپقېلىشى مۇمكىن.

بالىڭىز ئۆكتەم - زومىگەر چوڭ بوپقالغان بولسا، كېرەك يوق. ئۇ بەلكىم روناق تاپقان يەر، ئۆي-مۈلۈك سودىگىرى بوپقېلىشى مۇمكىن.

بالىڭىز يالغان ئېيتىپ تۇرۇپ خىجىللىق-ئۇيات ھېس قىلمىسا، ئەپسۇسلانماڭ، بۇ ئۇنىڭ كۆزگە كۆرۈنگەن رەھبەر - خەلقنىڭ «چاكىرى»دا بولۇشقا تېگىشلىك مۇھىم ساپانى ھازىرلاپ بولغانلىقىدىن دېرەك بېرىدۇ.

بالىڭىزدا خەققە ماقالە يېزىپ بېرىپ تۆت تەڭگە تاپالايدىغان ئارتۇقچىلىق بولسا، بۇنىڭدىن سۆيۈنۈڭ. چۈنكى ئۇنىڭدا داڭلىق بىر مۇخبىرغا خاس شەرتلەر ھازىرلىنىپ بوپتۇ ئەمەسمۇ!

تاڭ فېڭبو، جۇشۇيەنلەر قەلىمىدىكى يۇقىرىقى ئىككى فېليەتون «فېليەتونلاردىن تاللانما» - 《杂文选刊》ژۇرنىلىنىڭ 2004-يىل ماي (ئالدىنقى يېرىم ئايلىق) سانىغا بېسىلغان. **ئەزىز تۇردى ئاقھون** تەرجىمىسى

كۆپ

ژۇرناللاردا سەتەڭلەر كۆپ، گېزىتلەرنىڭ تۈرى كۆپ. مەنسەپدارلار ئىچىدە خىيانەتچىلەر كۆپ، ماگىزىنلاردا ساختا مال كۆپ. جەمئىيەتتە ئالدامچىلار كۆپ، دوكلاتلاردا قۇرۇق گەپ كۆپ. زىيالىيلار ئارىسىدا بىلىمسىزلەر كۆپ، ئوقۇغۇچىلارنىڭ سومكىسىدا دەرسلىك كىتاب كۆپ. ئېتوت - كۆلدۈرگىلەردە مەسخىرە قىلىنىدىغانلار ئىچىدە دېھقان كۆپ، كاتتا بايلار ئارىسىدا يالغانلىرى كۆپ.

خې لياڭباۋ قەلىمىدىكى بۇ فېليەتون «فېليەتونلاردىن تاللانما» - 《杂文选刊》ژۇرنىلىنىڭ 2004-يىل ئاپرېل (ئالدىنقى يېرىم ئايلىق) سانىغا بېسىلغان. **ئابلاجان ھوشۇر** تەرجىمىسى (M2)

بۇ سان 2004 - يىل 20 - ئىيۇندا تىزىشقا يوللاندى، 1-سېنتەبىردە باسمىدىن چىقتى. تەھرىرلىگۈچى: قۇربان مامۇت(M1)، رىسالەت مۇھەممەت (M2)، بېكىتكۈچى: قۇربان مامۇت

زادى «كەتمەن چاپقان گۇناھمۇ؟»

ـ توختى باقى ئارتىشىغا سۆز

يۇسۇپجان ساۋۇت شورلۇق

ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم ، ھۆرمەتلىك توختى باقى ئارتىشى ئاكا ، سالامەت تۇرۇۋاتامسىز .مەن ئالدى بىلەن ئۇشبۇ نامەم ئارقىلىق تېنىڭىزنىڭ سالامەت ، تەرجىمە ئىجادىيەتلىرىڭىزنىڭ تېخىمۇ مول ھەم ئۇتۇقلۇق بولۇشىنى تىلەيمەن . ھەمدە مەزكۇر سوئاللىق نامىنى يېزىپ ياشانغان ۋاقتىڭىزدا كۆڭۈل ئارامىڭىزنى بۇزۇپ قويغانلىقىم ئۈچۈن سىزدىن ئەپۇ سورايمەن .

ئەسلىدە سىزدەك يېشى 80دىن ئاشقان ھۆرمەتكە سازاۋەر ئاقساقالنىڭ كۆڭۈل ئارامىنى بۇزماسلىقىم كېرەك ئىدى . لېكىن كاللامغا كىرىۋالغان نۇرغۇن ئوي-پىكىرلەر مېنى مۇشۇنداق قىلىشقا مەجبۇر قىلدى . بۇ ئوي-پىكىرلەر سىزنىڭ «كەتمەن چاپقان گۇناھمۇ؟» (زامانىمىزدىكى ئاتاقلىق تەرجىمە ئۇستازى توختى باقى ئارتىشى ئەپەندىنىڭ ژۇرنىلىمىزدا ئېلان قىلىنغان «كەتمەن چاپقان گۇناھمۇ؟»ناملىق تەرجىمە ماقالە ۋە باشقا ئۇلاپ ئېلان قىلىنغان تەرجىمە ئەسەرلىرى ئاساس قىلىنىپ شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى تەرىپىدىن «كەتمەن چاپقان گۇناھمۇ؟»نامىدا كىتاب بولۇپ نەشر قىلىنغاندىن كېيىن ، 2004-يىل 17-فېۋرالداج ك پ شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق كومىتېتى ۋە ش ئۇ ئا ر خەلق ھۆكۈمىتى تەسىس قىلغان ئەڭ ئالىي ئەدەبىيات ـ سەنئەت مۇكاپاتى «ش ئۇ ئا ر تەڭرىتاغ ئەدەبىيات ـ سەنئەت مۇكاپاتى»نىڭ تۇنجى نۆۋەتلىك «تەرجىمە مۇكاپاتى»غا ئېرىشكەن . ـ باش مۇھەررىردىن) ناملىق تەرجىمە كىتابىڭىز سەۋەبلىك كەلگەن بولۇپ (سىزنىڭ تەرجىمە ئەسەرلىرىڭىزنى تەرجىمە ئەسەر دېمەي ،ئىجادىي ئەسەر دېسەكمۇ بولۇۋېرىدۇ) ، بۇلارنى سىز بىلەن ئۇچۇق ئورتاقلاشمىغۇچە كۆڭلۈم تەسكىن تاپمىغۇدەك تۇردى-دە ، ئاخىرى بولماي قولۇمغا قەلەم ئالدىم .

ھۆرمەتلىك توختى باقى ئارتىشى ئاكا : راستىنى دېسەم ، مەن «كەتمەن چاپقان گۇناھمۇ؟»ناملىق كىتابىڭىزنى كەتمەن چېپىشتىن ئېشىنالماي ھازىرغىچە ئوقۇيالمىدىم .شۇنداقتىمۇ تەسەۋۋۇرۇمغا تەسىر قىلىپ ، تەپەككۇرۇمنى غىدىقلىغىنى ـ كىتابىڭىزنىڭ «كەتمەن چاپقان گۇناھمۇ؟»دېگەن ئىسمى .دېمىسىمۇ ، كەتمەن چاپقان گۇناھمۇ؟

بۇ سوئالغا ئەقلى-ھوشى جايىدا ھەرقانداق ئادەم :ياق ، گۇناھ ئەمەس .كەتمەن چېپىش ـ دۇنيادىكى ئەڭ ھالال ،ئەڭ خاسىيەتلىك ،ساۋابلىق ئىش ، قانداقمۇ گۇناھ بولسۇن ! دەپ كەسكىن جاۋاب بېرىشى مۇمكىن .شۇنداق . كەتمەن چېپىش ھالال ئىشلار ئىچىدىكى ئەڭ ھالال ئىشتۇر . چۈنكى ئۇنى ئىنسانلارنىڭ ساپ دىل ،سەممىي ،مېھنەتكەش ، جاپاكەشلىرى بولغان دېھقانلار قىلىدۇ . ئۇنىڭغا ھېچقانداق يالغانچىلىق ، ساختىلىق ،ھىيلە-مىكىر ئارىلاشتۇرغىلى بولمايدۇ ھەم تاسادىپىي ئارىلاشتۇرۇپ سالسىمۇ چېنىپ-بىلىنىپ قالىدۇ . شۇڭا كەتمەن چېپىش ھەرگىزمۇ گۇناھ ئەمەس ھەم گۇناھ ھېسابلانماسلىقى كېرەك ! بەلكىم «كەتمەن چاپقان گۇناھمۇ؟»دېگەن كىتابىڭىزدا مۇشۇ خىل پىكىر ئوتتۇرىغا قويۇلغاندۇ ،ئالغا سۈرۈلگەندۇ . لېكىن گاھى ھاللاردا ،گاھىلارنىڭ ئالدىدا كەتمەن چېپىش گۇناھ ھېسابلىنىپمۇ قالىدۇ . كەتمەن چېپىشنىڭ گۇناھ ھېسابلىنىشى ـ كەتمەن چاپقۇچى ساپ دىل دېھقانلارنىڭ گۇناھكار ھېسابلىنىشىدۇر . ئېھتىمال دۇنيادىكى ئالتە مىلياردقا يېقىن ئادەمنىڭ تولىسى كەتمەن چاپىدىغان دېھقان بولۇشى مۇمكىن . جۇڭگودىكى بىر مىليارد 300مىليون ئاھالىنىڭ 800مىليوندىن كۆپرەكى دېھقان . دۇنيادىكى تەرەققىياتى جۇڭگوغىمۇ يەتمەيدىغان باشقا ئەللەردە بۇ نىسبەت تېخىمۇ يۇقىرى . جۇڭگونىڭ ئۆزىدىكى رايونلاردىمۇ بۇ نىسبەت ئوخشاش ئەمەس . دېگىز

دېهقان نېمە دېيدۇ؟

بويىدىكى سانائەتلەشكەن رايونلاردا دېھقان ئاھالىلەر ئازراق، غەربتىكى سانائەت تەرەققىياتى ئارقىدا، دېھقانچىلىقنى تۈۋرۈك كەسىپ قىلغان رايونلاردا كۆپرەك. مەسىلەن، ئاپتونوم رايونىمىزدىكى توققۇز مىليونغا يېقىن ئۇيغۇرنىڭ 90 پىرسەنتتى دېگۈدەك دېھقان... مەيلى قايەردە قانداق بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، دېمەك، دۇنيا ئاھالىسىنىڭ مۇتلەق كۆپىنچىسىنىڭ كەتمەن چاپىدىغان دېھقان ئىكەنلىكى زاكون كەتمەيدىغان ئەمەلىيەت. كەتمەن چاپقان گۇناھ ھېسابلانغان بويىچە تەسەۋۋۇر قىلىدىغان بولساق، بىز ياشاۋاتقان بۇ سۆيۈملۈك يەرشارىمىز گۇناھكارلار جازالىنىۋاتقان غايەت زور جازا لاگېرىغا ئايلىنىپ قالىدۇ. گەرچە بۇ تەسەۋۋۇر دەرمەھەل ئۇيلىماققا بىمەنىدەك تۇيۇلسىمۇ رېئال ئاساسى يوق ئەمەس.

ئىنسانلاردا تەرەپبازلىق (سىنىپىي) ئېڭى شەكىللىنىپ سىنىپىي جەمئىيەتكە قەدەم قويغاندىن تارتىپ بىر-بىرىنى ئېزىش-ئېكسپىلاتاتسىيە قىلىش باشلانغان. ئازساندىكى «ئەقىللىقلەر» ھۆكۈمران بولۇۋېلىپ كۆپ سانلىق «نادانلار»نى قول قىلىۋېلىپ، ئۆزلىرى (ھۆكۈمرانلار)نىڭ مەنپەئەتلىرى ئۈچۈن مەجبۇرىي ئىشلەتكەن. ھېلىھەم بۇئىش ئېمىزگىسىمان شوئار، بەلگىلىمىلەر ئاستىدا داۋاملاشماقتا. ھۆكۈمرانلار بىلەن ھۆكۈمرانلىق قىلىنغۇچىلار ئوتتۇرىسىدىكى بۇ خىل مۇناسىۋەت ئىشلەش ۋە ئىشلىتىش مۇناسىۋىتىدىن باشقا نەرسە ئەمەس. شۇڭا بۇ خىل مۇناسىۋەتنى، مەلۇم جەھەتتىن كەتمەن چېپىش ۋە كەتمەن چاپتۇرۇش مۇناسىۋىتى، دېسەك خاتا بولمايدۇ. چۈنكى ئىنسانلارنىڭ تېرىم مەدەنىيىتى تۈزۈلۈشى ئاددىي، تۆھپىسى ئۇلۇغ كەتمەندىن ئىبارەت ئەمگەك قورالى ئارقىلىق باشلانغان، راۋاجلانغان، تاكامۇللاشقان. يېزا ئىگىلىكىنىڭ ھازىرقى تەرەققىياتىمۇ كەتمەن ۋە ئۇنى چېپىشتىن ئايرىلالمايدۇ. لېكىن ئارتىشى ئاكا، تارىخقا نەزەر سالسىڭىز مۇشۇنداق بىر ئۇلۇغ مەدەنىيەتنى ياراتقان، ئىنسانىيەت جەمئىيىتىنىڭ تەرەققىياتى، گۈللەپ - ياشنىشى ئۈچۈن تەسەۋۋۇر قىلغۇسىز تۆھپىلەرنى قوشقان كۆپ سانلىق كەتمەن چاپقۇچىلار ئازسانلىق كەتمەن چاپتۇرغۇچىلار تەرىپىدىن ئەدناسى، ئىنسانىي مۇئامىلىگە نائىل بولۇشقۇ ئۇياقتا تۇرسۇن، ئەكسىچە تېخى گۇناھكار ھېسابلىنىپ، ئۆزلىرى چاپقان كەتمەنگە ئوخشاش «قورال»سانىلىپ خارلانغان، ئازابلانغان. تۆگىدەك مېھنىتىدىن تېرىقچىلىكمۇ نېمەتكە ئېرىشەلمىگەن بۇ بىچارە «گۇناھكارلار» شۇڭا:

«كەتمەن چاپقان جىگدە يەپتۇ،
ئۇڭدا ياتقان گىردە (يەپتۇ)».

«بىزلەر قىلساق بۇغداينى،
بەگلەر ئۈستى خامانني».

«ئالتە ئاي ياز بويى ئىشلەپ،
قالدىم لېۋىمنى چىشلەپ»...

دەپ ئىچىگە تىنىپ ھەسرەت چەككەن. ھۆرمەتلىك توختى باقى ئارتىشى ئاكا:

دۇنيادىكى تۆت چوڭ قەدىمىي مەدەنىيەتلىك دۆلەتنىڭ بىرى بولغان جۇڭگو، مېنىڭچە، دۇنيادا ئەڭ بالدۇر تېرىم مەدەنىيىتىگە كىرگەن ھەم شۇ مەدەنىيىتى سەۋەبلىك قەدىمىي مەدەنىيەتلىك ھېسابلانغان دۆلەت. شۇنداقلا 5000 يىللىق شانلىق تارىخى بار دۆلەت. دىققەت بىلەن كۆزەتسىڭىز، جۇڭگونىڭ مۇشۇ «شانلىق» دەپ ئاتالغان 5000 يىللىق تارىخى ھۆكۈمرانلار بىلەن ئاۋام ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت نۇقتىسىدىن ئېيتقاندا، كەتمەن چاپقان مېھنەتكەشلەر خار-گۇناھكار، كەتمەن چاپتۇرغان تېرىكتاپلار ئۇلۇغ - تۆھپىكار ھېسابلانغان تارىخ. بۇ سۆزۈمگە مەن باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان چېغىمدا پىپەن (تەنقىد) قىلىنغان، ھازىرقى خەنزۇ مەدەنىيىتىنىڭ ئاساسىنى ياراتقان مۇتەپەككۇر ھېسابلانمىش كۇڭزىنىڭ ئىدىيىسى ۋە تەلىماتلىرى بىلەن كېيىنكى فېئودال سۇلالىلەردە ئىنچىكە، يۇكسەك ئەھمىيەت بىلەن يولغا قويۇلۇپ كەلگەن «مەنسەپدارلىق دەرىجە ئىمتىھان تۈزۈمى» دەلىل بولالايدۇ. بەلكىم كۇڭزى تەلىماتلىرىنىڭ ماھىيىتىنى سىز ماڭا قارىغاندا تېخىمۇ ئوبدان بىلىشىڭىز ئېنىق. شۇنداقتىمۇ ئۆزۈمگە باقماي ئالدىڭىزدا ئاتىكاچىلىق قىلىدىغان بولدۇم، مەسخىرە قىلماسسىز. «چۆجە خورازمۇ ئۆزى بىلگەنچە چىللايدۇ» دېگەن گەپ بار ئەمەسمۇ. كۇڭزى تەلىماتلىرى ئىچىدە تەنقىدىي تەپەككۇرۇمغا تولا تېگىدىغىنى:

بەگلەر خۇلقى شامالدۇر،
پۇقرا خۇلقى گىياھتۇر.
شامال ئۇچسا قاياققا،
گىياھ شۇيان ياتادۇر.

دېگەن ئوردا شائىرچە بېيىتى بىلەن «ئۆزۈڭنى تۈت، ئەدەبكە قايت! ئەجدادىڭنى ئۆرنەك قىل! ئوردىغا كۆز ئالايتما!»... دېگەندەك تەنبىھلىرى. كۇڭزىنىڭ بۇ تەلىماتلىرىنى قىسقىچە تەھلىل قىلىپ كۆرەيلى: ئۇنىڭ بەگلەر دېگىنى ھۆكۈمرانلار بولۇپ، ئۇلارنىڭ مىجەز-خۇلقى، ئىش-ھەرىكىتى، سۆزى خۇددى شامال ئىكەن، پۇقرا (خەلق)نىڭ بولسا خۇددى ئەرزىمەس بىر گىياھ. يەنى مەنسەپدارلار - شامال، خەلق - گىياھ ئىكەن. مەنسەپدارلار مەيلى توغرا قىلسۇن، خاتا قىلسۇن، ئوڭ بولسۇن، تەتۈر بولسۇن قاياققا باشلىسا، نېمىگە بۇيرۇسا، پۇقرا ئۇنىڭغا غىڭ قىلماي شەرتسىز بويسۇنۇشى كېرەك ئىكەن. يىغىنچاقلاپ ئېيتقاندا، كۇڭزىچە بولغاندا، كەتمەن چاپقان مېھنەتكەشلەر شامال قاياقتىن سوقسا، شۇياققا ياتىدىغان ئاجىز گىياھ؛ تېرىكتاپ بەگلەر ئاشۇ «گىياھلار»نى خالىغانچە ئۇچۇرۇپ - سوقۇپ، ياتقۇزۇپ-قوپۇرۇپ يۈرۈدىغان ھەيۋەتلىك شامال. مېھنەتكەش خەلق ئۆزلىرى ئۈچۈن كەتمەن چاپماستىن، ئاشۇ تېرىكتاپ، ھەيۋەتلىك «شامال»لار ئۈچۈن كەتمەن چېپىشى كېرەك. بولمىسا ئۇلار ئەجدادىنى ئۆرنەك قىلمىغان، ئۆزىنى تۇتۇپ، ئەدەبكە قايتمىغان، ئوردىغا كۆز ئالايتقان گۇناھكار - جىنايەتچى بولىدۇ. كۇڭزىنىڭ: ئەجدادىڭنى ئۆرنەك قىل! ئۆزۈڭنى تۇت، ئەدەبكە قايت!.. دېگەن

سۆزلىرى خەلقنىڭ ئۆزئارا ئەھۋالىغا، تۇرمۇش ئىشلىرىغا قارىتا ئېيتىلغان بولماستىن، ئەجدادىمىز بەگ-تۆرىلەرگە شەرتسىز بويسۇنۇپ كەلگەن، سەنمۇ شۇنداق قىل! بەگلەرگە يانما، ئۇلار بىلەن قارشىلاشما، ئۇلارنىڭ ئالدىدا ئۆزۈڭنى تۇت، مۇللام مۇشۇكتەك ئەدەبلىك بول! . . . دېگەندەك خەلققە قۇلچىلىق ئىدىيىلىرى سىڭدۈرۈدىغان سۆزلەردۇر. چۈنكى كۇڭزى ئۆمۈر بويى ئوردىغا تەلمۈرۈپ، ئارمىنىغا يېتەلمەي ئۆلۈپ كەتكەن موللا ئادەم. ئۇنىڭ ئوردىغا كۆز ئالايتما دېگىنىمۇ - ھاكىمىيەت ئوغرى بولسۇن - توغرى بولسۇن، ئۇنىڭغا بىرنېمە دېيىش ھەققىڭ يوق دېگەنلىكتۇر.

كۇڭزىنىڭ ئۆزىنى ئەينى چاغدا قەدىرلىمەي، ئوردىلىرىغا ئەكىرمەي، ئۇنىڭ ئارمان بىلەن ئۆلۈپ كېتىشىگە پەسەنت قىلمىغان ھاكىمىيەت بېشىدىكى ئاقسۆڭەكلەر، فېئودال بەگ-تۆرىلەر نەچچە مىڭ يىللاردىن بېرى ئۇنىڭ تەلىماتلىرىنى قىممەتلىك قىبلىنامە، دەستۇرى كالام قىلىپ كەلگەن. شۇڭا ئۇلار كەتمەن چاپقان خەلقنى گۇناھكار بىلسە بىلدىكى، ھەرگىزمۇ تۆھپىكار ھېسابلاپ باقمىدى. يەنە تېخى ئۇلار باغقا كىرىپ مېۋىنى يەپ، باغۋەننى ئۆلتۈرۈپ، مېۋىزارنى ۋەيران قىلغان تۇزكور ئوغرىلاردەك، كەتمەن چاپقانلارنىڭ كەتمەن چاپقان مېۋىسىنى پۈتۈنلەي يەۋېلىشتىكى، كەتمەن چاپقۇچىلارنىڭ ئاچ-زارلىقى، ئۆلۈش-تىرىلىشى بىلەن كارىلىرى بولمىدى. كەتمەن چاپقانلار ئۇلاردىن ئۆز ھەققىلىرىنىڭ ئازراقىنى تەلەپ قىلغاندا رەھىمسىزلىك بىلەن قىرغىن قىلىندى، سۈرگۈن قىلىندى (بۇيەردە، ھەققانىيەت ئۈچۈن ئېلىپ بېرىلغان تارىختىكى تالاي قېتىملىق دېھقانلار قوزغىلاڭلىرىنى دېمەكچىمەن).

كۇڭزىنىڭ بەگ ۋە پۇقرا (ھاكىمىيەت ۋە خەلق) ھەققىدىكى تەلىماتلىرى كېيىنكى فېئودال ھاكىمىيەتچىلەرنىڭ ۋۇجۇدىدا تېخىمۇ ھوسۇللۇق مېۋە بەرگەن. تېخى يېقىنقى ئەسىرلەردە ياۋروپا، ئامېرىكىلاردا يېزا ئىگىلىكىدە ئۆز زامانىسىغا يارىشا زامانىۋىلىشىش باشلانغان، ماشىنىلاشقان دېھقانچىلىق مەيدانلىرى قۇرۇلغان، كەتمەن چاپقۇچى شەخسلەرنىڭ قەدىر-قىممىتى، تۆھپە-نەتىجىلىرى مۇئەييەنلەشتۈرۈلگەنىدى؛ جۇڭگودا بولسا ئەمەلدارلىق ئىمتىھان تۈزۈمى ئومۇملىشىپ، «كەتمەن چاپماي ئاقنان يېيىش - ئۇلۇغلۇق، شەرەپ؛ كەتمەن چېپىش - نومۇس، گۇناھ» بازار تاپقان. بۇ مەزگىلدە ياۋروپا، ئامېرىكا، روسىيىلەردە . . . تۇرلۇك يېزا ئىگىلىك ئالىي، ئوتتۇرا مەكتەپلىرى قۇرۇلۇپ تۈركۈم-تۈركۈملەپ ئاگرونوم، تېخنىك، مۇتەخەسسىسلەر يېتىشىپ چىقىۋاتقان بولسا، جۇڭگودا كەتمەن چاپماي ئاقنان يېيىشنى كۆزلەپ كورمىڭلىغان تالىبۇلئىلىملەر (ئەگەر ئۇلارنى شۇنداق ئاتاش توغرا بولسا)، كۆندۈرۈلۈۋاتقان شاتۇتىغا ئوخشاش ئۇن يىللاپ ۋاقتىنى نەزمە-قوشاق، ماقال-تەمسىل يادلاش، تەقلىدچى رەسسامغا ئوخشاش مەسنەۋىي (ھۆسنخەت) كۆچۈرۈش، ئىلمىي قىممىتى يوق، زامانغا ماس كەلمەيدىغان قەدىمىي جەڭنامە، نەسەبنامىلەرنى مەدداھقا ئوخشاش ئوقۇش، سۆزلەش بىلەن ئاۋارە ئىدى . . . مۇشۇنداق مەنسەپدارلىق قىزغىنلىقى ئېزىتقۇ سەتەڭدەك ھەممىنى ئۆزىگە قارىتىۋالغان يەردە خەلقنىڭ، خەلق ئارىسىدىكى كەتمەن چاپقۇچى دېھقانلارنىڭ ئېتىبارى قانچىلىك بولاتتى دەيسىز!؟ كۇڭزىنىڭ بايىقىدەك بېيىت، تەنبىھلىرىنى ئۆگىنىپ، كەتمەن چېپىشتىن قېچىپ، نومۇس قىلىپ مەنسەپدار بولغان، شۇنداق تەلىماتلارنى دەستۇر قىلىپ ھاكىمىيەت يۈرگۈزۈۋاتقان ئەلدە كەتمەن چېپىشنىڭ گۇناھ بوپقالىدىغانلىقى ئېنىقلا گەپقۇ . . . ئارتىشى ئاكا، سىزنىڭمۇ ئېسىڭىزدە باردۇ: 1970-يىللارنىڭ باشلىرىدا كۇڭزىنى لىن بياۋغا قوشۇپ تەنقىد (پىپەن) قىلغىنىمىز؟ ھازىر بەزىدە ئۆزۈمچە شۇنداق ئارمانلارنىمۇ قىلىپ كېتىمەن: ئەسلىدە شۇ چاغلاردىكى تەنقىد - پىپەندە كۇڭزىنىڭ ئاشۇ سەپسەتىلىرىنىڭ تەسىرىنىمۇ ج ك پ تارىخىدىكى ئەڭ چوڭ سىياسىي سۇيىقەستچى، ۋەتەن خائىنى لىن بياۋنىڭكىگە ئوخشاش يوقلا قىلىۋېتىدىغان گەپ ئىكەندۇق. خەپ!

خوش، يۇقىرىقىلار ئۆتمۈشتىكى ئىشلار. بىز بىر چاغلاردا زۇلمەتلىك ئۆتمۈش، قاباھەتلىك ئۆتمۈش، دەپ ئاشۇ ئۆتمۈشنىمۇ تەنقىد (پىپەن) قىلغاندۇق. شۇنداق زۇلمەتلىك، قاباھەتلىك زاماندا كەتمەن چېپىشنىڭ پەس، گۇناھكارانە ئىش ھېسابلىنىشى ئانچە ئەجەبلىنەرلىك بولمىسا كېرەك.

ئەمدى ھازىرچۇ؟

بىز يازارمەن زىيالىيلار راست گەپ قىلىش ھەققىدە گەپ بولغاندا، بىز رېئالىزمچىلارمىز، ماركسىزمچىلارمىز، ماتېرىيالىزمچىلارمىز، ھەقىقەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزدەيمىز، رېئاللىقنى سەممىي سادىقلىق ۋە چىنلىق بىلەن ئەكس ئەتتۈرىمىز . . . دەپ ھېچكىمگە گەپ بەرمەي مەيدىمىزگە مۇشتلايمىز. لېكىن ئاغزىمىزدا بۇنداق نوچىلىق قىلغان بىلەن ئەمەلىيىتىمىز ئۆز سايىسىدىن ئۈركىگەن توشقاندەك ئېھتىياتچان ۋە خامېلېئوندەك رەڭۋاز. نوپۇز ۋە نوپۇز ئىگىلىرى ئالدىدا «ئوسۇرۇقتا مەدھىيە» يازغان شائىرنىڭ ئۆزى بولىمىز. پېقىر تېپىك دېھقان ۋە دېھقانغا خاس تۈز مىجەز بولغانلىقىم ئۈچۈن يوپۇتمىچىلىق، كۆپتۈرمىچىلىك قىلىشلار بىلەن پەقەت خۇشۇم يوق. ناۋادا مەن ئاندىرسېننىڭ «پادىشاھنىڭ يېڭى كىيىمى» دېگەن چۆچىكىدىكى يالىڭاچ پادىشاھنىڭ يېنىغا يىغىلغان قاتاردا بولغان بولسام، يالىڭاچ پادىشاھنى ھېلىقى بالىدىنمۇ بالدۇرراق يالىڭاچ ئىكەنسەن دېيىشىم؛ شۇدەۋرلەردىكى مۇخبىر بولسام، ناپالېئوننى پاكار دەپ، ستالىننى مۇستەبىت دەپ راستىنى راست يېزىشىم مۇمكىن ئىدى، گەرچە كاللام كېتىدىغان ئىش بولسىمۇ. چۈنكى يالغانچىلىق، يوپۇتمىچىلىق خەلق ئۈچۈنمۇ، ھاكىمىيەت ئۈچۈنمۇ قىلچە پايدىلىق ئەمەسكى، ئېغىر زىيانلىقتۇر.

دېمەكچى، كەتمەن چېپىشنى پەس، گۇناھ كۆرۈدىغان ئىش ھازىرمۇ بار. زامانىمىزدىكى بەزى مەنسەپدارلار مەنسەپدارلىقتا سايلىنىدىغان، توغرىسى،

مەنسەپدار بولىدىغان چاغدا خەلقنىڭ چاكىرى بولىمەن، خەلق ئۈچۈن ئۇنداق ئىشلەيمەن، بۇنداق ياخشى ئىش قىلىپ بېرىمەن... دېگەندەك ۋەدە-قەسەملەرنى خەلق ھەم ھۆكۈمەتكە تۆكمە قىلىپ بېرىدۇ، خۇددى شەيتان لەئىنىدەك. ئەمما مەنسەپدار بولۇۋېلىپ ئۇزاق ئۆتمەيلا كېبىر-تەمەننا، مۇشتۇمزور-مۇستەبىتلىك، ئالقانچى - ئالدامخورلۇق-لاردا تولىمۇ قەبىھلىشىپ. خەلقنى چاكار قىلىدۇ، مەنسەپدار ئۈچۈن كەتمەن چاپتۇرىدۇ، ئاشۇ كەتمەن چاپقۇچىلارغا گۇناھكار-جىنايەتچىلەرگە مۇئامىلە قىلغاندەك مۇئامىلە قىلىدۇ. ئادەمنىڭ ئوغىسىنى تېخىمۇ قايىنىتىدىغىنى، «مانتا كۆرمىگەن قەلەندەر قاسقانغا دۈم چۈشۈپتۇ» دېگەندەك، ئاتا-بوۋىسىدىن تارتىپ كەتمەن چاپقان دېھقان ئائىلىسىدىن چىقىپ مەنسەپدار بوپقالغان بەزى «مانتا كۆرمىگەنلەر»نىڭ «مانتا كۆرگەن»دىن كېيىنكى مۇناپىقانە قىلمىشلىرى. ئۇلار يېزا-بازارلارنىڭ، ئىدارە-پونكىت-لارنىڭ باشلىقلىقىغا ئوخشاش تېرىقچە مەنسەپكە ئېرىشكەندىن كېيىن ئۆزلىرىنى گويا شاھ-سۇلتانلاردەك ھېس قىلىدۇ. كەتمەن چاپىدىغان دېھقان قەۋم-قېرىنداشلىرىنى قارا يۇزلەرچە كۆزگە ئىلمايدۇ، پەس كۆرىدۇ. ئۆزلىرىنىڭ ئاشۇلاردەك تەرلەپ-پىشىپ توپا-پاتقاقلارغا مىلىنىپ كەتمەن چاپمايدىغانلىقىدىن مەغرۇرلىنىدۇ، ماختىنىدۇ. ئۇلار كەتمەن چېپىشنى پەس كۆرىدۇيۇ، كەتمەن چېپىۋاتقان قەۋم-قېرىنداشلىرىنى يۇنۇپ، قىرىپ، شىلىپ، يالماپ، يالاپ يېيىشنى ھەرگىزمۇ پەس كۆرمەيدۇ. ئۇلار كەتمەن چاپقانلارنى خالىغانچە ئىشلەتكىلى، بىرتەرەپ قىلغىلى بولىدىغان مالايمۇ ھېسابلاۋېرىدۇ.

مۇئەللىپنىڭ مەھەللىسىلىك نامرات دېھقان ئائىلىسىدىن كېلىپ چىققان، يېزىمىزغا 15 يىلغا يېقىن مۇئاۋىن يېزا باشلىقى، يېزا باشلىقى بولغان بىر مەنسەپدار بولىدىغان. ئۇ، يېزا باشلىقلىق مەنسىپىنى ئارتقۇرۇۋاتقان يىللارنىڭ بىرىدە يېزىمىزدىكى پاختا سېتىۋېلىش قورۇسى ئىچىدە شۈكۈنى پاختا (كېۋەز) سېتىپ بېرىشكە كەلگەن دېھقانلارغا يىغىن ئاچماقچى بولۇپ، كېۋەزلىرىنى شامالغا سېلىپ قورۇتۇۋاتقان، نۇسخا ئالدۇرۇۋاتقان، تارازىغا توشۇۋاتقان... دېھقانلارنى قىلىۋاتقان ئىشلىرىنى دەرھال توختىتىپ، يىغىنغا كېلىشكە چاقىرىپتۇ. نۇرغۇن دېھقان قىلىۋاتقان ئىشلىرىنى نائىلاج تاشلاپ يېزا باشلىقىنىڭ ئەتراپىغا ئولىشىپ قول باغلاپ تۇرۇشۇپتۇ. يېزا باشلىقى قارىغۇدەك بولسا بىزنىڭ مەھەللىلىك بىر ياش دېھقان قوشۇلۇپ بىرنەچچەيلەن يىغىنغا بېرىشنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرمەي، ھەدەپ ئۆز ئىشلىرىنى قىلىشىۋېرىپتۇ. يېزا باشلىقى ئۆزىنى كۆزگە ئىلىنمىغان، ئانىي بولغان ھېس قىپتۇ. سەپرايى مىڭ گەز ئۆرلەپتۇ. شۇنداق بولماي ئەمسە. شۇنچە چوڭ بىر يۇرتنىڭ، ئونەچچە مىڭ ئادەمنىڭ ئەڭ چوڭ كاتتىسىنى كەتمەن چاپىدىغان بىر نەچچە قوڭالتاقنىڭ پىسەنتىگە ئالمىغىنى نېمىسى؟ ئۇلار كىم؟ يېزا باشلىقىچۇ؟ ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئاسمان-زېمىن پەرق بار ئىدى.

يېزا باشلىقى ئانچىكىم بىر نەچچە ئېغىز گەپ قىلىپ قويسا نەچچە يۈز كادىر «خوش-خوش» دەپ تۇرىدۇ. شەھەر باشلىقلىرىمۇ، شۇجىلارمۇ ئۇنچىلىكچە ئۇنىڭ گېپىنى يەردە قويمايدۇ.. شۇلارغا سېلىشتۇرغاندا بىرنەچچە كەتمەن قولى «ئەبگا»لار قانچىلىك ئادەمتى؟ يېزا باشلىقى ئورنىدىن تۇرۇپ ئۇ «گەدەنكەش قوڭالتاق»لارنى تەنبىھلىك تەلەپپۇزدا يىغىنغا چاقىرىپتۇ. باشقىلار ئىشلىرىنى قويۇپ يىغىنغا ماڭغان بولسىمۇ، بىزنىڭ مەھەللىلىك «گەدەنكەش» ئىسمىنى ئاتاپ چاقىرسىمۇ خىيالىدا يوق كېۋىزىنى قاچىلاۋېرىپتۇ. تاقىتى چەكتىن ئاشقان، غەزەپتىن يېرىلاي دېگەن جانابىي يېزا باشلىقى مېڭىشنى ئېغىر ئالماي ئۇنىڭ يېنىغا كەپتۇ-دە:

- ھەممە ئادەم يىغىنغا بېرىۋاتسا، سەن نېمىشقا بارمايسەن، سولتەك!؟ سەن كىم بىلەن قارشىلاشماقچى؟ چىرايلىقچە يىغىنغا ماڭە! بولمىسا ئۇسۇپ كەتكەن نوخولاڭنى ئېلىپ قوڭاڭغا تىقىۋېتىپ قالماي يەنە. تۆت تاغار كېۋەزنى كۆرۈپ يوغىناپ كەتكىنىنى قارا بۇ پىتلىقنىڭ! - دەپ «گەدەنكەش» دېھقاننى گەدىنىدىن تۇتۇپ ئىتتىرىپتۇ. ئۈچ-تۆت كۈندىن بېرى كېۋەزنى ئۆتكۈزەلمەي خۇنتېپەر بوپكەتكەن دېھقان شۇ ئاچچىقىدا جانابىي يۇرت كاتتىسىغا يېنىپ ساپتۇ:

- يىغىنىڭنىڭ ماڭا نېمە كېرىكى، - دەپلا سەتلەپتۇ ئۇ يېزا باشلىقىنى، - يىغىنىڭنى كادىرلىرىڭغا ئاچ! بىز دېھقانلارغا ھازىر ئالارمەننىڭ پايدىسىغا سۆزلەيدىغان ئۇنداق يىغىنىڭدىن كېۋەزنى بالدۇرراق ساتمىقىمىز مۇھىم. ئەتە-ئۆگۈن چاپارمەنلىرىڭ ئۇ ھەققى، بۇ ھەققى دەپ بارسا، بىز يىغىن ئاڭلاپ كېۋەزنى ساتالمىغان، دېسەك ئۇنامدۇ ھېلى؟

- نېمە دېدىڭ؟ ھۇ ئاناڭنى... ئەبگا! ماڭە ئالدىمدا، ھېلى بىكار مۇشۇ يەردە!...

- بارمايمەن دېدىمغۇ. قولۇڭدىن كەلگىنىنى قىل! مەن سېنىڭ قول ئاستىڭدىكى پورداقچى كادىرلىڭ ئەمەس سەندىن قورقۇپ تۇرۇدىغان. ناھايىتى كەلسە چاپىدىغان كەتمىنىمنى تارتىۋالارسەن. مەيلى، ئورنىغا تۆمۈرچىدىن يەنە كەتمەن ئالىمەن شۇ...

ئىش شۇيەرگىچە كەلگەندە باشقىلار كېلىپ ئۇلارنى ئاجرىتىۋېتىپتۇ. «مازارغا چالما ئاتقان» دېھقانغا تەنە-تەنبىھ، «پوقىقا چالما ئاتقان» يېزا باشلىقىغا تەسەللىي - سالا قىلىشىپتۇ. بىراقكى، يېزا باشلىقى بۇنىڭلىق بىلەن بولدى قىلماپتۇ. شۇمەيداندا يېزىلىق ساقچىخانىنىڭ باشلىقىمۇ بار ئىكەن. يېزا باشلىقى ئۇنىڭغا بۇيرۇق قىپتۇ:

- ماۋۇ گەدەنكەش قوڭالتاقنى ئەكىرىپ سولا! ھۆكۈمەت بىلەن قارشىلاشقانىنىڭ جازاسىنى ئوبدان بەر!

ساقچىخانا باشلىقى «گەدەنكەش» دېھقاننى قولىغا كويزا سېلىپ ئەكىرىپ سولاپتۇ. جىنايىتىنى ئىقرار قىلىشقا مەجبۇرلاپتۇ...

ئارتىشى ئاكا، دەپ بېقىڭە: مۇشۇ ئىشتا خاتالىق كىمدىن ئۆتتى؟ دېھقاندىنمۇ، يېزا باشلىقىدىنمۇ؟

مىنىڭچە، مەيلى ئەخلاق نۇقتىسىدىن ياكى قانۇن نۇقتىسىدىن بولسۇن، ئاساسلىق خاتالىق يېزا باشلىقىدىن ئۆتتى. بىرىنچىدىن، ئۇ، پاختىكار دېھقاننىڭ پاختا سېتىش ۋاقتىنى زورلۇق بىلەن ئىگىلەپ مەجبۇرىي يىغىن ئاچتى. ئىككىنچىدىن، ئۇنىڭ ئاچقان يىغىنى ھېلىقى «گەدەنكەش» دېھقان ئېيتقاندەك، دېھقانلارنىڭ مەنپەئىتى ئۈچۈن سۆزلەنمەي، پاختا-چىگە شىركىتىنىڭ پايدىسى ئۈچۈن سۆزلەنگەن يىغىن.يەنە كېلىپ، تەستىق - ئۇقتۇرۇشسىز ئېچىلغان قانۇنسىز يىغىن. ئۈچىنچىدىن، ئۇ، دېھقاننى تىللاپ، ئانىي تېپىپ، ئۇنىڭ كىشىلىك ئىززەت-ئابرويىنى دەپسەندە قىلدى. تۆتىنچىدىن ،ئۆزىنىڭ نوپۇزىدىن پايدىلىنىپ دېھقاننى جازالاتتى... دېھقاننىڭ گۇناھى بولسا -يېزا باشلىقىغا ئەھۋالنى ئېلىمىي چۈشەندۈرمىگەن كىچىككىنە سەۋەنلىكتۇر. ئۇنداقتا، نېمە ئۈچۈن سەۋەنلىكى بار ئادەم ساقچىلار تەرىپىدىن جازالىنىدۇ؟ گۇناھى (جىنايىتى)بار ئادەم بولسا جىنايىتى ئۈچۈن جازاغا تارتىلماي، 55ئات كۈچلۈك تراكتورنىڭ ماتورىدەك بىمالال گۈركىرەپ يۈرۈيدۇ؟ بۇنىڭدىكى سەۋەب ئاددىيلا :ھەقىقىي گۇناھكار كەتمەن چاپتۇرغۇچى تۆھپىكار ؛جىنايەتچى بولۇپ جازالانغۇچى بولسا كەتمەنچاپقۇچى خار-گۇناھكار... يېزىلاردا بۇنداق ئىشلار ھېلىھەم ماڭدامدا بىر ئۇچراپ تۇرىدۇ.

بىز «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلىنىڭ 2001-يىل 4-سانىغا بېسىلغان «كەتمەن چاپقان گۇناھمۇ؟»ماۋزۇلۇق تەرجىمە ماقالىڭىزدا ئېيتقاندەك، بىزنىڭ بەزى مەنسەپدارلىرىمىز مەلۇم بىر ئىشنى قىلدۇرماقچى بولغاندا ،كەمچىلىكىنى تۈزەتمەكچى بولغاندا بۇ ئىشنى مۇنداق قىلالمىسام خىزمىتىمدىن ئېلىپ تاشلاپ يېزىغا ھەيدىۋېتىڭلار، ئۆمۈر بويى كەتمەن چېپىپ گۇناھىمنى يۇيسام رازىمەن ،دېگەندەك ۋەدە-قەسەملەرنى قىلىدۇ. بۇنىڭدىن چىقىپ تۇرىدۇكى، ئاشۇنداق مەنسەپدارلارنىڭ نەزىرىدە كەتمەن چېپىش گۇناھكارانە ئىش ياكى گۇناھكارلار گۇناھىنى يۇيۇش ئۈچۈن قىلىدىغان ئىش. بەرھەق، بىز دېھقانلار جەمئىيەتنىڭ ئەڭ تۆۋەن قاتلام كىشىلىرىمىز. بىز كەتمەن چاپىمىز. كەتمەن چېپىش ئارقىلىق ئۆزىمىزنىلا ئەمەس، جەمئىيەتنىڭ نۇرغۇن يۇقىرى قاتلىمىدىكىلەرنىمۇ باقىمىز. بىراق بىز بۇنىڭلىق بىلەن گۇناھكار ،بىز بېقىۋاتقان ئوتتۇرا ۋە يۇقىرى قاتلىمىدىكىلەر پاك ،تۆھپىكار ھېسابلانسا توغرا بولامدۇ؟ بۇنداق بولغاندا بىز ياشاۋاتقان بۇ دۇنيا مەن باشتا دېگەندەك، گۇناھكارلار بىلەن تولغان غايەت زور بىر جازا لاگېرىغا ئايلىنىپ قالامدۇ؟ بۈگۈنكى مىڭ تەستە قۇرغان سوتسىيالىستىك جەمئىيىتىمىزمۇ ھەممە باراۋەر ياشايدىغان ،ئېزىش-ئېزىلىش مەۋجۇد بولمايدىغان سوتسىيالىستىك جەمئىيەتتىن ئېزىش-ئېزىلىش ئەۋج ئالغان، باراۋەرلىكتىن سۆز ئېچىش مۇمكىن بولمايدىغان قۇلدارلىق جەمئىيەتكە ئۆزگىرىپ كەتمەمدۇ؟

ھۆرمەتلىك توختى باقى ئارتىشى ئاكا:

مەنسەپدارلارنىڭ نەزىرىدىلا ئەمەس ،مەنسەپدار ئەمەس نۇرغۇن كادىر-مائاشلىقلارنىڭ، سودىگەر-تىجارەتچىلەرنىڭ نەزىرىدىمۇ كەتمەن چاپقان (دېھقان)لار پەس، گۇناھكار. ئۇلارمۇ ئۆزلىرىنى كەتمەن چاپىدىغان دېھقانلاردىن ئالاھىدە ،ئۈستۈن ،ئاقسۆڭەك ھېسابلايدۇ. مېنىڭ ئوتتۇرا مەكتەپ ۋە تېخنىكومدا بىرگە ئوقۇغان نۇرغۇن ساۋاقداشلىرىم ھازىر كادىر ،ئەمەلدارچاق... لاردىن بوپكەتتى. ئۇلارنىڭ تولىسى يېزىدا، دېھقانلار ئارىسىدا كادىرلىق ،مەنسەپدارلىق قىلىدۇ. لېكىن ئۇلارنىڭ بەزىلىرى ئۆزلىرى نېنىنى يەۋاتقان يېزىلىقلارنى - دېھقانلارنى پىسەنتىگە ئالمايدۇ، پوش دېمەيدۇ. ھەتتا ئۇلار ئۆزلىرى بىلەن ئوخشاش ئوقۇغان مەندەك يازارمەن دېھقاننىمۇ ئۆزلىرىنىڭ قاتارى كۆرمەيدۇ. دېھقانلارنىڭ ئالدىدا نوغۇچ يۇتۇۋالغاندەك غادىيىۋالىدۇ، ئۇلارغا باسمىچى قوشۇننىڭ قوماندانلىرىدەك مۇئامىلە قىلىدۇ. زامانىمىزدىكى بۇنداق زامانىۋى ماڭقۇرتلارنى قانداق قىلغۇلۇق؟ «پالتا ئۆز سېپىنى كەسمەيدۇ»دېگەن گەپ بار.لېكىن ھازىرقى بۇنداق «پالتا»لار ئالدى بىلەن ماڭقۇرت يولئامانىدەك① ئۆزىنىڭ سېپىنى كېسىدىغان بوپكەتتى.

ئارتىشى ئاكا: ئەمدى سىزگە كەتمەن چاپقانلارنى ياراتمايدىغان ،شەھەرلەردە خىزمەت قىلىدىغان بەزىبىر «يېڭى ئاقسۆڭەك»بۇرادەر ،يۇرتداشلىرىم ئۈستىدىن ئازراق «غەيۋەت» (سۆپەت - ئەمەللىرى ئۈستىدە)قىلىپ بېرەي :2002-يىلىنىڭ باشلىرى - مەن سەرگەردانلىق قەدىمىنى ئىلىدىن ئۈرۈمچىگە قويغان چاغلار (ھەراست، مەن ئۈرۈمچىدىكى چاغلاردا سىز بىلەن «ئىزچىلار» كىتابخانىسىدا ئىككى-ئۈچ قېتىم ئۇچراشقانىدىم .ئېھتىمال سىز ئۇ چاغلاردا ماڭا ئانچە دىققەت قىلمىغان بولسىڭىز كېرەك)ئىدى .بىر كۈنى بىر قەلەمكەش يۇرتدىشىمنى ئىزدەپ ئۇنىڭ ئىدارىسىگە باردىم .دېھقان بالىسى ئۇ زىيالىي يۇرتدىشىم ئالىي مەكتەپتە ئوقۇغان ،تەنقىدىي رېئالىزملىق يازغۇچى بولۇپ ،ئاپتونوم رايونىمىزدا خېلىلا تەسىرى ۋە نوپۇزى بار ئەدىبلەردىن ئىدى. تەلىيىمگە ئۇ ئىشخانىسىدا بار ئىكەن. ئىككىمىز كۆرۈشمىگەنگە بىر يىلدىن ئاشقان بولسىمۇ، ئۇ مەن بىلەن ھەر كۈنى ئۇچرىشىپ تۇرۇدىغان ئۆتكۈنچىلەر بىلەن سالاملاشقاندەك مۇنداقلا سالاملاشتى. ھەرنېمە بولسا ئىككىمىز نەچچە ئون مىنۇت پاراڭلاشتۇق. پارىڭىمىز يۇرتداش ،قۇرداش ،يولداشلارنىڭكىگە ئوخشىماستىن ،كاتتا مەنسەپدار بىلەن ھاجەتمەن پۇقرا ئوتتۇرىسىدىكى پاراڭغا ئوخشاپ قېلىۋاتاتتى. ھەر ئىككىمىز ئەدەبىيات ئاشىقلىرى بولغاچقا، پارىڭىمىز بىركەمدە تەبىئىيلا ئەدەبىياتقا يۆتكەلدى. ئۇ مەندىن قانداق ئەسەرلەرنى يازغانلىقىم، چىقارغانلىقىم،

① ماڭقۇرت يولئامان - چىڭغىز ئايتماتوفنىڭ «ئەسىردىن ھالقىغان بىر كۈن»رومانىدىكى ئۆزىنىڭ كىم ،كىمنىڭ بالىسى ئىكەنلىكىنى ئۇنتۇغان، خوجايىنلىرى ئۈچۈن ساداقەتمەنلىك بىلەن ئىشلەشتىن باشقىنى بىلمەيدىغان پېرسوناژ. ئۇ، خوجايىنلىرىنىڭ بۇيرۇقى بويىچە ئۆز ئانىسىنى يائوقى بىلەن ئېتىپ ئۆلتۈرىدۇ. - ئاپتور.

يېزىۋاتقانلىقىم توغرىلىق سورىدى. مەن 2001-يىلى گېزىت-ژۇرناللاردا چىققان، مەتبۇئاتلارغا يېقىندا بەرگەن ۋە يېزىۋاتقان ئەسەرلىرىمنى ژانىرى ۋە قىسقىچە مەزمۇنى بىلەن ھاياجانلىنىپ ئېيتىپ بەردىم. بولۇپمۇ 2001-يىلى «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلىدا چىققان ئىككى پارچە ئەسىرىم (شۇ يىللىق 3-سانىدىكى «خىزىر قاچقان چەش» ناملىق ھېكايەم بىلەن شۇ يىللىق 6-سانىدىكى «ئېلان، تولا بىزنى مەسخىرە قىلمىغىن» ناملىق ماقالەم)نى پەخىرلىنىش بىلەن تىلغا ئالدىم. ئەپسۇسكى، تەنقىد روھىغا باي بۇ نوپۇزلۇق يازغۇچى يۇرتدىشىم ئۇتتەك پەخىرلىنىش ھېسسىياتىمغا مۇز تاشلىۋەتتى:

— ھە، ئۇ ئەسەرلىرىڭلىنى مەنمۇ كۆرگەن، — دېدى ئۇ ماڭا مەنسىتمەسلىك نەزىرى بىلەن قاراپ قويۇپ، — ئانچە ۋاھ دەپ كەتكۈچىلىكى يوق. «شىنجاڭ مەدەنىيىتى»نىڭ باش مۇھەررىرى قۇربان مامۇت تولىمۇ ئاق كۆڭۈل ئادەم. «دېھقان» دېگەن ئىمزايىڭلىنى كۆرۈپ ژۇرنالغا بېرىۋەتكەن گەپ، بولمىسا...

ئۇنىڭ سۆزلىرىدە ئەسەرلىرىمنى مەنسىتمەسلىكتىن، مېنى مەنسىتمەسلىك ئالامەتلىرى ئېنىقلا ئىپادىلىنىپ تۇراتتى. ئۇنداق بولمىغان بولسا، ئەسەرلىرىم ئۇنىڭدىن ياكى باشقا تەنقىدچىلەر تەرىپىدىن تەنقىدلەنگەن، ئوقۇرمەنلەرنىڭ مۇئەييەنلەشتۈرۈشىگە، ياقتۇرۇپ ئوقۇشىغا نائىل بولالماستىن، ئىنكار قىلىنىشغا ئېرىشكەن بولاتتى. يۇرتدىشىمنىڭ مەنسىتمەسلىك بىلەن ئېيتقان ئاشۇ سۆزلىرىدە: سەن «شىنجاڭ مەدەنىيىتى»دەك نوپۇزلۇق ژورنالغا لايىق ئەسەر يازالايدىغان سەۋىيىدىكى ئادەم ئەمەس. ژۇرنال باش مۇھەررىرى دېھقان ئىكەنلىكىڭنى بىلىپ، ساڭا ھېسداشلىق قىلىپ قەددى كۆتۈرۈلۈپ قالسۇن، دەپلا ئەسىرىڭنى بېرىپ قويغان گەپ. ئۇنداق ژۇرناللارغا لايىق ئەسەرلەرنى مانا بىزدەك نوپۇزلۇق، ئالىي مەلۇماتلىق، شەھەرلىك كادىر يازغۇچىلارلا يازالايدۇ... ۋەھاكازا دېگەندەك مەنالار بار ئىدى. راستىنلا شۇنداقمۇ؟ «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلى باش مۇھەررىرىنىڭ ژۇرنالىستلىق مەسئۇلىيەت ئېڭى ماڭا خېلىلا ئايدىڭ. ئۇ ئادەم ئۆزى مەسئۇل بولۇپ چىقىرىۋاتقان، پۈتكۈل دۇنيادىكى ئۇيغۇرلارغا ۋە ئۇيغۇر تىل-يېزىقىدىكى نەشرىي ئەپكارلارنى كۆرۈدىغانلارغا ئاشكارا تارقىتىدىغان بۇ ژۇرنالغا ماۋۇ دېھقاننىڭ ئەسىرىكەن، ئاۋۇ ئىشچىنىڭ ئەسىرىكەن، بۇ ئوقۇغۇچىنىڭ ئەسىرىكەن، بوپتۇلا، بىر بېرىۋېتەي، شۇ بىچارىلەرنىڭ قەددى بىر كۆتۈرۈلۈپ قالسۇن، دەپ خام-خاتىلا، بولار-بولماس ئەسەرلەرنى ژۇرنالغا بېرىۋەتمەيدۇ. بەلكىم ئۇ ئادەمنىڭ ژۇرنالىستلىق بورچ تۇيغۇسى سىزگىمۇ مەلۇمدۇر، ئارتىشى ئاكا. شۇڭا يەنە ئارتۇقچە سۆزلەپ يۈرمەي. دېمەكچىمەنكى، نوپۇزلۇق يازغۇچى يۇرتدىشىمنىڭ نەزىرىدىمۇ دېھقانلار كەتمەن چېپىش (جىسمانىي ئەمگەك قىلىش)تىن بۆلەك ئىش قىلالمايدىغان، قىلالماسلىقى كېرەك بولغان قەۋم ئىكەن. ئۇ، شۇخىل مەنىلىك سۆزلىرى بىلەن دېھقان ئاتا-بوۋىلىرىغا، قەۋم-قېرىنداشلىرىغا قانداق يۈز كېلەلەركىن؟ ناۋادا ئۇ يېزىلىق - كەتمەن چاپىدىغان دېھقاننىڭ بالىسى بولماي، شەھەرلىك - ئاقنان يەيدىغان ئاقسۆڭەكنىڭ بالىسى بولغان بولسا يەنە نېمىلەرنى دەر ئىدىكىن-تاڭ!؟

مەن ئەدەبىيات كوچىسىغا قەدەم قويغان چاغلاردا، ئالىي مەكتەپنىڭ ئەدەبىيات كەسپىدە ئوقۇغان، تېلېۋىزىيە ئىستانسىسىدا مۇخبىرلىق قىلىدىغان، بىر قىسىم ھېكايىلىرى جەمئىيەتتە مۇناسىپ تەسىر قوزغىغان بىر يازغۇچىنى ئۇستاز تۇتۇپ، ئۇنىڭدىن ئاز-تولا تەلىم-ساۋاق ئېلىپ تۇردۇم. ئىككىمىزنىڭ مۇناسىۋىتى بارغانسېرى قويۇقلاشتى. ھۆرمەت-ئىززەتلەر ۋايىغا يەتتى. بېرىپ-كېلىشلەر كۆپەيدى... شۇنداق يىللارنىڭ بىرىدە، يېزىمىزغا سۇ كېلىدىغان سۇ ئامبىرىنىڭ سۈيى تۆگەپ كەتكەنلىكتىن يېزىمىزدىكى كەتمەن چاپىدىغان ئەرلەر ۋە ئاتوش شەھىرىدىكى بەزى ئىدارە-ئورۇنلارنىڭ كادىرلىرى شۇ سۇ ئامبىرىنىڭ ئوتتۇرىسىدىن ئۆستەڭ چېپىش ھاشارىغا قوزغىتىلدى: بۇ بىر جىددىي ئىشقا ئاتوش شەھىرىنىڭ شۇ چاغدىكى بىر مۇئاۋىن باشلىقى نەق مەيداندا قوماندانلىق قىلدى. «ھە-ھۇ» بىلەن كەتمەن چېپىۋاتساق تېلېۋىزىيە ئىستانسىسىنىڭ ئىككى نەپەر مۇخبىرى پەيدا بولدى. قارىسام، ئۇلارنىڭ بىرى مېنىڭ يازغۇچى ئۇستازىم (شۇ چاغلاردا ئۇنى ھۆرمەتلەپ شۇنداق ئاتايتتىم) ئىكەن. ئۇ ۋە ھەمراھى دېھقانلار چېپىۋاتقان كەتمەندىن چاچرىغان لاي-پاتقاقلارنىڭ تېگىپ كېتىشىدىن ئەنسىرەپ پەملەپ مېڭىشقىنىچە مەن كەتمەن چېپىۋاتقان يەرگە يېقىنلا كېلىپ تورۇپ قېلىشتى. ئۇلارنىڭ بىرى نېمىلا بولمىسۇن مېنىڭ ھۆرمەتكە سازاۋەر يازغۇچى ئۇستازىم بولغاچقا ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشمەكچى بولۇپ يېنىغا باردىم. ئۇ ئۇستىۋېشى لاي-پاتقاق مېنى كۆرۈپلا ئادەم ياراتمايدىغان تەكەببۇر خوتۇنلاردەك تومشۇقىنى ئۇشلاپ، كولدۇرما ئېسىلغان ئاتتەك جۇلۇ قېقىپ باشقا ياققا بۇرۇلۇۋالدى. مەن ئۇنىڭ نېمىشقا بۇنداق قىلغانلىقىنى چۈشەندىم-دە، ئۇسال ئەھۋالىمنى بىر دېھقان يۇرتدىشىمدىن تاماكا سورىغان بولۇپ يوشۇردۇم. بىر چاغدا ئۇ مۇخبىرنىڭ تېلېكامېراسى كەتمەن چېپىۋاتقانلارغا توغرىلاندى. شۇ ئەسنادا نەدىن پەيدا بولدى، ھېلىقى مۇئاۋىن شەھەر باشلىقى كېلىپلا بىر دېھقاننىڭ قولىدىكى كەتمىنىنى ئېلىپ «قاتتىق چېپىشقا» باشلىدى. تېلېكامېرانىڭ كۆزى «جاپالىق» ئىشلەۋاتقان مۇئاۋىن شەھەر باشلىقىغا قادالغىنىچە ئۇزاق تۇرۇپ كەتتى... بىرنەچچە كۈندىن كېيىن بۇ ھەقتىكى خەۋەر تېلېۋىزىيىدە كۆرسىتىلدى. دىققەت قىلسام، مۇئاۋىن شەھەر باشلىقىنىڭ «جاپالىق كەتمەن چاپقان» كۆرۈنۈشى شۇ خەۋەرنىڭ يېرىمىدىن كۆپرەكىنى ئىگىلىدى. 2000غا يېقىن دېھقان (ۋە باشقىلار)نىڭ مىننەتسىز كەتمەن چاپقان كۆرۈنۈشى بولسا، بىرمىنۇتقىمۇ يەتمىدى. يەنە تېخى رىياسەتچى مۇئاۋىن شەھەر باشلىقىنىڭ «قىيىنچىلىقتىن، جاپادىن قورقماي، سالامەتلىكى ياخشى بولمىسىمۇ بۇنىڭ بىلەن قىلچە

ھېسابلاشماي . . .دېھقانلار بىلەن تەڭ كەتمەن چېپىپ . . . كاتتا يايلاق يېزىسىنىڭ جىددىي سۇ مەسىلىسىنى ۋاقتىدا ھەل قىلغان »لىقىدەك «تۆھپە» سىنى ھاياجانلىق ئۇرغۇ بىلەن تەسىرلىك سۆزلىدى . دېھقانلارنىڭ بىر كۈن كەتمەن چاپقاندىكى جاپاسىنى تىلغا ئېلىپمۇ قويمىدى .

ئارتىشى ئاكا ، بۇخىل كاززاپلىقنى نېمە دېگۈلۈك ؟ 2000دەك دېھقاننىڭ بىر كۈن كەتمەن چېپىشى ماختاپ ،داۋراڭ سېلىپ يۈرمىسىمۇ بولىدىغان ،خەسچىلىكمۇ ئېتىبارى يوق ئىش ئىكەنۇ ،بىر مەنسەپدارنىڭ بىرنەچچە مىنۇت شەكلەن كەتمەن چېپىشى خەلقئالەمگە جاكارلاپ ، مەدھىيىلەپ بەرمىسە بولمايدىغان كارامەت ئىش ئىكەن . ئادەمنى تېخىمۇ ئويغا سالىدىغىنى ، دېھقان قىلسا گۇناھ ھېسابلىنىدىغان ئىش ، مەنسەپدار قىلسا ئۇلۇغ بولىدىكەن . بولمىسا بەزى مەنسەپدارلارنىڭ نەزىرىدە كەتمەن چاپقانلىق گۇناھكارانە ئىش ياكى گۇناھكارلار قىلىدىغان ئىش ئىدى ئەمەسمۇ ! ؟ بۇ قانداق مەنتىقە ؟ بەلكىم سىزمۇ تېلېۋىزور كۆرۈپ تۇرۇدىغانسىز . ناۋادا ئاشۇنداق خەۋەرلەرنى كۆرسىڭىز ،ئۇنىڭ ئەينىنى ئەمەس ، ئەكسىنى راست دەپ بىلسىڭىز بولۇۋېرىدۇ . مەن ھازىر شۇنداق قىلىمەن .

شۇندىن تارتىپ ھېلىقى مۇخبىرلىق قىلىدىغان يازغۇچى ئۇستازىمدىن رايىم قايتىپ كەتتى .ئۇنىڭ ئىلگىرى «قالتىس »بىلىنگەن ئەدەبىي ئەسەرلىرىمۇ ماڭا ھازىر «ئۈچ يالغاندا قىرىق يالغان »دەك بىلىنىدىغان بولدى .

ھۆرمەتلىك توختى باقى ئارتىشى ئاكا :

ئۆزۈممۇ بىر كەتمەن چاپقۇچى (دېھقان) ولغانلىقىم ئۈچۈنمىكىن ، بەزىدە چېپىۋاتقان ەتمىنىمگە قاراپ كەتمەن ھەققىدە ئاجايىپ ۇلاھىزىلەرنىمۇ قىلىپ كېتىمەن . كەتمەن ئۈچ - تۆت كىلوگىراملىق (ئۇنىڭدىن چوڭ ياكى كىچىك) ياپىلاق تۆمۈر ۋە دىئامېتىرى ئۈچ - تۆت سانتىمېتىر ، ئۇزۇنلۇقى بىر مېتىر ئەتراپىدىكى قىلىچ بەلدەك كەلگەن ياغاچ بادرىسىدىن تەركىب تاپقان ئاددىيلا بىر ئىپتىدائىي ئەمگەك قورالى . ئۇ ، كېيىنكى تاش قوراللار دەۋرىدە ،يەنى ئىنسانلار ئوۋچىلىق ۋە كۆچمەن چارۋىچىلىقتىن تېرىم (دېھقانچىلىق) مەدەنىيىتىگە قەدەم قويغان دەسلەپكى چاغلاردا ئىجاد قىلىنغان ھەمدە ئەسىر - قەرنەلەرنىڭ ئۆتۈشى ، ئىنسانلار ئەقىل - پاراستى ،پەن - تېخنىكىسىنىڭ تەرەققىي قىلىشىغا ئەگىشىپ تاشتىن ياسىلىشتىن تۆمۈرگە ئوخشاش مېتاللاردىن ياسىلىشقا ، قوپاللىقتىن سىلىقلىققا ئۆزگەرگەن ۋە ئاخىرىدا ھازىرقى ھالىتىگە كەلگەن . ئەمما ئۇ ئەڭ دەسلەپ ياسالغان چاغلىرىدىكىدىن ئانچە چوڭ تەرەققىي قىلىپ ،زامانىۋىلىشىپ كەتمىدى . ھازىر پەن - تېخنىكا ، سانائەت تەرەققىي قىلىپ نۇرغۇن نەرسىلەرنىڭ ئېلېكترونلۇقى ، سۇنئىيسى ، «ماشىنا » سى ياسالدى ، ھەتتا ئادەمنىڭمۇ .بىراق ھېلىغىچە ھېچقانداق دۆلەتتە كەتمەننىڭ ئېلېكترونلۇقى ياكى «ماشىنا »سى ئىجاد قىلىنغانلىقىنى ئۇقمىدىم . بەلكىم ئۇنداق كەتمەن ئىجاد قىلىنمىغاندۇ . ئىجاد قىلىنغان بولسا ئۈچۈر تورى دۇنيانى قاپلىغان بۈگۈنكى كۈندە ئۇنىڭدىن ۋاقىپلانماتتىم ياكى ئۇ بۇ كەمگىچە رايونىمىزغىمۇ كېلىپ بولاتتى . دېمەك ، كەتمەن ئەسلى ھالىتىدىن ئانچە ئۆزگىرىپ ، تەرەققىي

قىلىپ كەتمىدى . شۇڭا ئۇنى ئىپتىدائىي جەمئىيەتتىكى ئادەملەر قانداق چاپقان بولسا ، قۇلدارلىق جەمئىيەتتىكى ئادەملەرمۇ شۇنداق چاپقان ، فېئوداللىق ۋە كاپىتالىستىك جەمئىيەتتىكى ئادەملەرمۇ ئوخشاشلا شۇنداق چاپقان . ھازىرقى ئېلېكترون - ئۇچۇر دەۋرىدە تۇرۇۋاتقان ،ھەممە جەمئىيەتلەرنىڭ تەرەققىي قىلغىنى ۋە ئەۋزەللى بولغان سوتسىيالىستىك جەمئىيەتتە ياشاۋاتقان بىزلەرمۇ ئۇنى ئاشۇ كونا جەمئىيەتتىكىلەرگە ئوخشاشلا چېپىۋاتىمىز .

ماۋزېدۇڭ دەۋرىدە ، مانچىنچى يىلىغا بارغۇچە يېزا ئىگىلىكىنى ماشىنىلاشتۇرىمىز !دېگەن شوئارلار تولا توۋلىناتتى . شۇ چاغلاردا مەن ئاشۇ شوئارنىڭ چۈشەندۈرۈشلىرىدىن ئىلھاملىنىپ : «ئاتا - ئانىلىرىمىز ، ئاكىلىرىمىز تەرلەپ - پىشىپ كەتمەن چېپىشتىن ،كالا - ئېشەكلىرىمىز دۈمبالىنىپ ، پۇشۇلداپ سوقا - ساپان سۆرەشتىن ،خامان دەسسەشتىن قۇتۇلسا . . . نېمىدېگەن ياخشى - ھە ! » دەپ ھاياجانلانغانىدىم . بىراقكى ، داھىمىز ماۋزېدۇڭ بۇ ئارمىنىنى قولتۇقلىغان پېتى 1976 - يىلى9 - سېنتەبىردە ھەسرەت بىلەن رەھمەتلىك بوپكەتتى . مېنىڭ ھاياجىنىممۇ ئەپسۇسلۇققا ئايلىنىپ قالدى . ماۋزېدۇڭنىڭ ئۇ ئارمىنى ئەمدىلىكتە ئىشقا ئېشىۋاتقاندەك قىلىدۇ . ھازىر ئىقتىسادى يار بەرگەن دېھقان ئائىلىلىرىدە يەر ھەيدەش ، زىرائەتلەرنى تېرىش ، ئورۇش . . . ئىشلىرى ماشىنا - تراكتورلار ئارقىلىق قىلىنىدىغان بولدى . ئات - كالا ،ئېشەكلەر سوقا - ساپان ،سىيالكا ،سۆرەم ،جوۋاز . . .سۆرەش ئىشلىرىدىن خېلىلا ئازاد بولدى . لېكىن دېھقان كەتمەن چېپىشتىن يەنىلا ئازاد بولالمىدى . قارىغاندا يەنە ئۇزاققىچە ئازاد بولالمىغۇدەك .

ھۆرمەتلىك ئارتىشى ئاكا :

رايونىمىزغا «خەلقئارالىشىش دولقۇنى »دا غەربنىڭ شالغۇت مەدەنىيىتىنىڭ تاجاۋۇزچى قوشۇندەك ،يۇقۇملۇق ۋابادەك يامراپ كىرىشى نەتىجىسىدە ، نۇرغۇن كىشىلىرىمىز ماڭقۇرتقا ئوخشاش ئەسلىنى ئۇنتۇپ ، ئۆزىمىزدىكى ساپ ، قەدىمىي نەرسىلەرنى قالاق ھېسابلايدىغان ،ئۇنىڭدىن بىزار بولىدىغان ،تېشىنى پەردازلاپ سۇنئىي بايۋەچچە بولۇپ يۈرمەيدىغانلارنى مەدەنىيەتسىز - دۆت ھېسابلايدىغان . . . ئەھۋال شەكىللەندى . ئىپتىدائىي ئەمگەك قورالى بولغان كەتمەننى چاپىدىغان دېھقانلارنى بەزى «ئاقسۆڭەك »لەرنىڭ پەس - چاكىنا كۆرۈشى ،ئۇلارغا گۇناھكارلارغا قىلغاندەك مۇئامىلە قىلىشى ، ئۇلاردىن نومۇس قىلىشى بۇنىڭ ئىپادىلىرىدۇر .بۇنىڭدىكى يەنە بىر ئامىل ، رايونىمىزدا ۋە ۋۇجۇدىمىزدا كۆڭزىنىڭ بەگ ۋە پۇقرا ،ئورۇدىغا تەلمۈرۈش ،ئىتائەت قىلىش . . . توغرىسىدىكى تەلىماتلىرىنىڭ يىلتىز تارتىپ ،مېۋە بەرگەنلىكىدە - ئاشۇ «ئاقسۆڭەك »لەرنىڭ ئۆزلىرىنى «ھەيۋەتلىك شامال » ،كەتمەن چاپقۇچى دېھقانلارنى «ئەرزىمەس گىياھ »ھېسابلىغانلىقىدا .قېنى ، مۇشۇ «ئەرزىمەس گىياھ »لار گۇناھكارانە كەتمەن چېپىشنى توختىتىپ باقسۇنچۇ ، ئاشۇ «ھەيۋەتلىك شامال »لارنىڭ ھالى قانداق بولاركىن ؟

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرىمىز ئىچىدە «باغۋەن ۋە ئۇنىڭ ئوغۇللىرى »دېگەن بىرى بار .ئۇنىڭدا : جاپاكەش ،تىرىشچان ،ئاق كۆڭۈل باغۋەن بوۋاي ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن ،ئۇنىڭ كەتمەن چېپىش دېسە بېشى

ئاغرىيدىغان ،يەپ-ئىچىش ،ئويۇن-تاماشا دېسە ئۆزلىرىنى ئاتىدىغان ،دادىسى چاپقان كەتمەننىڭ نىمەتلىرىنى يەپلا چوڭ بولغان ئىرىكتاپ ، ھۇرۇن ئۈچ ئوغلى باغقا كەتمەن چاپماي ،ئۆيدە بارنى يەپ-ئىچىپ ،بۇزۇپ- چېچىپ تۈگىتىدۇ .باغقا كەتمەن چاپمىغانلىقتىن مېۋىمۇ بولماي ،ئاخىرى بۇ ئوغۇللار ئاچ قېلىشقا باشلايدۇ-دە ، ئانىسىدىن يېگۈدەك بىرنەرسە سورايدۇ .ئانىسى ئۇلارغا ئۆيدە يېگۈدەك ھېچنەرسە قالمىغانلىقىنى ،ئەمدى ئۇلارنىڭ دادىسى - باغۋەن بوۋاي باغقا كۆمۈپ قويدۇم ، دەپ ۋەسىيەت قىلغان ئالتۇننى قېزىپ كىرىشلىرىنى ئېيتىپ ، قوللىرىغا بىردىن كەتمەننى تۇتقۇزىدۇ .ئۇلار ئالتۇن ئىزدەش (قېزىش)قىزغىنلىقىدا خۇدىنى بىلمەي كەتمەن چېپىپ باغنى راۋۇرۇس چاناپ شۇدىگەر قىلىۋېتىدۇ .ئەمما «كۆمۈپ قويۇلغان ئالتۇن» تېپىلمايدۇ .ئۈچ ئوغۇل ئۇنى «كولاش»نى ھەر كۈنى داۋام ئەتكۈزىدۇ .قوللىرى قاپىرىپ ،ھېرىپ-ئېچىپ كەتكەن ئۈچ ئوغۇل ئۆيگە سالپىيىپ كىرىدۇ . ئانىسى ئۇلارغا قاتتىق-قۇرۇق ،پارچە-پۇرات زاغرىلاردا چاي بېرىدۇ .

«يېتىپ يېگەن قاتتىق ئاش ،
تېپىپ يېگەن تاتلىق ئاش .»

دېگەندەك ،ئۆزلىرى بىر چاغلاردا ياراتمىغان قاتتىق زاغرا نانىنىڭ چېيى ئۇلارغا ھەسەل قوشقاندەك تېتىپ كېتىدۇ-دە ، ئانىسىدىن «ھەسەل قوشتىڭىزمۇ ؟ »دەپ سورىشىدۇ .ئانىسى چايغا ھەسەل قوشمىغانلىقىنى ، ئىشلەپ يېگەن تاماقنىڭ مۇشۇنداق تاتلىق بولىدىغانلىقىنى ،دادىسى باغۋەن ئېيتقان ئالتۇننىڭمۇ كەتمەن چېپىپ نان يېيىش ئىكەنلىكىنى . . ئېيتىدۇ . بۇنىڭدىن تەسىرلەنگەن ئۈچ ئوغۇل ئىلگىرىكى قىلمىشلىرىدىن نومۇس قىلىپ ھورۇنلۇق - ئىرىكتاپلىقنى تاشلاپ ، باغقا بىجانىدىل كەتمەن چاپىدۇ . نەتىجىدە ،مېۋىلەر شۇنداق بولۇپ ، ئۇلارنىڭ تۇرمۇشى پاراۋانلىشىشقا ،ئۆزلىرى تېتىكلىشىشكە باشلايدۇ . . .

باغۋەننىڭ ئۈچ ئوغلىنىغۇ ئالتۇن قىزغىنلىقى تۈرتكە بولۇپ ، ئانىسى تەسىرلەندۈرۈپ ئىرىكتاپلىقتىن ئىرىشچان كەتمەنچىلەرگە ئۆزگەرتتى . لېكىن بىزدىكى كەتمەن چاپقاننى گۇناھ دەپ تۇرۇپ ، يەنە نومۇس قىلماي كەتمەن چاپقانلارنىڭ كەتمەن چېپىپ تاپقان نېمىتىنى يېتىپ يەيدىغان ئىرىكتاپلارنى نېمە تۈرتكە بولۇپ ، كىم تەسىرلەندۈرۈپ ، ئۆزى ئىشلەپ ھالال نان تېپىپ يەيدىغان قىلىپ ئۆزگەرتەلەر ؟ ئېيتىلىشىچە ، ئوغۇل بالا تۇغۇلغاندا كەتمەن «مېنى چاپىدىغان بىر ئادەم دۇنياغا كەلدى »دەپ سۆيۈنۈپ ، شۇ ئوغۇلغا قاراپ لىغىشىپ تەۋرەپ كېتەرمىش .بەلكىم كەتمەن چاپقاننى گۇناھ دەيدىغان «ئوغۇل بالا »ئىرىكتاپلار تۇغۇلغاندىمۇ كەتمەن ئاشۇنداق خۇش بولغان بولغىيدى ؟ كەتمەننىڭ شۇ خۇشلۇقى ۋە ئۆزلىرىنى ئوغۇل بالا قىلىپ ياراتقان ئاللانىڭ ھەققى-ھۆرمىتى ئۈچۈن بولسىمۇ ئۇلار كەتمەن چاپسۇن . چاپقاندىمۇ ھېلىقى مۇئاۋىن شەھەر باشلىقىدەك شەكلەن ئەمەس ، باغۋەننىڭ ئۆزگەرگەن ئۈچ ئوغلىدەك بىجانىدىل ،چاپقان كەتمىنىنىڭ نېنى ئاغزىلىرىغا تېتىغۇدەك بولغۇچە چاپسۇن . شۇ چاغدىلا ئۇلار كەتمەن چاپقاننىڭ گۇناھ ئەمەسلىكىنى ،تېپىلغۇسىز ئۇلۇغ ئىش ئىكەنلىكىنى بىلىپ قالسا ئەجەب ئەمەس .

ھۆرمەتلىك توختى باقى ئارتىشى ئاكا : سىزمۇ ، مەنمۇ-ھەممىمىز كەتمەن چاپقان گۇناھ ،دەيدىغان ئىرىكتاپلارنى كەتمەن چېپىشقا تەۋسىيە قىلايلى ، مەجبۇرلايلى . بولمىسا ئۇلار كەتمەن چاپقان مېھنەتكەشلەرنىڭ كەتمەن چېپىپ ياراتقان نېمىتىنى يېتىپ يەۋېرىپ ئاخىرى بىر كۈنى جاھاننى تاپتىنمۇ بەتتەر بۇلغاپ تاشلىمىسۇن يەنە . بىز ئۇلارغا شۇنداق خىتاب قىلايلى : ئەي ئىرىكتاپلار ، كەتمەن چاپقان گۇناھ دېمەڭلار ! ھېچنېمىگە ئەرزىمەيدىغان ھېچنېمىسىنىڭ ھېچقانداق ھەققى بولمىغاندىكىن ، كەتمەن چاپقان مېھنەتكەشلەرنىڭ كەتمەن چېپىپ تاپقان نېمىتىنى يەۋالماڭلار ! سىلەرمۇ ئۆز رىزقىڭلارنى دېھقاندەك ھالاللاپ تېپىپ يەڭلار !

2003-يىل ئاۋغۇست ، سەھرايى كاتتا يايلاق

ئاپتور : ئاتۇش شەھىرى كاتتا يايلاق يېزاقۇدۇق كەنتىدە ، دېھقان(M2)

«شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلى مۇھەررىرلىرىنىڭ تەھرىرلىك مەسئۇلىيەت نومۇرى

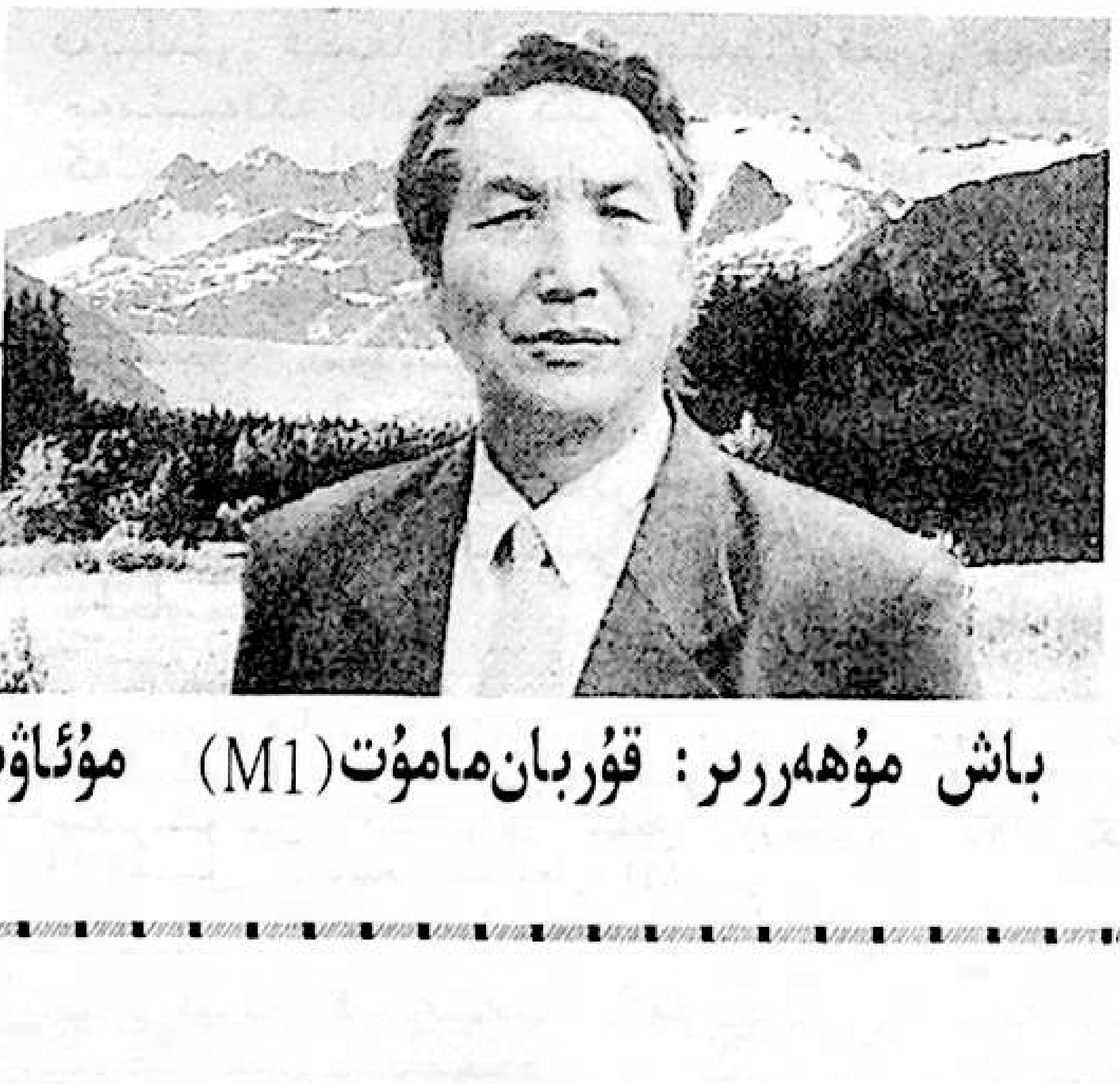

باش مۇھەررىر: قۇربان‌مامۇت(M1)

مۇئاۋىن باش مۇھەررىر: رىسالەت مۇھەممەت(M2)

دارۋىننىڭ ئەخمىقانە ئىشى

ئەقلىمە ئابدۇللا تەرجىمىسى

ئەنگلىيىلىك داڭلىق «تەدرىجىي تەرەققىيات» نەزەرىيىسى پېشۋاسى دارۋىن كوندىلىك خاتىرىسىگە ئۆزىنىڭ بۇرۇن بىر «ئەخمىقانە ئىش» قىلغانلىقىنى يازغانىكەن:

19-ئەسىرنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا دارۋىن جاھان كېزىپ يۈرگەن مەزگىلدە ئافرىقىدىكى بىر ئىپتىدائىي قەبىلىگە بېرىپتۇ. ئۇيەردە كىشىلەر كىيىم كىيمەيدىكەن، تاغ ئۆڭكۈرلىرىنى ماكان تۇتۇپ، ياۋا ئوت-چۆپ، ياۋايى ھايۋانلارنى ئوزۇق قىلىپ ئىپتىدائىي تۇرمۇش كەچۈرۈدىكەن. دارۋىن ئۇيەردە نەچچە كۈن تۇرۇش جەريانىدا كىشىلەرنىڭ يېمەكلىك تاپالمىغان چاغدا قېرى-چۆرى ۋە ئاجىز-مېيىپلەرنى بۆلۈشۈپ يەيدىغانلىقىنى بايقاپتۇ ۋە ناھايىتى رەھىمسىزلىك ھېس قىپتۇ. ئۇ ئۇلاردىن نېمىشقا بۇنداق قىلىدىغانلىقىنى سورىغاندا، ئۇلار: «ئەمگەك كۈچىدىن قالغان كېرەكسىز ئادەملەرنى ساقلاشنىڭ نېمە ھاجىتى» دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. دارۋىن قاتتىق ئېچىنىپتۇ ۋە: دۇنيادىكى ئىلغار دۆلەتلەر ھازىر مەدەنىيەت دەۋرىگە كىردى، ئەمما بۇيەردىكى كىشىلەر يەنىلا ياۋايىلارچە ياشاۋېتىپتۇ، مەن چوقۇم ئۇلارنى ئۆزگەرتىشىم كېرەك، دەپ ئويلاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن دارۋىن يۇقىرى باھا بىلەن شۇيەردىكى بىر بوۋاقنى سېتىۋېلىپ ئەنگلىيىگە ئەكېتىپتۇ. ئۇ ئافرىقا قانداشلىقىدىكى بۇ بالىنى زامانىۋى شەھەرنىڭ تەلىم-تەربىيە ئۇسۇلىدا تەربىيىلەپ، بىر «مەدەنىيەتلىك كىشى» قىلىپ چىقماقچى، ئاندىن بۇ «مەدەنىيەتلىك كىشى» ئارقىلىق ئۇنىڭ يۇرتىدىكى ئادەم ئادەمنى يەيدىغان ئىپتىدائىي ھالەتنى ئۆزگەرتمەكچى بوپتۇ. 16يىلدىن كېيىن بۇ بالا «مەدەنىيەتلىك ياش» بولۇپ تەربىيىلىنىپ چىقىپتۇ. دارۋىن تونۇشلىرى ئارقىلىق بۇ بالىنى ئافرىقىغا ئەۋەتىۋېتىپتۇ.

بىريىلدىن كېيىن دارۋىن ئافرىقىغا 17يىل ئىلگىرىكى ھېلىقى ئىپتىدائىي قەبىلىنىڭ تەرەققىياتىنى كۆرگىلى بېرىپتۇ. بىراق ھېلىقى «مەدەنىيەتلىك ياش»نى تاپالماپتۇ. شۇيەردىكىلەر ئۇنىڭغا ئۆزلىرىنىڭ ھېلىقى ياشنى يەۋەتكەنلىكىنى ئېيتىپتۇ. دارۋىن قاتتىق ھەيران بولۇپ: «شۇنداق ياخشى ئادەمنى نېمىشقا يەۋەتتىڭلار» دەپ سوراپتۇ. «ئۇ ھېچ ئىش قىلالمىسا، ھېچ نەرسىنى چۈشەنمىسە، ئۇنىڭ بىزگە نېمە كېرىكى؟ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ ئۇلار.

بىر جەمئىيەتكە نىسبەتەن بىر ئادەمنىڭ كۈچى چەكلىك بولىدۇ. مەيلى قانچىلىك دانا بولمىسۇن، پۈتكۈل جەمئىيەتنىڭ ھالىتىنى ئۆزگەرتەلمەيدۇ؛ كىشىلەر تېخى ئويغانمىغان چاغدا، ئۇ ئۆزى ئىلغار ۋە مەدەنىي دەپ قارىغان ئىدىيە بىلەن باشقىلارغا قوماندانلىق قىلسا، پەقەت ئۆزىگە بىھۇدە ئاۋارىچىلىق ۋە ئازاب تېپىۋالىدۇ. دارۋىن گەرچە ئۇلۇغ «تەدرىجىي تەرەققىيات» نەزەرىيىچىسى بولسىمۇ، ئۇ ئەڭ ئەقەللىي «تەدرىجىي تەرەققىيات» قانۇنىغا خىلاپلىق قىلغان. يەنى ئادەم ئادەمنى يەيدىغان ئىپتىدائىي قەبىلىنى قىسقا ۋاقىت ئىچىدە يۇقىرى مەدەنىيەتلىك جەمئىيەتكە باشلاپ كىرىش ئەسلا رېئاللىققا ئۇيغۇن كەلمەيدۇ. ياۋايىلىقتىن تەدرىجىي تەرەققىي قىلىپ مەدەنىيەتلىك ھالەتكە ئۆتۈش ئۇزاق مۇددەتلىك ۋە ئازاب-ئوقۇبەتلىك جەريان بولۇپ، ھەرگىز بىر ياكى بىرنەچچە «مەدەنىيەتلىك كىشى»لەرگە تايىنىپلا يېڭى دەۋر قۇرغىلى بولمايدۇ.

ئىنسانىيەتنىڭ تەدرىجىي تەرەققىياتى مانا مۇشۇنداق. بۇ قانۇنىيەتنى باشقا ئىشلارغا تەتبىقلىغىلى بولماسمۇ؟

مىجى قەلىمىدىكى بۇ مۇلاھىزە ج ك پ خېبېي ئۆلكىلىك كومىتېتىنىڭ نەشر ئەپكارى «خېبېي گېزىتى»نىڭ رىياسەتچىلىكىدە چىقىرىلىۋاتقان «فېلىيەتونلار ئايلىق ژۇرنىلى» - 《杂文月刊》نىڭ 2004-يىل 6-سانىغا بېسىلغان(M1)

زامان ئەقىل پىكىرلىرى

ئىلىدىن چىققان سېخىي-مەردانە ئوغلانلار، 3 مىليون 700 مىڭ يۈەن خەجلەپ غۇلجا ناھىيىسى تۇرپانيۈزى يېزىسىدىكى دېھقان بالىلىرىغا ئۈچ قەۋەتلىك زامانىۋى مەكتەپ سېلىپ بەرگەن «ئىناق ئۆي-زېمىن شىركىتى»نىڭ دىرېكتورلىرى سادىقجان بىلەن ساقىمھاجى ئاكا-ئۇكىلار

— ئادىل ئىسمائىل فوتوسى

《新疆文化》（维吾尔文）
综合性文学双月刊

主管：新疆维吾尔自治区文化厅
主办：新疆维吾尔自治区艺术研究所
编辑出版：《新疆文化》杂志编辑部
国际标准刊号：ISSN1008-6498
国内统一刊号：CN65-1073/I
海外发行：中国图书进出口（集团）总公司出口部
代理者地址：中国北京朝阳区工体东路16号
P.O.BOX 88, 16 Gongti East Road, Beijing 100020, china
海外发行代号：6498BM
发行范围：国内外发行
地址：乌鲁木齐市团结路72号
邮编：830001 电话：（0991）2856942
印刷：《新疆日报》印务中心
发行：乌鲁木齐市邮局
订阅：全国各地邮局

邮发代号：58-22 定价：5元

«شىنجاڭ مەدەنىيىتى» 2004-يىل 5-سان
(قوش ئايلىق ئۇنىۋېرسال ئەدەبىي ژۇرنال)

باشقۇرغۇچى: ش ئۇ ئا ر مەدەنىيەت نازارىتى
چىقارغۇچى: ش ئۇ ئا ر سەنئەت تەتقىقات ئورنى
تۈزۈپ نەشر قىلغۇچى: «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلى تەھرىر بۆلۈمى
خەلقئارالىق نومۇرى: ISSN1008-6498
مەملىكەتلىك نومۇرى: CN65-1073/I
چەت ئەللەرگە تارقىتىش ئورنى: جۇڭگو كىتاب
ئىمپورت-ئېكسپورت (گۇرۇھى)
باش شىركىتى ئېكسپورت بۆلۈمى
چەت ئەللەرگە قارىتا ۋاكالەت نومۇرى: 6498BM
مەملىكەت ئىچى ۋە چەت ئەللەرگە تارقىتىلىدۇ
ئادرېس: ئۈرۈمچى شەھىرى ئىتتىپاق يولى 72-قورۇ
پوچتا نومۇرى: 830001 تېلېفون نومۇرى: (0991) 2856942
باسقۇچى: «شىنجاڭ گېزىتى» باسما مەركىزى
ئۈرۈمچى شەھەرلىك پوچتا ئىدارىسىدىن تارقىتىلىدۇ
مەملىكەتنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىكى پوچتىخانىلار مۇشتەرى قوبۇل قىلىدۇ

پوچتا ۋاكالەت نومۇرى: 58-22 باھاسى: 5 يۈەن

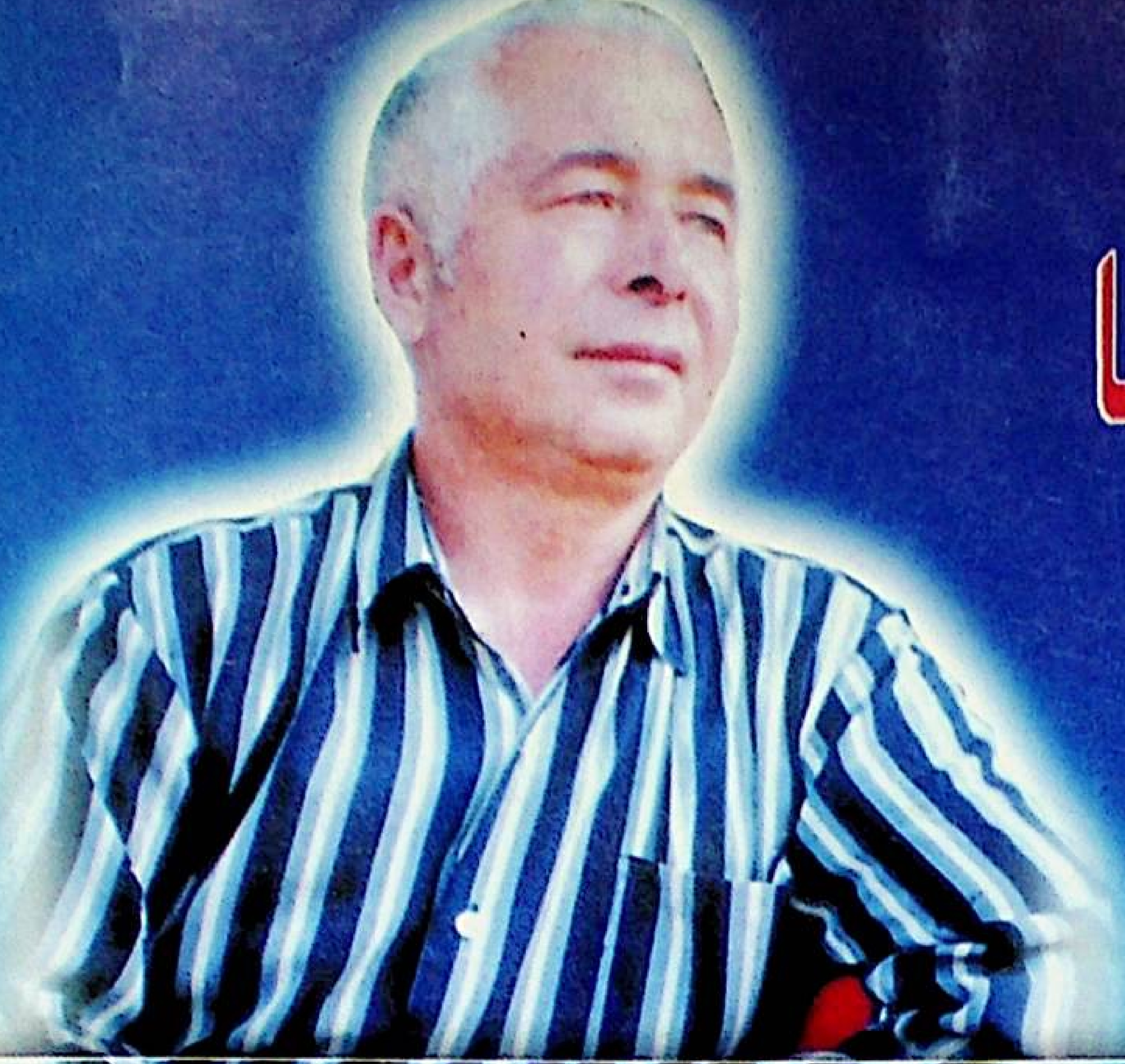

چىدىساڭ ياشا

ئابلەت ئابدۇللا

بۇ دۇنيا بىرگە- بىر چىدىساڭ ياشا،
قەلبىڭدە نومۇس بىلەن پەسلىك ئېلىشار.
شاھ، تەخت بىرگە بىر، پۇل بىلەن بەندە،
شۆھرەتكە دائىما ھەسەت چاپلىشار،
بۇ دۇنيا بىرگە- بىر چىدىساڭ ياشا.

بۇ دۇنيا بىرگە- بىر چىدىساڭ ياشا،
يىقىلساڭ يۆلىمەيمەن ئۆزۈڭدە گۇناھ،
ئالتۇن بول، تۇپراق بول، سەن ئۆزۈڭ دۇنيا.
قايغۇرۇش، ئۆكۈنۈش، پايدىسىز «ئاھ - ۋاھ»
بۇ دۇنيا بىرگە- بىر چىدىساڭ ياشا.